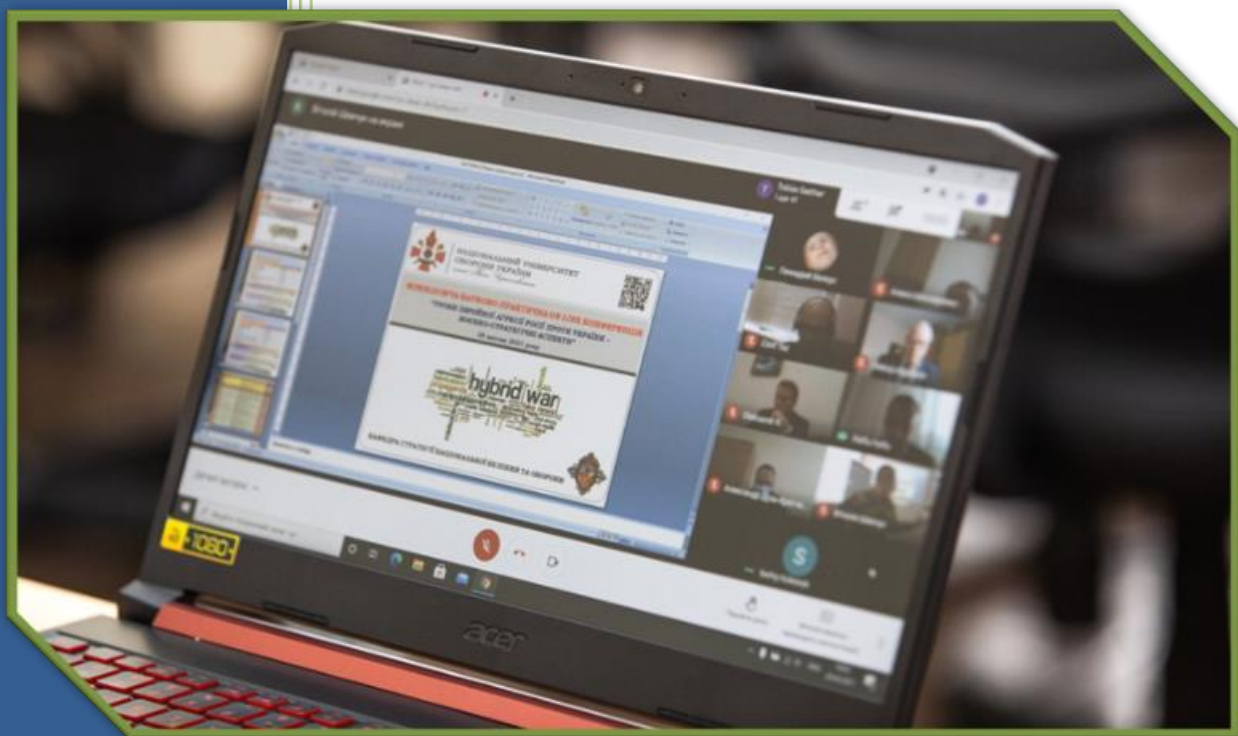

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ОБОРОНИ УКРАЇНИ
імені Івана Черняховського

**“УРОКИ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ –
ВОЄННО-СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ”**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ МІЖВИДОМЧОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
КАФЕДРИ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПІА ОБОРОНИ**

КИЇВ 2021

Міжвідомча науково-практична конференція: “Уроки збройної агресії Росії проти України – воєнно-стратегічні аспекти”: зб. матеріалів міжв. наук-практ. конф. (Київ, 29 квітня 2021 р.). – К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2021. – 296 с.

Збірник матеріалів міжвідомчої науково-практичної конференції “Уроки збройної агресії Росії проти України – воєнно-стратегічні аспекти”, що відбулася 29 квітня 2021 року у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського, містить виступи учасників конференції.

У матеріалах доповідей і виступів учасників конференції та у ході їх обговорення учасники конференції зосередили увагу на визначенні єдиних методичних підходів щодо обґрунтування національних інтересів України та розвитку структури і основ функціонування системи воєнної безпеки України та її складових, яка враховує уроки збройної агресії Росії проти України. Формуванні цілісної системи, яка буде адекватно реагувати на виклики і загрози воєнного характеру, а також спроможною адаптуватися до змін в умовах мінливого безпекового середовища. Створенні системи воєнної безпеки, яка відповідатиме зазначеним вимогам та потребує негайного розвитку та удосконалення нормативно-правової бази, структури і основ функціонування як системи в цілому, так і окремих її складових.

За загальною редакцією кандидата військових наук, старшого наукового співробітника полковника Гриця Павла Миколайовича – начальника кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

Відповідальний за випуск: кандидат військових наук підполковник Шевчук Віталій Вікторович – начальник науково-дослідної лабораторії проблем воєнної безпеки держави кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

За зміст наданих матеріалів та їх відповідність вимогам керівних документів України відповідають автори доповідей (виступів).

ЗМІСТ

<i>Павло Грицай</i> Вступне слово.....	6
<i>Рішення семінару</i>	8
<i>Олександр Дузь-Крятченко, Сергій Нечхасв.</i> Погляд на можливий сценарій врегулювання конфлікту на сході України.....	10
<i>Олексій Покотило, Ігор Євсєєв.</i> Історико-правові аспекти еволюції нормативно-правової бази щодо забезпечення проведення операції об'єднаних сил у 2018–2019 рр..	13
<i>Євгеній Панкратов, Павло Мінсєв, Андрій Кружилько.</i> Деякі висновки з протидії гібридній війні Росії проти України в контексті планування оборони України.....	20
<i>Павло Грицай, Василь Телелім, Сергій Митченко.</i> Погляди на розвиток форм і способів застосування сил оборони в мережецентричних війнах.....	26
<i>Олег Сурков, Анатолій Лобанов.</i> Методичний підхід до формування переліку критичних спроможностей збройних сил та інших складових сил оборони.....	33
<i>Володимир Клименко, Олександр Дерікот.</i> “Заморожені” конфлікти в геополітиці Російської Федерації у контексті Україно-Російського протистояння...	40
<i>Олексій Шеніцен.</i> Можливості створення національної системи раннього виявлення, запобігання та протидії “гібридним” загрозам з урахуванням досвіду держав-членів НАТО та ЄС.....	44
<i>Валерій Свиначенко, Віталій Єфіменко, Микола Петренко.</i> Рух опору як форма асиметричних дій.....	52
<i>Анатолій Лойшин, Віталій Шевчук.</i> До питання функціонування сфери ресурсного забезпечення національної безпеки України.....	58
<i>Юрій Гулак.</i> Інформаційна складова гібридної війни Російської Федерації проти України, проблемні питання та шляхи їх вирішення.....	62
<i>Олег Мильченко.</i> Деякі історичні аспекти створення системи цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України та діяльність оперативних груп взаємодії у зоні антитерористичної операції у період 2014-2015 років на сході України.....	65
<i>Володимир Герасименко, Людмила Руцак, Сергій Бобров.</i> Синергія симбіотичного бойового застосування пілотованої та безпілотної авіації, як вагомий чинник протидії збройній агресії Росії на сході України.....	73
<i>Володимир Кивлюк, Віктор Лазоренко.</i> Проблеми забезпечення матеріальними засобами та послугами військ (сил) під час протидії “гібридній” агресії Росії на сході України та шляхи їх вирішення.....	79
<i>Сергій Василенко.</i> Сценарії розвитку конфлікту України з Російською Федерацією.....	85
<i>Віктор Алещенко.</i> Інформаційно-психологічна агресія Росії проти України: уроки та висновки.....	92
<i>Віктор Мулява.</i> Проблеми та рекомендації щодо протидії негативному інформаційно-психологічному впливу внутрішніх вербальних джерел на особовий склад військ (сил).....	97
<i>Валерій Фролов, В'ячеслав Семененко.</i> Територіальна оборони України в умовах гібридної війни.....	104
<i>Віктор Бочарніков, Сергій Свєшніков, Андрій Прима, Петро Ковальчук.</i> Системні риси воєнного конфлікту на сході України.....	111
<i>Олександр Хімченко.</i> Методичний підхід щодо оцінки можливостей противника з ураження важливих об'єктів бойового потенціалу збройних сил і воєнно-економічного потенціалу держави.....	116
<i>Віталій Кацалап, Андрій Прима, Микола Прима.</i> Інформаційна безпека заходів протидії інформаційному впливу в умовах “гібридної” агресії Росії.....	122

Валерій Фролов, Федір Саганюк, Юрій Мудрак. Міжнародний тероризм як надсучасна стратегія і тактика Російської гібридної війни проти України.....	126
Андрій Наливайко, Андрій Поляєв. Деякі аспекти національного оборонного планування та перспективи його розвитку в умовах загроз воєнного характеру.....	136
Юрій Саричев, Володимир Ткаченко, Віктор Зубков Віталій Грицюк. Моніторинг інформаційного простору як необхідний елемент протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад Збройних Сил України в ході “гібридної” агресії.....	140
Петро Сніцаренко. Складові забезпечення інформаційної безпеки в ході протидії “гібридній” агресії.....	147
Ігор Мазуренко, Юрій Піщанський. “Гібридна війна” Росії проти України: особливості, сьогодення, наслідки та уроки.....	156
Василь Школяренко, Іван Рудніцький. Підходи до захисту цивільного населення в районі проведення операції об’єднаних сил в умовах протидії “гібридній” агресії Росії.....	162
Віктор Російцев. Запровадження військового процесу прийняття рішень НАТО як передумова міжнародної колективної (коаліційної) протидії “гібридній” агресії Росії.....	168
Євген Прокопенко, Ігор Сівоха. Розвиток спроможностей системи стратегічних комунікацій сектора безпеки і оборони у протидії гібридній агресії Російської Федерації проти України.....	174
Леся Скуріневська. Щодо доцільності використання досвіду східноєвропейських країн у оснащенні національних збройних сил озброєнням та військовою технікою в умовах обмежених фінансових ресурсів.....	179
Вадим Тютюнник. Щодо керівництва у сфері оборони України у контексті реалізації комплексу невоєнних та воєнних заходів протидії “гібридній” агресії Росії.....	184
Юрій Пунда, Дмитро Музиченко. Оборонна реформа як протидія “гібридній” агресії Російської Федерації.....	192
Світлана Стоянова-Коваль, Геннадій Білоус. Наслідки Російської інтервенції на Донбасі.....	196
Василь Баратюк, Олександр Лазоренко. Погляди на зміст організації оперативно-службової діяльності прикордонної комендатури швидкого реагування.	200
Руслан Грицюк. Дії в кіберпросторі як асиметрична відповідь на “гібридну” агресію Росії.....	204
Анатолій Пельц. Російська окупаційна тактика на сході України.....	209
Олександр Перегуда, Олена Черкес, Петро Піонтківський. Регулювання якістю освітньої діяльності на основі моніторингу кар’єрного зростання випускників.....	213
Олександр Устименко, Сергій Москалик, Олександр Іванов, Сергій Мордвінов. Погляди воєнно-політичного керівництва Російської Федерації на застосування збройних сил у війні проти України.....	217
Сергій Голушко, Сергій Позігун. Основні аспекти реформування Збройних Сил України під час гібридної війни. Проблемні питання та шляхи їх вирішення.....	223
Дмитро Третяк. Щодо оцінки спроможності лінійних підрозділів протидіяти збройним провокаціям на державному кордоні.....	226
Сергій Кметь. Аналіз факторів, які можуть вплинути на проявлення потенційних загроз в контрольних пунктах в’їзду/виїзду.....	231
Андрій Чуканов. Використання безпілотних літальних апаратів у збройних конфліктах.....	235
Геннадій Магась, Олександр Бінковський, Іван Яблонський. Кризові ситуації у сфері прикордонної безпеки: поняття та класифікація.....	237

Олександр Михайленко, Леся Балагур, Дмитро Карасьов. Ретроспективний аналіз тактики дій незаконних збройних формувань на звільнених територіях окремих районів Донецької та Луганської областей.....	243
Ігор Кривий, Олександр Сітайло. Особливості застосування сил і засобів підрозділу охорони державного кордону при загостренні соціальної (військової) обстановки.....	248
Денис Захарчук, Віталій Веретільник. Рекомендації начальнику Луганського прикордонного загону щодо оцінки загрози на ділянці відповідальності.....	252
Олег Василюшин. Науково-методичний апарат вибору раціонального складу елементів службового порядку прикордонного загону при припиненні збройних провокацій на державному кордоні.....	256
Валерій Колянда. Раптовість дій військових формувань Національної гвардії України під час виконання завдань із відсічі збройної агресії Росії на сході України.....	264
Михайло Медвідь. Показники оцінки спроможностей мобільних підрозділів виконувати завдання за призначенням.....	268
Вячеслав Косевцов. Підхід до прогнозування ступеня загострення конфронтаційних інтересів держав.....	273
План проведення конференції.....	278
Список учасників конференції.....	284

ВСТУПНЕ СЛОВО

Начальника кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління

Міжвідомча науково-практична конференція
**“Уроки збройної агресії Росії проти України –
 воєнно-стратегічні аспекти”**

Кандидат військових наук, старший науковий
 співробітник

полковник ПАВЛО ГРИЦАЙ

Шановні колеги! Радий вітати Вас від імені керівного складу та Вченої ради Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

Сьогодні на кафедрі стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління відбувається непересічна подія, яка ще раз засвідчує авторитет провідної кафедри нашого навчального закладу, що здійснює підготовку фахівців стратегічного рівня для сектору безпеки і оборони.

Саме зараз, по проходженню семи років від початку збройної агресії Росії проти України керівництво Міністерства оборони та сектору безпеки і оборони, заклади вищої освіти, потребують свіжих, науково-обґрунтованих поглядів на вивчення засвоєних уроків збройної агресії Росії проти України у воєнно-стратегічному аспекті та визначені тих уроків, які й досі залишились поза нашою увагою.

Тому тематика конференції має не лише наукову цінність, а й незаперечну практичну актуальність.

Ще одним важливим аспектом конференції є участь у ній наших західних партнерів, представників Київської асоціації військових аташе, а також вищих військових навчальних закладів та наукових установ Норвегії, Данії Румунії, яких ми маємо за честь вітати. Адже незважаючи на весь драматизм новітньої історії України, в існуючих поглядах на забезпечення національної безпеки до недавнього часу домінували деякі радянські догми та стереотипи. Нині Україна прагне побудувати систему національної безпеки за кращими практиками західного типу, яка функціонуватиме за європейськими стандартами і буде сумісною із подібними системами країн Європи про що свідчить прийнята нещодавно “Стратегія воєнної безпеки України”, яка запроваджує всеохоплюючий підхід до оборони України, що тотожно із Тотальною обороною прийнятою у низці країн партнерів.

На цьому шляху надзвичайно слушною нагодою є можливість вислухати і представників країн партнерів, які люб’язно погодились

вивчити наш досвід вирішення проблем, які сьогодні розглядатимуться, закликаємо вас бути активними в обговоренні доповідей учасників та не соромитись висловити свої погляди та думки.

Тому, одним із наших з Вами завдань є дослухатися до наших гостей, врахувати важкі уроки сьогодення та все найкраще з досвіду протидії загрозам гібридного характеру в провідних країнах світу, об'єктивно і не заангажовано визначити основні проблеми та розробити рекомендації щодо напрямів їх вирішення.

Я радий привітати представників Міністерства оборони України Генерального штабу Збройних Сил України та вищих військових навчальних закладів і подякувати всім представникам нашого заходу, що висловили готовність прийняти участь в обговоренні питань, що стоять на порядку денному.

Сподіваюсь, що кожен з учасників намагатиметься розглянути проблеми комплексно, виходячи з необхідності розбудови незалежної і сильної Української держави.

Ми працюємо, дотримуючись плану, таким чином відбудеться пленарне засідання та робота у двох секціях. Під час пленарного засідання ми прослухаємо низку ключових виступів та презентацій.

Для систематизації нашої роботи ми організували дві робочі секції: Секція І: “Военно-стратегічні аспекти збройної агресії Росії на сході України: реалії та перспективи врегулювання”.

Модератор першої секції Я - Павло Грицай, начальник кафедри стратегії національної безпеки та оборони .

Модератор другої секції – Віталій Шевчук, начальник науково-дослідної лабораторії кафедри стратегії національної безпеки та оборони.

Після закриття секцій ми запрошуємо усіх прийняти участь у заключному пленарному засіданні для розробки спільного проекту резолюції та узагальнення висновків конференції.

Я бажаю усім вам плідної, корисної та цікавої роботи.

РІШЕННЯ**Міжвідомчої науково-практичної конференції
“Уроки збройної агресії Росії проти України – воєнно-стратегічні
аспекти”.**

(Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського)

29 квітня 2021 року

м. Київ

Заслухавши та обговоривши доповіді та виступи представників Міністерства оборони України, вищих військових навчальних закладів сектору безпеки і оборони України та країн-партнерів, наукових та науково-педагогічних працівників Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського **учасники міжвідомчої науково-практичної конференції зазначають:**

1. Для повної реалізації життєво важливих національних інтересів України необхідний подальший розвиток структури і основ функціонування як самої системи воєнної безпеки України, так і її складових, яка враховуватиме уроки збройної агресії Росії проти України. Метою розвитку має бути створення цілісної системи, яка буде адекватно реагувати на виклики і загрози воєнного характеру, а також спроможною адаптуватися до змін в умовах мінливого безпекового середовища.

2. Створення системи воєнної безпеки, яка відповідатиме зазначеним вимогам потребує негайного розвитку та удосконалення нормативно-правової бази, структури і основ функціонування як системи в цілому, так і окремих її складових.

3. Слабким місцем в системі забезпечення воєнної безпеки залишаються відсутність системного моніторингу середовища безпеки і наукового обґрунтування стратегічних управлінських рішень, що в деяких випадках призводить до негативних наслідків і нераціональної витрати часу та ресурсів.

Узагальнивши пропозиції учасників та враховуючи зазначене, учасники конференції пропонують зосередити зусилля науковців на дослідженні питань:

1. Створення та забезпечення функціонування експертного середовища, призначеного для вироблення комплексної Стратегії протидії гібридній агресії Росії.

2. Запровадження в наукове середовище питань пов'язаних з моніторингом безпекової ситуації, в рамках формування індексів безпеки та розроблення на їхній основі науково-обґрунтованого алгоритму попередження та знешкодження дестабілізуючих чинників, які можуть стати джерелом розвитку російської гібридної експансії.

3. Розроблення комплексної методики запобігання гібридним атакам (агресії) щодо розвитку експансії або ж замороження конфлікту на різних етапах формування політики безпеки України.

4. Вдосконалення критеріїв оцінки ефективності розвитку воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки, а також показників прогнозування розвитку майбутнього безпекового середовища.

5. Поглибленні співпраці експертів високого рівня із можливим створенням наукового підрозділу, сферою діяльності яких будуть дослідження елементів гібридної війни.

Учасники конференції.

Олександр Дузь-Крятченко, кандидат військових наук, доцент начальник інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна

Сергій Нечхаєв, кандидат військових наук, доцент, доцент Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0773-6331>

ПОГЛЯД НА МОЖЛИВИЙ СЦЕНАРІЙ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

***Анотація.** Доповідь відображає погляди авторів на можливий сценарій врегулювання конфлікту на Сході України з огляду на введення в дію Стратегії воєнної безпеки України. Активне використання військових та невійськових інструментів в інтегрованій кампанії з врегулювання конфлікту дозволяє розглядати його вирішення через сукупність багаторівневих системних дій у вигляді ведення “контргібридної війни”.*

***Ключові слова:** Стратегії воєнної безпеки України. сценарії розвитку подій, “гібридна війна”, консолідована з країнами НАТО збройна відсіч.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Керівництво Російської Федерації завжди було твердо переконане, що без контролю над Україною Росія ніколи не стане світовим лідером. Крім того, демократична і заможна Україна загрожує збереженню нинішньої авторитарної влади в Росії. Саме тому наступним етапом російської агресії після окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя стала спроба дестабілізувати ситуацію у східних та південних регіонах України з метою утворення на цій території квазі-держави “Новоросія”. Такі плани були оприлюднені російським президентом В. Путіним у ході телевізійної програми “Діалог з росіянами” на Першому каналі 17 квітня 2014 року. Повній реалізації цих планів Україні вдалося перешкодити, але російські регулярні війська та керовані Російською Федерацією незаконні збройні формування (далі – НЗФ) окупували окремі райони Донецької та Луганської областей України [1].*

З огляду на це, існує нагальна потреба у продовженні досліджень тенденцій еволюції агресії проти України. Таке дослідження є особливо актуальним, оскільки необхідно встановити притаманні їй особливості і, головне, обґрунтувати та запропонувати можливі альтернативні сценарії врегулювання конфлікту на Сході України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У роботах [1,2] було розглянуто 8 сценаріїв розвитку подій в окремих районах Донецької та Луганської областей України у найближчий рік, з огляду на те, що такий дедлайн поставила українська влада для вирішення конфлікту. Були проаналізовані наслідки, загрози, кожного сценарію, які можуть постати перед Україною.

Крім аналізу сценаріїв та їхніх наслідків було проведено опитування 65 експертів (38 українських та 27 закордонних), з метою визначення найімовірніших, на їх думку, та найбільш/найменш бажаних для України сценаріїв.

Дослідження виходило з припущення, що ближчим часом політика Заходу щодо санкцій проти Росії не зміниться, тому що послаблення урядами країн Заходу санкцій може запустити найбільш негативні сценарії на Сході та Півдні України. [2].

Мета доповіді. Введення в дію Президентом України 25 березня 2021 року Стратегії воєнної безпеки України дає змогу розглянути сценарій врегулювання конфлікту на Сході України з урахуванням можливостей впровадження заходів всеохоплюючої оборони України.

Стратегія воєнної безпеки України стверджує, що всеохоплююча оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії дозволить забезпечити воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України.

Основна частина

Якщо узагальнити Висновки сценаріїв розвитку подій на Сході України у найближчий рік, які досліджував Центр “Нова Європа”, то чотири з них можуть призупинити бойові дії, але не гарантують та не вирішують завдання остаточного відновлення територіальної цілісності країни.

Три сценарії передбачають застосування воєнної сили, а саме:

сценарій “Статус-кво” розглядає продовження жевріючих позиційних бойових дій зі зростанням людських втрат, що буде демонструвати неспроможність або неготовність влади врегулювати конфлікт;

сценарій “Військова операція” розглядає можливість застосування з боку України воєнної сили, що призведе до втрат, особливо в умовах пандемії, військових і цивільного населення, внутрішньої економічної та політичної дестабілізації, втрати підтримки Заходу, а також утворює прецедент розв’язання повномасштабної війни з боку Російської Федерації проти України:

сценарій “Російський наступ” (повномасштабне вторгнення в Україну) розглядає можливість застосування воєнної сили вже з боку Російської Федерації для досягнення власних воєнно-політичних цілей і не тільки у Східному регіоні, але й на Півдні України. Водночас, ризик отримати консолідовану з країнами НАТО збройну відсіч безумовно стримує можливість його впровадження. Так, колишній командувач Сухопутними військами США в Європі генерал-лейтенант Бен Ходжес заявив, що

«...Кремль поважає лише силу. Вона йому не подобається, вони її критикують, але поважають...»;

Додатковий сценарій “Введення миротворчої місії” за умов оптимально підбраного мандату і ефективного розподілу відповідальності між українською владою і керівництвом миротворців призведе до встановлення тривалого миру на окупованих територіях, а Україна зможе розпочати процес реінтеграції Донбасу. Сценарій може сприяти зростанню довіри до влади [1].

З огляду на викладене, зміст проєкту можливого сценарію має передбачити:

превентивні дії та стійкий опір Російській Федерації на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидію в кіберпросторі та нав’язування своєї волі в інформаційному просторі;

використання всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо);

можливість, за необхідності, застосування всіх форм і способів збройної боротьби у складі коаліційних сил (угруповань військ) для відсічі збройних провокацій з боку Російської Федерації, але з дотриманням принципів і норм міжнародного права [3];

введення миротворців на Сході України, включно з українсько-російським кордоном.

Іншими словами доцільно використовувати військові і не військові інструменти в інтегрованій кампанії з врегулювання конфлікту на Сході України, а це вже ключова ознака “контргібридної війни”.

Якщо “гібридна війна” є використання військових і невійськових інструментів в інтегрованій кампанії, що спрямована на досягнення раптовості, захоплення ініціативи та отримання психологічних переваг над противником із застосуванням дипломатичних можливостей; масштабних та стрімких інформаційних, електронних і кібероперацій; прикриття та приховування воєнних та розвідувальних дій; у поєднанні з економічним тиском, то “контргібридна війна” це теж інтегрована компанія, але яка реалізується відкрито спільно і, в першу чергу, за підтримки міжнародної спільноти. Пріоритетними мають стати економічні санкції, дипломатичний тиск, а також безумовна участь сил оборони України у складі коаліційних сил (угруповань військ) для відсічі можливих збройних провокацій з боку Російської Федерації. Іншими словами способом ведення “гібридної війни” проти України треба протиставити “контргібридну війну” з відновлення територіальної цілісності України.

Висновки

Введення в дію Стратегії воєнної безпеки України дозволило розглянути сценарій врегулювання конфлікту на Сході України з урахуванням можливостей впровадження заходів всеохоплюючої оборони України.

Зміст запропонованого проєкту сценарію передбачає використання військових і невійськових інструментів в інтегрованій кампанії з

врегулювання конфлікту на Сході України, що є ключовою ознакою “гібридної війни”. Зазначене повністю підтримується положеннями Стратегії воєнної безпеки України стосовно того, що: “Всеохоплююча оборона України не має на меті досягнення воєнного паритету з Російською Федерацією, що призвело б до надмірної мілітаризації держави та відповідного виснаження національної економіки, а передбачає підтримання певного балансу та синергії воєнних і невоєнних засобів для забезпечення воєнної безпеки України” [3].

Способам ведення “гібридної війни” проти України пропонується протиставити “контргібридну війну” з відновлення територіальної цілісності України.

Список використаних джерел

1. Сценарії врегулювання конфлікту на Донбасі – Центр "Нова Європа" (neweurope.org.ua).
2. 8 сценаріїв конфлікту на Донбасі: ризики, можливості і небезпеки <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2020/03/25/7107962>
3. Указ Президента України від 25 березня 2021 року “Про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України”.
4. Генерал Ходжес озвучил три совета для Байдена, как ответит России: <https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/3220412-general-hodzes-ozvucil-tri-soveta-dla-bajdena-kak-otvetit-rossii.html>.

Олексій Покотило, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1136-5123>

Ігор Євсєєв, науковий співробітник Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1450-1378>

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕВОЛЮЦІЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ’ЄДНАНИХ СИЛ У 2018–2019 РР.

Анотація. Розглядаються історичні аспекти розвитку правових засад з проблематики забезпечення проведення операції Об’єднаних сил, що встановлені низкою законодавчих та інших нормативно-правових актів

України у 2018–2019 рр. Автори зробили спробу об'єктивного аналізу законодавчих актів щодо забезпечення проведення операції Об'єднаних сил, коротко охарактеризували етапи еволюції нормативно-правової бази та окреслили основні напрями її розвитку у зазначеному історичному періоді.

Ключові слова: *нормативно-правова база, правове регулювання, антитерористична операція, об'єднані сили, операція об'єднаних сил, сили оборони, логістичне забезпечення, соціальний захист.*

Вступ

Постановка проблеми. З огляду на масштабний і складний у правовому вимірі комплекс проблем, що виникли внаслідок збройної агресії Російської Федерації (далі – РФ) проти України, захист інтересів нашої держави на сьогодні відбувається на новій законодавчій базі, що охоплює життєво важливі інтереси людини і громадянина, суспільства і держави та спрямовується на гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [1, с. 71]. Особлива увага, при цьому, приділяється створенню ефективних правових механізмів для розв'язання завдань, які мають на меті припинення російської агресії проти України, звільнення всієї тимчасово окупованої території та відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону.

Значним кроком у процесі адаптації існуючих правових умов та механізмів до сучасних викликів стало запровадження в державі у 2018 р. операції Об'єднаних сил (далі – ООС). Вивчення такого нового для української держави явища, як ООС представляє значний науковий інтерес. Зокрема, важливою для дослідників – фахівців у галузі права та військових істориків – є проблематика еволюції нормативно-правової бази щодо забезпечення проведення ООС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз правових норм, що регулюють статус проведення ООС, знайшов відображення у наукових працях вітчизняних науковців Ю. Георгієвського [2], В. Горовенка [3], М. Лабка [4], В. Мусіяки [5], В. Пашинського [10], С. Стецюка [6], А. Трофименка [7], В. Тютюнника [3, 8, 9], А. Фучка [4], В. Шульгіна [10], а також у декількох колективних працях [11, 12, 13, 14]. Однак, розвідки цих дослідників спрямовані на вивчення лише окремих законодавчих та інших нормативно-правових актів, що забезпечили та забезпечують проведення ООС.

Метою доповіді є дослідження історичних аспектів розвитку правових засад з проблематики забезпечення проведення операції об'єднаних сил, що встановлені низкою законодавчих та інших нормативно-правових актів України у 2018–2019 рр., а також окреслення їх основних напрямів.

Основна частина

Аналіз антитерористичної операції (далі – АТО) на сході України у 2014–2018 рр. засвідчив, що вона за масштабами, характером та тривалістю проведення не відповідала завданням звільнення окупованих територій

окремих районів Донецької та Луганської областей. У зв'язку з необхідністю впровадження нових правових засад щодо створення ефективної системи захисту нашої держави, звільнення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей і відновлення на них конституційного ладу Верховною Радою України 18 січня 2018 р. було прийнято Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” [15].

Після прийняття законодавцем згаданого вище державного акту об'єднаним оперативним складом у стислі терміни було розпочато роботу з планування операції та формування Об'єднаних сил. Вже 30 квітня 2018 р. Президент України своїм указом ввів в дію рішення Ради національної безпеки і оборони “Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях” щодо виключення Збройних Сил України зі складу суб'єктів проведення широкомасштабної антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, розпочатої у 2014 р. [16]. Одночасно Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України видав свої накази: “Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей”, відповідно до якого у державі з 14.00 30 квітня 2018 року було розпочато ООС; “Про затвердження положення про Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України”, в якому, зокрема були визначені повноваження Командувача Об'єднаних сил [17].

Однак наведені вище державні акти забезпечили нормативно-правове підґрунтя лише для початку проведення ООС. Перед законодавчою та виконавчою гілками влади постало завдання щодо пошуку шляхів удосконалення існуючих та створення нових правових норм, необхідних для виконання об'єднаними силами завдань з відсічі збройної агресії РФ проти України. Ця робота у 2018–2019 рр. велась як в рамках оборонної реформи, так і безпосередньо в інтересах забезпечення проведення ООС.

Одним із найважливіших законодавчих актів у сфері національної безпеки і оборони, прийнятих Верховною Радою (далі – ВР) України у цей період, став Закон України “Про національну безпеку України”. Закон України, зокрема, визначає та розмежовує повноваження державних органів у сферах національної безпеки й оборони, визначає систему командування, контролю та координації операцій сил безпеки й сил оборони [18].

Після запровадження наведеного вище законодавчого акту Указом Президента України було затверджено оновлене Положення про Генеральний штаб Збройних Сил (далі – ГШ ЗС) України, в якому, зокрема, зазначається, що ГШ ЗС України відповідно до покладених на нього завдань здійснює з урахуванням пропозицій Командувача Об'єднаних сил планування, координацію та контроль за підготовкою інших складових сил оборони та організовує роботу стосовно збору, узагальнення, аналізу та розповсюдження матеріалів бойового досвіду ООС та збройних конфліктів [19].

Подальший розвиток військового мистецтва для забезпечення виконання завдань оборони держави силами оборони і їх найважливішою складовою – ЗС України отримав своє продовження у Доктрині застосування сил оборони держави. Цей концептуальний документ є системою поглядів на роль, місце та завдання сил оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, а також на принципи і підходи до їх застосування під час виконання завдань із захисту держави в разі збройної агресії в будь яких її формах і виявах, зокрема у формі “гібридної війни” [4].

Наступним нормативним кроком у забезпеченні проведення ООС стало законодавче врегулювання права на застосування бойової техніки, зброї з’єднаннями, військовими частинами і підрозділами ЗС України та Державної спеціальної служби транспорту в особливий період, а також унормування процедури, завдань та принципів застосування зброї і бойової техніки ЗС України під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України, зокрема та під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони. Прийняті рішення, передусім, дозволили підвищити рівень безпеки військовослужбовців і цивільного населення в районі проведення операції Об’єднаних сил [20].

З метою створення єдиної системи логістики і постачання об’єднаних сил у вересні 2018 р, постановою Уряду було визначено механізм забезпечення об’єднаних сил необхідними засобами та ресурсами під час здійснення ними заходів у Донецькій та Луганській областях. Відтепер ООШ визначає потребу в засобах та послугах, необхідних для виконання спільного завдання. Наприкінці 2018 р. постановою Уряду було затверджено Порядок логістичного забезпечення сил оборони під час виконання завдань з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Цим нормативно-правовим актом передбачено, що загальне управління системою та планування логістичного забезпечення сил оборони під час їх застосування здійснюється ГШ ЗС України [21, 22].

Задля об’єднання спроможностей і зусиль медичних служб складових сил оборони та системи охорони здоров’я цивільного населення в рамках єдиного медичного простору постановою Уряду у 2018 р. затверджено Воєнно-медичну доктрину України, в якій визначено шляхи формування та впровадження єдиних підходів до збереження і зміцнення здоров’я військовослужбовців, які на сьогодні відстоюють суверенітет та територіальну цілісність держави на Сході України, надання їм необхідної медичної допомоги, лікування та реабілітації [23].

Значну увагу держави у цей історичний період було надано соціальному захисту осіб, які беруть безпосередню участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях. З цією метою ВР України було внесено зміни у чинне законодавство України у сфері соціального захисту (понад 15 законів) та поширено дію відповідних норм, передбачених в умовах проведення АТО,

на період здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони у Донецькій та Луганській областях [24].

Важливим елементом використання системи заохочень військовослужбовців, залучених до ООС, стало вдосконалення інструменту матеріального стимулювання їх бойової діяльності. З часу запровадження ООС нормативно-правовими актами керівників складових сил оборони було поетапно збільшено винагороду за безпосередню участь військовослужбовців в заходах із забезпечення національної безпеки і оборони. На першому початковому етапі розміри винагороди, передбачені для учасників АТО, були поширені на учасників ООС. На другому етапі, з 1 квітня 2019 р., військовослужбовцям в районі проведення ООС було підвищено розмір виплат, що становив: на першій лінії зіткнення – на 12000 грн, на другій – на 5500 грн., за безпосередню участь у бойових діях – 13000 грн, при цьому у спецзаходах – 6000 грн. На третьому етапі, з 1 травня 2019 р., зазначені виплати вже становили: 17000 грн, 6500 грн, 18000 грн та 7000 грн відповідно [25].

Висновки

Таким чином, на основі комплексного аналізу нормативно-правової бази, яка регулює забезпечення проведення операції Об'єднаних сил, можна зробити Висновки, що розвиток законодавства України із зазначеної проблематики у 2018–2019 рр. відбувався у два етапи.

На першому етапі, з 18 січня по 30 квітня 2018 р. було створено правові засади для формування необхідного міжвідомчого угруповання військ (сил) на сході України – об'єднаних сил та запровадження ООС. Цей етап нормотворчої діяльності в державі регламентувався в основному на рівні прийнятих законопроектів законодавчої ініціативи та підзаконних актів Президента України (указів, наказів Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України), який здійснював свої повноваження у сфері оборони, визначених Конституцією та законами України.

На другому етапі, з 30 квітня 2018 р. до кінця 2019 р. , законодавчими та іншими нормативно-правовими актами суб'єктів законодавчої та виконавчої влади держави було утворено нормативне поле, яке забезпечило виконання об'єднаними силами кола завдань з відсічі збройної агресії проти України у 2018–2019 рр. Розвиток нормативно-правової бази щодо забезпечення проведення ООС на цьому етапі відбувався за наступними основними напрямками: удосконалення системи управління об'єднаними силами; впорядкування застосування ними зброї і бойової техніки; унормування актуальних проблем щодо всебічного забезпечення міжвідомчого угруповання Об'єднаних сил; покращення соціального захисту учасників ООС та членів їх сімей; підвищення мотивації особового складу до військової служби та виконання військовослужбовцями завдань в районі проведення ООС.

Список використаних джерел

1. Антонов В. О. Проблема формування нової нормативно-правової бази національної безпеки України на тлі нових викликів та загроз.

Конституційне право та конституційний процес в Україні. Часопис Київського університету права, 2015. № 3. С. 70–73.

2. Георгієвський Ю. В. Діяльність суб'єктів господарювання у зоні проведення операції об'єднаних сил: особливості правового регулювання. Право та інноваційне суспільство. 2018. № 1 (10). С. 7–12.

3. Тютюнник В. П., Горовенко В. К. Рекомендації щодо першочергових кроків Президента України у сфері оборонної реформи та розвитку Збройних Сил України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-A3.pdf>.

4. Лабко М. М., Фучко А. Й. Деякі аспекти розвитку форм і способів застосування Збройних Сил України для відсічі збройної агресії в сучасних умовах. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2020. № 1 (68). С. 26–34.

5. Мусіяка В. Л. Деякі аспекти державно-правових рішень щодо окупованих районів Донбасу. Національна безпека і оборона. 2019. № 1-2 (177-178). С. 168–172.

6. Стецюк С. П. Організація правової роботи у Збройних Силах України в умовах проведення операції Об'єднаних сил на території Донецької та Луганської областей. Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє : XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22 листопада 2018 р.) : тези доповіді. Київ, 2018. С. 334–335.

7. Трофименко А. В. Операція Об'єднаних сил в Україні: політико-правові засади проведення. Вісник Маріупольського державного університету : збірник наукових праць. 2018. Вип. 21. С. 253–259.

8. Тютюнник В. П. Виклик часу: перехід від оборони до забезпечення воєнної безпеки України. Наука і оборона. 2018. № 3. С. 10–15.

9. Тютюнник В. П. Закон про реінтеграцію: перша спроба вирішення правових проблем оборони держави на Донбасі. Виклики і ризики. Безпековий огляд Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння. 2018. № 1 (88). С. 12–22.

10. В. Шульгін, В. Пашинський. Особливості реалізації “деокупаційного законодавства” України в умовах проведення операції об'єднаних. Social development & Security. 2019. № 4 (9). С. 3–20.

11. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році”. Київ : НІСД, 2018. 688 с.

12. Дослідження проблем правового регулювання застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів у збройних конфліктах, їх залучення до антитерористичних та інших операцій в мирний час, з урахуванням стандартів НАТО і досвіду провідних країн світу / керівник Котляренко О. П. // звіт про НДР шифр: “Конвенція” (робочі матеріали). Київ : ЦВСД НУОУ, 2018. 98 с. Інв. № 9315.

13. Правосуддя на сході України в умовах збройної агресії Російської Федерації : звіт за результатами дослідження спроможності судової системи забезпечувати правосуддя в умовах збройного конфлікту на сході України / заг. ред. Р. Куйбіда, М. Галабала. Київ : Міжнародний фонд “Відродження”, 2018. 340 с.

14. Сектор безпеки і оборони України: стратегічне керівництво та військове управління: монографія / Саганюк Ф.В., Фролов В.С., Павленко В.І. та ін.; за ред. д.військ.н., проф. І.С. Руснака. Київ: ЦЗ МО та ГШ ЗС України, 2018. 230 с.

15. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях : Закон України від 18.01.2018 р. № 2268-VII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 10. Ст. 54.

16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року “Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях” : Указ Президента України від 30.04.2018 р. № 116/2018. Офіційний вісник Президента України. 2018. № 10. Ст. 174.

17. 30 квітня 2018 року розпочалась операція Об’єднаних сил із відсічі та стримування збройної агресії Росії на Донбасі – Президент підписав Указ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/news/2018/04/30/30-kvitnya-2018-roku-rozpochalas-operacziya-obednanih-sil-iz-vidsichi-ta-strimuvannya-zbrojnoi-agresii-rosii-na-donbasi-prezident-pidpisav-ukaz/>.

18. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.

19. Про Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України : Указ Президента України від 30.01.2019 р. № 23/2019. Офіційний вісник Президента України. 2019. № 2. Ст. 22.

20. Про затвердження Порядку застосування зброї і бойової техніки з’єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України: постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 р. № 828. Офіційний вісник України. 2018. № 82. Ст. 2724.

21. Про затвердження Порядку забезпечення Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції, розвідувальних органів, військової прокуратури, Державної служби з надзвичайних ситуацій, працівників закладів охорони здоров’я необхідними засобами та ресурсами під час їх залучення до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях: постанова Кабінету Міністрів України від 26.09.2018 р. № 772. Офіційний вісник України. 2018. № 78. Ст. 2595.

22. Про затвердження Порядку логістичного забезпечення сил оборони під час виконання завдань з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності : постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 р. № 1208. Офіційний вісник України. 2019. № 12. Ст. 401.

23. Про затвердження Воєнно-медичної доктрини України : постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2018 р. № 910. Офіційний вісник України. 2018. № 88. Ст. 2930.

24. Про внесення змін до деяких законів України у зв’язку з прийняттям Закону України “Про особливості державної політики із

забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” : Закон України від 19.06.2018 р. № 2462-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 39. Ст. 285.

25. Про затвердження Змін до Інструкції про розміри і порядок виплати винагороди військовослужбовцям Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту за безпосередню участь у воєнних конфліктах, в заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації чи в антитерористичній операції, інших заходах в умовах особливого періоду : наказ Міністерства оборони України від 07.05.2019 р. № 215. Офіційний вісник України. 2019. № 44. Ст. 1545.

Євгеній Панкратов, кандидат військових наук, заступник начальника інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8050-8813>

Павло Мінєєв, провідний науковий співробітник кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ Україна
<https://orcid.org/0000-0002-6307-3093>

Андрій Кружилько, ад'юнкт кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8824-7459>

ДЕЯКІ ВИСНОВКИ З ПРОТИДІЇ ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПЛАНУВАННЯ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

***Анотація.** Останніми роками особлива увага приділяється концепції гібридного конфлікту в новому геополітичному та геостратегічному контексті. Збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалась з середини лютого 2014 року фактично стала для агресора полігоном для випробування різноманітних форм і способів гібридної війни. З*

цього моменту гібридний конфлікт стає певністю і реальністю що визначає прийняття відповідних заходів, політики та стратегій для протидії на національному, регіональному чи політико-військовому рівнях.

Україна стала державою, проти якої з боку Російської Федерації були застосовані у повному обсязі практично всі існуючі на сьогодні прийоми, форми і способи такої війни.

Гібридна війна РФ проти України форсувала перетворення і структурні зміни у секторі безпеки та оборони України, нові підходи до планування оборони держави, набуття необхідних спроможностей, які б забезпечили надійну протидію російській агресії.

Ключові слова: гібридна війна; оборона держави; планування оборони держави, застосування збройних сил; сили оборони; система управління збройними силами; об'єднане керівництво силами оборони.

Вступ

Постановка проблеми. Найбільш характерною особливістю гібридної війни проти України у виконанні РФ поряд з із застосуванням нерегулярних військ і формувань, вчинення терористичних актів і використання сепаратистських рухів, відмічається їх категоричне невизнання себе стороною конфлікту та спроби представити в очах світової спільноти власну агресію як громадянську війну.

Зараз є підстави стверджувати: РФ не досягла мети своєї агресії, але і не відмовилася від неї, про що свідчать щоденні обстріли на Сході України та “тра м’язами” біля її кордонів, коли РФ значно наростила угруповання своїх Збройних Сил в АРК та прикордонних з Україною областях. Для відсічі та стримування агресора Україні разом з її міжнародними партнерами необхідно чітко уявляти природу гібридного конфлікту, передбачати розвиток ситуацій та характер його дій у майбутньому, здійснювати всебічну підготовку, звертаючи увагу на особливості застосування силової складової держави.

Перед Україною постало нагальне питання вирішення завдань оборони з урахуванням нових реалій воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки з використанням комплексного підходу до забезпечення оборони держави. Одним з важливих напрямів комплексного вирішення завдань оборони в нових умовах є нові підходи до планування оборони.

Для забезпечення збройного захисту України доцільно проводити планування, яке охоплювало б усю систему заходів держави в усіх сферах її життєдіяльності та передбачало мобілізацію необхідних людських, матеріально-технічних і духовних сил держави [1], що наразі і реалізується шляхом відпрацювання Плану оборони України – головного документу з планування оборони держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що проблемам протидії гібридній

війні приділяється значна увага. Наукову роботу в галузі протидії гібридній війні ведуть багато фахівців, серед українських слід відмітити В. Горбуліна, П. Щипанського, О. Дузь-Крятченка, В. Телелима, В. Корендовича. Колективні монографії за даною тематикою підготовлені фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень та Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. Філософію гібридної війни концептуально аргументували зарубіжні воєнні теоретики Р. Глен, Ф. Хоффман, Г. Карлсен, Ф. ван Каппен та інші.

У широкому розумінні термін “гібридний” використовується для визначення тих понять, які поєднують різні елементи, не маючи обов'язково логічного зв'язку. Поняття "гібрид" бере свій початок з аналізу еволюції конфліктів у період після холодної війни. У 2007 році в дослідженні, яке вперше розглядає цю проблему, аналітик Френк Г. Хоффман зазначив, що сучасне середовище безпеки передбачає одночасне використання декількох видів дій противниками, які розуміють, що успіх може бути результатом поєднання різноманітних дій та форм у певній послідовності для досягнення конкретних цілей, не тільки військовими засобами, називаючи ці конфлікти «Гібридними війнами» [2].

Таким чином, нове в способі проектування та ведення гібридних війн полягає у здатності суб'єктів (державних, недержавних або навіть змішаних комбінацій - до складу яких входять як державні, так і недержавні суб'єкти) синхронізувати кілька силових інструментів, навмисне використання вразливостей, виявлених у опонента (які можуть належати до всіх секторів: політичного, військового, економічного, соціального, інформаційного або інфраструктурного), для досягнення бажаних ефектів. Ці дії розроблені таким чином, щоб їх було якомога складніше виявити, і тому вони мають низький ступінь ймовірності відповідей опонента [2].

Очевидно, що сучасна гібридна загроза українській державності з боку РФ потребує пошуку нових, актуальних та адекватних відповідей на щоденні виклики.

Мета доповіді. Проаналізувати досвід України протидії агресії РФ, воєнні аспекти гібридної війни та окреслити деякі погляди на завдання національної воєнної стратегії і особливості, актуальні проблеми підготовки держави до оборони.

Основна частина

У військовій галузі термін “гібридний” нещодавно був прийнятий і використовується для характеристики зростаючої складності явища війни, безлічі задіяних суб'єктів, неясності, змішаності та поєднання між ними. Хоча існування інноваційного супротивника не є новою проблемою, підхід "гібридної перспективи" до нещодавніх та постійних конфліктів вимагає залучених сил для підготовки до більш широкого кола викликів, які нещодавно ще не були характерними для Збройних Сил.

Намагаючись описати динаміку, вигляд та еволюційні тенденції конфлікту, військова література рясніє спробами дати визначення "гібридного конфлікту" або "гібридної війни" [2].

Взагалі кажучи, фраза "гібридний конфлікт" використовується у військовій літературі для визначення військової стратегії, яка стикається з елементами, характерними для звичайної, нетрадиційної та асиметричної війни [2]:

Полковник Джек МакКуен (армія США) визначає гібридну війну як квінтесенцію асиметричної війни, що ведеться на трьох вирішальних полях битви: серед населення в зоні конфлікту, перед власною нацією та перед міжнародним співтовариством. [3, с.18] У тому ж ключі Роберт О. Ворк (ВМС США) заявляє, що ворожі сили використовуватимуть "гібридних воїнів", прихованих серед цивільного населення. [3, с.18]

Журналіст Френк Г. Хоффман визначає гібридну війну як "будь-якого ворога, який одночасно та адаптивно використовує складну комбінацію звичайної зброї, нерегулярної війни, тероризму та злочинної поведінки в просторі бойових дій для досягнення своїх політичних цілей". [4]

Якщо розглядати воєнні аспекти гібридної війни Росії проти України то слід відмітити намагання агресора усіляко приховати застосування регулярних збройних сил, зменшити питому вагу їх участі, для чого використовував слабкі сторони сил оборони України.

В українському конфлікті РФ застосувала низку дій, що призвели до досягнення своїх політичних цілей поза оголошеною класичною війною. У лютому 2013 року Валерій Герасимов, начальник Генерального штабу Збройних сил РФ, у своїй статті, опублікованій у російському оборонному журналі ВПК, написав, що війна і мир все більше змішуються. Конфліктні методи змінилися і тепер передбачають широке використання політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових заходів. Він заявив, що все це можна доповнити підбурюванням місцевого населення та використанням замаскованих збройних сил [5]. У світлі подій, що сталися через рік, заява російського військового чиновника демонструє обдуманість та усвідомлене застосування гібридних дій, що призвели до термінової анексії Криму та проголошення незалежності так званих ЛНР та ДНР. Генерал Герасимов продовжив свою промову: «Правила участі суттєво змінилися. Використання невійськових методів для досягнення політичних або стратегічних цілей у деяких випадках виявилось набагато ефективнішим, ніж застосування сили [5].

Керівництво РФ врахувало недостатню ефективність системи державного управління, відсутність на час розв'язання агресії плану оборони, об'єднаного керівництва силами оборони, недооцінку українською стороною противника, хибне уявлення, що ведеться боротьба з "терористами", а не з підготовленими та добре оснащеними бойовими армійськими підрозділами.

Загарбники підступно завдавали вогневих ударів по українських силах зі своєї території, після підписання Мінських домовленостей війська противника вели систематичні бойові дії попри їх заборону, тактика дій російських військових передбачала використання підрозділів, які складаються з найманців у якості “гарматного м’яса”, в той же час російські війська використовувались, як правило, у другому ешелоні або резерві, здійснювали вогневу підтримку силами самохідної та реактивної артилерії.

Агресор створив потужну сепаратистську мережу в Україні, особливо в Криму та на сході країни, яка активно забезпечувала початковий період збройної агресії, а також продовжує діяти як базовий ключовий елемент підтримання соціального напруження в суспільстві.

Незважаючи на зусилля ворога Україна довела здатність відстоювати свій суверенітет та територіальну цілісність держави, а її ЗС – спроможність вести бойові дії в умовах гібридної війни. Однак боротьба продовжується.

Протидія гібридним методам ведення війни, особливо застосуванню незаконних збройних формувань, у тому числі приватних військових компаній вимагає приведення законодавчого поля держави в галузі безпеки та оборони у відповідність до реалій сьогодення та передбачень імовірних подій майбутнього.

Уроки гібридної війни треба враховувати при плануванні подальших заходів, зокрема пропонується звернути особливу увагу на такі кроки протидії:

створення ефективної системи управління суб’єктами забезпечення національної безпеки України у сфері оборони, розроблення та впровадження у життя конкретного Плану оборони України, опрацювання проекту Закону України “Про організацію державного стратегічного планування”, в якому передбачити пріоритет воєнних заходів та їх зв’язок із завданнями оборони держави в інших галузях. Що стосується планування оборони України, то в першу чергу слід звернути увагу не просто на розроблення визначеного комплексу документів Плану оборони України, а й на впровадження постійного контролю за виконанням усього комплексу відомчих планів, організацію їх погодження та перевірку відповідності завданням всебічного забезпечення застосування сил оборони України, регулярне уточнення та оновлення за необхідності;

удосконалення підготовки військ з урахування особливостей гібридної війни, ведення бойових дій у населених пунктах, протидії провокаційним діям “цивільного населення” під час висування колон, розташування поблизу населених пунктів, розвантаження на залізничних станціях тощо), проведення заходів психологічної підготовки, виховання у військовослужбовців готовності застосовувати зброю;

формування нових напрямів діяльності цивільного військового співробітництва. Ключове завдання – виключення можливостей та бажання у місцевого населення бути залученими до участі у гібридній війні на боці противника. Впровадження системи попередження втрат серед цивільного

населення, нарощення зусиль за напрямками національно-патріотичного виховання, протимінної безпеки та відновлення критичної інфраструктури регіонів, додаткове започаткування гуманітарних ініціатив;

удосконалення психологічного забезпечення, особливо системи надання психологічної допомоги військовослужбовцям сил оборони як у повсякденній діяльності військ (сил) так і в бойових умовах застосування військ (сил);

уточнення у територіальній обороні порядку охорони важливих державних, регіональних і місцевих об'єктів в умовах правового режиму воєнного стану, використання значного потенціалу державних і приватних охоронних структур, розроблення механізму їх залучення до охорони важливих державних об'єктів.

Висновки

Отже, гібридні загрози представляють для України найбільший ризик у найближчій та середньостроковій перспективі. З цієї точки зору, Збройні Сили України повинні бути готові виконувати широкий спектр завдань в умовах складної, швидкоплинної обстановки, де вони можуть зіткнутися з різними гібридними загрозами та одночасними комбінаціями видів діяльності з боку противника, які будуть постійно змінюватися та адаптуватися для досягнення ним своїх стратегічних цілей [2]

Тому для досягнення успіху в боротьбі з супротивником, який використовує весь набір гібридних методів для досягнення своїх цілей, таким як РФ, важливо використовувати весь спектр інструментів, від політичних до військових, економічних, законодавчих та інформаційних, щоб зрозуміти, виявити, використати його вразливі місця та відповідати встановленим цілям.

В умовах збройної агресії РФ планування оборони України потребує інших рішень у рамках стратегічного планування у сфері оборони держави, що має забезпечити комплексний підхід до підготовки і здійснення оборони [1].

Список використаних джерел

1. Сиротенко А.М. Актуальні проблеми планування оборони України: комплексний підхід / А.М. Сиротенко, П.В. Щипанський, А.К. Павліковський, М.М. Лобко // Наука і оборона. – 2020. - № 1. – С. 3-12.
2. Херцог. Колективна монографія
3. Herciu, A (2016), Conducerea si intrebuintarea fortelor intrunite in conflictele hibride, "Carol Ist" National Defense University Publishing House, Bucharest.
4. Hoffman, F.G.(2009), Hybrid vs. compound war, available at: <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/> (accessed at May 16, 2013).
5. Герасимов В.(2013), Ценность науки в прогнозах, Военно-промышленный курьер, № 8 (476), доступно за адресою: [//www.vpk-news.ru/articles/14632](http://www.vpk-news.ru/articles/14632)

Павло Грицай, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, начальник кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна
<https://orsid.org/0000-0002-1181-4523>

Василь Телелим, доктор військових наук, професор, професор кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна
<https://orsid.org/0000-0001-5926-7680>

Сергій Митченко, ад'юнкт кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна
<https://orsid.org/0000-0003-3711-2033>

ПОГЛЯДИ НА РОЗВИТОК ФОРМ І СПОСОБІВ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ ОБОРОНИ В МЕРЕЖЕЦЕНТРИЧНИХ ВІЙНАХ

***Анотація.** У матеріалі розглянуто погляди на умови та чинники що будуть впливати на розвиток форм і способів застосування сил оборони в мережецентричних війнах, виявлення фундаментального взаємозв'язку цієї концепції з інформаційно-технологічною революцією, з тенденціями розвитку нової зброї, застосування військових і невійськових засобів боротьби під час воєнних конфліктів.*

***Ключові слова:** мережецентричні війни, сили оборони, військові і невійськові сили і засоби, форми і способи застосування сил оборони.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Кінець ХХ століття ознаменувався інформаційно-технологічною революцією, яка не тільки дозволила вивести на принципово новий рівень системи збору, передачі та обробки інформації, але й відкрила нову еру технологізації воєнних конфліктів. Вона характеризується чинниками всесвітнього доступу до глобального інформаційного простору, значного поширення електронних засобів обробки інформації, а також світовою економічною кризою, і черговим*

витком боротьби за розподіл сфер впливу в світі. Аналіз результатів інформаційно-технологічної революції показує, що в даний час США поступово втрачають позиції світового економічного і технологічного лідера через високі темпи розвитку країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону, а також через економічну кризу на теперішній час. Зараз Китай, Японія, Індія є лідерами сучасної радіоелектронної і мікропроцесорної промисловості, а також індустрії виробництва програмного забезпечення, однак не володіють високим рівнем політичного впливу в світі. Досягнення інформаційно-технологічної революції були використані для створення високоточної зброї, інформаційних систем і засобів військового призначення, інноваційних досліджень в сфері військової радіоелектроніки. Саме її досягнення є тією основою, на якій будується вся система озброєння сучасної армії. Це в свою чергу зумовило і зміни підходів до ведення війни, а також розвиток нових форм і способів застосування військ.

Аналіз використання досягнень інформаційно-технологічної революції свідчить про те, що саме розвиток засобів збройної боротьби неминуче обумовлює зміну форм і способів ведення воєнних дій. Особливістю розвитку засобів збройної боротьби в сучасних умовах є поява нових видів зброї, таких як високоточна зброя, зброя на нових фізичних принципах, інформаційна зброя, зброя на основі робототехнічних засобів та квантової фізики. При цьому інформатизація засобів збройної боротьби дозволила створити не тільки глобальні системи розвідки, зв'язку і навігації, а й взаємно пов'язати різні засоби озброєння, розвідки і пункти управління в єдину інформаційно-мережеву середу, що дозволило різко збільшити бойові можливості нових видів зброї. В умовах такого об'єднання озброєнь в єдиний інформаційний простір була висунута концепція мережецентричної війни як стратегічного погляду на ведення війни в нових військово-технічних умовах. Ця концепція не обмежується розробкою нових форм і способів застосування озброєнь, а передбачає докорінну зміну організаційних форм збройних сил і способів ведення воєнних дій всіх масштабів.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Дослідження в області розвитку методів ведення бойових дій, управління військами з урахуванням використання нових інформаційних технологій, пошуку форм і способів комплексного застосування невійськових сил та сил оборони велися такими вченими як: А.М. Сиротенко, В.П. Горбулін, М. Панов, В. Маневич, І.А. Андрієвський, Ю.Я. Бобков, М.М. Тютюников, А.Е. Кондрат'єв, В.І. Сліпченко, А.А. Рахманов.

Мета доповіді – на підставі попередніх наукових досліджень, актуалізувати пошук нових форм і способів застосування сил оборони у мережецентричних війнах. Провести аналіз умов і чинників що впливають на розвиток форм і способів застосування сил оборони.

Основна частина

Після холодної війни світ вступив в смугу регіональних збройних конфліктів і політичної нестабільності, число великомасштабних військових акцій глобального, регіонального і національного характеру різко збільшилася. Держави і військово-політичні блоки, збройні сили яких мають технологічну перевагу над будь-яким ймовірним противником, отримують очевидну перевагу в виборі місця, часу і масштабу бойових дій. Разом з тим, збройна боротьба не завжди буде вестися за законами і правилами продиктованими стороною найбільш підготовленою до реалізації на практиці передових науково-технологічних досягнень.

В умовах подальшого посилення економічної, екологічної, демографічної та гуманітарної взаємозалежності членів світової спільноти жодна держава не зможе дозволити собі перемогу будь-якою ціною. Для провідних країн світу стають неприйнятними втрати серед особового складу, не кажучи вже про загрозу безпеці свого цивільного населення. Крім того, починаючи бойові дії, майбутньому переможцю доведеться думати і про переможених. Адже жертви серед мирних громадян можуть спричинити серйозний міжнародний резонанс, спровокувати масовий рух опору, потоки біженців, а руйнування економіки загрожує перетворенням переможеної країни в територію постійної нестабільності. Критичного значення набуває і часовий чинник, оскільки затягування бойових дій призведе до втрати ініціативи, ризику розширення конфлікту, як по території, так і за складом учасників, підвищенню економічних, моральних і політичних витрат [1].

У мережецентричних війнах вирішальна роль відводиться вже невеликій кількості сухопутних військ і ядерній зброї, а високоточній зброї, а також зброї на нових фізичних принципах. У засобах збройної боротьби сьогодні відбувається неухильне збільшення числа застосовуваних високоточних засобів ураження. Таким чином, пріоритет віддається заздалегідь вивіреному впливу на військові і цивільні об'єкти противника. Це досягається за допомогою вирішення інформаційно-розрахункових завдань, що дозволяють провести науково обґрунтовану кількісну оцінку важливості об'єктів ймовірного противника, для вирішення завдань визначення об'єктів поразки.

У найближчому майбутньому навіть розвинені у воєнно-економічному відношенні країни не будуть мати у своєму розпорядженні необхідну кількість високоточної зброї для ведення довготривалих конфліктів. Тому сучасні великомасштабні воєнні конфлікти матимуть як мінімум два етапи. На першому етапі може бути реалізована війна нового покоління, а якщо воєнно-політичні цілі не будуть досягнуті, настане другий етап – збройна боротьба попередніх поколінь із застосуванням як звичайних, так і ядерних засобів ураження [2].

Швидкість, синхронність, одночасність, швидкість управління стають вирішальними факторами, що визначають успіх військових операцій. Управління військами і зброєю буде здійснюватися вже в реальному або близькому донього масштабі часу, а високоточна зброя в десятки разів дозволить підвищити ефективність проведених операцій. Перевага над противником в мобільності, точності ураження, інформаційному забезпеченні дозволять вести бойові дії в такому темпі і з такою інтенсивністю, яку ймовірний противник не в змозі буде витримати. Перебуваючи в складній, що постійно погіршується обстановці, противник не зможе захопити ініціативу, планувати дії своїх військ і ефективно ними управляти. Безконтактний характер воєнних дій передбачає знищення або виведення противника з ладу на далеких підступах задовго до бойового зіткнення. В ідеальному варіанті війська противника взагалі не мають вийти з місць постійної дислокації або, в крайньому випадку, вони будуть знищені на маршрутах висування. При цьому в рамках регіональної або локальної війни мережецентричні війни будуть вестися одночасно на всю глибинутериторії держави противника, на сотні і тисячі кілометрів від лінії кордону.

Досвід останніх військових конфліктів показує, що для досягнення своїх політичних цілей провідні країни діють з опорою не тільки на національні ресурси, а в більшості випадків створюють багатонаціональні коаліції, формування яких важливим елементом стратегічного розгортання. У зв'язку з цим підвищиться актуальність розширення існуючих і формування нових коаліцій, укладення угод воєнно-політичній і військово-технологічних сферах, створення нової системи гарантій міжнародної стабільності [1].

У відсталих у військово-технологічному відношенні державах стратегічне розгортання буде зводитися, в основному, до мобілізації значної частини населення. Успіх її проведення буде залежати, перш за все, від морального духу громадян і їхнього ставлення до війни. Але, незважаючи на те, що основні завдання по розгрому противника будуть вирішуватися не в ході зіткнення передових частин, а шляхом віддаленого вогневого ураження, такий розвиток способів ведення воєнних дій не призведе до повної відмови від ведення дій сухопутними військами. Дійсно, історичний досвід воєн в Іраку, Югославії, Сирії та інших, показує, що технологічна перевага в озброєнні і наявність коштів дозволяють наносити удари по об'єктах противника, залишаючись поза зоною досяжності засобів протиповітряної оборони і авіації. Маючи сучасні зразки озброєння (безпілотні літальні апарати Bayraktar TB2 та баражуючі Harop) війська Азербайджану змогли майже повністю з перших днів завоювати перевагу як в повітрі так і на землі. А за допомогою сучасних зразків озброєння та нових форм і способів його застосування зуміли в короткі строки вивести з ладу системи управління, командні пункти, систему протиповітряної оборони, озброєння та живу силу. Високоточна зброя істотно змінює

характер збройної боротьби, проте немає підстав стверджувати, що з її появою форми і способи ведення контактної війни втрачають свій сенс [3].

З огляду на крайню невідповідність і небезпеку пасивних, суто оборонних дій, початкові операції носитимуть активний і рішучий характер. Слідом за вогневими і радіоелектронними ударами, по всій глибині оперативної побудови противника, будуть висаджуватися повітряні десанти, розгорнуть свої дії спецпідрозділи, почнеться стрімке просування сухопутних сил. Війська будуть діяти, дотримуючись тактики оперативних маневрених груп, здійснюючи широкі рейдові дії, уникаючи фронтальних атак, прагнучі вийти на фланги і в тил противника. Таким чином, намічається тенденція зближення способів ведення наступальних і оборонних операцій.

З урахуванням нових умов і чинників стратегія дій учасників воєнних конфліктів буде визначатися співвідношенням їх можливостей і потенціалів. При цьому більш слабка сторона встане на шлях асиметричного протиборства.

Важливою особливістю сучасних і майбутніх воєнних конфліктів є те, що вони, переважно, будуть вестися на урбанізованій місцевості, в міських агломераціях і мегаполісах, а не на відкритій місцевості.

Проведений аналіз умов і чинників що будуть впливати на розвиток форм і способів застосування сил оборони в мережецентричних війнах дозволяє зробити висновки, про те, що, новизна майбутніх операцій буде визначатися, насамперед, перенесенням збройної боротьби в нові простори – реальні і створені штучно.

Розвиток інформаційних технологій призвів до того, що війна вийшла за межі матеріальної і фізичної сфер і перейшла в віртуально-інформаційну та когнітивну сфери. Вплив виявляється не стільки на «фізичну оболонку» суб'єктів війни (особистість, армія, держава), скільки на духовну, психологічну та ментальну сфери [4]. Вся збройна боротьба буде пронизана розгалуженим інформаційним протиборством. Дистанційна війна буде пов'язана із застосуванням нових форм і способів досягнення політичних і стратегічних цілей за рахунок розв'язання локальних воєн, конфліктів, політичного, економічного, інформаційного тиску і підричних дій в середині країн. Ці форми і способи є своєрідним аналогом високоточної зброї - при збереженні дальності і масовості поразки вони використовують нові сфери для здійснення впливу: інформаційну, економічну і психологічну.

Поняття театру воєнних дій втратить своє виключно географічне значення і буде сприйматися як бойовий простір, що об'єднує ділянки суші та акваторії, часто розділені сотнями кілометрів, повітряний простір, космос, а також інформаційне середовище [3].

Поле бою перетворюється на операційний простір, який в свою чергу буде декомпонуватися на малі поля. Під час ведення бойових дій виникатиме ефект малих боїв між повністю або частково автономними

угрупованнями. Вони можуть бути розділені територією, на якій знаходяться некомпатанти, потенційні противники, об'єкти життєзабезпечення населення. В результаті зникне можливість і необхідність створення суцільної лінії фронту, війська (сили) мають бути постійно готові до зіткнення з противником, до швидкого переходу від наступу до оборони і навпаки. Чисельна перевага в кожному конкретному випадку буде створюватися не загальною великою чисельністю особового складу, а його мобільністю, досяжністю засобів ураження і навченістю особового складу діяти швидко та нестандартно за будь яких умов обстановки.

Повітряно-космічний простір буде широко використовуватися для нанесення ударів і забезпечення дій військ (сил). Беззавоювання переваги в повітрі та космосі стане неможливим досягнення стійкої переваги на суші і на морі. В ході повітряно-космічних операцій противнику буде наноситися найбільшої шкоди, тому за своїм значенням вони почнуть домінувати над діями сухопутних військ [1].

Висока ефективність засобів ураження і динаміка зміни обстановки в ході збройної боротьби підвищать значимість управлінських помилок, а в ряді випадків не залишать часу і ресурсів на їх виправлення, тому стрімко зросте потреба в розвідувальній інформації. Для зниження тимчасової затримки між отриманням інформації та її реалізацією засоби розвідки і ураження будуть інтегруватися в єдині системи телекомунікаційними квантовими мережами, що зв'язують просторово–мережецентричні елементи.

Бойові дії в мережецентричних війнах стане важче класифікувати за ознакою їх приналежності до стратегічного, оперативного або тактичного рівня, так як активність кожного з них надасть прямий вплив на обстановку в цілому. Таке траплялося й раніше, але зараз тісний взаємозв'язок подій на локальному, регіональному та глобальному рівнях стає нормою.

Воєнний конфлікт майбутнього на думку автора буде включати в себе чотири періоди:

підготовчий (від декількох годин до декількох місяців), що супроводжується веденням масованого інформаційного протиборства, проведенням підричних економічних операцій, операцій по виведенню з ладу або взяття під особистий контроль критичних об'єктів інфраструктури (атомних електростанцій, електричних мереж та мереж водопостачання).

активний, що включає в себе масоване застосування високоточної зброї, а також всіх видів авіації по об'єктах державного та військового управління, об'єктів критичної інфраструктури, застосування засобів РЕП проти систем зв'язку і управління противника;

наземну операцію вторгнення сухопутних військ (при необхідності), яка включає проведення військових операцій зі знищення угруповань військ

противника, окупацію ключових об'єктів і встановлення контролю над його населенням;

постконфліктний (проведення операції по стабілізації), в якому основну роль гратимуть інформаційно-психологічні операції по забезпеченню лояльності окупованого населення.

При цьому може змінитися послідовність розгрому противника: якщо раніше воно починалося з рішучого наступу на прикордонні угруповання сухопутних військ, то перспективні засоби високоточної поразки та вплив на критичні об'єкти інфраструктури дозволять вже в ході початкової операції вивести з ладу найважливіші елементи системи адміністративного і військового управління, оборонно-промислового комплексу, транспорту і енергетики на всій території країни.

Комплексний вплив на війська противника потрібно буде здійснювати в масштабі часу, близькому до реального, без часових втрат на прийняття рішень і організацію безпосереднього вогневого ураження для максимального заощадження часу з метою знищення його систем управління.

Висновки

Таким чином, на погляд автора, розвиток форм і способів застосування сил оборони в мережецентричних війнах полягатиме у проведенні сукупності різних за типами та сферами операцій (дій та заходів), об'єднаних загальним стратегічним замислом, що відповідає класичному розумінню цього терміна. Ураховуючи, що воєнні загрози, особливо ті, що мають "гібридний" характер (ознаки "гібридності"), формуються багатьма різнорідними чинниками, форми і способи інтеграції сил оборони і невоєнних сил і засобів протидії змістовно можуть мати велику кількість варіантів. Для практичної реалізації визначених форм та способів інтеграції сил оборони та невоєнних сил і засобів протидії доцільно мати концепцію їх комплексного використання, а також продовжити дослідження форм і способів застосування невоєнних сил та сил оборони у кризових ситуаціях воєнного характеру в умовах протидії гібридній агресії.

Список використаних джерел

1. Панов М., Маневич В. Военные конфликты на рубеже 2030 года // Зарубежное военное обозрение. 2008. № 1. С. 3-15.
2. Кондратьев А. Е. Сетцентризм или гонка за временем. Сборник статей [Электронный ресурс], 2011. – Режим доступу: http://pentagonus.ru/load/1/obshhie_voprosy/a_kondratev_setecentrizm/18-1-0751
3. Слипченко В. И. Войны шестого поколения: Оружие и военное искусство будущего. – М.: Велесова Слобода, 2018. – 359 с. – Режим

доступу: <https://velesova-sloboda.info/archiv/pdf/slipchenko-vojny-shestogo-rokoleniya.pdf>

4. Сиротенко, А.М., Богданович, В.Ю., Романченко, І.С., Свида, І.Ю. (2019). Методологія комплексного використання військових та невійськових сил та засобів сектору безпеки і оборони для протидії сучасним загрозам воєнній безпеці України: монографія. Львів: НАСВ – 268 с.— Режим доступу: <https://doi.org/10.33099/2311-7249/2020-37-1-171-178>

Олег Сурков, кандидат військових наук, докторант Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8189-0484>

Анатолій Лобанов, доктор військових наук, професор, професор кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6523-501X>

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПЕРЕЛІКУ КРИТИЧНИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ ЗБРОЙНИХ СИЛ ТА ІНШИХ СКЛАДОВИХ СИЛ ОБОРОНИ

***Анотація.** За результатами дослідження розроблено методичний підхід до формування переліку критичних спроможностей Збройних Сил та інших складових сил оборони, який доцільно використовувати під час розроблення науково-методичних апаратів з оцінювання наявних спроможностей сил оборони та вдосконалення процедур оборонного планування на основі спроможностей.*

***Ключові слова:** критичні спроможності, сили оборони, оборонний огляд.*

Вступ

***Постановка проблеми.** У Міністерстві оборони та Генеральному штабі Збройних Сил України тривають заходи з організації та впровадження в сили оборони процесу оборонного планування на основі спроможностей в умовах протидії гібридній агресії Росії.*

Так, у ході планування сил на довгострокову перспективу (під час оборонного огляду та огляду спроможностей, який у разі потреби проводять у період між оборонними оглядами) одним зі складних завдань є формування переліку критичних спроможностей Збройних Сил та інших складових сил оборони, а також вимог до них [1–3].

Для виконання цього та інших завдань за рішенням Міністра оборони утворюють Міжвідомчу робочу групу з питань проведення оборонного огляду на чолі з першим заступником Міністра оборони України [2].

Проте формування зазначеного переліку, а також створення та розвиток критичних спроможностей Збройних Сил України та інших складових сил оборони потребують належного науково-методичного й аналітичного супроводження з урахуванням досвіду проведення оборонного огляду у 2019 році.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Удосконаленню процедур оборонного планування на основі спроможностей, насамперед оборонного огляду й огляду спроможностей, а також вирішенню проблемних питань обґрунтування рішень присвячено чимало досліджень та публікацій.

Так, у праці [4] запропоновано вирішувати проблемні питання обґрунтування рішень у системі забезпечення воєнної безпеки під час планування, управління і застосування сил оборони держави на основі запропонованого механізму і технології визначення цільової функції як комплексного критерію оцінювання ступеня реалізації національних інтересів у сфері воєнної безпеки. Визначено основні показники, що характеризують ступінь реалізації національних інтересів у сфері воєнної безпеки та показано взаємозв'язки між ними, проте не враховано наявності функціональних груп спроможностей.

У статті [5] наведено погляди авторів на особливості оборонного планування на основі спроможностей та перспективи його впровадження у процес розвитку сил оборони держави. Зазначено, що планування на основі спроможностей потребує вирішення низки проблемних питань, зокрема розроблення методик переведення спроможностей сил оборони у кількісно-якісні показники, однак не приділено уваги формуванню переліку критичних спроможностей сил оборони.

У монографії [6] висвітлено особливості застосування військ (сил) під час відсічі збройної агресії Російської Федерації на Сході України, теоретичні основи комплексного використання військових та невійськових сил і засобів для протидії гібридній агресії та інші аспекти. Підтверджено необхідність продовження наукових досліджень з питань створення (розвитку) й утримання критичних спроможностей Збройних Сил України та інших складових сил оборони для протидії гібридній агресії Росії.

У праці [7] досліджено проблеми переходу до планування на основі спроможностей та наголошено на відсутності інструментів інформаційно-

аналітичної підтримки нового для ЗС України виду оборонного планування на основі спроможностей.

У статті [8] розглянуто низку практичних процедур, на основі яких рекомендовано планувати розвиток спроможностей сил оборони, а також окремі складові спроможностей. Водночас не розглянуто підходи або методики для забезпечення виконання важливого завдання із формування переліку критичних спроможностей Збройних Сил та інших складових сил оборони.

У статті [9] проаналізовано методологічні та методичні підходи до оборонного планування на основі спроможностей і передовий досвід держав – членів НАТО з цих питань. Однак не приділено уваги порядку формування переліку критичних спроможностей Збройних Сил та інших складових сил оборони.

На підставі аналізу наукових джерел можна стверджувати про доцільність проведення дослідження, присвяченого розробленню механізму прийняття воєнно-стратегічних рішень з усунення критичних спроможностей сил оборони, для підвищення якості виконання завдань робочими групами з формування переліку критичних спроможностей Збройних Сил та інших складових сил оборони.

Мета доповіді полягає в апробації розробленого методичного підходу до формування переліку критичних спроможностей Збройних Сил та інших складових сил оборони.

Основна частина

Збройний конфлікт на Сході України характеризується одночасним та комплексним використанням військових та невійськових сил, засобів та інструментів (економічних, політичних, інформаційно-психологічних тощо) [6]. Це змінило специфіку збройної боротьби та висунуло жорсткі вимоги до визначення та забезпечення необхідного рівня воєнної безпеки держави, стану готовності і здатності сил оборони до виконання завдань з оборони України, стану їх кадрового, фінансового, матеріально-технічного та інших видів забезпечення.

Як критичні спроможності Збройних Сил України та інших складових сил оборони (далі – ЗС України та ІССО) розуміють спроможності, важливі для досягнення необхідного результату (ефекту) відповідною військовою організаційною структурою, що потребують пріоритетного створення та розвитку. Процедура планування сил у ході оборонного огляду й окремого огляду спроможностей передбачає формування переліку критичних спроможностей ЗС України та ІССО [3].

Процес формування переліку критичних спроможностей ЗС України та ІССО передбачає аналіз, оцінювання та безпосереднє складання переліку критичних спроможностей відповідно до імовірних сценаріїв застосування (сценаріїв дій), а також визначення їх пріоритетності за ступенем

важливості в логічно-ієрархічній структурі Каталогів спроможностей сил оборони [10].

Визначення критичних спроможностей ЗС України та ІССО має забезпечувати прийняття воєнно-стратегічних рішень з таких питань:

поставлення стратегічних завдань силам оборони на довгострокову перспективу залежно від наявних та можливих викликів і воєнних загроз, у тому числі для протидії гібридній агресії Росії;

обчислення критичних спроможностей, які необхідно розвивати (модернізувати) та створювати (розробляти) у пріоритетному порядку з урахуванням можливостей держави із задоволення потреб сил оборони (їх кількісних і вартісних показників);

з'ясування потреби в додаткових фінансових ресурсах для забезпечення розвитку критичних спроможностей сил оборони, зокрема через залучення міжнародної технічної допомоги;

формування перспективної моделі організації оборони, сил оборони та концептуальних поглядів щодо стратегії розвитку сил оборони (через розвиток і створення критичних спроможностей) тощо.

Вхідними даними для формування переліку критичних спроможностей ЗС України та ІССО обрано [2–3]:

опис безпекового середовища на довгострокову перспективу, стратегічне передбачення розвитку воєнно-політичної обстановки;

основні тенденції розвитку безпекового середовища (глобальні, регіональні та національні аспекти) у контексті загроз воєнній безпеці;

перелік реальних та потенційних викликів і загроз у воєнній сфері;

перелік імовірних сценаріїв виникнення та розвитку ситуацій воєнного характеру на середньо- та довгострокову перспективу;

перелік імовірних сценаріїв (варіантів) застосування сил оборони під час виконання завдань з оборони держави.

Для формування переліку критичних спроможностей ЗС України та ІССО необхідно оцінити наявні спроможності сил оборони (із “застосування”, “забезпечення” та ін.). За результатами оцінювання співвідношення наявних до необхідних спроможностей сил оборони отримаємо чисельне значення їхньої достатності для виконання визначених бойових завдань силами оборони за імовірними сценаріями та варіантами їх застосування.

Для аналізу результатів оцінювання спроможностей сил оборони пропонується використовувати критерій достатності, значення якого визначені експертним шляхом:

$> 1,25$ – надлишкові спроможності, від яких необхідно позбавитись з метою вивільнення ресурсів (є критичними). Надлишок $0,25$ пропонується утримувати для резерву;

$0,9-1,25$ – свідчить, що кількість наявних спроможностей є достатніми та вони не є критичними;

0,6–0,8 – потребують розвитку(є частково критичними спроможностями). Неодхідно визначити завдання та заходи зі збільшення кількості наявних спроможностей до рівня 0,9–1,25;

0–0,5 – потребують створення(є абсолютно критичними спроможностями). Неодхідно визначити завдання та заходи щодо усунення критичних спроможностей сил оборони.

Отже, якщо рівень достатності наявних спроможностей не відповідає умові $0,9 \leq P_{\text{НС}} < 1,25$, то наступним етапом буде формування з них переліку критичних спроможностей ЗС України та ІССО, достатність яких оцінено менше 0,9. Спроможності сил оборони, які оцінено $> 1,25$ доцільно включати до переліку надлишкових спроможностей сил оборони, від яких необхідно позбавлятися з метою вивільнення ресурсів.

Перелік критичних спроможностей ЗС України та ІССО пропонується скласти за розробленою формою (табл. 1), яка містить мінімально необхідні дані для визначення завдань та заходів щодо усунення критичних спроможностей.

Визначення пріоритетності розвитку та створення критичних спроможностей ЗС України та ІССО (див. табл. 1), завдань та заходів щодо усунення критичних спроможностей сил оборони, доцільно покласти на відповідальних за функціональні групи спроможностей.

Таблиця 1. – Перелік критичних спроможностей Збройних Сил та інших складових сил оборони (варіант)

№ п/п	Назва спроможності	Носій спроможності	Належність	Підлягають (кількість та рік набуття)		Пріоритетність (від 0 до 10)	Примітка
				розвитку (модернізації)	створенню (розробленню)		
Функціональна група спроможностей (5. ЗАСТОСУВАННЯ)							
1	Ураження об'єктів противника на морі та підтримка своїх військ (сил) з моря	Бойовий корабель (фрегат)	ВМС ЗСУ	2 (2022)	1 (2024)	2	Визначені нові вимоги до корабля (фрегату)
...	

Для належного науково-методичного та аналітичного супроводження виконання завдання із формування переліку критичних спроможностей ЗС України та ІССО запропоновано механізм прийняття воєнно-стратегічних рішень з усунення критичних спроможностей сил оборони (рис. 1).

Після визначення завдань та заходів щодо усунення критичних спроможностей сил оборони відповідальними за функціональні групи спроможностей розробляються пропозиції до стратегічних документів, програм й планів утримання та розвитку сил оборони.

Також доцільно визначити повноваження та основні завдання посадовим особам, відповідальним за функціональні групи спроможностей, підгрупи спроможностей та окремі спроможності сил оборони.

Висновки

За результатами дослідження розроблено методичний підхід до формування переліку критичних спроможностей Збройних Сил та інших складових сил оборони, який доцільно використовувати під час розроблення науково-методичних апаратів з оцінювання спроможностей та вдосконалення процедур оборонного планування на основі спроможностей.

Рисунок 1. – Механізм прийняття військово-стратегічних рішень з усунення критичних спроможностей сил оборони

Подальші дослідження доцільно присвятити розробленню та апробації багатокритеріального математичного методу стратегічного аналізу розвитку Збройних Сил із використанням рекурсивного способу організації обчислювального процесу (у тому числі в межах проведення військових ігор) для обґрунтування пропозицій до проектів (аналізу затверджених) стратегічних документів із розвитку необхідних, наявних та критичних спроможностей Збройних Сил.

Список використаних джерел

1. Порядок організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони: затв. наказом Міністерства оборони України від 22.12.2020 № 484. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-21#Text>.
2. Порядок проведення оборонного огляду Міністерством оборони: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 31.10.2018 № 941. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/941-2018-%D0%BF>.
3. Методичні рекомендації з організації та проведення оборонного огляду: затв. Міністром оборони України 07.06.2019. Київ: МОУ, 2019. 82 с.
4. Косевцов В. О., Телелим В. М., Лобанов А. А., Пунда Ю. В. Розроблення та впровадження цільової функції у процес прийняття рішень в системі забезпечення воєнної безпеки держави // Східно-Європейський журнал передових технологій. 2020. № 5/3 (107). С. 17–23. doi: <http://doi.org/10.15587/1729-4061.2020.215128>.
5. Оборонне планування на основі спроможностей: особливості та перспективи впровадження / Руснак І. С., Петренко А. Г., Яковенко А. В. та ін. // Наука і оборона. 2017. № 2. С. 3–10. URL: <http://nio.nuou.org.ua/article/view/176927/179894>.
6. Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України: монографія / кол. авторів; за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 176 с. ISBN 978-617-7187-35-5.
7. Степанюк М. Ю., Юрчина Ю. В. Проблеми переходу до планування на основі спроможностей / Центр воєнної політики та політики безпеки. Київ, 2020. URL: <http://defpol.org.ua/index.php/produkty-tsentru/aleia-heroiv/448-problemy-perekhodu-do-planuvannia-na-osnovi-spromozhnosti>.
8. Устименко О. В., Білик В. І. Планування розвитку спроможностей сил оборони України щодо протидії загрозам у ході гібридної війни // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. Серія: Державне управління. 2018. № 2. С. 48–52. doi: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2018_2_9.
9. Фролов В. С., Саганюк Ф. В., Мудрак Ю. М. Досвід оборонного планування в НАТО, заснованого на спроможності військ (сил) // Збірник наукових праць ЦВСД НУОУ імені Івана Черняхівського. 2020. № 1 (68). С. 40–43. doi: <http://doi.org/10.33099/2304-2745/2020-0/40-43>.
10. Єдиний перелік (Каталог) спроможностей Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони: затв. Міністром оборони України 09.12.2019. Київ: МОУ, 2019. 618 с.
11. Сурков О. О. Розроблення методики формування та корегування Каталогу спроможностей сил оборони // Східно-Європейський журнал передових технологій. 2021. № 1/3 (109). С. 72–84. doi: <http://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.224506>.

Володимир Клименко, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри стратегії національної безпеки та оборони, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3276-6866>

Олександр Дерікот, полковник, старший викладач кафедри стратегії національної безпеки та оборони, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна

“ЗАМОРОЖЕНІ” КОНФЛІКТИ В ГЕОПОЛІТИЦІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ

***Анотація.** На підставі дослідження широкого кола джерел розглянуто причини та наслідки основних військових конфліктів на територіях пострадянських держав, проаналізовано прогностичні теорії західних науковців щодо імперіалістичних амбіцій РФ на пострадянському просторі. Основна увага приділена дослідженню історичних та геополітичних передумов гібридної агресії Росії проти України та можливих воєнно-політичних наслідків конфлікту.*

***Ключові слова:** збройний конфлікт, пострадянський простір, територіальна цілісність, суверенітет, військова агресія, право націй на самовизначення, геополітичні інтереси.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Актуальність проблеми обумовлена стратегічною метою Росії - за допомогою успіхів у локальних конфліктах підтвердити не лише можливість вирішувати тактичні завдання, а й зробити своєрідну заявку на глобальне лідерство на основі “особливої моделі” відносин із навколишнім світом, яка підкріплюється новостворюваною ідеологією, одним із стовпів якої є так званий “путінізм” [1]. Офіційна Москва хоче в довгостроковій перспективі гарантувати свій вплив завдяки створенню “зони привілейованих інтересів” по периметру власних кордонів, і “заморожені” при сприянні РФ конфлікти у цій “зоні” є дієвим засобом досягнення її геополітичних цілей.*

***Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Проблема конфліктності пострадянського простору у контексті геополітичних інтересів РФ розглядалася західними [1,4,5] і вітчизняними [2,3,6,7] дослідниками. Проте події останніх років підтверджують, що проблема вирішення таких конфліктів потребує подальшого глибокого дослідження.*

Метою доповіді є дослідження історичних та геополітичних передумов гібридної агресії Росії проти України та можливих воєнно-політичних наслідків конфлікту.

Основна частина

За останні три десятиліття на пострадянському просторі відбувся ряд збройних конфліктів (у хронологічному порядку): Карабах, Південна Осетія (1), Абхазія (1), Грузія, Північна Осетія, Придністров'я, Таджикистан, Чечня (1), Абхазія (2), Дагестан, Чечня (2), Південна Осетія (2) (Російсько-грузинська війна), Схід України (Донбас).

Серпнева війна 2008 р. проти Грузії та агресія проти України, розпочата в 2014 році, стали найбільш знаковими віхами в збройній боротьбі Росії за пострадянський простір. Важливий чинник, що зумовив агресивну експансіоністську поведінку РФ спочатку щодо Грузії, а потім України - історична обумовленість конфліктів в умовах розпаду і після розпаду імперій. Саме процесами пострадянського імперського синдрому спробував пояснити причини конфліктів після розпаду СРСР український політолог В. Карасьов: “ РФ... ніколи не погодиться на те, щоб на пострадянському просторі ... формувалися інші держави ... з іншими геополітичними орієнтаціями. Формування нових, сильних, серйозних націй на постімперському просторі розвиває його, і ... РФ ризикує втратити пояс напівдержав (“сірих зон”, “буферних зон”), які вона завжди розглядала як пояс безпеки”[3].

Це зумовило готовність Кремля на силові кроки з метою реалізації своїх інтеграційних і геополітичних схем на євразійському пострадянському просторі. Прогнозованість конфліктів на постімперському просторі підкреслив і політичний аналітик В. Горбач: “Коли радянська імперія відходила з колишніх республік, вона робила “закладки”, - такі конфлікти для того, щоб геополітично впливати на них, щоб мати можливість тримати на цих територіях війська у вигляді миротворчих сил, щоб мати “больові точки” у новостворених країнах, на які можна тиснути, і вони вже рефлекторно реагуватимуть таким чином, як потрібно тому, хто тисне” [3].

Такою “больовою точкою” для Молдови і України є Придністров'я. Перебіг придністровського та інших заморожених конфліктів на терені колишнього СРСР, а також сучасна політика РФ щодо впливу на подібні конфлікти дозволяють висловити припущення, що усі подібні конфлікти відбувались за подібним сценарієм. Зокрема, план дестабілізації ситуації в Республіці Молдова передбачав:

- підтримку сепаратистського руху;
- створення незаконних збройних формувань, озброєних і укомплектованих російським озброєнням і військовими РФ;
- провокацію збройного конфлікту;
- втручання підрозділів ЗС РФ в перебіг збройного конфлікту;
- пропозицію щодо посередництва РФ в конфлікті.

Керівництво Республіки Молдова дозволило втягнути себе в постановку цього сценарію. Це дозволило не лише зміцнити позиції РФ в регіоні, а й стати на заваді євроінтеграційним планам Молдови й України.

Аналогічний сценарій, із незначними змінами, було реалізовано в Абхазії, Південній Осетії. Навіть Карабахський конфлікт у його крайній фазі восени 2020 року показав, що РФ реалізує елементи вище наведеного сценарію для реалізації своїх геополітичних інтересів в самих різних умовах.

Крім того, наявність таких конфліктів забезпечує військову присутність РФ на пострадянському просторі у стратегічно важливих регіонах. На даний час на територіях держав, що виникли після розпаду СРСР, діють 8 військових баз РФ – у Абхазії, Вірменії, Білорусі, Казахстані, Киргизії, Придністров'ї, Таджикистані та Південній Осетії, а також угруповання ЗС РФ у Криму та підконтрольні їм збройні формування на Сході України.

США, ЄС і НАТО були явно не готові до такого розвитку подій в Україні. Хоча починаючи з весни 2008 року ніхто уже не міг бути настільки короткозорим, щоб ігнорувати факт особистої одержимості Путіна ідеєю приєднання України. Так, проект “Євразійський союз” будувався на об'єднанні слов'янського ядра колишнього Радянського Союзу, і цей проект очевидно приречений на невдачу без України. Що стосується прогнозів західних політологів, то вони є досить однозначними. Збігнев Бжезінський у 90-х писав: “Без України Росія перестане бути євразійською імперією: вона може і надалі пробувати здобути статус імперії, але залишиться переважно азійською імперією... Втрата незалежності Україною матиме негайні наслідки для Центральної Європи”[4].

У своїй праці “Світанок миру в Європі” (1996 р.) відомий американський політолог Майкл Мандельбаум висловлювався наступним чином: “Сьогодні найнебезпечнішим місцем на континенті є кордон між Росією та Україною. Зусилля Росії, спрямовані на поглинання цілої України або її частини, ... матимуть серйозні наслідки для всієї Європи. Вони можуть суттєво пошкодити, а може, навіть цілком знищити спільно вироблене після закінчення холодної війни відчуття безпеки”[5].

Ряд дослідників вказують на разючу подібність між стратегією Путіна і радянською стратегією 20-х рр. ХХ ст. Через кілька тижнів після проголошення Україною незалежності, в січні 1918 року, прокремлівські більшовики проголосили на сході свою власну “Донецько-Криворізьку Радянську Республіку” (ДКРР). “ДКРР та її наступник, Українська Радянська Республіка, – пише Олександр Гаврилюк, – відіграли свої ролі в написаному Кремлем сценарії: спочатку зламати, а потім повністю зайняти Україну”[6].

Тобто, це не нове явище. Відмова прийняти існування України як суверенної держави йде від самого моменту розвалу Радянського Союзу. Тоді Єльцинська Росія була занадто слабка у військовому і політичному

аспектах, але приблизно в середині першого десятиріччя ХХІ ст. вона завершила своєрідну “геополітичну паузу” і перейшла до відновлення надпотужних міжнародних позицій. Яскравим прикладом силової геополітичної активності Кремля стала серпнева (2008р.) російсько-грузинська війна, окупація Росією Криму в березні 2014 р., так звана “гібридна війна” проти України.

Агресивна й анексіоністська політика РФ щодо України 2014–2021 рр. з усією очевидністю показали, що Росія, відчуваючи останнім часом зростання своєї потужності, перш за все енергетичної та військової, хоче суттєво посилити власні позиції в координатах динамічної системи міжнародних відносин початку ХХІ століття. Це спричинило її зовнішньополітичну активізацію на всіх напрямках і насамперед у сфері відновлення свого впливу на пострадянський простір. Шляхи і методи реалізації такої політики, зокрема силою зброї і створенням “заморожених” конфліктів, можуть завести Москву в глухий кут, уже зараз завдаючи значних втрат як на геополітичному, так і суспільному зрізах.

Висновки

Таким чином, можна констатувати, що російсько-український конфлікт містить глобальні й регіональні виклики та загрози. Наразі європейська і світова системи безпеки не мають адекватної відповіді на агресію РФ. Війна на Сході України зі значною ймовірністю може трансформуватися в черговий “заморожений” конфлікт - джерело нестабільності та загрози для країн Європи і світового співтовариства в цілому.

Важливе стратегічне завдання України – вийти з найменшими втратами з цієї надзвичайно складної та загрозової ситуації [7]. Тільки активна діяльність на міжнародній арені на основі врахування національних пріоритетів і реальних можливостей Української держави в поєднанні зі зваженою консолідованою і ефективною внутрішньою політикою та прогнозованим прагматичним проєвропейським зовнішньополітичним курсом може забезпечити позитивний імідж і гідне місце Україні в світовій спільноті та вагому міжнародну підтримку.

Список використаних джерел

1. Херпен М. Х. Ван. Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна: незасвоєні уроки минулого. Харків: Віват, 2015. 304 с.
2. Горбулін В. Світова гібридна війна: Український фронт. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень. 2017. 496 с.
3. Російсько-грузинський конфлікт: причини та наслідки для європейської безпеки: матеріали експертної дискусії 14.08.2008 р. / за заг.ред. Ю.Г. Рубана. Київ: НІСД, 2008. 235 с. URL: <http://old.niss.gov.uav/dannea/Gruzia.pdf>
4. Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard – American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, (New York: BasicBooks, 1997). P. 46.

5. Michael Mandelbaum, *The Dawn of Peace in Europe*, (New York: The Twentieth Century Fund Press, 1996). P. 138.

6. Олександр Гаврилук. Побіжний погляд на історичні паралелі між ситуацією в Україні в 1918 році і 2014 році // *Eurasian Daily Monitor*, том 11, випуск 151, Jamestown Foundation, 2 вересня, 2014.

7. Литвиненко О. Тотальна війна по-путінськи: “гібридна війна” РФ проти України. *Національна безпека і оборона*. 2016. № 9-10 (167-168). С.60-64.

Олексій Шепіцен, старший науковий співробітник кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8884-4010>

МОЖЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ РАНЬОГО ВИЯВЛЕННЯ, ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ “ГІБРИДНИМ” ЗАГРОЗАМ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ НАТО ТА ЄС

***Анотація.** У доповіді наведено стислий аналіз процесів реагування на кризи воєнного характеру в державах-членах НАТО, та структурах НАТО, а також можливостей формування національної системи раннього виявлення, запобігання та протидії “гібридним” загрозам з урахуванням досвіду держав-членів НАТО та ЄС. У доповіді також визначено можливі алгоритми дій складових сектору безпеки і оборони України стосовно раннього виявлення загроз національній безпеці та ефективного реагування на них.*

***Ключові слова:** саміт НАТО, обізнаність, стратегічна загроза, раннє запобігання, потенційна криза, Ситуаційний центр НАТО, порівняльний аналіз, розподіл відповідальності.*

Вступ

Постановка проблеми. Практична реалізація положень нової Стратегії національної безпеки України та Стратегії воєнної безпеки України потребує удосконалення державної системи моніторингу, аналізу, прогнозування кризових ситуацій воєнного характеру та прийняття адекватних стратегічних рішень у сфері оборони держави, забезпечення ефективної координації та функціонування єдиної системи профільних органів державної влади сектору безпеки і оборони.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В експертному середовищі панує думка про те, що гібридна війна, яку веде щодо України Російська Федерація, вимагає переходу від реактивних стратегій до проактивних. Тобто, “гібридна” війна побудована на промацуванні слабких місць, послідовному просуванні або одночасному за кількома напрямками, такими “хвилями”, які йдуть на спад, а потім піднімаються.

Розуміючи цю природу, і як це працює, можна достатньо ефективно діяти на випередження. Можна провести аналогії з елементом воєнної стратегії традиційного формату війни (особливо широко такий прийом використовувався під час другої світової війни). Його прийнято називати “розвідкою боєм”, під час якої атакуюча сторона, зарахунок введення в бій незначних військових угруповань, “намацує” слабкі місця у лавах захисників, а потім завдає ударів у найбільш слабких місцях. Безумовно, у випадку зі стратегією “гібридної війни” на прикладі України, ці аналогії цілком доречні.

Перші удари “гібридної армії” прийшлися у найбільш слабкому, передусім з точки зору ідеологічної лояльності до агресора, Донбаському регіоні. “Розвідкою боєм”, яку довгий час проводила Росія, повною мірою можна вважати перманентне нагнітання напруження серед місцевої спільноти: нав'язування хибних цінностей, створення напруження на релігійному, етнічному, економічному підґрунті.

Мета доповіді. Метою доповіді визначено сформулювати підходи до формування національної системи раннього виявлення, запобігання та протидії “гібридним” загрозам ґрунтуючись на досвіді держав-членів НАТО та ЄС і з урахуванням особливостей безпекового середовища в регіональному на національному вимірах.

Основна частина

Доречно буде нагадати, що відповідно до положень Стратегії національної безпеки України, в основу забезпечення національної безпеки держави, покладаються три головні концепції:

стримування, яка передбачає розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України;

стійкість, яка передбачає здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей;

взаємодія, яка передбачає розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України.

Водночас, політика у сфері воєнної безпеки держави буде виважена і відповідатиме інтересам людини і суспільства, коли в цілісній системі

здійснюватимуться моніторинг, ідентифікація, виявлення джерел і причин загроз національній безпеці держави у воєнній сфері, негайно розроблятимуться заходи щодо їх нейтралізації.

З великою ймовірністю можна стверджувати, що Росія й надалі продовжуватиме застосовувати політичні, економічні, інформаційні, воєнні та інші засоби, для дестабілізації соціально-економічної ситуації в Україні, унеможливлення її євроатлантичної інтеграції та повернення до російського політичного, економічного та воєнного простору.

Документами оборонного планування визначено, основні сценарії розвитку безпекової ситуації, які потребуватимуть застосування сил безпеки і оборони.

З метою швидкого та ефективного реагування на кризові ситуації як воєнного так і не воєнного характеру сили оборони повинні бути спроможні до попередження виникнення, а у разі виникнення – до своєчасного реагування на кризові ситуації.

Виходячи з цього постає необхідність постійного удосконалення алгоритмів прийняття стратегічних рішень у процесі реагування на такі кризи.

Враховуючи прагнення України досягнути стандартів НАТО у сфері безпеки і оборони, ми маємо ретельно вивчити їх досвід щодо процедур виявлення джерел і причин загроз національній безпеці та алгоритмів ухвалення рішень щодо їх нейтралізації. При цьому, як у державах-членах НАТО так і в Україні, найважливішим елементом системи раннього запобігання кризовим явищам має бути запроваджено механізми добування, оцінки та аналізу розвідувальної інформації щодо поточної ситуації на ранніх етапах вироблення такого плану дій, який дасть можливість у найкоротші терміни нейтралізувати загрозу з найкращим результатом.

Кардинальний перегляд своєї оборонної позиції Північноатлантичний альянс почав у 2014 році з огляду на істотні зміни у середовищі безпеки.

Незаконна анексія Криму, дестабілізація ситуації на сході України позначили початок нової ери процесам трансформації НАТО.

У світі цих змін на саміті у Варшаві в липні 2016 року держави-члени Альянсу ухвалили рішення забезпечити подальше зміцнення позиції НАТО у галузі стримування і оборони. Означені заходи мають на меті ліпше гарантувати захист громадян країн Альянсу, а також активізувати зусилля НАТО щодо поширення безпеки по сусідству.

В цьому контексті керівництво НАТО вважає, що раннє запобігання потенційної кризи є життєво важливим і неможливо переоцінити значення правильних дій саме на ранньому етапі.

Раннє виявлення кризових ситуацій дає можливість підготуватися, проаналізувати ситуацію і розробити план реагування, а у разі безпосереднього втручання — значно збільшити вірогідність успішного вирішення проблеми.

Для забезпечення процесу раннього запобігання НАТО застосовує комплексні підходи. Вони включають, зокрема, засідання Північноатлантичної ради, Групи координації політики, Політичного і Військового комітетів, а також інших органів, під час яких члени Альянсу обмінюються розвідувальними даними та інформацією щодо кризових ситуацій та потенційних загроз. Окрім цього, щороку, або двічі на рік, національні експерти держав-членів Альянсу проводять засідання регіональних робочих груп під егідою Політичного комітету, на які, як правило, запрошують представників країн-партнерів для обговорення поточних тенденцій в різних географічних регіонах.

Держави-члени НАТО також обмінюються розвідувальною інформацією між собою та з країнами-партнерами в рамках поточних операцій з врегулювання криз та в форматі програми “Партнерство заради миру”. Ситуаційний центр НАТО здійснює цілодобовий моніторинг відкритої інформації, що надходить до нього.

Для здійснення політико-військової оцінки кризових ситуацій, розроблення стратегічних концепцій і планів реагування на кризові ситуації в штабі Верховного Головнокомандувача Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі створено відповідну організаційну структуру, а саме:

- відділ політики та планування можливостей;
- оперативно-розвідувальні відділи;
- центр управління використання інформації;
- центр збору і узагальнення розвідувальної інформації;
- робоча група стратегічного зв'язку;
- центр обстановки НАТО;
- відділ міжнародного штабу з політичних питань і політики безпеки;
- управління цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій;
- Євроатлантичний координаційний центр реагування на стихійні лиха і катастрофи;
- цивільно-військовий центр обробки інформації;
- група планування стратегічних операцій.

У процесі збору, узагальнення та оброблення розвідувальної інформації в НАТО застосовується метод системного аналізу, який передбачає розгляд потенційних противників, своїх та нейтральних суб'єктів цілісно, як складні системи. Такий підхід застосовується для того, щоб зрозуміти їхню поведінку, можливості і взаємодію в рамках оперативного середовища і оцінити їхні сильні, слабкі, вразливі місця й інші важливі чинники.

Результатом цієї роботи є оцінка показників і попереджувальних ознак кризової ситуації, її попереднє (здійснює *Центр стратегічних операцій, Штабу Верховного Головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі*) та стратегічне оцінювання (на рівні *Верховного Головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі*).

Результати стратегічного оцінювання подаються на розгляд до Північноатлантичної Ради штаб-квартири НАТО. Після ухвалення політичного рішення щодо військового реагування починаються процеси розроблення варіантів військового реагування, стратегічних концепцій операцій, стратегічних планів на операції та їх реалізація.

Водночас маємо усвідомлювати, що досягнення взаємосумісності в алгоритмах дій складових сектору безпеки і оборони України з відповідними процедурами, які застосовуються в НАТО в цих питаннях має відбуватися з урахуванням особливостей безпекового середовища в регіональному на національному вимірах.

Для цього нам, в свою чергу, необхідно:

створити національну систему (платформу) комплексного стратегічного аналізу, прогнозування (моделювання) й оцінювання реальних, потенційних та майбутніх загроз національній безпеці України;

розвивати розвідувальні, аналітичні та ударні спроможності сил оборони;

реформувати та посилити спроможності стратегічних комунікацій у сфері оборони;

запровадити сучасні інформаційні технології та цифровізацію діяльності в сфері оборони;

створити та запровадити комплексні системи захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах Збройних Сил України;

створити єдиний інформаційний простір сил оборони для забезпечення ситуаційної обізнаності та підтримки прийняття рішень на ведення операцій (бойових дій) об'єднаними силами;

постійно нарощувати спроможності Сил спеціальних операцій Збройних Сил України;

сприяти залученню тренувальних місій держав-членів НАТО до підготовки органів військового управління, військових частин і підрозділів Збройних Сил України та інших складових сил оборони;

створити ефективну систему об'єднаної розвідки сил оборони з урахуванням принципів і стандартів НАТО тощо.

Таким чином, в основу алгоритму дій, як це запроваджено в НАТО, слід покласти постійний моніторинг зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на рівень воєнної небезпеки для України з боку інших держав, а також розрахунок його значення на підставі застосування методів багатомірного порівняльного аналізу, прогнозування можливості виникнення воєнної загрози, безпосередньої воєнної загрози, воєнної агресії.

Отже, можна стверджувати, що система раннього запобігання кризовим ситуаціям може бути універсальною як для країн Альянсу так і для країн-партнерів і, в самому загальному вигляді, складатися з певної організаційної структури, нормативно-правової бази, що врегульовує механізми взаємодії складових організаційної структури, та власне

скоординованих дій щодо добування, аналізу розвідувальної інформації та вироблення рекомендацій воєнно-політичному керівництву держави щодо системного реагування на кризові ситуації воєнного характеру, схема якого наведена на рис.1.

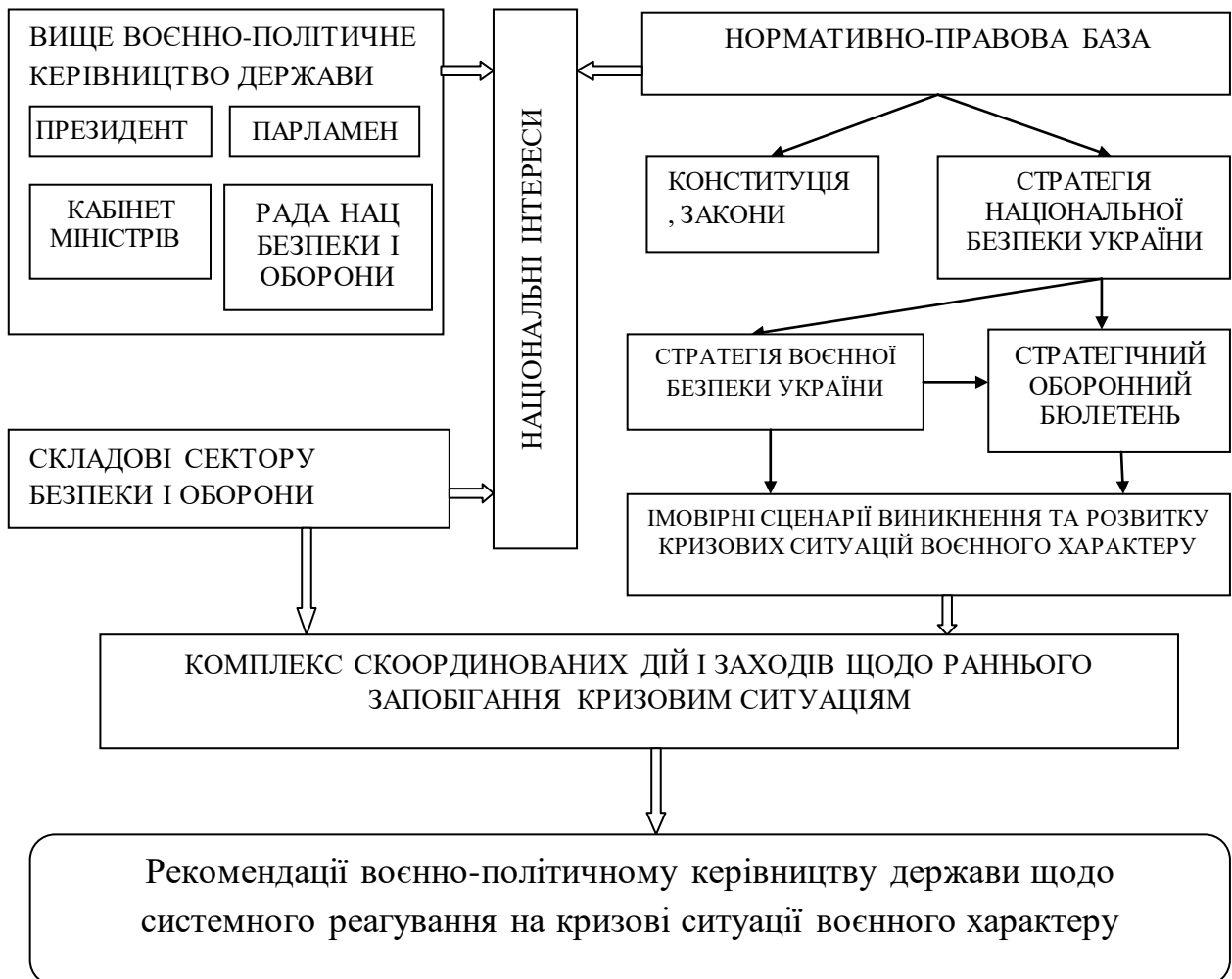

Рисунок 1.– Механізм прийняття воєнно-політичних рішень

До реалізації завдань з нейтралізації кризових ситуацій воєнного характеру, відповідно до визначених варіантів застосування та розподілу відповідальності, залучаються всі складові сектору безпеки і оборони України.

Таким чином процес планування заходів реагування на кризові ситуації в Україні, як і в державах-членах НАТО, має бути структурований за рівнем прийняття рішень (політичних, військових), та розподілятися задвома основними складовими:

прогнозування розвитку воєнно-політичної обстановки навколо України на основі оцінювання розвідувальної інформації щодо рівнів воєнної небезпеки;

прийняття державних рішень для відповідного реагування на них.

Фахівцями Директорату політики у сфері оборони Міністерства оборони України розроблено типову схему процесу прийняття управлінських рішень на застосування Збройних Сил України та інших складових сил оборони у разі військового реагування на кризові ситуації та відсічі збройної агресії.

Документом передбачається, що Міністерство оборони України із залученням розвідувальних органів, міністерств закордонних, внутрішніх справ, Служби безпеки України, та інших складових сектору безпеки і оборони на постійній і системній основі здійснюють оцінку воєнно-політичної обстановки у воєнній сфері та інформують про її зміни Президента України, Кабінет Міністрів та Раду національної безпеки і оборони України. У разі формування висновків щодо загострення воєнно-стратегічної обстановки (виявлення ознак підготовки до повномасштабної збройної агресії) Міністерством оборони спільно з Генеральним штабом Збройних Сил України здійснюється кризове планування, розробляються пропозиції щодо застосування ЗС України, інших складових сил оборони для відсічі можливої збройної агресії.

У залежності від ситуації, що склалася, РНБО приймає рішення щодо оголошення стану війни, загальної або часткової мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні та інші питання. Рішення РНБО вводяться в дію указами Президента України. У подальшому Президент України прийняті рішення невідкладно вносить до Верховної Ради України для схвалення (затвердження).

Рішення Президента – Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України щодо застосування ЗС України, інших складових сил оборони формується та надається у відповідній директиві (наказі).

Сподіваюсь, що після проходження всіх процедур узгодження цей алгоритм дій буде ухвалено на відповідному рівні.

Висновки

Стратегією воєнної безпеки України визначено, що одним із шляхів запровадження об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України має бути створення системи комплексного стратегічного аналізу воєнних загроз національній безпеці України, координація діяльності розвідувальних органів, розвиток об'єднаних розвідувальних спроможностей сил оборони з метою отримання повної та достовірної упереджувальної інформації для своєчасного ухвалення рішень щодо забезпечення воєнної безпеки держави.

Таким чином протидія зовнішнім загрозам України є загальнодержавним завданням, яке мають здійснювати всі органи державної влади, недержавні та громадські організації, а також усі громадяни України.

Постійний моніторинг рівня воєнних небезпек має виконувати Ситуаційний центр Президента України при Раді національної безпеки та оборони України, а інформаційну складову цього процесу – розвідувальні

органи складових сектору безпеки і оборони України та координаційний орган з питань розвідувальної діяльності при Президентові України.

Список використаних джерел

1. Військовий стандарт ВСТ ВСТ 01.004.003-2019 (02) “Воєнна політика. Терміни та визначення” / Управління стандартизації, кодифікації та каталогізації (від 01.11.2019 № 25) – К.: МОУ, 2019.
2. Про Збройні Сили України Закон України від 06 грудня 1991 року №1934-ХІІ.
3. Про оборону України Закон України від 03 грудня 1991 року №1932-ХІІ.
4. Про національну безпеку України Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII.
5. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях Закон України від 18 січня 2018 року № 2268-VIII.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року Про Стратегію національної безпеки України Указ Президента України від 14.09.2020 року № 392/2020.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року Про Стратегію воєнної безпеки України Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021.
8. НАТО, використання сценаріїв довгострокового планування оборони / [Інтернет ресурс]. Режим доступу: <http://www.plausiblefutures.com/55074>.
9. Fleischer., P. NATO Defence Planning Process. Implications for defense posture / Securitologia, № 1/2015 // [Інтернет ресурс]. Режим доступу: http://www.cejsh.icm.edu.pl/cejsh/Pawel_Fleischer_OK.pdf.
10. Інформаційний бюлетень “Біла книга” Служби зовнішньої розвідки України , 2021 рік.
11. Стратегічна концепція оборони та безпеки членів Організації Північноатлантичного договору. Прийнята главами держав та урядів 19 листопада 2010 року.
12. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень “Борисфен Інтел”, ресурс доступу – <https://bintel.org.ua>.
13. Інформаційне агентство Міністерства оборони України Армія INFORM, ресурс доступу – <https://armyinform.com.ua>.
14. Український центр економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова, ресурс доступу – <https://rasumkov.org.ua>
15. Вашингтонський договір, підписаний 4 квітня 1949 року.
16. Горбулін В. Гібридна війна: все тільки починається. [Електронний ресурс] / В. Горбулін // Дзеркало тижня. 2016. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya-.html>.
17. А.М.Сиротенко, П.В.Щипанський, А.К. Павліковський, М.М. Лобко: Актуальні проблеми планування оборони України: комплексний підхід. Наука і оборони, №1, 2020.

Валерій Свинаренко, кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна

Віталій Єфіменко, старший викладач кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна

Микола Петренко, старший науковий співробітник кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна

РУХ ОПОРУ ЯК ФОРМА АСИМЕТРИЧНИХ ДІЙ

Анотація. 25 березня 2021 року Президент України своїм Указом ввів дію Стратегію воєнної безпеки України в якій наголошується, що захист суверенітету і територіальної цілісності України справа не тільки держави, а всього українського народу. Стратегія воєнної безпеки в умовах існуючої воєнної загрози з боку РФ, яка володіє могутнім воєнним потенціалом, що на порядок перевищує наш воєнний потенціал, базується на всеохоплюючій обороні.

Ключові слова: спроможності, сили оборони, рух опору, територіальна оборона.

Вступ

Постановка проблеми. Складовою всеохоплюючої оборони є застосування всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права. Передбачається, що стійкість у ході всеохоплюючої оборони України буде досягтися підтриманням спроможностей до здійснення стратегічного розгортання, територіальної оборони України, руху опору, ведення операцій (бойових, спеціальних, стабілізаційних дій), налагодженням надійних каналів комунікації з населенням та підтриманням його життєдіяльності.[1]

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В стратегії значний наголос робиться на людський потенціал країни, його спроможності до руху опору агресору навіть в умовах окупації. Ця форма боротьби - за незалежність в Україні має історичні коріння. Українському визвольному руху та його збройній боротьбі присвячена значна історична та наукова

література. Серед істориків необхідно відзначити праці таких вітчизняних науковців: В.С. Виздрика, С.Ю. Демидова, Ю.А. Киричука, В.М. Косика, І.К. Патриляка, Ю.О. Романишина, А.М. Русначенка, В.І. Сергійчука, Г.М. Стародубець, М.А. Слободянюк, І.В. Шліхти, Б.Д. Чорномаз, В.Я. Ходак, Ю.З. Юрик та ін. Роботи згаданих авторів, окрім іншого, присвячені стратегії і тактиці боротьби українських націоналістів, видавничій і пропагандистській діяльності, взаємодії з представниками влади антидемократичних режимів, відносинам з представниками визвольних рухів інших народів. Крім того певний інтерес становлять й дослідження деяких радянських істориків та правознавців. Серед них праці М.Є. Горелова, С.Г. Даниленка, К.Є. Дмитрука, Ю.М. Омельчука, О.О. Поліщука, В.П. Чередниченка та інших. Вони, попри упереджені політико-правові підходи, ретельно досліджували географію та масштаби українського націоналістичного підпілля, методи боротьби радянської влади з ОУН і УПА тощо. [5]

Разом з тим сучасні умови щодо протистояння України агресії з боку РФ мають свої особливості.

Метою доповіді є розкриття сутності і змісту руху опору в Україні у разі подальшої окупації її території агресором (РФ) з врахуванням історичного досвіду минулого століття та сучасних реалій.

Основна частина

Аналіз воєнних конфліктів сучасної епохи показує, що в більшості з них застосовувалися і продовжують застосовуватися асиметричні дії. Ще відомий давньокитайський стратег Сунь Цзи писав: “Правила ведення війни міститься в тому, щоб не надіятися на те, що противник не прийде, а покладатися на те, з чим його зустріти, не покладатися на те, що він не нападе, а покладатися на те, що я зроблю для того щоб цей напад на мене був неможливим для нього”.

Історичний досвід показує що асиметричні або нелінійні, нетипові але разом з тим ефективні дії у воєнних конфліктах застосовувалися воюючими сторонами з самого початку виникнення збройного протистояння.

Яскравим прикладом асиметричних дій (способу ведення війни) є американо-в'єтнамська війна 1965-73 рр. Ця війна є прикладом того як наймогутніша держава світу не змогла перемогти маленьку бідну державу, коли навіть значна перевага у військовій силі на дає гарантії перемоги.

Аналіз воєнних конфліктів сучасної епохи дозволяє стверджувати, що однією з головних складових асиметричних дій є активний і пасивний спротив агресору населення окупованих територій.

За підрахунками американського дослідника Івана Єррегун-Тофта- за останні двісті років більш слабкі у військовому відношенні держави перемагали приблизно у 30% конфліктах. При цьому, більш всього таких випадків зафіксовано після Другої світової війни [2]. Разом з тим потрібно враховувати, що у кожному подібному випадку мали місце індивідуальні умови і чинники, які впливали на хід конфлікту. Так, у випадку американо-в'єтнамської війни успіху в'єтнамців у конфлікті, на мій погляд, сприяли наступні чинники: державний устрій Північного В'єтнаму – тоталітарний режим, який підтримували більшість населення; моноетнічний склад

населення; сприятливі для ведення партизанської війни фізико-географічні умови країни; всебічна і системна допомога з боку СРСР та ін.

У нашому випадку Україна сьогодні знаходиться у більш складних умовах: державний устрій – демократичний, парламентсько-президентський; стратегічний напрямок розвитку – інтеграція в євроатлантичний простір підтримує хоча і більшість населення країни але разом з тим за різними оцінками до 25% населення з цим не згодна; поліетнічний склад населення; фізико-географічні умови країни – переважно відкрита місцевість на південному-сході та півдні не створюють сприятливі умови для ведення широкомасштабної партизанської війни.

Тому альтернативі у протистоянні такому могутньому агресору як Росія, поряд з відкритим протиборством збройних сил сторін, враховуючи значну перевагу у воєнному потенціалі агресора над Україною, мають стати асиметричні дії у формі організованого руху опору.

Як вже наголошувалося, історія цієї форми боротьби для українського народу за незалежність від “московії” є не новим і налічує більше трьохсот років. За часів новітньої історії у ХХ столітті центральним стрижнем боротьби українського народу за незалежність є протистояння тоталітарному режиму СРСР українським національним рухом опору у 1920-х-1950-х р.р. При цьому певний період часу (1941-44 рр.) боротьба велася одночасно проти двох тоталітарних режимів: німецького-гітлерівського і радянського-сталінського. Необхідно також використовувати світовий досвід руху опору набутий людством у воєнних конфліктах. Ще наприкінці 40-х років минулого століття у в своїй праці “Тотальний опір: Інструкція ведення малої війни для кожного” швейцарський воєнний експерт майор Ганс фон Дах писав, про необхідність підготовки руху опору у випадку всесвітнього конфлікту (всесвітнього тому що операція “Швейцарія” відбуватиметься, найімовірніше, як маргінальна операція в рамках всесвітнього конфлікту). Обґрунтовував він це тим що самотужки в умовах глобального воєнного конфлікту та без допомоги інших більш могутніх держав Швейцарії неможливо буде відстояти свій суверенітет самотужки, і в такій ситуації вони вимушені будуть цей “перший тур” програти, тому їм залишиться тільки запекла мала війна та цивільний спротив як “другий тур” – допоки нам принесе звільнення могутній контрудар вільного світу. У такій скруті “тотальний опір” переважить капітуляцію. Інтерпретуючи висловлення Ганса фон Даха відносно України, необхідно нам зрозуміти: якщо ми хочемо уникнути рабства, то не маємо права відмовлятися від боротьби лише через те, що регулярну армію може бути розбито. Уявлення, що війна є справою виключно армії і що в результат боротьби може визначити перемога або поразка війська, - застаріле. Сьогодні вже недостатньо боїв регулярної армії, боїв аж до гіркого кінця, а тоді вже капітуляції та цілковитого припинення боротьби. [3]

В сучасних нормативних документах, які визначають форми збройного протиборства у воєнних конфліктах одною з форм стратегічних дій поряд з традиційними формами застосування сил оборони визначено рух опору.

Рух опору це дії вмотивованого населення, що спрямовуються на перешкоджання окупаційній владі та збройним силам (формуванням)

противника в порушенні державного суверенітету та територіальної цілісності України, сприяння діям сил оборони у виконанні визначених завдань.

Сутність руху опору полягає у веденні боротьби проти агресора на всій окупованій території поряд зі спеціально підготовленими військовими формуваннями також активної патріотично налаштованої частини цивільного населення. При цьому можуть застосовуватись як пасивні так і активні методи боротьби.

Завданнями руху опору можуть бути: збереження у населення окупованих територій віри в кінцеву перемогу та його навчання щодо доцільної поведінки супроти окупаційної влади та пасивного спротиву; боротьба з колабораціонізмом; ведення обліку злочинів окупаційної влади; допомога особам, яких переслідує окупаційна влада; випуск і розповсюдження періодичних власних печатних та електронних видань; налагодження роботи технічних засобів пропаганди (радіо, Інтернет, мобільний зв'язок та ін.); збір і передача різномірної важливої інформації компетентним органам на вільній території; організація саботажу; впровадження терору по відношенню до зрадників, ворожих високопосадовців; утворення озброєних загонів для відкритого протистояння (розгортання партизанської війни).[3]

Підготовка руху опору повинна здійснюватися завчасно. При цьому, до участі в активних діях руху опору повинні залучатися не всі бажані. Від ретельного підбору складу значною мірою буде залежати успіх або невдача руху опору.

В цьому відношенні дуже наглядним є досвід другої світової війни. Так в перший рік війни на окуповані території України було залишено 3500 партизанських загонів та диверсійних груп, але на червень 1942 штаб партизанського руху знав про наявність тільки 22-х діючих загонів, решта розвалилася або загинула. Цій трагічній ситуації передувало ряд негативних чинників:

по-перше – воєнною доктриною СРСР передбачалося ведення війни тільки на чужій території, тому і підготовка до партизанської війни була визнана не доцільною;

по-друге – досвідчені кадри були репресовані в період сталінських “чисток” як вороги народу, тому підпільні організації, які поспішно створювалися (Директивою від 29.06.1941р. було поставлено завдання створити мережу партизанських загонів та підпільних організацій на окупованих територіях) із самовідданих, але малокомпетентних людей, стали достатньо вразливими для німецьких спецслужб та були ліквідовані в перші дні окупації;

по-третє – на початку війни ЦК ВКП (б) орієнтувала партійні організації та органи радянської влади на широке використання досвіду громадянської війни, що в умовах нової тактики і стратегії були малоефективні (коли до секретаря Сніжнянського райкому комуністичної партії Сталінської області і начальника райвідділу НКВС звернулися керівники створеного партизанського загону з питанням, де ховатися і чим озброювати партизан, вони почули у відповідь, що ховатися потрібно в кущах, а озброюватися необхідно сокирою, тобто “сокира також є зброєю”);

по-четверте – частина керівників, які повинні були працювати у підпіллі самовільно поїхали у радянський тил, а окремі особи з числа керівного та рядового складу виявилися зрадниками і перейшли на бік окупантів;

по-п'яте – пасивність спротиву окупантам у перші місяці війни була обумовлена незадоволенням значеної частини населення сталінським режимом, голодомором, насильницькою колективізацією, а деяка частина населення навіть співпрацювала з ворогом;

по-шосте на повну міць працювала гітлерівська пропаганда і терор, так тільки за перший рік війни за допомогу учасникам підпілля та підтримку партизан було знищено 90000 мирних мешканців України. [4].

На підставі аналізу досвіду другої світової війни, воєнних конфліктів сучасності та стану України сьогодні були виявлені чинники, які негативно впливатимуть на організацію та діяльність руху опору:

системний інформаційний та пропагандистський вплив на населення країни і військовослужбовців, особливо в зоні проведення ООС;

потужна проросійська “п'ята колонна”, що охоплює як органи державної влади так і значну частину населення (за різними оцінками від 20% до 30%);

значна концентрація проросійськи налаштованого населення на Сході та Півдні країни – на ймовірних напрямках активних воєнних дій ЗС РФ;

встановлення жорсткого окупаційного режиму на захоплених територіях (досвід “умиротворення” Чечні, придушення протесаних виступів опозиції в самій Росії);

несприятливі фізико-географічні умови для дій партизанських загонів; колабораціонізм на окупованих територіях та інші чинники.

Що стосується способів дій руху опору (пасивний супротив населення окупованих територій та активні дії спеціально підготовлених формувань пропаганда, диверсії, нальоти, терор, контртерор та ін.), то вони дуже різноманітні і мають багатоцільове призначення. Сутність та зміст цих методів добре розкриті як в сучасних історичних дослідженнях так і в виданнях художнього, мемуарного та навчального характеру. Разом з тим застосування тих чи інших методів ведення боротьби на окупованій території вимагають від організаторів руху опору глибокого знання різноманітної обстановки, яка склалася в даному регіоні (районі): склад і дислокація збройних формувань агресора, настрої місцевого населення, важливі “опорні” об'єкти супротивника, методи роботи з населенням окупаційної влади - їх слабкі та сильні сторони, а також володіння широким спектром методів і засобів ведення як пасивного спротиву так і ведення активних дій. При цьому пасивний спротив повинен: бути спрямований проти всіх ворожих інституцій (окупаційних військ, військової адміністрації, проти всіх структур колабораціоністів); охоплювати всі сфери життя (застосовувати будь-де і будь-коли) а також всі версти населення (робітників, селян, службовців, урядовців, інтелектуалів, жінок, дітей, людей похилого віку); мати моральний (відчуття противником непевності, ізоляції, самотності) та матеріальний (зниження рівня продуктивності праці, зниження якості продукції) вплив. [3]

У результаті пасивного спротиву, який охоплюватиме значну частину населення, буде зміцнюватися і його моральний стан. “Той, хто спромігся на

невеликий “укол голкою”, відчує триумф у своєму серці і зрозуміє, що не є аж таким беззахисним, як йому вдавалося спочатку”.[3] Разом з тим, з метою протидії спротиву населення окупованих територій, окупаційні органи будуть посилювати запобіжні заходи і тим самим ускладнювати ведення пасивного спротиву.

Що стосується організації активних дій, то до них необхідно залучати далеко не всіх бажаючих, а тільки спеціально відібраних за визначеними критеріями осіб. Зазвичай, не залучаються: визначні політики, відомі підприємці, громадські діячі, керівники важливих підприємств, профспілкові діячі, високопосадовці держадміністрацій та місцевого самоврядування, керівники громадських рухів, представники духовенства та інші занадто відомі особи. Усі, хто бажає брати участь у русі опору, мають бути якомога не помітнішими і публічно не проявлятися як активіст. Під час планування особливо активних дій, керівнику руху опору при виборі способу і об’єкту дій обов’язково необхідно врахувати і тим самим мінімізувати негативні наслідки для місцевого населення, хоча з огляду на методи дій російських спецслужб в районах збройних конфліктів (Абхазія, Придністров’я, Чечня, Південна Осетія та ін.) це буде зробити занадто важко.

Висновки

Всеохоплююча оборона України, передбачає залучення до оборони країни не тільки сил оборони, а і всього українського суспільства та органів державної влади, які будуть чинити супротив противнику у всьому просторі ведення (інформаційний, матеріальний, кібернетичний та ін.) боротьби з агресором в тому числі і на окупованій території України, застосовуючи при цьому різні форми і способи боротьби в межах міжнародного гуманітарного права. Важливою складовою спротиву агресору на окупованій території буде розгорнутий рух опору, як важлива форма асиметричного протистояння агресорові.

Реалізація руху опору, як важливої форми асиметричного протистояння агресії, потребує завчасної ретельної підготовки за участю всіх гілок влади та зусиль всього українського суспільства.

Головною метою руху опору є сприяння діям угруповань військ (сил) у виконанні визначених завдань з відсічі збройній агресії, відновленні суверенітету та територіальної цілісності країни. Досягнення цієї мети можливо через мобілізацію населення окупованих територій до спротиву шляхом: веденням різнопланової пропагандистської та інформаційної роботи; боротьбу з колабораціонізмом з одночасним веденням обліку злочинів окупаційної влади; організації допомоги особам, яких переслідує окупаційна влада; збір і передавання компетентним органам на вільній території різномірної важливої інформації, організації саботажу; впровадження терору по відношенню до зрадників; ведення партизанської війни та ін.

Список використаних джерел

1. “Стратегія воєнної безпеки України”, введена в дію Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021.

2. В. Горбулін. Как победить Россию в войне будущего. – К.: Брайт Букс, 2020. – 256 с.
3. Ганс фон Дах. Тотальний опір: Інструкція з ведення малої війни для кожного. Частина 1,2. 3-тє опрацьоване вид. – Львів: Вид. “Астролябія”, 2015. – 388 с.
4. Електронний ресурс: <https://geomap.com.ua/ru-uh11/1070.html>.
5. І.Мамонтов. ”Український націоналістичний рух у протистоянні антидемократичним режимам у 1920-х – 1950-х рр.” Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – на правах рукопису, 2016. – 228 с.

Анатолій Лойшин, доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та фінансового забезпечення Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2769-9336>

Віталій Шевчук, кандидат військових наук, начальник науково-дослідної лабораторії проблем воєнної безпеки держави кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8532-739x>

ДО ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

***Анотація.** У тезах доповіді висвітлено до обговорення питання щодо необхідності розроблення концепції ресурсного забезпечення національної безпеки України. Зазначена ідея знайшла своє відображення у проведеному контент-аналізі ряду наукових публікацій та керівних документів у предметні сфері. Виходячи з реалізації положень Стратегії національної безпеки України виникає нагальна необхідність у формулюванні дієвих заходів направлених на побудову сучасної системи ресурсного забезпечення національної безпеки України з урахуванням досвіду провідних країн світу та національних особливостей.*

***Ключові слова:** тотальна оборона, ресурси, система ресурсного забезпечення.*

Вступ

Починаючи з 2014 року Україна є об'єктом збройної агресії ініційованої загарбницькими амбіціями нашого східного сусіда. Збройна агресія Російської Федерації на сході України та тимчасова анексія АР Крим піддала сумніву дієвість міжнародних норм у сфері забезпечення гарантій безпеки. Супротивник цілеспрямовано намагається реалізувати елементи викладені у “доктрині Герасимова” [1] не лише по відношенню до України. Сьогодні, під прямою загрозою гібридної агресії перебувають країни Балтії. Аналітичним центром RANDу ході проведеного дослідження щодо моделювання та оцінюванню війн майбутнього зроблений прогноз щодо можливості перебування Європи серед трьох світових регіонів з високою вірогідністю початку війни [2]. Разом з тим країни Європи по-різному оцінюють загрози та рівень втручання у свої політичні, економічні, соціальні та інформаційні процеси з боку РФ. На підставі результатів опублікованого дослідження лише 8 з 28 країн Європейського союзу у 2018 році вважали наявність прямого втручання у зазначені процеси з боку РФ [3]. Усе вище зазначене безсумнівно підтверджує наявність ворожих намірів РФ до країн Європи, що безумовно можуть досягатись за рахунок використання інструментів та методів притаманних неоголошеній гібридній формі агресії. Таким чином актуальність питання побудови сучасної системи протидії військовим та невійськовим формам (методам) агресії, аналіз найкращих світових практик у забезпеченні національної безпеки не викликає сумніву.

Метою тез доповіді є висвітлення погляду на необхідність розроблення концепції ресурсного забезпечення системи всеохоплюючої (тотальної) оборони на фоні протидії гібридним загрозам.

Основна частина

Широкий спектр застосування методів та інструментів невійськового характеру для досягнення стратегічних цілей зумовлює пошуку та побудови відповідної моделі оборони. Так, прискіпливої уваги заслуговує підхід країн Балтії до побудови власної моделі оборони – тотальної оборони.

Саме національна стійкість є ключовим елементом тотальної оборони. Як правило з урахуванням певних національних підходів до організації та побудови тотальної оборони включають п'ять взаємопов'язаних компонентів: воєнна оборона, цивільна оборона, цивільна готовність, економічна оборона, психологічна оборона.

Цей підхід частково знайшов свої відображення у Стратегії національної безпеки України [4] а саме у частині того, що Україна запровадить національну систему стійкості, що полягає у готовності суспільства і держави до відсічі агресії, стійкості критичної інфраструктури, кіберстійкості тощо. Також проектом стратегії воєнної безпеки України передбачено, що вимога Конституції України [5]: захист суверенітету і територіальної цінності України – найважливіша функція держави та справа всього Українського народу, покладена в основу комплексного

всеохоплюючого підходу до оборони України в умовах екзистенційної воєнної загрози. Концепція тотальної (всеохоплюючої) оборони побудована на засадах патріотизму, спільної національної ідеї, історично-складених цінностях народу.

Безумовно, заначений підхід до побудови безпекової моделі держави неодмінно заслуговує імплементації з урахуванням національних особливостей в сучасних реаліях протидії України збройній агресії з боку Російської Федерації.

Система всеохоплюючої тотальної оборони як і будь-яка інша система складається з елементів, які, як і система в цілому потребують ґрунтового дослідження та наукового обґрунтування.

Неодмінно одним з найсуттєвіших елементів даної системи виступає система ресурсного забезпечення потреб як сектору безпеки і оборони так і національної безпеки в цілому. Відповідно до зазначеного нами було проведено контент-аналіз сфери ресурсного забезпечення сектору безпеки і оборони. Дослідженням охоплено більше 200 наукових публікацій у сфері розвитку сектору безпеки і оборони та ключових нормативно-правових документів, 74 з яких безпосередньо стосуються питання ресурсного забезпечення складових сектору безпеки і оборони, що є у відкритому доступі у період з 2006 по сьогодні. Аналіз проведено за попередньо визначеними напрямками (категоріями). Так, було сформовано ряд категорій що підлягали аналізу у тому числі на предмет їх наявності, такі як: рік публікації, кількість авторів, установа дослідження, прізвища авторів, їх кількість, вид джерела, походження, інформація про ключові слова у публікації, сфера дослідження, напрям дослідження, наявність сформульованої проблеми, напрям проблеми (її предметна належність), наявність терміну та виду (типу) “забезпечення”, наявність терміну та виду “ресурсів”, характер (групи) факторів, ідентифікація головної ідеї що полягає у необхідності виконання відповідних заходів.

Проведений аналіз було здійснено виходячи із сучасних підходів до проведення контент-аналізу широкого масиву інформаційних джерел шляхом вибірки попередньо визначених смислових одиниць, їх групування та систематизація.

Контент-аналіз є методом якісного та кількісного вивчення змісту відповідного контенту для отримання достовірної інформації щодо функціонування певного процесу, явища, предмету, властивостей тощо. Метод є ефективним для визначення наявної дискусії у наукових та інших колах спричиненої певним резонансом, актуальністю та доречністю предмету дослідження. Контент-аналіз як сформований метод дослідження, що використовувався для дослідження масових комунікацій вперше був застосований німецький політичним економістом Максом Вебером у 1910 році для вивчення та аналізу висвітлення у пресі політичних подій у Німеччині. У 1937 році у США контент-аналіз використовували для

дослідження інавгураційних речей американських президентів для характеристики політичних аспектів їх діяльності [6].

Сьогодні, контент-аналіз широко застосовується у дослідженні наявного контенту у соціальних мережах, маркетингу, дослідженні ринку. У відкритому доступі у мережі Internet та наукових публікаціях наявна чимала кількість публікацій щодо застосування контент-аналізу.

Результати проведеного дослідження свідчать про широке розсіювання наукової та управлінської думки щодо ключових аспектів системи ресурсного забезпечення сектору безпеки і оборони, у тому числі понятійного підходу у визначення ресурсів, їх типів (класифікації). Аналіз наявної проблематики у сфері ресурсного забезпечення у період з 2006 по 2021 рік засвідчив необхідність проведення низки заходів, головні з яких полягають у необхідності вдосконалення предметного законодавства, автоматизації процесів ресурсного забезпечення, удосконалення системи управління у сфері ресурсного забезпечення тощо. Як приклад, проведений контент-аналіз показав наявність 36 типів ресурсів та 75 напрямів удосконалення сфери ресурсного забезпечення та засвідчено тенденцію до повторювальності проблематики із року у рік починаючи з 2006 року. Також, є обґрунтовані погляди щодо вдосконалення змістовної частини положень викладених у Доктрини управління оборонними ресурсами та її реалізації [7].

Висновки

Станом на сьогодні результати проведеного дослідження проходять етап опублікування у виданні, що входить до однієї з провідних наукометричних баз світу. Однією з головних цілей зазначеної публікації є винесення до обговорення питання актуальності та пріоритетності подальших наукових досліджень в контексті розроблення сучасної концепції ресурсного забезпечення системи всеохоплюючої (тотальної) оборони на фоні протидії гібридним загрозам.

Також, висвітлення результатів часткових досліджень направлені на побудову дієвих комунікацій серед наукової та управлінської спільноти у предметній сфері для вироблення спільних поглядів щодо напрямів подальших досліджень та зосередження основної уваги на ключових перспективних елементах майбутніх досліджень.

Список використаних джерел

1. Galeotti M. The mythical “Gerasimov Doctrine” and the language of threat. *Critical Studies on Security*. 2019. № 7(2). P. 157-161.
2. Горбулін В. Як перемогти Росію у війні майбутнього. – К. : Брайт Букс, 2020. – 256 с.
3. Liik K. Winning the normative war with Russia: an EU-Russia power audit. London: European Council on Foreign Relations. 2018.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”: Указ Президента України №392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

5. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141.

6. Контент-аналіз текстів: комп’ютерні технології : навч. посіб. / А. А. Іудин, А. М. Рюмин. Нижній Новгород, 2010. 37 с.

7. Доктрина “Управління оборонними ресурсами”: військова керівна публікація військовим організаційним структурам щодо поглядів та основних положень з управління оборонними ресурсами ВКП 8-00(03).01, затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України від 13 листопада 2020 року.

Юрій Гулак, кандидат військових наук, доцент. Заступник начальника кафедри управління військами Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1186-1562>

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація: Розглянуто питання реалізації системного підходу щодо державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки, для гарантованого задоволення національних інтересів та нейтралізації загроз в інформаційному просторі України

Ключові слова: гібридна війна, інформаційна безпека, інформаційний простір

Вступ

Постановка проблеми. Особливістю збройної агресії Російської Федерації проти України є її гібридний характер, ключову роль якої відіграє інформаційна складова. Україна на собі відчула вагу інформаційного чинника. В основному він становить самостійний (супроводжуючий) елемент і важливість його не менша ніж військовий. Досягнуті результати за різними напрямками гібридної війни демонструються визначеним цільовим аудиторіям (міжнародна спільнота, власне населення, населення України населення окупованих територій, населення суміжних з Україною держав) для досягнення загальної мети війни – ліквідація державності України.

Результати інформаційних кампаній РФ проти України та міжнародної спільноти (щодо їхньої підтримки України та засудження дій РФ) свідчать про повну перевагу противника в інформаційному просторі та недостатні зусилля, які Україна прикладає для забезпечення інформаційної безпеки [1].

Дослідник І. Ашманов стверджує: “Усе починається зі зламу інформаційного суверенітету. Інформаційний суверенітет – це можливість держави управляти інформацією, яка доходить до населення, вирішувати – що до нього доходить, а що ні. Це фактично інформаційна безпека держави, стійкість до атак і можливість проводити свою політику. Звичайно, це нібито суперечить свободі слова, яка насправді теж є частиною інформаційної війни” [2, 3].

На сьогоднішній час як в Україні так і в провідних країнах світу триває процес осмислення цієї нової реальності, вироблення механізмів протидії інформаційним впливам, переоцінки концепцій державної інформаційної безпеки тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що незважаючи на велику кількість робіт низки українських авторів, щодо вирішення проблем в інформаційній сфері України, зокрема В. Горбуліна, В. Ліпкана, Є. Магди та ін, число проблем і завдань, які вдається розв’язати, суттєво менше, чим тих, що не мають такого рішення. Разом з тим аналіз досвіду дій РФ в інформаційному просторі показує, що заходи протидії інформаційному впливу противника, удосконалюються менш інтенсивно, ніж їх реалізація. В даний час для забезпечення інформаційної безпеки держави потрібна не просто розробка окремих механізмів протидії, а реалізація системного підходу, що включає комплекс взаємопов’язаних методів, заходів та засобів, що впливає з комплексних дій РФ.

Мета доповіді. Більшість проблем, що накопичилися в інформаційній сфері України, мають системний і хронічний характер, але події та процеси, спричинені російською агресією змушують нині терміново шукати шляхи їх вирішення.

Основна частина

Ситуація у вітчизняній інформаційній сфері в таких умовах залишається складною та обумовлюється наявними загрозами в інформаційній сфері. Разом з цим джерелами загроз є [4]:

- експансіоністська та агресивна політика РФ щодо України;
- діяльність спеціалізованих структур, призначених для ведення інформаційної боротьби, антиукраїнське та проросійське налаштованих ЗМІ, політичних партій, релігійних та громадських організацій, окремих громадян.

- Наслідком послаблення рівня протидії РФ потенційно є:
 - відставання у розвитку інформаційних технологій;
 - недостатність фінансування розвитку вітчизняного програмного та технічного забезпечення;

- недостатність фінансування системи підвищення медіаграмотності

населення;

недостатні спроможності України щодо повноцінної присутності та ведення активних дій в інформаційному просторі, недосконалість нормативно-правової бази, яка регулює відносини в інформаційній сфері, в тому числі щодо забезпечення інформаційної безпеки.

Тенденція до значного збільшення складності і об'єму вирішуваних задач щодо забезпечення інформаційної безпеки держави ставить на порядок денний питання щодо створення чіткої системи, яка б включала в себе структури, що займаються інформаційно-аналітичним забезпеченням (аналіз, оцінку і прогнозуванням) щодо можливих загроз в даній сфері [5], виявлення слабких місць, розробкою дієвого механізму попередження реалізації загроз національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері, методик оцінки, навчання персоналу, що в свою чергу потребує організації чіткої координації діяльності складових системи та вдосконалення відповідної нормативно-правової бази з урахуванням перспективи щодо адаптації її до законодавства держав-членів ЄС та НАТО, що сприятиме активній участі в глобалізаційних процесах.

Це в свою чергу дозволить:

ефективно управляти інформаційною діяльністю і координувати її з різними суб'єктами реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки;

здійснювати взаємоузгодження дій суб'єктів інформаційної політики держави щодо моніторингу інформаційного простору держави;

організувати підвищення медіаграмотності населення держави до рівня провідних країн світу;

впровадити дієву систему ефективного державного контролю за діяльністю всіх вітчизняних та іноземних інформаційних джерел тощо.

Висновки

Таким чином, питання забезпечення інформаційної безпеки держави в сучасних умовах ведення гібридної війни наповнився новим змістом і вимагає нових підходів до його рішення в цілому.

В доповіді розглядаються шляхи вирішення проблемних питань щодо функцій та завдань суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки, недоліки та переваги, розглядаються пропозиції щодо створення дієвої системи реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки, для гарантованого задоволення національних інтересів та нейтралізації загроз в інформаційному просторі України.

Список використаних джерел

1. Войтко О. Реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки в умовах конфлікту з Російською федерацією. *International scientific journal "Grail of Science"* № 1 (February, 2021) С. 164 – 166.
2. Горбулін В. Світова гібридна війна: український фронт. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.
3. Ашманов І. "Сегодня информационное доминирование – это все

равно, что господство в воздухе” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ain.ua/2013/05/01/123059>.

4. Косоков О., Сірик А. Основні проблемні питання та напрями підвищення ефективності державної інформаційної політики України в умовах гібридної війни. / Інформаційний вимір гібридної війни: досвід України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Київ: НУОУ, 2017. – С. 44 – 46.

5. Гулак Ю.С. Проблеми протидії витоку інформації по технічним каналах в органах державної влади України в сучасних умовах. К., НУОУ, “Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки і оборони”, 2018 р., №3(33), – С. 41-44

Олег Мильченко, заступник начальника навчально-наукового центру іноземних мов Національного Університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-3209-8244>

ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОПЕРАТИВНИХ ГРУП ВЗАЄМОДІЇ У ЗОНІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ У ПЕРІОД 2014-2015 РОКІВ НА СХОДІ УКРАЇНИ.

***Анотація.** На основі історично-ретроспективного аналізу, особистого досвіду участі у Антитерористичній операції на сході України у період 2014-2015 р., автор визначає місце та важливу роль цивільно-військових відносин/взаємодії у ході військового конфлікту (операції) та подоланні наслідків ведення бойових дій, а також пост-конфліктний період, про необхідність існування та ефективного функціонування універсальної моделі цивільно-військових відносин у ЗСУ шляхом вдосконалення відносин між владою, армією і громадянськістю.*

***Ключові слова:** цивільно-військове співробітництво (ЦВС), цивільно-військові відносини, антитерористична операція (АТО).*

Вступ

***Постановка проблеми.** Цивільно-військові відносини, як вид соціальних взаємин, об’єктивно існують у будь-якому суспільстві і потребують регулювання й упорядкування з боку держави для збереження сталості їх розвитку, забезпечення доцільності і конструктивізму, враховуючи особливі і спільні традиції цивільних та військових спільнот, особливе сприйняття ними своїх цінностей, специфічне розуміння ними*

“національних інтересів” і “загроз національній безпеці”, свою причетність до них та відповідальність за безпеку суспільства в цілому.

Комплексний підхід до проблематики розвитку цивільно-військових відносин унеможливорює окремий і незалежний розвиток трьох соціальних категорій - влади, армії і громадянського суспільства. Все це актуально для кожної держави і обумовлюється відсутністю взаємної довіри між цими інститутами.

Досвід сучасних локальних військових конфліктів свідчить, що будь-яка традиційна військова, антитерористична, стабілізаційна або миротворча операція має довгостроковий характер і не досягає своєї мети у короткі терміни з використанням суто військових методів.

Фактором, який суттєво впливає на стійкий характер проявів екстремізму, терористичної, сепаратистської, кримінальної діяльності незаконних збройних формувань, є їх підтримка місцевим населенням, окремими представниками політичних партій, релігійних конфесій, органів державної влади і місцевого самоврядування.

Внаслідок формування антиурядовими силами негативного відношення населення до органів державної влади і місцевого самоврядування, підриву довіри до них, а також формування негативного ставлення до урядових силових структур, навколо них створюється вороже середовище, що суттєво ускладнює досягнення мети операції – встановлення миру.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед дослідників питань цивільно-військового співробітництва заслуговує увагу дослідження та публікації О. Ноздрачова, І. Рудніцького, В. Лямзіна, В.Кевлюка та інших. Але, актуальність та проблематика теми статті потребує подальших досліджень з урахуванням набутого досвіду у ході протидії гібридній агресії на сході України.

Мета доповіді. У даній статті автор ставить за ціль на основі історично-ретроспективного аналізу, особистого досвіду участі у АТО дослідити комплексний підхід до проблематики розвитку цивільно-військових відносин, та ефективного функціонування універсальної моделі цивільно-військових відносин у ЗСУ. Визначає актуальну роль Цивільно-військового співробітництва, як частини сучасних багатомірних операцій, та одного з важливих інструментів командира як лідера, у досягненні кінцевої мети операції за рахунок вирішення гуманітарних питань, локалізації спірних питань та протиріч між військовими та цивільними у зоні конфлікту.

Основна частина

У зв'язку з триваючими бойовими діями, посилюються економічні, соціальні, гуманітарні проблеми населення в регіоні. У провідних західних країнах, в їх законотворчій та практичній державно-управлінській діяльності, цим аспектам цивільно-військових відносин приділяється уваги не менше, ніж цивільному контролю над армією.

Вся зазначена проблематика у повному обсязі присутня сьогодні на сході України.

Від початку агресії РФ проти України в умовах так званої гібридної війни, цивільно-військове співробітництво стало адекватною відповіддю на нові загрози. Насамперед, це стосується взаємодії ЦВС із цивільним населенням та органами влади зуживання запобіжних заходів для недопущення перешкоджання діям військ, блокування військових колон на шляхах пересування, місць дислокації, районів дій військ чи обмеження свободи їхнього переміщення [1].

Світовий досвід засвідчує ключову роль цивільно-військових відносин/взаємодії в локалізації збройного конфлікту та стабілізації ситуації в регіоні в пост-конфліктний період. В таких країнах як Велика Британія, Іспанія, Хорватія, Чилі, республіка Ірак, Ісламська республіка Афганістан комплексне застосування цивільних та військових інструментів врегулювання конфліктів привело до ефективного вирішення проблеми. Зокрема, разом з проведенням суто військових дій проти незаконних збройних формувань застосовувались інші заходи, а саме: відновлення зруйнованої інфраструктури, залучення фінансових ресурсів на державному рівні, створення сприятливого середовища для розвитку бізнесу, створення сприятливих умов для формування легітимних органів влади (вибори), координація (контроль) дій у гуманітарній, правовій, медійній сферах.

Саме успішний досвід діяльності офіцерів ЦВС при виконанні завдань у МОПМБ сприяв створенню функціональної системи ЦВС ЗСУ та системи підготовки офіцерів ЦВС для участі у АТО, а пізніше і у ООС на сході України. Зазначаємо, що першою спробою запровадження елементів ЦВС у ЗСУ, було затвердження “Концепції цивільно-військового співробітництва під час участі ЗСУ в міжнародних миротворчих операціях”, яку було затверджено наказом Міністра оборони України № 15 від 20 січня 2019 р., відповідно до Указу Президента України від 1 квітня 2008 р. № 289/2008 “Про Цільовий план Україна – НАТО на 2008 р. у рамках Плану дій Україна – НАТО”. Також було створено групу з питань ЦВС в Об’єднаному оперативному командуванні ЗСУ, але з розформуванням якої вона припинила своє існування.

Події перших місяців на весні 2014 р., після виходу частин та підрозділів ЗСУ у райони оперативного призначення, ще до початку ведення бойових дій, показали, що у зв’язку з відсутністю цілісної та універсальної моделі цивільно-військових відносин в Україні та за відсутності вагової складової таких відносин, як “зв’язки з громадськістю” та “цивільно-військового співробітництва” не дозволяли ЗСУ успішно виконувати поставлені завдання під час здійснення заходів АТО на сході України. Відсутність режиму воєнного стану, активна протидія переміщенню та розгортанню військ з боку місцевого населення в окремих районах Донбасу та Луганську, ведення довготривалої потужної інформаційно-психологічної операції з боку РФ та її суттєвий вплив на суспільство регіону, не спроможність та не бажання місцевих органів самоврядування та поліції взаємодіяти з військовими в окремих районах

регіону. У травні 2014 р., після мого першого повернення з зони проведення АТО, у мене відбулась розмова з заступником начальника відділу Західної Європи та Америки Головного управління венного співробітництва та миротворчих операцій Генерального штабу ЗСУ полковником О. Ноздрачовим. (у майбутньому перший начальник управління ЦВС ГШ ЗСУ). Предметом нашої розмови був поточний стан обстановки в зоні операції, та необхідність негайного створення системи Цивільно - військового співробітництва ЗСУ, та необхідності відправки підрозділів ЦВС для виконання завдань на схід України. Пояснити це можна тим що у 2004 р. після повернення полковника О. Ноздрачова та полковника Р. Мірошніченка з республіки Ірак за їх ініціативою та моєю підтримкою, на базі Центру підготовки офіцерів для багатонаціональних штабів Національної Академії оборони України, сумісно з інструкторами ЦВС ЗС Королівства Данії було проведено перший курс та здійснено випуск офіцерів ЗСУ з питань ЦВС (СІМІС – Civil Military cooperation) за стандартами НАТО. На той момент існувала гостра потреба у підготовці кваліфікованих офіцерських кадрів для участі у МОПМБ в республіці Ірак на посадах офіцерів ЦВС. У подальшому за підтримки ЗСУ королівства Данії офіцери Центру підготовки офіцерів для багатонаціональних штабів Національної Академії оборони України, включаючи мене, пройшли підготовку в якості інструкторів ЦВС у військовому центрі ЗС Данії. У подальшому нами було розроблено навчальну план-програму курсу ЦВС СІМІС за стандартами НАТО та ООН, відповідні навчально-методичні матеріали та протягом 10 років щорічно проводилась підготовка офіцерів для виконання завдань з ЦВС у МОПМБ у республіки Ірак та Ісламської республіки Афганістан, виключно англійською мовою. Отже, коли постало нагальне питання щодо налагодження ЦВС у зоні проведення АТО, та для цього в терміновому порядку необхідність організувати підготовку та направлення для виконання завдань відповідних Оперативних груп взаємодії (ОГВ) з питань ЦВС у військові частини ЗСУ, ми вже мали відповідний досвід з питань ЦВС. Виходячи з цього у травні 2014 р. нами, сумісно з представниками Головного управління воєнного співробітництва та миротворчих операцій Генерального штабу ЗСУ, було ініційовано проведення робочої зустрічі на той час у Навчально-науковому центрі міжнародної миротворчої діяльності Національного університету оборони імені Івана Черняхівського. На зустріч було залучено експертів ЗСУ з питань ЦВС, представників Національного університету оборони імені Івана Черняхівського, Генерального штабу ЗСУ, а також представників Головного управління розвідки, Головного управління Національної гвардії України, Командування Сухопутних військ, 8 армійського корпусу, Оперативних командувань, Державної прикордонної служби України. Метою наради було створення пілотного проекту з організації ЦВС ЗСУ. Першочерговою метою проекту було визначено організацію надання оперативної допомоги командирам в/ч ЗСУ шляхом впровадження елементів цивільно-військового співробітництва, за рахунок створення та відрядження у розпорядження командирів визначених в/ч КСВ ЗСУ

Оперативних груп взаємодії. Склад Оперативних груп взаємодії було запропоновано мати до 5 чоловік у такому складі:

- Командир групи (МОУ, ГШ ЗСУ) - 1;
- Заступник командира групи – 1 (А-0515) ;
- Офіцер з питань взаємодії – 2 (МОУ, ГШ ЗСУ)
- Офіцер зв'язку – 1(ГУНГ України, або ПСУ).

Було визначено завдання (повноваження), тактика, порядок планування та дій груп ОГВ у зоні проведення операції.

За підсумками робочої зустрічі було здійснено Висновки, що в теперішніх умовах застосування військ на сході України найбільш прийнятною формою створення необхідних передумов щодо забезпечення середовища безпеки для успішного виконання поставлених завдань підрозділами є застосування принципів цивільно-військового співробітництва. З цією метою виникла негайна потреба створення відповідних підрозділів ЦВС, підготовка офіцерів для виконання завдань в особливих умовах ведення гібридної війни з боку РФ, внесення змін до нормативно-правової бази та створення ефективної системи управління ЦВС на всіх рівнях військового управління. Основним підсумком наради стало рішення щодо створення пілотного проекту щодо організації ЦВС у військових частинах в районах виконання бойових завдань.

Представниками Головного управління воєнного співробітництва та миротворчих операцій Генерального штабу ЗСУ було розроблено пілотний проект щодо організації ЦВС ЗСУ. Відповідно до рішення виконуючого обов'язки Міністра оборони України від 05 травня 2014 р. № 5508/з у ЗСУ було розпочато реалізацію пілотного проекту із направлення Оперативних груп взаємодії у військові частини ЗСУ, які виконують завдання у південно-східному регіоні. Для реалізації цього рішення відбулось Розпорядження Першого заступника Начальника Генерального Штабу ЗСУ генерал-полковника Воробйова Г.П. № 115 від 6 червня 2014 р. "Щодо проведення пілотного проекту з цивільного-військового співробітництва". Метою цього пілотного проекту стало:

забезпечення підтримки діяльності підрозділів ЗСУ під час виконання ними завдань з боку цивільного населення, місцевих органів влади, міжнародних урядових і неурядових організацій, а також релігійних та інших організацій і агенцій;

досягнення ефективного та збалансованого використання військових та невійськових ресурсів для досягнення поставлених завдань;

формування позитивної громадської думки щодо діяльності ЗСУ та заходів Уряду України щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України [2].

Основними завданнями оперативних груп взаємодії було визначено:

планування, організація та підтримка співпраці з цивільним населенням, місцевими органами влади, іншими військовими формуваннями, міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, а також релігійними конфесіями й іншими організаціями та агенціями в районах виконання завдань підрозділами ЗСУ;

проведення роз'яснювальної роботи та методичних занять з командирами всіх рівнів щодо впровадження елементів цивільно-військового співробітництва у повсякденну діяльність підрозділів і військових частин ЗСУ;

безпосередня координація залучення сил та засобів підрозділів ЗСУ для допомоги місцевому населенню;

сприяння, у межах компетенції, налагодженню контактів між населенням, органами місцевого самоврядування, підрозділами ЗСУ, іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами;

виявлення та налагодження співпраці, у межах компетенції, з неформальними місцевими лідерами;

проведення консультацій з місцевими органами влади в районі розташування та виконання завдань щодо відновлення законності і правопорядку, функціонування державних установ та організацій;

організація і проведення переговорів та інших заходів щодо мирного врегулювання конфлікту;

організація взаємодії з підрозділами територіальної оборони ЗСУ;

інформування відповідних органів військового управління та командирів підрозділів щодо внутрішньополітичної, економічної, соціальної та гуманітарної ситуації у визначеній зоні відповідальності [3].

Відповідно до цього розпорядження в червні 2014 р. було відправлено перші Оперативні групи взаємодії в зону проведення АТО. Разом з цим, виникла гостра потреба у підготовці компетентних офіцерських кадрів з питань ЦВС, тому, паралельно з цим, на базі Навчально-наукового центру міжнародної миротворчої діяльності Національного університету оборони імені Івана Черняхівського було розроблено програму підготовки Курсу ЦВС з урахуванням набутого досвіду та розпочато підготовку особового складу з послідуючим відправленням на схід України. До початку проведення АТО в ЗСУ не існувало системи ЦВС, на всіх рівнях органів військового управління, в організаційно-штатних структурах військових частин та підрозділів ЗСУ посади цивільно-військового співробітництва (ЦВС) були відсутні, все це було створено пізніше, так як все це вимагало багато часу.

Хочеться зазначити, завдяки професійному підходу, особливо наявності попереднього досвіду офіцерів ЗСУ з питань ЦВС, їх наполегливості та ініціативи вдалось розпочати цей дуже складний процес реалізації створення ЦВС у ЗСУ.

У грудні 2014р. відповідно до рішення Міністра оборони України мене було призначено на посаду начальника групи координації ЦВС штабу АТО у базовому таборі "САРМАТ" м. Краматорськ. На той час оперативна побудова військ у зоні операції включала в собі три сектора А, В та С. Організаційно-штатна структура ЦВС станом на грудень 2014 р.,

На той час було сформовано 4 групи ЦВС: Група координації ЦВС при штабі АТО м. Краматорськ, та групи у кожному секторі. Сектор А – м. Старобельськ, Сектор В – н.п.Зелене Поле, Сектор С – м. Дебальцеве.

Також, у секторі В – н.п. Зелене Поле у склад групи входило два відділення: “Північ” та “Південь”.

Особливості та труднощі виконання завдань групами ЦВС полягали у тому, що завдання приходилось виконувати у районах застосування важкої артилерії, систем залпового вогню, дій ДРГ противника, а також проросійськи налаштованого місцевого населення в окремих районах проведення операції. Тому основним нормативом офіцерів ЦВС було визначено: Боротьба за серця и думки мешканців *Донбасу (Winning hearts and minds in domestic environment)*;

Основні зусилля підрозділів було зосереджено:

Цивільно-військова взаємодія.

Підтримка військ.

Надання допомоги місцевому населенню та здійснення (впровадження) гуманітарних проектів.

Координація роботи та підтримка діяльності волонтерів.

Координація взаємодії Командувача АТО з головою Донецької обласної адміністрацією, Командувачів секторів з представниками місцевих адміністрацій.

Організація взаємодії та підтримка роботи міжнародних організацій у зоні операції таких як Міжнародний комітет червоного хреста та полу місяця (ICRC), комітет ООН по біженцям та тимчасово переміщених осіб UNHRC, лікарі без кордонів (Médecins Sans Frontières) та інші.

Оцінка соціально-супільної обстановки у регіоні.

Організація та розподіл гуманітарної допомоги місцевому населенню, супроводження гуманітарних конвоїв.

Організація зв'язку та взаємодії і координація роботи з релігійними конфесіями та громадами.

Забезпечення безпеки для роботи виїзних бригад для відновлення зруйнованих електричних систем та систем водопостачання.

Підтримка та надання гуманітарної допомоги найменш захищеним шарам населення: інвалідам, людям похилого віку.

Підтримка належного всебічного забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки в Донецькій та Луганській областях, опікування дитячими будинками та надання гуманітарної допомоги.

Підтримка та надання гуманітарної допомоги тимчасово переміщеним особам.

Забезпечення проведення протокольних зустрічей та роботи іноземних делегацій у зоні операції.

Евакуація тіл загиблих військовослужбовців, “Проект Евакуація 200”.

Гуманітарна допомога населенню, у т.ч. вимушеним переселенцям (при порушенні системи життєзабезпечення, доставка їжі, води, медикаментів, розміщення біженців)

Зв'язок із ЗМІ та координація їх діяльності в межах завдань, що виконуються силами та засобами цивільно-військового співробітництва.

Застосування підрозділу ЦВС штабу АТО та підрозділів ЦВС секторів на грудень 2014 р. відбувалось з врахуванням таких принципів:

керівник підрозділу ЦВС штабу АТО був посадовою особою штабу (керівник секції G-9 за стандартами НАТО), повністю обізнаний з оперативно-тактичною обстановкою та уповноважений координувати діяльність підрозділів ЦВС секторів, у тому числі проведення проектів (швидкого впливу) у зоні проведення операції, щоденно приймав участь у нараді Командувача АТО, готував щотижневі доповіді на наради у штабі АТО щодо питань ЦВС;

діяльність підрозділу ЦВС була невід'ємною частиною плану командувача об'єднаними силами, та сприяла виконанню завдань з метою, як найшвидшого ефективного досягнення бажаного результату;

командувач АТО зі свого боку, намагався узгоджувати свою діяльність з представниками цивільного сектору з метою досягнення бажаного результату.

Висновки

Таким чином, станом на січень 2015 р. загалом у структурі ЦВС у зоні АТО виконувало завдання 42 офіцери та 4 цивільних, в органах управління ЦВС - 16 офіцерів. Протягом 2015 р. ця структура змінювалась, також було збільшено кількість особового складу, як органів управління ЦВС на усіх рівнях так й кількість особового складу безпосередньо виконуючого завдання у зоні операції. У січні 2015 р. згідно з рішенням Начальника ГШ ЗСУ було створено управління ЦВС ЗСУ.

Впровадження та створення системи ЦВС у ЗСУ, діяльність оперативних груп взаємодії стало дієвим інструментом Командувача АТО та Командувачів секторів для досягання мети операції з стабілізації обстановки у період 2014 - 2015 року та доказало життєву необхідність існування системи ЦВС ЗСУ.

Список використаних джерел

1. Цивільно-військове співробітництво стало першою у ЗСУ структурою, сформованою за стандартами НАТО, доступ до електронного ресурсу, <https://armyinform.com.ua/2020/10/czyvilno-vijskove-spivrobitnyctvo-stalo-pershoyu-u-zsu-strukturoyu-sformovanoyu-za-standartamy-nato/>

2. Концепція цивільно-військового співробітництва під час участі ЗСУ в міжнародних миротворчих операціях, Наказ Міністра оборони України № 15 від 20.01.2009 р.

3. Розпорядження Першого заступника Начальника Генерального Штабу ЗСУ № 115 від 6 червня 2014 р. Щодо проведення пілотного проекту з цивільно-військового співробітництва.

4. Цивільно-військове співробітництво за стандартами НАТО: навчальний посібник. – К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2015. – 87 с.

Володимир Герасименко, кандидат військових наук, докторант кафедри авіації інституту авіації та протиповітряної оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2014-7408>

Людмила Рушак, кандидат біологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідного інституту Української військово-медичної академії, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4653-1002>

Сергій Бобров, кандидат технічних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідного управління Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9647-9700>

СИНЕРГІЯ СИМБІОТИЧНОГО БОЙОВОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПІЛОТОВАНОЇ ТА БЕЗПІЛОТНОЇ АВІАЦІЇ, ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК ПРОТИДІЇ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ

***Анотація.** Пошук адекватних відповідей на збройну агресію Росії проти України на сході та у Криму, успіхи бойового застосування безпілотної авіації у збройних конфліктах сучасності, науково-технічний прогрес у галузі взаємодії людини та штучного інтелекту, бойові можливості пілотованої авіації створили передумови для подальшого еволюційного розвитку теорії бойового застосування авіації, а саме виникненню такого поняття як симбіотичне бойове застосування пілотованої та безпілотної авіації. Також, розкриваються вимоги до експлуатантів, що залучені до симбіотичного бойового застосування.*

***Ключові слова:** симбіотичне бойове застосування, пілотована авіація, безпілотної авіація, теорія бойового застосування авіації, людський інтелект, штучний інтелект, взаємодія.*

Вступ

Постановка проблеми. Книга Володимира Горбуліна “Як перемогти Росію у війні майбутнього” починається зі слів Андрія Курпатова: “З 2020 по 2030 рік нас очікує повсюдна роботизація. У США та Європі будуть прийняті перші закони, що регулюватимуть відносини людини та роботів. Діяльність роботів ... буде перетворена у “Кодекс поведінки робота”. ... Цей кодекс буде накладати певну відповідальність і на користувачів” [1].

Стрімкий розвиток технологій не встигає за передовими ідеями, які виникають спираючись на ці технології. Тим більше, що казати про масивні, коштовні збройні сили країн світу, потужність яких спирається на серійні озброєння та військову техніку, тобто така громіздка система буде мати певний термін затримки у гонитві за передовими технологіями.

Сьогодні, Повітряні Сили Збройних Сил України опинились перед складним вибором перспективного озброєння та військової техніки, обравши яке воїни Повітряних Сил повинні захистити повітряний простір, кордони та недоторканість України [2]. Тривалий термін експлуатації озброєння та військової техніки, що є на озброєнні, коштовність сучасних закордонних зразків, складне становище в економіці України ставлять керівництво держави та Збройних Сил України перед вибором подальшого шляху [3]. Захоплення успіхами безпілотної авіації у збройних конфліктах у Сирії та Нагірному Карабасі підштовхує певних фахівців до думки щодо заміни пілотованої авіації Повітряних Сил Збройних Сил України на безпілотну авіацію, при цьому низка вагомих аргументів на користь пілотованої авіації та взагалі людини, як безпосередньої учасниці повітряних боїв, авіаційних ударів, спеціальних бойових польотів, при цьому не враховується.

Таким чином, нижченаведений матеріал показує один з варіантів реалізації ідеї сучасних, високотехнологічних, боездатних Повітряних Сил Збройних Сил України, озброєних пілотованою та безпілотною авіацією. А привабливість спільного застосування пілотованої та безпілотної авіації з використанням технологій штучного інтелекту – симбіозу людина-машина, з точки зору критерію “ефективність / вартість” робить це питання актуальним [4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Попередній аналіз показав, що у симбіотичному співробітництві інтелектуальні операції будуть виконуватись ефективніше ніж це робить людина [4-10]. Для досягнення такого ефективного союзу необхідно розвивати систему поділу часу, компоненти пам'яті та її організацію, мови програмування та пристрої введення-виведення [4,5].

У очікуваному симбіотичному співробітництві передбачається, що людина буде визначати цілі, критерії та давати оцінку, а системи підтримки прийняття рішення (штучний інтелект) будуть виконувати важливу рутинну роботу, яка приведе людину до розуміння обстановки та підштовхне до оптимального (раціонального) рішення [4,9,10].

Бойове застосування виключно безпілотної авіації обмежується тільки наявними технічними можливостями і не дозволяє людині-оператору отримувати додаткову інформацію з не інструментальних джерел, що впливає на результати прийняття відповідальних рішень, зокрема, до небезпек, викликаних виконанням польотних завдань [11-15].

В нових умовах вимоги, що застосовуються до експлуатантів ергатичних систем з наявністю симбіотичних зв'язків, потребують переосмислення та впровадження [16-18].

Мета доповіді. Теоретичне обґрунтування основ симбіотичного (спільного) бойового застосування пілотованої та безпілотної авіації, як одного з важливих чинників протидії агресії Росії на сході України та у Криму.

Основна частина

Симбіотичне бойове застосування – це різновид бойового застосування, а саме спільного бойового застосування, яке являє собою процес використання будь-якої безпілотної (роботизованої) системи для виконання бойового завдання, з максимальною реалізацією її функцій через систему керувану людиною, в інтересах забезпечення високої ефективності діяльності, при наявності в системі зв'язків комп'ютерних, інформаційних технологій, нейронних мереж або штучного інтелекту.

Симбіотичний зв'язок – зв'язок між людиною і машиною (комп'ютером, обчислювальною машиною, нейронною мережею, штучним інтелектом) зі швидким вилученням інформації та обробкою даних, що відбуваються під час обчислювальних операцій та займають у людини значний обсяг часу, націлені на обробку технічних деталей, виконуються з використання різних змінних, ґрунтуються на непередбачуваних та постійно змінюваній послідовності дій. Якщо у користувача є можливість завчасно ретельно обміркувати задачу – симбіотичний зв'язок непотрібний [4].

Гіпотеза дослідження – при збройному протистоянні двох сторін перемогу одержить та сторона, система управління якої ефективніша за систему управління осоружної сторони. Ефективне управління передбачає ефективне бойове застосування. Симбіотичне бойове застосування ефективніше за класичне (існуюче) бойове застосування. Отже, ефективне управління передбачає ефективне симбіотичне бойове застосування.

Сили, що залучаються до симбіотичного бойового застосування пілотованої та безпілотної авіації – льотний склад пілотованої авіації та зовнішні пілоти безпілотної авіації, які разом перебувають на борту пілотованих літаків.

Засоби, що залучаються до симбіотичного бойового застосування пілотованої та безпілотної авіації:

пілотована авіація (ПЛА) (manned aviation (MA) – літаки, що керуються спеціально підготовленою людиною, яка перебуває на борту літака;

безпілотна авіація (БпА) (unmanned aviation (UA) – літальні апарати, що дистанційно керуються людиною, яка знаходиться на землі або на борту пілотованого літака;

штучний інтелект (ШІ) (artificial intelligence (AI) – це інтелектуальна інформаційна система, яка використовуючи бойові алгоритми та нейронні мережі автоматизовано обирає оптимальний варіант розв'язання визначеного людиною завдання, іншими словами, це технологія для полегшення більш інтуїтивної взаємодії між людиною та машиною, а саме, симбіозу людина–машина;

система управління пілотованою авіацією (СУ ПЛА) (MA command and control system (MA CCS) – це система, що дозволяє здійснювати передачу команд управління на борт пілотованої авіації та забезпечує зворотній зв'язок за допомогою каналів зв'язку.

система управління БпА (СУ БпА) (UA command and control system (UA CCS) – це система, що дозволяє здійснювати управління безпіотною авіацією за допомогою радіозв'язку використовуючи передавач та приймач, а також приймати розвідувальну інформацію використовуючи відео-, аудіо-, радіоканали зв'язку.

Об'єкт дослідження – бойове застосування пілотованої та безпіотної авіації.

Предмет дослідження – ефективність симбіотичного бойового застосування пілотованої та безпіотної авіації, іншими словами, ефективність застосування неспоріднених ергатичних систем (людина–машина або людина–штучний інтелект) в інтересах єдиного завдання.

Функції симбіотичного бойового застосування:

1. Підвищення ефективності ведення бойових дій за рахунок ураження цілей противника в режимі on-line, що дозволяє уникати втрати цілі через її маневр або ураження хибних цілей.

2. Збереження життя льотного складу (екіпажів) пілотованої авіації, зовнішніх пілотів БЛА.

3. Зменшення часу перебування ПЛА у небезпечному середовищі, збереження дорого вартісної авіаційної техніки.

4. Підвищення економічної ефективності за рахунок збереження здоров'я експлуатантів і справності озброєння та військової техніки.

Функціонування – полягає у логічному порядку перебування ПЛА у безпечному середовищі у той час, як БЛА знаходиться у небезпечному середовищі дії засобів системи протиповітряної оборони противника до тих пір, доки буде нейтралізована небезпека для ПЛА.

Особливість симбіотичного застосування пілотованої та безпіотної авіації полягає у існуванні двох варіантів управління безпілотним літальним апаратом з борту літака. Перший – людина керує літаком та здійснює управління безпілотним літальним апаратом з борту літака за допомогою інформаційних технологій (штучного інтелекту). Другий – одна людина

управляє безпілотним літальним апаратом з борту літака за допомогою технологій штучного інтелекту, інша керує літаком.

Ще однією перевагою симбіотичного бойового застосування, порівняно з застосуванням виключно безпілотної авіації, є те, що дистанційне управління, обмежується тільки наявними технічними можливостями і не дозволяє людині отримувати додаткову інформацію з не інструментальних джерел, що змінює відношення до результатів прийняття відповідальних рішень, зокрема, до небезпек, викликаних виконанням польотних завдань.

Важливими є передумови процесу симбіотичного бойового застосування пілотованої та безпілотної авіації. До таких належать: нормативно-правові; матеріально-технічні; ресурсні; безпекові (захищеність каналів передачі інформації); професіографічні (стан здоров'я, психофізіологічний відбір, система професійної підготовки, досвід, безпека професійного середовища).

Сучасні уявлення про систему людина–машина вказують на домінуючу роль людини, діяльність якої підкріплена управлінськими, організаційними, технологічними рішеннями, умовами праці і пристосована до психофізіологічних чинників. Сьогодні “людський фактор” залишається основним, а значні фізичні та інформаційні навантаження потребують детального вивчення впливу як зовнішніх факторів, що відбиваються на функціональному стані людини і, тим самим формують її працездатність під час симбіотичного бойового застосування, так і комплексу внутрішніх факторів.

Для мінімізації ризиків, що пов'язані з “людським фактором” необхідно виділити основні причини його виникнення: недосконалість методики підготовки фахівців; недоліки в інженерно-технічному обслуговуванні; стан здоров'я та психічний стан пілотів під час виконання завдання; об'єктивна складність ситуації під час виконання завдання (швидкоплинність ситуації, відмова систем життєзабезпечення тощо).

Висновки

Таким чином, симбіотичне бойове застосування пілотованої та безпілотної авіації це майбутній етап розвитку бойового застосування авіації, від швидкості впровадження якого у практику військ залежить повітряна міць збройних сил держав, зокрема Збройних Сил України у протидії збройній агресії Росії на сході України та у Криму. Тому, вирішення цього питання, з точки зору теорії бойового застосування авіації, становить актуальну наукову проблему. Також, необхідною передумовою ефективного симбіотичного бойового застосування ПЛА та БЛА є виявлення чинників, що впливають на людину, як головного експлуатанта до та під час виконання бойового завдання.

Список використаних джерел

1. Горбулін В. (2020). Як перемогти Росію у війні майбутнього. К.: Брайт Букс. 256 с.
2. Стратегія розвитку Повітряних Сил на період до 2035 року. Вінниця : КПС ЗС України, 2020. 36 с.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України”: Указ Президента України № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
4. Licklider J.C.R. (1960). Man-Computer Symbiosis. IRE Transaction on Human Factors in Electronics, volume HFE-1, pages 4-11. URL: <https://groups.csail.mit.edu/medg/people/psz/Licklider.html>
5. Ян Вильям Сиверц ван Рейзема. (2017). Мыслящий Универсум. Litres. 359 с.
6. Asaro, Peter. (2008). “From Mechanisms of Adaptation to Intelligence Amplifiers: The Philosophy of W. Ross Ashby”, in Michael Wheeler, Philip Husbands and Owen Holland (eds.) *The Mechanical Mind in History*, A Bradford Book, The MIT Press: Cambridge Massachusetts London, England.
7. A. M. Turing. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind*, Volume LIX, Issue 236, Pages 433–460. URL: <https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433>.
8. Ashby, W.R. (1966). *Design for a Brain*, Second edition, Chapman and Hall, London, UK.
9. Skagestad, Peter. (1993). Thinking with Machines: Intelligence Augmentation, Evolutionary Epistemology, and Semiotic. *Journal of Social and Evolutionary Systems*. Vol. 16, no. 2. pp. 157-180.
10. Waldrop, M. Mitchell. (2001). *The Dream Machine: J.C.R. Licklider and the Revolution That Made Computing Personal*, Viking Press, New York.
11. Вус, Р. (2019). Безпілотна військова авіація: успіхи та проблеми. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2019/08/bezpilotna-vijskova-aviacziya-uspihu-ta-problemy/>.
12. Животовський, Р.М., Горобець, Ю.О. (2016). Аналіз способів застосування безпілотних авіаційних комплексів. *Системи озброєння і військова техніка*. № 4(48). С. 16-21. URL: <https://www.hups.mil.gov.ua/periodic-app/journal/soivt/2016/4>.
13. Петрук, С.М. (2017). Безпілотні авіаційні комплекси в збройних конфліктах останніх десятиріч. *Безпілотні авіаційні комплекси*. №1(13). С. 44-49.
14. Хавроничев, Д. (2011). Ударные БПЛА США – настоящее и будущее. *Военное обозрение*. URL: <http://www.Armyrus-new>.
15. Жарик, О.М. (2012). Погляди на створення і застосування багатофункціональних надзвукових безпілотних авіаційних комплексів для зниження втрат Повітряних Сил Збройних Сил України при вирішенні завдань завоювання переваги в повітрі в операціях (бойових діях). *Системи озброєння і військова техніка*. № 4 (32). С. 30–34.

16. Кравчук, В.В. (2018). Сучасний стан психофізіологічного забезпечення діяльності військових льотчиків. *Військова медицина України*. Т. 18, № 2. С. 29-34.

17. Галушка, А.М., Рушак, Л.В., Герасименко, В.В., Числіцька, О.В. (2021). Аналіз проблеми оптимізації критеріїв оцінки ступеню придатності зовнішніх пілотів безпілотних авіаційних комплексів до роботи за фахом під час проведення лікарсько-льотної експертизи. *Український журнал військової медицини*, 2(1), С. 5-18. URL: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.1\(2\)-005](https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.1(2)-005).

18. Кальниш, В.В., Швець, А.В., Пашковський, С.М. (2021). Характеристика діяльності зовнішніх пілотів безпілотних авіаційних комплексів та їх професійно важливі якості: теоретико-практичні аспекти. *Український журнал військової медицини*, 2(1), С. 5-18. URL: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.1\(2\)-038](https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.1(2)-038).

Володимир Кивлюк, кандидат економічних наук, доцент, професор Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5269-576X>

Віктор Лазоренко, кандидат військових наук, доцент. Доцент Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-6377-9619>

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИМИ ЗАСОБАМИ ТА ПОСЛУГАМИ ВІЙСЬК (СИЛ) ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ “ГІБРИДНІЙ” АГРЕСІЇ РОСІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

***Анотація.** У тезах доповіді на основі проведеного аналізу забезпечення матеріальними засобами військ (сил) Збройних Сил України під час протидії "гібридній" агресії Росії приводяться основні проблеми, які планово створювались проросійськими реформаторами в Україні починаючи з 1996 року. Пропонуються системні підходи щодо вирішення цих проблем при впровадженні логістики в процеси забезпечення військ (сил) Збройних Сил України в мирний час та особливий період з урахуванням стандартів НАТО.*

Ключові слова: *тилове забезпечення, матеріальні засоби, послуги, система забезпечення, логістика, транспортні комунікації, підвезення матеріальних засобів.*

Вступ

Постановка проблеми. Збройні Сили України, перед початком "гібридної" агресії Росії у 2014 році знаходилися у низькому боєдатному стані, були недоукомплектовані особовим складом, озброєнням та військовою технікою, мали низький рівень запасів матеріальних засобів, а також існували проблеми організаційно-технічного та фінансового характеру. Існуюча на той час система тилового забезпечення виявилась обмежено спроможною виконувати завдання в ході мобілізаційного та оперативного розгортання, а також безпосередньо в інтересах застосування військ (сил) [8]. В умовах ведення сучасної "гібридної" війни на Сході України значно зросло значення своєчасності та повноти забезпечення матеріальними засобами та послугами військ (сил) Збройних Сил України. Організація забезпечення матеріальними засобами та послугами військ (сил) на практиці показала, що існуюча система тилового, технічного і медичного забезпечення Збройних Сил України виявилась обмежено спроможною виконувати завдання в ході мобілізаційного та оперативного розгортання, а також безпосередньо в інтересах застосування угруповань військ (сил), тому її функціонування, як в мирний так і особливий період потребує кардинальних змін [3, 4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій [5,6,8] свідчить про те, що удосконаленню забезпеченню матеріальними засобами та послугами військ (сил) присвячена низка робіт, наказів МО та ГШ Збройних Сил України, які в свій час значно сприяли розвитку теорії військової науки. Однак, аналіз запропонованих ними методик, рекомендацій та організаційних вказівок свідчить про те, що вони розглядали окремо тилове, технічне та медичне забезпечення і не були враховані нові чинники, що мають місце за час проведення гібридної війни, які суттєво впливають на ефективність забезпечення матеріальними засобами та послугами військ (сил). Крім того, вони не врахували стандарти НАТО.

Мета доповіді. Висвітлити основні проблеми забезпечення матеріальними засобами та послугами військ (сил) Збройних Сил України під час протидії "гібридній" агресії Росії та запропонувати системні підходи щодо вирішення цих проблем при впровадженні логістики в процеси забезпечення військ (сил) Збройних Сил України в мирний час та особливий період з урахуванням стандартів НАТО.

Основна частина

Аналіз досвіду "гібридної" війни Росії проти України підтверджує, що у сучасних умовах при веденні воєнних дій (боїв, операцій) намічається

тенденція відходу від чітко вираженої лінії фронту. Як приклад, можна привести війни у Перській затоці, операції об'єднаних збройних сил НАТО проти Югославії та Афганістану та гіркий урок в наших військ в Донецькій та Луганській областях держави. Метою цих війн і збройних конфліктів, у першу чергу, було:

- завоювання переваги у повітрі і дезорганізація функціонування системи управління держави та збройних сил;

- нанесення суттєвих втрат воєнно-економічному потенціалу держави, руйнування і виведення із ладу її інфраструктури (у тому числі інфраструктури системи забезпечення);

- нанесення по військам (силам) такого ураження усіма видами зброї, після якого вони б не змогли більше чинити опір.

В усі періоди історії найбільший вплив на хід збройної боротьби здійснювали такі фактори як:

- своєчасне і повне забезпечення військ матеріальними засобами (озброєнням, боєприпасами, паливом, продовольством, тощо);

- стан транспортних комунікацій і наявність транспортних засобів, які забезпечували своєчасне перевезення, транспортування, підвезення матеріальних засобів;

- організація надання послуг особового складу;

- налагоджене медичне забезпечення.

Основним інструментом неоголошеної війни Росії проти України є створення внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які досягаються звичайною війною. Задумом кремля до початку збройної агресії проти України стало економічне знекровлення України, яке відбувалось шляхом прямого економічного тиску через торговельні та тарифні протистояння, блокування української торгівлі, відключення газу тощо.

В той же час за період проведення антитерористичної операції та операції об'єднаних сил (АТО та ООС), в нашій державі не проведено ґрунтового дослідження щодо аналізу та оцінки висновків і уроків цієї "гібридної" війни, які мали б лягти в основу розбудови сектору безпеки і оборони як окремих країн, так і коаліцій країн в умовах проведення "війн нового покоління" ("війн нової генерації").

Досвід АТО та ООС потребує ретельного підходу, вмілого виміру минулого і теперішнього, їх діалектичної припустимості з урахуванням нових реалій. В першу чергу це досвід сучасного втручання Росії у внутрішні справи України (Крим, Донбас).

В 2014 році під час організації тилового забезпечення військ (сил), які брали участь в антитерористичній операції безпосередньо стикнулися з цілим рядом суттєвих проблем, які потрібно було вирішувати. До цих проблем необхідно віднести: недосконалість організаційно-штатної структури органів управління, тилових частин та підрозділів, як оперативного так і тактичного рівнів; відсутність у складі бойових частин –

підрозділів матеріального забезпечення, відсутні посади спеціалістів тилу у лінійних батальйонах (дивізіонах). На початок проведення часткової мобілізації гостро стояла проблема майже повної відсутності молодших фахівців служб тилу, а саме кухарів, водіїв паливозаправників, операторів дизенфікційно-душових агрегатів, водіїв визначеної категорії, що дозволяла роботу на спеціальних транспортних засобах. Все це негативно відображалось на своєчасному тиловому забезпеченні військових частин (підрозділів) під час їх застосування, а саме створені запасів, перерозподілу по завданням, здійснення управління та контролю за тиловим забезпеченням; наявні запаси матеріальних засобів не дозволяли своєчасно та в повному обсязі забезпечити своєчасне поповнення витрат та втрат матеріальних засобів. Все забезпечення на той час було організовано практично “з коліс”. Мали місце такі негативні явища, як недостатня кількість засобів захисту, зокрема бронежилетів та шоломів кевларових, не завжди здійснювалось якісне та повне забезпечення продовольством та водою. Виникали перебої у підвезенні матеріальних засобів. Мали місце незадовільного лазне-прального обслуговування, а саме організація миття особового складу та прання білизни, відсутність в табелях до штатів військових частин польових технічних засобів типу ДДА та підготовлених спеціалістів для їх обслуговування та експлуатації, відсутність системи зв'язку тилового забезпечення Збройних Сил. Забезпечення пально-мастильними матеріалами за схемою яка існувала не дозволяло своєчасно організувати забезпечення військ (сил) задіяних в АТО пально-мастильними матеріалами. Морально і фізично застарілі зразки техніки служб тилу не дозволяли своєчасно поповнювати витрати і втрати матеріальних засобів [7].

Отриманий досвід свідчить, що проблеми забезпечення матеріальними засобами та послугами військових частин та підрозділів, які задіяні у проведенні антитерористичної операції та операції об'єднаних сил полягають не тільки у відсутності коштів та недосконалому законодавстві.

Під час організації матеріального забезпечення застосування військ (сил) в АТО та ООС керівництво Збройних Сил України безпосередньо стикнулося з цілим рядом суттєвих проблем, які потрібно було вирішувати ще з перших днів створення незалежної держави.

За результатами проведеного аналізу, необхідно зупинитися на основних проблемах забезпечення матеріальними засобами та послугами військ (сил), які планово створювались проросійськими реформаторами в Україні починаючи з 1996 року. Як приклад, під час реформування Збройних Сил України відбулася масова реалізація надлишкового майна Збройних Сил. До цієї процедури підключилися бізнесмени, які використовуючи окремих державних посадовців, у тому числі військових, активно впроваджували тіньові схеми реалізації військового майна. В результаті цього були переформовані (розформовані) кращі військові частини, військові містечка, реалізована матеріально-технічна база та

відбулося розбалансування єдиної системи тилового забезпечення. І в кінцевому рахунку Тил Збройних Сил України втратив свій статус.

В 2006 році ідея створення Сил підтримки Збройних Сил України (органу управління забезпеченням) була правильною і доцільною та наближеною до стандартів НАТО. Але недолугою кадровою політикою, з призначенням на посади наближених до тіншових об'єктів «логістів», в приватних інтересах окремих посадовців, ще до створення у Збройних Силах України Сил підтримки за стандартами НАТО, відбувся перерозподіл, перепідпорядкування сил і засобів з метою подальшої наживи окремих посадовців і олігархів, таких як: військова торгівля, автомобільно-дорожня служба, система транспортування нафтопродуктів та інш.

Знищення сталої системи тилового забезпечення військ (сил) Збройних Сил України, яка функціонувала до 1996 року, відобразилось на забезпеченні матеріальними засобами та послугами військових частин та підрозділів під час виконання ними завдань щодо відбиття вторгнення російських військ на територію Донецької і Луганської областей України в 2014 році.

Незважаючи на досвід реформування системи забезпечення до 2014 року та гіркий досвід під час ведення "гібридної" війни Росією проти України на протязі семи років, ми продовжуємо, без глибокого аналізу і наукових досліджень створювати не зовсім ефективну систему забезпечення військ (сил), повертаючись до створення у 2006 році Сил підтримки лише за зміною вивіски шляхом арифметичного об'єднання Озброєння та Тилу Збройних Сил. І сьогодні також керівництво Збройних Сил продовжує наступати на ті ж самі граблі, запозичуючи чуже, замість створення свого (національного) за досвідом семирічної війни з жорстоким, могутнім хижаком – кремлем.

Не зовсім розуміючи ситуацію в якій опинилася країна, процесів які відбуваються в економіці, механізму функціонування існуючої системи забезпечення, підміни поняття логістики знову призведе до розбалансування єдиної системи забезпечення військ (сил) Збройних Сил України матеріальними засобами та послугами.

Не озброєним оком видно, що логістику як систему управління процесами забезпечення військ (матеріально-фінансовими потоками) яка існує в НАТО, в Збройних Силах України визначили (назвали) логістичним забезпеченням. Так просто здійснено об'єднання функцій двох видів забезпечення (тилового і технічного), з метою продовження створювати умови для корупційних схем в інтересах збагачення олігархів та їм подібних.

Необхідно мати на увазі, що основним призначенням логістики, не залежно від виду діяльності тої чи іншої системи функціонування, в тому числі виду забезпечення є: управління різноманітними потоками (людськими, речовими, енергетичними, фінансовими і т. інш.). На об'єкт логістики можна дивитися з різних точок зору: з позицій маркетолога,

фінансиста, менеджера з планування й управління виробництвом, вченого. Цим пояснюється багатозначність визначення поняття логістики.

Згідно аналізу економічної літератури та великої кількості визначень, сьогодні під логістикою розуміють:

”об'єднана логістика” (Joint Logistics) система координації всіх функцій і процесів матеріального забезпечення збройних сил;
 новий напрям в організації руху вантажів;
 планування різноманітних потоків у людино-машинних системах;
 сукупність різного роду діяльності з метою отримання потрібної кількості вантажу в потрібному місті, в потрібний час та з мінімальними витратами;

інтеграцію перевізного і виробничого процесів;
 процес планування витрат на переміщення і зберігання вантажів від виробництва до споживання;

інфраструктуру економіки;
 форму управління фізичним розподілом продукту;
 ефективний рух готової продукції від місця виробництва до місця споживання;

новий науковий напрям, пов'язаний з розробкою раціональних засобів управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками;

науку про раціональну організацію виробництва і розподіл.

Узагальнюючи викладені вище визначення логістики, її можна охарактеризувати як науку управління матеріальними потоками від первинного джерела до кінцевого споживача з мінімальними витратами, пов'язаними з рухом товарів і відповідним до нього потоком інформації.

З наведених визначень логістики очевидно випливає, що вона являє собою набагато ширшу категорію ніж вид тилового, технічного чи іншого виду забезпечення.

Висновки

Сьогодні як ніколи, ми маємо усвідомлювати, що метою "гібридної" війни Росії проти України насамперед є, підриг економічної стабільності, обезкровлення сил оборони, підриг віри в населення країни про створення вільної, успішної Держави Україна.

Тому нам потрібна логістика така, яка має відповідати Стратегії воєнної безпеки України та законам «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [1,2] за принципами: доцільності, адекватності, ефективності, збалансованості, передбачуваності, прозорості і врахування економічного стану та соціальних потреб населення.

Логістика, у найширшому її розумінні, це система управління процесами забезпечення військ (сил) Збройних Сил України, а не вид забезпечення.

Список використаних джерел

1. Стратегія воєнної безпеки України (воєнна безпека - всеохоплююча оборона), затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021.
2. Закон України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності" Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, №9, зі змінами.
3. Стратегічний оборонний бюлетень (затверджений Указом Президента України від 06 червня 2016 року №240/2016).
4. Наказ Міністерства оборони України від 11.10.2016 року № 522 "Про затвердження Основних положень логістичного забезпечення Збройних Сил України".
5. Щелкунов В.І. Стратегії матеріального забезпечення Збройних Сил України у сучасних умовах / В.І. Щелкунов, Б.А.Плужников. – К.: Наук. думка, 2001. – 280 с.
6. Наказ Міністерства оборони України від 16.07.2015 року № 280 "Про організацію забезпечення Збройних Сил України матеріальними ресурсами".
7. Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016) / [під заг. ред. І. Руснака) –К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2017. –162 с.
8. Кивлюк В.С., Ганненко Ю.О. Удосконалення системи забезпечення матеріальними ресурсами Збройних Сил України. // Social development & Security. – 2018. – Вип. 2 (4). – С. 49 – 58. – Режим доступу до журн.: <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/36/33>.

Сергій Василенко, кандидат психологічних наук, доцент, заступник начальника кафедри Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5318-9172>

СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ КОНФЛІКТУ УКРАЇНИ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

***Анотація.** У тезах доповіді висвітлено авторське бачення сценаріїв розвитку конфлікту України з Російською Федерацією на період до 2036 р.*

За результатами дослідження з використанням аналізу літературних джерел з визначеної проблематики висвітлено сучасні погляди на причини та перспективи розвитку зазначеного конфлікту. Для визначення імовірності

реалізації визначених сценарії застосовано метод сценарного прогнозування.

Напрямок подальших досліджень полягає в подальшому всебічному вивченні та аналізі перебігу російсько-української війни та внесенні відповідних коректив до запропонованих сценаріїв.

Ключові слова: *російсько-український конфлікт, міжнародне середовище безпеки, сценарій, анексія, інтеграція, прогноз, тенденція.*

Вступ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України характеризується складними трансформаційними процесами, зумовленими викликами глобалізації, активізацією етнічних і релігійних чинників, кардинальними змінами в міжнародному середовищі та системі безпеки. Сучасну воєнно-політичну обстановку навколо України визначають одночасно активізація інтегративних тенденцій на глобальному та регіональному рівнях і зростання суперництва між світовими та регіональними центрами сили за збереження і посилення свого впливу.

На цей час в Україні загострюються політичні, економічні, етносоціальні, релігійні та інші суперечності, внаслідок продовження бойових дій на Сході України відбувається неконтрольоване розповсюдження зброї, зростає небезпека виникнення різних за масштабами збройних конфліктів, їх швидкої ескалації та втягування в них суміжних держав. Масштабність терористичних проявів змушує раціонально співвідносити і поєднувати національні системи безпеки й участь у колективних міжнародних структурах безпеки. Нині вже нікого не треба переконувати, що гарантувати власну національну безпеку можна лише в тісній співпраці в галузі безпеки з іншими країнами та міжнародними військовими організаціями.

Активно інтегруючись у життя світової спільноти, Україна зіштовхується із суперечливими і складними ситуаціями, що потребують адекватного сприйняття та виконання відповідних норм міжнародних відносин. Стратегічним середовищем України, як суб'єкта міжнародного права й активного учасника міжнародного життя, є європейський континент. Обравши демократичні цінності як мету і засоби свого політичного і соціального розвитку, Україна принципово визначилася з геостратегічними цілями, напрямом і загальним змістом внутрішньої і зовнішньої політики, моделлю свого майбутнього розвитку. Європейський та євроатлантичний вектор визначено зовнішньополітичними пріоритетами нашої держави.

Водночас дії Російської Федерації (далі – РФ), пов'язані із застосуванням воєнної сили проти неї, стали новими викликами та загрозами для національної безпеки України. Росія грубо порушила норми міжнародного права та низку міждержавних та українсько-російських договорів, суверенітет, територіальну цілісність нашої держави, вчинила збройну агресію, анексувала Автономну Республіку Крим, всебічно підтримує дії незаконних збройних формувань на тимчасово

непідконтрольних територіях на Сході України, що є загрозою не лише територіальній цілісності і незалежності нашої держави, а й європейській безпеці в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Російсько-українське збройне протистояння стало результатом владно-силової реструктуризації пострадянського простору, що триває від часів розпаду СРСР. Йдеться про порушення в межах цього постімперського геополітичного ареалу балансу сил чи навіть виникнення “вакууму влади”. На регіональному рівні причиною і сенсом російсько-українського конфлікту є боротьба України і РФ за пострадянський простір та право Києва на самостійний вибір у зовнішній політиці [1].

Як правило, конфлікти такого гатунку, як російсько-українська війна, є багатоплановими і багатофункціональними. Під впливом російсько-української війни відбулися кардинальні зміни у відносинах між країнами Заходу і РФ. Ці відносини від стратегічного партнерства трансформувалися до латентної холодної війни з перспективою переходу на рівень відкритої конфронтації. Таким чином, російсько-українська війна створює реальні передумови для початку третьої світової війни. Вона впливатиме на переформатування геополітичного ландшафту всієї Європи і позначиться на геополітичному становищі країн Східної Європи .

На думку Г.М. Перепелиці, основними можливими сценаріями розвитку конфлікту з РФ є: посилення РФ та послаблення України; послаблення України і деградація РФ; посилення України і послаблення РФ. [2].

Україна визначилась зі стратегічним вектором розвитку – інтеграція до ЄС та НАТО. В результаті цього Україна отримала нових партнерів та нових супротивників. При цьому, якщо партнери дотримуються норм міжнародного права, то супротивник (РФ), в ході реалізації своєї експансіоністської політики на пострадянському просторі, не цурається застосовувати будь-які інструменти, в тому числі насильницькі, для відбудови радянської імперії, де Україні відведено особливе місце.

Мета доповіді.Визначення евентуальних сценаріїв розвитку конфлікту України з РФ у середньостроковій перспективі (на період до 2036 р.).

Основна частина

Об’єктивність прогнозу залежить від значної кількості факторів, зокрема і від тривалості періоду, на який він складається. При обранні надтривалого терміну прогнозу, про високу ймовірність прогнозування запропонованих сценаріїв говорити важко.

Слід зазначити, що міжнародний політичний процес є взаємопов’язаним та єдиним. Суттєві зміни стосовно зовнішньої та внутрішньої політики країни мають відбуватися під впливом президентських та парламентських виборів в державі. Максимально можливий горизонт прогнозу для даного випадку складає 15 років (до 2036 року). Це обумовлено циклічністю зміни влади та максимальним терміном перебування на президентській посаді (2 каденції – 10 років) та тривалістю

перетворень, які можуть призвести до кардинальної зміни політичного курсу держави.

В ході аналізу багатогранності чинників та факторів, які впливають на нашу державу, було визначено базовий сценарій: “Статус-кво”, який є найбільш ймовірним за умови, що рівень взаємного впливу основних акторів на Україну не зміниться.

Базовий сценарій: “Статус-кво” – збереження проєвропейського вектору розвитку з триваючим збройним конфліктом на Сході України. Україна знаходиться у вихідному положенні станом на 2021 р. Світове співтовариство виказує “максимальну стурбованість” подіями на Сході України та анексію Криму. Надає Україні фінансову та гуманітарну допомогу. Україна в черговий раз намагатися побудувати демократичне суспільство.

Сценарій № 1: “Євроатлантична інтеграція” – стале зростання політичної стабільності всередині України, підвищення рівня підтримки України ключовими демократичними країнами за умови незначного впливу РФ.

Сценарій реалізується в умовах стабільної політичної системи і дієвої підтримки України зі сторони міжнародної співтовариства. В даному сценарії прогнозується: політична стабільність, єдність та легітимність влади в Україні; позитивна динаміка щодо розвитку країни завдяки об’єднання суспільства навколо ідеї щодо європейської (євроатлантичної) інтеграції за рішучої підтримки країн ЄС та США; реалізація реформ в Україні щодо дієвої боротьби з корупцією та реальним впровадженням незалежності судової гілки влади відповідно до стандартів країн-членів ЄС та НАТО; світова демократична спільнота та лідери провідних демократичних країн збільшують рівень підтримки реформ в Україні; приведення нормативно-правової бази та впровадження дієвих реформ та стандартів відповідно до вимог ЄС та НАТО для набуття повноправного членства в цих організаціях з визначеними термінами вступу; підвищення соціальних стандартів та покращення рівня життя населення України; Україна набуває повноправного членства в ЄС та НАТО.

Сценарій № 2: “Державність” – розхитування ситуації в Україні на фоні значної підтримки України демократичною світовою спільнотою при посиленні впливу РФ.

Враховуючи посилення домінування РФ в регіоні та дестабілізацію ситуації, під час реалізації національних інтересів України, передбачається загострення протистояння ключових світових гравців. В даному сценарії прогнозується:

активне залучення міжнародної спільноти для підтримки та розвитку демократичних інституцій та позитивних змін в українській політиці;

підтримка України зі сторони стратегічних партнерів шляхом надання фінансової допомоги для закупівлі озброєння та військової техніки, в тому числі й летальної дії;

реформування сектору безпеки та центральних органів виконавчої влади відповідно до принципів та стандартів прийнятих в країнах НАТО та ЄС;

введення додаткових санкцій проти РФ;

загострення протистояння різних політичних сил у всіх гілках влади та на всіх рівнях, активізація проросійських партій;

зростання соціальної напруги, поглиблення розшарування суспільства, збільшення міграції громадян України в пошуках стабільності та безпеки.

За цим варіантом прогнозується, що РФ посилить збройне протистояння на тимчасово окупованих територіях України та розхитуватиме ситуацію всередині країни. В країні мають місце страйки різних категорій невдоволених громадян, шахтарів, освітян, медиків тощо. Підвищується активність проросійських політичних партій в боротьбі за владу. РФ нарощує військовий потенціал поблизу кордонів України та в Криму. До політичної боротьби та дестабілізації ситуації залучаються “кишенькові” незаконні збройні формування, або так звані “тітушки”.

В даному сценарії, врегулювання збройного конфлікту в Україні є малоімовірним. Одночасно наростає ризик активізації бойових дій та виникнення нових осередків напруження. Країни-партнери здійснюють допомогу щодо підготовки особового складу, підтримку в інших сферах демократичного розвитку та зміцнення держави. Українська сторона та провідні міжнародні гравці намагаються вирішити питання щодо введення миротворчих сил під егідою ООН на всю ТОТ ОРДЛО та кордон між РФ та Україною.

Сценарій № 3: “Багатовекторність” – міжнародне співтовариство під тиском економічних ризиків, тиску РФ та фактичної відмови України від євроатлантичної інтеграції практично припиняє підтримку України. В українському суспільстві панують проросійські настрої, до влади приходять відверто проросійські політики.

В даному сценарії прогнозується: абсолютна парламентська більшість проросійських політичних сил; зміни на законодавчому рівні з євроатлантичної інтеграції на зближення з РФ; скасування мовного закону; завершення конфлікту на Сході України на умовах РФ, входження самопроголошених республік до України на правах широкої автономії; амністія для усіх учасників бойових дій на сході держави, незалежно від сторони конфлікту; втрата інтересу до України, як майбутнього повноправного члена зі сторони Європейських інститутів; розквіт корупції та організованої злочинності; зубожіння населення; зневіра українців у незалежному майбутньому держави; дефолт.

Сценарій № 4: “Анексія РФ” – Україна, продовжуючи політику багатовекторності, інтегрується до нової “Союзної держави” або входить до складу РФ на правах суб’єкта федерації з втратою суверенітету. Відсутність підтримки світової спільноти приводить до зневіри українського народу у зовнішньополітичному курсі держави. До влади приходять проросійські політики, які ведуть Україну до зближення (та фактично поглинання) з РФ.

В даному сценарії прогнозується: максимальне зближення з Росією; повна відмова від Європейського курсу; оголошення РФ стратегічним партнером; посилення діяльності патріотично настроєних мас та праворадикалів; збільшення терористичних актів проукраїнськими патріотами; визнання Революції Гідності - державним переворотом, з усіма можливими наслідками для її учасників; визнання Криму федеративною одиницею РФ; проведення референдуму у псевдореспубліках Донбасу; повернення до практики проведення парадів Перемоги до 9 травня та акції “Безсмертний полк”; вступ до Єдиного економічного простору та ОДКБ; відновлення членства в СНД; визнання НАТО, як ймовірного противника.

З метою визначення найбільш (найменш) ймовірного та найбільш (найменш) бажаного сценаріїв за визначеними критеріями було застосовано експертно-аналітичний метод оцінювання визначених сценаріїв для України.

Оцінювання стану прогнозованого сценарію за кожним з визначених показників визначається показником в діапазоні від 0 до 1. Оброблення результатів було здійснено шляхом усереднення оцінок та їх нормуванням (Табл. 1).

Таким чином, враховуючи погляди експертів та запропоновані оцінки відносної привабливості можливих сценаріїв розвитку подій за основними впливовими чинниками, можливо визначити найбільш сприятливий – “Євроінтеграція” та найменш сприятливий – “Анексія РФ” сценарії розвитку України на найближчі 15 років.

Таблиця 1. – Оцінка відносної бажаності для України можливих сценаріїв розвитку подій за основними впливовими чинниками.

Сценарії	Україна	Економіка	Соціум/суспільство	Керівництво держави	РФ (вплив мінімальний)	Впливові актори регіону	Комплексна оцінка	Нормування
Статус-кво	0,5	0,5	0,3	0,3	0,5	0,8	2,93	0,13
Євроінтеграція	1,0	0,8	0,8	1,0	0,9	0,8	5,37	0,51
Державність	0,5	0,8	0,7	0,8	0,5	0,7	3,90	0,22
Багатовекторність	0,1	0,6	0,3	0,3	0,7	0,4	2,30	0,09
Анексія РФ	0,0	0,5	0,2	0,0	1,0	0,1	1,80	0,04

З метою визначення найбільш (найменш) ймовірного та найбільш (найменш) бажаного сценаріїв за визначеними критеріями було застосовано експертно-аналітичний метод оцінювання визначених сценаріїв для України.

Оцінювання стану прогнозованого сценарію за кожним з визначених показників оцінюється показником в діапазоні від 0 до 1. Оброблення

результатів було здійснено шляхом усереднення оцінок та їх нормуванням (табл.2). Таким чином, враховуючи погляди експертів та запропоновані оцінки відносної привабливості можливих сценаріїв розвитку подій за основними впливовими чинниками, можливо визначити найбільш сприятливий –“Євроінтеграція” та найменш сприятливий – “Анексія РФ” сценарії розвитку України на найближчі 15 років (до 2036 р.).

Таблиця 2. – Оцінка відносної бажаності для України можливих сценаріїв розвитку подій за основними впливовими чинниками.

Сценарії	Україна	Економіка	Соціум/суспільство	Керівництво держави	РФ (вплив мінімальний)	Впливові актори регіону	Комплексна оцінка	Нормування
Статус-кво	0,5	0,5	0,3	0,3	0,5	0,8	2,93	0,13
Євроінтеграція	1,0	0,8	0,8	1,0	0,9	0,8	5,37	0,51
Державність	0,5	0,8	0,7	0,8	0,5	0,7	3,90	0,22
Багатовекторність	0,1	0,6	0,3	0,3	0,7	0,4	2,30	0,09
Анексія РФ	0,0	0,5	0,2	0,0	1,0	0,1	1,80	0,04

Визначення імовірності виникнення визначених сценаріїв також було здійснено методом експертних оцінок (табл. 3).

Таблиця 3. – Оцінювання ймовірності виникнення запропонованих сценаріїв розвитку подій

Сценарії	Україна	Економіка	Соціум/суспільство	Керівництво держави	РФ	Впливові актори регіону	Комплексна оцінка	Нормування
Євроінтеграція	0,3	0,4	0,8	0,6	0,2	0,7	3,0	0,11
Державність	0,4	0,8	0,8	0,5	0,3	0,6	3,4	0,14
Багатовекторність	0,1	0,3	0,4	0,4	0,7	0,3	2,2	0,09
Анексія РФ	0,2	0,1	0,0	0,1	1,0	0,1	1,5	0,03

Таким чином, результати аналізу стверджують, що найбільш ймовірним сценарієм для України є “Державність”, а найменш ймовірним – “Анексія РФ”.

Висновки

Таким чином, за результатами дослідження можливо сформулювати обґрунтований Висновки про те, що консолідація громадянського суспільства навколо базових загальнолюдських цінностей та впровадження

європейських стандартів життя, є запорукою європейської (євроатлантичної) інтеграції України за підтримки провідних країн ЄС та США. Ефективне міжнародне співробітництво посилюватиметься за рахунок демонстрації результативності реформ у державному секторі, поверненні уваги до України західних лідерів та міжнародної спільноти тощо.

Реалізація в державі Україна політики людиноцентризму, відповідна трансформація домінуючого світогляду та цінностей, формування національної ідеї, суттєве покращення рівня життя населення повинні створити передумови для політичної стабільності та повернення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим шляхом підтримки руху громадської непокори всередині цих регіонів.

За таких умов, міжнародна спільнота буде підтримувати варіант введення миротворців ООН для збереження життя і здоров'я громадян України на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганських областей, а покращення рівня життя в Україні буде найпереконливішим аргументом на користь життя в складі України.

Основною метою державної політики залишається завершення (врегулювання) збройного конфлікту з РФ та повернення (реінтеграція) тимчасово окупованих територій (у тому числі АР Крим). В результаті Україна має стати регіональним лідером та активним контрибутором протидії потенційним викликам і загрозам регіональній та світовій безпеці.

Список використаних джерел

1. Горбулін В.П., Власюк О.С., Кононенко С.В. Україна і Росія: дев'ятий вал чи китайська стіна? . – К.: НІСД, 2015. С.16.
2. Перепелиця Г.М. Україна – Росія: війна в умовах співіснування. К.: Видавничий дім «Стилос», 2015. С.840.

Віктор Алещенко, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1560-7318>

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА АГРЕСІЯ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: УРОКИ ТА ВИСНОВКИ

Анотація. Здійснено короткий ретроспективний аналіз ознак інформаційно-психологічної агресії Росії проти України. Розглянуті основні

Висновки і уроки “гібридної війни” Росії проти України, які можуть бути корисними для вдосконалення та розбудови секторів безпеки і оборони. Запропоновані деякі шляхи і способи удосконалення інформаційної безпеки держави.

Ключові слова: *гібридна війна, інформаційно-психологічний вплив, інформаційно-психологічна агресія, інформаційна безпека, гібридна війна.*

Вступ

Головним безпековим аспектом у воєнній сфері на національному рівні залишається розв’язана Російською Федерацією гібридна війна проти України, яка ведеться у формі комбінації різноманітних дій щодо прихованого застосування регулярних військ (сил), незаконних збройних формувань і терористичних організацій, використання пропаганди, саботажу, терору, вчинення диверсій, навмисного завдання шкоди громадянам, юридичним особам та об’єктам державної власності [1].

Ще на початку збройного конфлікту на Сході України під час розгортання операції із захоплення та анексії Криму, дослідники Національного інституту стратегічних досліджень України підготували аналітичну записку, в якій зазначили, що: намагання Російської Федерації провести кампанію із введенням збройних сил до АР Крим супроводжувалось діями, які мали всі ознаки підготовленої та продуманої за цілями, заходами та наслідками інформаційно-психологічної спецоперації, скерованої в першу чергу на російську аудиторію, а з іншого боку на українську та західну аудиторію. Вона передбачала заходи пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній галузях. Її завдання реалізувались через майже повний спектр каналів комунікацій, до яких передусім слід віднести: традиційні ЗМІ, електронні ЗМІ (телебачення), Інтернет ЗМІ, соціальні мережі.

Постановка проблеми. На теперішній час Росія продовжує активно проводити інформаційно-психологічну кампанію з дестабілізації України, провокує ескалацію на Донбасі, здійснює психологічний тиск і залякування. Як виявилось, прагнення Кремля розв’язати новий конфлікт в Україні є “захистом” громадян Донбасу, які встигли отримати паспорт РФ. На тлі напруженості зараз навколо України на кордонах зібрано більше російських військ, ніж будь-коли з 2014 року. У громадян Росії та України формується викривлене “медіа бачення” подій, що відбуваються, здійснюється психологічна підтримка українських прихильників радикального зближення регіонів Сходу й Півдня України з РФ. Слід враховувати що за інформацією відкритих джерел, майже 90 тисяч військових, а також їхні збройні системи стягнені до кордону та у район окупованого Криму і Донбасу. Це розгортання - не просто гра м’язами... Ми маємо справу з найбільшим переміщенням військ у Росії з часу Другої світової війни.

Виходячи із зазначеного, доцільно розглянути основні Висновки і уроки інформаційно-психологічної агресії Росії проти України, які, на наш погляд, можуть бути корисними для вдосконалення та розбудови секторів безпеки і оборони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою інформаційно-психологічних впливів та їх практичного використання займались провідні вітчизняні вчені та науковці: Ж.П. Вірна, Л. Гавришак, Ю. Горбань, В.П. Горбулін, Г.В. Грачов, М.Т. Дзюба, Я.М. Жарков, Ю.В. Климчук, В.О. Косевцов, О.В. Литвиненко, Г.В. Ложкін, Є.В. Магда, І.К. Мельник, І.О. Ольхова, М.І. Онищук, В.В. Остроухов, В.М. Петрик, Ю.І. Радковець, А.Д. Сафін, Л.Є. Смола, В.М. Телелим, Х.Ю. Шишкіна та ін.

Питання дослідження інформаційно-психологічних впливів, гостро стоїть на державному рівні, експерти розробляють основні засади Концепції інформаційної безпеки України, зокрема на інформаційно-психологічному рівні.

Серед іноземних авторів варто зазначити дослідження “Війна нового покоління Росії” американського дослідницького Фонду “Потомак” під керівництвом доктора Філіпа Карбера, де були надані десять найбільш важливих воєнно-стратегічних і оперативно-тактичних уроків, “...які армія США повинна винести з цього російсько-українського конфлікту, ...наймасштабнішого конфлікту в Європі після закінчення Другої світової війни”. Скорочена версія дослідження була опублікована у журналі геополітичної аналітики “БІНТЕЛ” № 2. Безумовно, всі ці дослідження заслуговують на вивчення і переосмислення. Тому вкрай важливим є пошук адекватних, ефективних відповідей, формування спільної політики протистояння російській інформаційно-психологічній агресії.

Мета доповіді. Окреслити основні уроки й Висновки з інформаційно-психологічної агресії Росії проти України.

Основна частина

Інформаційно-психологічна війна Росії проти України на Сході та Півдні нашої країни розпочалася з перших днів незалежності. У 2004 р. пройшла перша обкатка та випробування – ініціювання створення так званої Південно-Східної Української автономної республіки (Донецька та Луганська обл.) та території самоврядування “Новоросійський край” (Одеська обл.). Тоді довести до завершення атак не вдалося через певну неготовність російської сторони та недостатню глибину ситуації протесту [2].

В 2014 р. готовність російської сторони була більш високою, а ситуація більш сприятливою для розв’язання повномасштабної інформаційно-психологічної війни.

В рамках реалізації підступної неоімперської “гібридної політики” Росією була розв’язана і зараз продовжується проти України так звана “гібридна війна”, тобто повноцінна війна – “гібридна” по формі та “асиметрична” за змістом. Для України де факто це війна за незалежність і відновлення територіальної цілісності держави в її міжнародно визнаних кордонах [2].

Ряд провідних експертів Заходу небезпідставно називають її ще як “війна нового покоління” або “війна нової генерації”. Її відмінність характеризується як веденням агресивних військових дій під прикриттям

незаконних (неформальних) збройних формувань, так і одночасним використанням широкого спектра політичних, економічних (в т.ч. енергетичних і торговельно-економічних), а також інформаційно-пропагандистських заходів. Военні дії проти України супроводжуються масованими інформаційно-психологічними операціями та кіберопераціями.

Однією з ключових ознак інформаційно-психологічної агресії, яка здійснювалася російською стороною, є закладання певних психологічних установок, активізація яких мала привести до соціального вибуху, в межах певних територіальних груп. Серед таких установок були:

- захист права на використання російської мови;
- загроза українського національного радикалізму;
- нерозривність культурних зв'язків з Росією;
- економічна необхідність співпраці з Росією;
- зазіхання країн ЄС та США на цілісність України.

Зазначені установки протягом багатьох років закладалися на свідомому та підсвідомому рівнях у мешканців Сходу та Півдня України, за допомогою всього спектру інструментів інформаційного впливу (ЗМІ, література, кіно, соціальні медіа, неформальні комунікації та ін.) [2].

Розглянемо основні висновки і уроки “гібридної війни” Росії проти України, які, на наш погляд, можуть бути корисними для вдосконалення та розбудови секторів безпеки і оборони в умовах планування, підготовки та проведення Росією такого роду війни проти об'єднаної Європи (Європейського Союзу), США/НАТО та й інших країн, у т.ч. на пострадянському просторі.

По-перше. На восьмому році агресії, на думку експертів, Україні та Європі необхідно формувати комплексні стратегічні підходи у протидії російській “гібридній” агресії, створювати гнучкі та ефективні механізми реагування, зміцнювати єдність європейських країн у протистоянні зовнішнім загрозам. Головний урок цього конфлікту полягає в тому, щоб зупинити “гібридну” агресію Росії їй треба активно протистояти [3].

По-друге. Дієвим засобом протидії “гібридним” загрозам є побудова ефективних державних інституцій, здатних гарантувати безпеку, права і свободи громадян та представляти інтереси суспільства. Збільшення інформаційно-аналітичних потужностей органів державної влади, які змогли б вчасно реагувати на потенційні виклики та адекватно оцінювати їх небезпеку, є важливим кроком протидії інформаційно-психологічній агресії [4].

По-третє. Розвиток політичної культури та освіти може бути важливим асиметричним методом протидії “гібридним” загрозам. Це дасть змогу попередити посилення маргінальних груп, які зазвичай служать інструментом реалізації цілей держави-агресора [3].

По-четверте. Аналіз стану інформаційної безпеки України (інформаційно-психологічної складової) показує, що її рівень не повною мірою задовольняє потреби суспільства й держави. Основним результатом діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки має бути збереження

здатності військ (сил) і населення до ефективних дій в умовах інформаційно-психологічної агресії противника [4,5].

П'яте. Важливим висновком має бути уточнення та прискорення прийняття "Концепції інформаційної безпеки України". Вона повинна визначити засади, основні напрями та першочергові заходи державної політики забезпечення інформаційної безпеки. Доцільно провести системне обстеження усіх її складових, з подальшим їх узагальненням і упорядкуванням. З цією метою доцільно посилити роль РНБО України як головного координаційного органу у сфері національної безпеки, створення в складі системи забезпечення інформаційної безпеки ефективних структур, які націлені на ведення інформаційної боротьби. При цьому система інформаційної боротьби у ЗС України повинна стати однією із складових системи забезпечення інформаційної безпеки країни.

Також важливим пріоритетом у забезпеченні інформаційної безпеки держави є негайне розгортання комплексу науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, основними напрямками яких доцільно визначити:

розроблення нормативно-правової бази захисту та реалізації національних інтересів в інформаційній сфері;

обґрунтування організаційної структури системи забезпечення інформаційної безпеки, визначення функцій і завдань основних її елементів та механізмів взаємодії;

розроблення стратегії і тактики ведення інформаційно-психологічної боротьби на державному рівні в інтересах вирішення завдань як національної безпеки в цілому, так і воєнної та економічної безпеки, зокрема;

розроблення методологічних засад та механізмів нейтралізації інформаційно-психологічних впливів проти держави;

дослідження механізмів інформаційно-психологічного впливу на свідомість і підсвідомість людини та розроблення засобів захисту від нього.

Реалізація функцій і завдань забезпечення інформаційно-психологічної безпеки неможлива без створення ефективної системи підготовки кадрів. Крім того, в інтересах покращення якості підготовки фахівців в галузі інформаційної безпеки, доцільне налагодження більш тісної взаємодії між усіма задіяними у цих питаннях вищими навчальними закладами.

Висновки

Початок російсько-української війни у 2014 році фактично виявив прагнення Росії посилити вплив на Україну, яка започаткувала геополітичний курс на Захід. Таким чином, інформаційно-психологічна агресія Росії проти України, ескалація на наших східних кордонах направлена на інформаційне забезпечення сепаратистського руху на сході України, послаблення контролю центральної влади, створення проблем безпекового та економічного характеру.

Інформаційна політика Російської Федерації перетворилася на тотальну військову дезінформаційну агресію, спрямовану на дискредитацію

в очах російського та світового суспільства керівництва України та Збройних Сил України.

Також слід враховувати, що державі в протистоянні інформаційно-психологічній агресії Росії необхідно розраховувати на власні сили і, беззаперечно, окремою головною стратегічною метою має стати побудова в найкоротші терміни ефективної системи інформаційної безпеки України, професійного війська з відповідними рівнями підготовки, новітнім озброєнням і військовою технікою, забезпеченням соціальних гарантій військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України. Затв.Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
2. Курбан О.В. Сучасні інформаційні війни в мережевому он-лайн просторі: навч.посіб. Київ: ВІКНУ, 2016. 286 с
3. Центр Разумкова “Гібридна” війна Росії – виклик і загроза для Європи. Київ, грудень 2016 р. 88 с.
- 4.Щодо інформаційно-психологічної складової агресії Російської Федерації проти України (за результатами подій 1-2 березня 2014 року). Національний інститут стратегічних досліджень. Архів оригіналу за 19 серпень 2016. Процитовано 15 липня 2016.
5. Інформаційно-психологічні операції: планування, протидія, технології: монографія / Г.В. Певцов, С.В Залкін, С.О. Сідченко, К.І. Хударковський. Харків. ДІСА ПЛЮС, 2020. 252 с.

Віктор Мулява, кандидат філософських наук, доцент, провідний науковий співробітник Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4876-2525>

ПРОБЛЕМИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ ВНУТРІШНІХ ВЕРБАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД ВІЙСЬК (СИЛ)

Анотація. В доповіді розкриті проблеми та спрощена методика комплексного аналізувнутрішніх джерелах відкритої інформації, які контролюються силами деструктивної опозиції, неконструктивними політизованими бізнесовими структурами, проросійськими релігійними і націоналістичними організаціямита негативно впливають на особовий

склад під час виконання завдань за призначенням. Надані пропозиції щодо алгоритму спростування та дискредитації негативної інформації у вказаних джерелах, розробки матеріалів протидії і підбору адекватних форм, методів, прийомів захисту особового складу від внутрішнього негативного інформаційно-психологічного впливу

Ключові слова: *інформаційна безпека, засоби масової інформації, протидія негативному інформаційно-психологічному впливу, вербальна інформація, внутрішні комунікації, контент-аналіз.*

Вступ

Постановка проблеми. Одним із стратегічних завдань гібридної війни Росії проти України - дестабілізувати ситуацію в нашій країні зсередини. Найбільші зусилля спрямовані на дезорганізацію та деморалізацію армії, особливо з урахуванням того, що воєнні дії частково призупинені. Тому здійснення аналізу та оцінки джерел негативного впливу на особовий склад в у ході підготовки та застосування військ (сил) є необхідною складовою системи протидії негативному інформаційному впливу різного походження. Для цього необхідна спрощена методика оброблення негативної інформації, яка впливає на особовий склад під час виконання завдань за призначенням, розробка матеріалів протидії і підбору адекватних ситуації форм, методів, захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу (далі - ІПВ).

Особливо така методика необхідна для роботи з внутрішньою відкритою вербальною інформацією, що міститься в періодичних друкованих виданнях, радіо- та телепрограмах, Інтернеті, листівках, плакатах, чутках, висловлюваннях соціального оточення (співслужбовців, знайомих, товаришів, родичів, представників різних соціальних груп).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі є значний масив досліджень і публікацій з проблем протидії негативному інформаційно-психологічному впливу супротивника в сучасній гібридній війні [2,3,5,9,11], однак публікацій з питань захисту військовослужбовців від такого впливу значно менше і майже всі вони здійснені військовими науковцями [1,6,7,8]. При цьому вкрай мало робіт протидії негативному впливу внутрішніх вербальних джерел на особовий склад військ (сил) [4,7,10].

Мета доповіді – визначити основні проблеми та надати рекомендації щодо методики протидії негативному інформаційно-психологічному впливу внутрішніх вербальних джерел на особовий склад військ (сил).

Основна частина

Аналіз та оцінка негативної інформації передбачає, що при установленні фактів негативного ІПВ на військовослужбовців, передусім, потрібно визначити джерела інформації, які може використати протидіюча сторона. Наразі мова йде про джерела інформації, що контролюються силами не стільки супротивника, а силами деструктивної опозиції,

неконструктивними політизованими бізнесовими структурами та проросійськими релігійними і націоналістичними організаціями, різного роду рухами, які можуть консолідуватися в своїх критичних висловлюваннях на адресу влади та ЗС України за важливими питаннями зовнішньої та внутрішньої політики держави.

Це один із найважчих сценаріїв для організації захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу. Адже, у цьому випадку масована інформація йде від, здавалось би, різних джерел, набуває різних відтінків національного чи релігійного підтексту, що створює населення та військовослужбовців суб'єктивне враження про її об'єктивність, поширеність, правильність.

Ще одним аспектом, що ускладнює протидію такій негативній інформації, є використання бізнес-ресурсів для її поширення. Адже сумісне поширення подібної інформації опозиційними політичними партіями, національними та релігійними меншинами досить легко сприймається як взаємовигідна "угода", що робить можливим підрив довіри до неї й переведення її з розряду "об'єктивної" в розряд маніпулятивної, то джерела, політична належність яких невідома, які важко відслідкувати, суб'єктивно сприймаються як об'єктивні, незалежні.

Цей принцип застосовується під час використання таких джерел інформування, як нейтральні сайти, газети і радіокомпанії-одноденки, що створюються спеціально для досягнення певної мети у визначений період. Для цього вони спеціально реєструються на осіб, що прямо не пов'язані з політичними чи націоналістичними структурами, або під час їх використання певний час не надається політична чи інша резонансна інформація. Часто застосовуються тимчасові радіо та Інтернет-ресурси, які активуються коли потрібно сформулювати ту чи іншу "суспільну думку" навколо певного суспільно значимого питання, такого як операція Об'єднаних сил. Використання невеличких інформаційних компаній, що суб'єктивно сприймаються як такі, що не належать великому бізнесу і політичним структурам, можуть формувати уявлення про їх чесність та об'єктивність.

Тому, під час вибору джерел, інформацію яких доцільно піддавати аналізу на наявність в ній негативного впливу, потрібно звертати увагу на джерела, що належать не тільки протидіючій (політичній, релігійній чи націоналістичній) силі, якій ця інформація безпосередньо вигідна, але й на джерела, що належать силам, з якими ця протидіюча сторона може за тими чи іншими питаннями блокуватися.

Крім того, потрібно звертати увагу на невеличкі (фінансово не місткі) джерела, що виникли безпосередньо перед розгортанням протистояння чи різко змінили контекст надаваної інформації (наприклад, з розважальної на політичну, суспільну тощо), а також джерела, активність яких є періодичною, співпадаючою з політичною чи суспільною активністю тієї чи іншої протидіючої сили. Зазначимо, що ці джерела можуть бути суто комерційними проектами.

Після того, як визначено джерела інформації, їх потрібно обробити принципом “ключових слів”, організувати систематизацію та зберігання цієї інформації. Така обробка потрібна для визначення ступеня негативного впливу, його вражаючих можливостей. Сортування та зберігання обробленої інформації виконує допоміжну функцію, може допомогти в ідентифікації нових негативних джерел, походження яких невідомо. Таке встановлення “авторства” допомагає уточнити цілі протидіючої сторони, може використовуватися під час контрдій для її дискредитації.

Так, авторство найчастіше викликає сумніви, коли наведена інформація задалегідь є неправдивою чи сумнівною, а також коли інформація використовується для відволікання уваги від якихось більш важливих проблем. У цьому випадку медіа-простір “засмічують” будь-якою інформацією, що здатна відволікти суспільство від виниклої проблеми. Установлення “авторства” такої, здавалось би, “непотрібної” інформації допомагає встановити (чи продемонструвати) істинні цілі, потреби протидіючої сторони.

Для спрощення процедури аналізу всього медійного простору, задалегідь потрібно установлювати зв'язки між різними джерелами, виявляти вихідні “точки”, з яких поширюється інформація. Досить багато джерел дублюють інформацію через те, що самі є похідними від іншого джерела чи не мають власного інформаційного (аналітичного) відділу, що характерно для джерел-“одноденок”. Установлення таких “точок” дозволить зменшити обсяг інформації, що підлягає аналізу та не понизить його якість.

Для якісного аналізу того чи іншого джерела інформації, потрібно вивчити його продукцію за деякий період часу (що наповнений подіями політичного змісту) та скласти за рубриками перелік усіх статей, програм, випусків. Це кропітка робота, за її допомогою можна із всього інформаційного простору вибрати той спектр, що відповідає поставленій меті - визначення джерел негативного ІПВ.

Зазначимо, що більшість зазначеного обсягу роботи можуть проводити і не фахівці - виділяти “ключові” фрази, теми, події, персонажі. Крім “ручного” оброблення інформації досить часто використовують спеціальні комп'ютерні програми, які дозволяють виділити ті чи інші одиниці інформації з великих текстових масивів. Подібні програми використовуються для контролю Інтернет-простору та дозволяють визначати сайти, що несуть загрозу суспільству (пропагують насильство, фашизм, шовінізм).

Деякі вітчизняні мас-медіа мають ефіри не лише на українському просторі, але й за кордоном. Тому важливим є аналіз відмінностей інформації, що транслюється для внутрішніх споживачів та за кордоном, особливо на російській медійний простір. Така різниця дозволяє визначити дійсні цілі, цінності та потреби протидіючої сторони, встановити на прихильність яких закордонних сил вона розраховує, який імідж собі вибудовує в очах світової спільноти.

Таким чином, під час аналізу інформаційних матеріалів увага повинна

концентруватися на таких ключових моментах: кількість позитивних і негативних відносно до України публікацій (контент-аналіз); коло їх авторів, а за можливості, й замовників; ступінь монополізації цієї теми; наявність взаємозв'язку між пропагандистськими висловлюваннями протидіючої сторони і замовними статтями стосовно ЗС України; наявність в досліджуваних матеріалах збалансованої оцінки подій.

Відповідно аналіз зібраного інформаційного масиву дозволяє встановити характер взаємозв'язків між такими основними елементами: зміст і спрямованість повідомлення; джерело повідомлення; особистість журналіста, його зв'язки та контакти у комерційних і політичних колах.

Протидія негативній інформації, зазвичай, будується в двох напрямках: спростовування чи дискредитація самої негативної інформації (ставиться під сумнів її справедливості, об'єктивності); дискредитація джерела інформації (ставлення під сумнів морального обліку авторів чи їх компетентності, незалежності та об'єктивності редакційної ланки, акцентування уваги на комерційній та іншій зацікавленості видавця тощо; дискредитація замовника тексту, тобто самої протидіючої сторони, розкриття істинних цілей поширення нею цієї негативної інформації).

Така дискредитація проводиться за допомогою використання інтерв'ю з експертами, надання коментарів в ексклюзивних інтерв'ю авторитетними особами. Дискредитація джерел самої протидіючої сили може будуватися на установленні їх зв'язків з комерційними проектами що підривають віру в їх безкорисність та ідейність, з несумісними за ідейними переконаннями силами та кримінальними, напівлегальними структурами і силами, що представляють інтереси інших країн, особливо Росії.

Такі дії можна проводити з використанням адміністративного ресурсу та провладних джерел інформації і на рівні окремої військової частини чи підрозділу. До найбільш доступних відносяться заходи, які офіцери структур МПЗ можуть безпосередньо проводити щодо дискредитації негативної інформації та її джерела в інформуванні свого особового складу чи у написаних для ЗМІ текстах (статтях, інтерв'ю). Офіцери-психологи ще на етапі підготовки до виконання поставлених завдань мають навчати особовий склад прийомам роботи з інформацією для самостійної оцінки її якості, правдивості та протистоянню небажаному психологічному впливу.

Досвід показує, що досить часто джерелом дискредитації стає непостійність цілей і непослідовність дій протидіючої сторони. Для цього, можна представити факти і вислови керівників протидіючих сил у хронологічному порядку. Непослідовність дій сприймається звичайною людиною, як безпринципність, аморальність, бажання використати інших у власних цілях чи банальна неспроможність реалізувати власні цілі, слабкість, залежність, в тому числі й фінансова, тощо.

Дискредитувати негативну інформацію та її джерело передусім треба шляхом зіставлення її з достовірною, фактичною інформацією. Для цього у частині, підрозділі можна організувати зустрічі з очевидцями, розповідям

яких немає підстав не довіряти, перегляди кінохронік з місць подій. Аналіз розбіжностей дозволить висвітлити справжні цілі джерела, що поширювало негативну інформацію й визначити рівень довіри до нього.

Скомпрометувати джерело інформації чи протидіючу сторону, що ним володіє, можна викривши їх зв'язки з іншими силами, які позиціонуються, як супротивники чи як такі сили, блокування з якими неможливе за ідейними переконаннями. Встановлення таких зв'язків доцільно проводити на периферії, де питанням оперативного легендування приділяється недостатньо уваги, а помилки виконавців, які, зазвичай, не мають ні спеціальної освіти, ні стійких ідейних переконань, стають очевидними. Наймані виконавці на периферії, часом не ховаючись, спілкуються з так званими “непримиренними супротивниками” та “ідеологічними ворогами”, не намагаються приховати факт цієї співпраці.

Висновки

При організації інформаційно-психологічного захисту військ (сил) треба обов'язково враховувати джерела негативної інформації, що контролюються силами не стільки супротивника, а внутрішніми силами деструктивної опозиції, антиукраїнськими політизованими бізнесовими структурами, особливо проросійськими релігійними і націоналістичними культурологічними організаціями, рухами. Також потрібно звертати увагу на джерела, що належать не тільки внутрішній протидіючій силі, але й на джерела, що належать силам, з якими вона може блокуватися.

Для спрощення процедури аналізу всього медійного простору, заздалегідь потрібно установити зв'язки між різними джерелами, виявити вихідні “точки” інформації, провести її моніторинг та відповідно систематизувати за деякий період часу. Важливим є аналіз відмінностей інформації, що транслюється для внутрішніх споживачів та за кордоном, що дозволяє визначити дійсні цілі, та встановити на прихильність яких закордонних сил вона розрахована.

Таким чином, під час аналізу інформаційних матеріалів увага повинна концентруватися на таких ключових моментах: кількість позитивних і негативних відносно України публікацій (контент-аналіз); коло їх авторів та замовників; ступінь монополізації цієї теми; наявність взаємозв'язку між політичною пропагандою замовними публікаціями стосовно ЗС України.

Аналіз зібраного інформаційного масиву дозволяє встановити характер взаємозв'язків між змістом і спрямованістю повідомлення; джерело повідомлення; особистість журналіста, його зв'язки та контакти у комерційних і політичних колах.

Протидію негативній внутрішній інформації пропонується будувати в двох напрямках: спростовування чи дискредитація самої негативної інформації та дискредитація джерела інформації. На рівні військової частини чи підрозділу цю роботу можуть здійснювати офіцери структур морально-психологічного забезпечення в ході командирського інформування всієї

внутрішньо-комунікаційної діяльності, у підготовлених для ЗМІ текстах (статтях, інтерв'ю). Офіцери-психологи ще на етапі підготовки до виконання поставлених завдань мають навчати особовий склад прийомам сприйняття інформації для зриву та нейтралізації її негативного психологічного впливу.

Важливим напрямом протидії внутрішній інформаційній агресії є надання офіційний статус політичній і військовій контрпропаганді. Вона є невід'ємною частиною засобів масових комунікацій та важливим елементом в системі захисту від негативного ІПВ, що призначений працювати з населенням в напрямку роз'яснення тих тем, котрі є об'єктом маніпуляцій в ЗМІ, витіснити російський контент з інформаційного простору України

Ефективність захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу внутрішніх джерел залежить від скоординованої, своєчасно спланованої та організованої діяльності командирів, штабів, начальників родів військ та служб, органів МПЗ у взаємодії з відповідними органами інших військових формувань та правоохоронних органів, органами державної влади та місцевого самоврядування, від можливості на практиці реалізувати принципи випередження, дохідливості й емоційності заходів протидії.

Список використаних джерел

1. «AIN.UA» : Как распознать ботов, фейки и «выбросы» в социальной сети Режим доступа: http://lenta.ru/news/2014/03/04/midofficial/keepThis=true&TB_iframe=true&height=650&width=850.
2. Даник Ю. Г. Сучасні мобільні соціальні інтернет сервіси як один з перспективних засобів масової комунікації – К. : Центр. навч., наук. та період. видань НА СБ України, 2015с.
3. Інформаційні війни: технології виборів і реклами, маніпуляція свідомістю.– Режим доступу: <https://translate.googleusercontent.com/translate>
4. Мулява В.Д. Захист особового складу військ (сил) від негативного інформаційно-психологічного впливу- К.: НУОУ, 2019. – 191 с.
5. Певцов Г.В. Інформаційно-психологічні операції Російської Федерації в Україні: моделі впливу та напрями протидії / Г.В. Певцов, С.В. Залкін, С.О. Сідченко, Хударковський К.І. // Наука і оборона – 2015. – №2
6. Протидія інформаційно-психологічній агресії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moyaosvita.com.ua/vijskova-sprava/protidiya-informacijno-psixologichnij-agresi>.
7. Протидія мобільним засобам організації та координації масових безладь / К. О. Споришев, В. П. Грищенко, Є. Г. Башкатов та ін. // Честь і закон. – 2013. – № 47. – С. 66–67.
8. Про Доктрину інформаційної безпеки України // Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017
9. Радіо Свобода: ЗМІ як один із видів Збройних сил Росії — Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26924585.html>

10. Система захисту особового складу Збройних Сил України від негативного інформаційно - психологічного впливу. Науково-дослідна робота - шифр "Захист -МПЗ" /В.Мулява, В.Чорний, О.Хайрулін та інш.. - К.: НУОУ, 2016. – 327 с.

11. Цуладзе А. Політичні маніпуляції, або підкорення натовпу. / А.М. Цуладзе. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.koob.ru/books/iwar/polit_manipuliatsii.zip

Валерій Фролов, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0105-6439>

В'ячеслав Семененко, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, заступник начальника Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5774-0868>

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

***Анотація.** В умовах можливого широкомасштабного вторгнення збройних сил Російської Федерації на територію України гостро постає питання щодо організації територіальної оборони в умовах гібридних загроз. Основні проблеми організації системи територіальної оборони, закордонний досвід, можливі завдання та варіант структури територіальної оборони України наведені в даних тезах.*

***Ключові слова:** територіальна оборона, гібридна війна, оборона України, організація оборони України*

Вступ

***Постановка проблеми.** Організація системи оборони України з початком відкритої військової агресії РФ проти України у 2014-му році потребує глибокого аналізу. Територіальна оборона, як складова системи*

оборони України, потребує окремих досліджень з метою організації ефективної протидії можливому вторгненню збройних сил РФ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Частково аналіз існуючої системи протидії загрозам національним інтересам України та шляхи її вдосконалення були розглянуті авторами [1].

З початком російської гібридної агресії проти України стихійно формувалась система всенародного супротиву. У регіонах, де проросійські партії та рухи мали підтримку населення, створювались антиукраїнські воєнізовані організації та незаконні військові формування під керівництвом Сил спеціального призначення ГРУ Генерального штабу та ФСБ РФ.

Таким чином, у ході стихійних дій самозахисту населення формувались деякі елементи організації Територіальної оборони, які необхідно врахувати командуванню ЗСУ для розробки основ нової системи протидії сучасним методам ведення “гібридної” війни Російською Федерацією проти України.

Одним із лідерів створення системи Територіальної оборони на сьогодні є Польща [2-4]. Планується формування ТрО як 5-го виду Збройних сил Польщі, що складатимуть Національні резервні сили Збройних сил за територіальним принципом. Війська ТрО включатимуть 17 бригад бойових сил та допоміжних підрозділів, загальною чисельністю до 50000 чол.

Мета доповіді. На основі аналізу основних проблем організації територіальної оборони запропонувати можливі завдання та варіанти структури системи територіальної оборони України.

Основна частина

Україна не може імплементувати собі польський підхід до формування системи Територіальної оборони держави в зв'язку з різними системами організації оборони наших держав. Польща, як держава-член НАТО, знаходиться в загальній системі оборони НАТО, в той час, як Україна повинна розраховувати на власні сили. Відповідно, завдання та структура наших систем оборони, в тому числі територіальних, різняться.

Проведений аналіз створення системи ТрО України виявив ряд її основних проблем:

1. Обмеженість державного бюджету щодо фінансування сектору безпеки та оборони. Ведення воєнних дій на сході держави вимагає від України зосередження значних фінансових витрат на утримання, розвиток та реформування ЗСУ.

2. В Україні значна кількість населення, особливо на південному сході, підтримує проросійський вектор розвитку держави. У ході формування підрозділів ТрО необхідно проводити ретельний підбір особового складу, беручи до уваги партійність та політичні погляди кандидатів.

3. Наявність антиукраїнських політичних партій та рухів, які підтримують “гібридну” агресію Російської Федерації. Володіння приватними ЗМІ в Україні дає змогу РФ проводити широкомасштабні

інформаційні операції і негативно впливати на патріотизм населення та особовий склад ЗСУ.

Кількість проросійських політичних партій та рухів в Україні збільшується та стрімко поширюється їх вплив на населення, особливо у південно-східних регіонах. Такий Висновки підтверджує порівняльний аналіз результатів місцевих виборів у 2015 та 2020 роках у чотирьох південних областях України (Табл.1) [5].

Таблиця 1. –Результати місцевих виборів в південних областях України в 2015 та 2020 роках

№ п/п	Області України	Вибори 2015рік Опозиційний блок	Вибори 2020рік ОПЗЖ, «Партія Шарія»	% збільшення
1.	Одеська область	27,38%	35,71%	+8,33%
2.	Миколаївська область	26,56%	37,65%	+11,09%
3.	Херсонська область	20,31%	43,74%	+23,43%
4.	Запорізька область	33,3%	47,69%	+14,39%

4. Структура Територіальної оборони, тим більше, бригадного складу, повинна мати надійну, жорстку систему управління та всебічного забезпечення. Управління військовими підрозділами не може передаватись цивільним органам місцевого самоуправління. Такий варіант є не логічним, не надійним, не ефективним, не відповідає положенням воєнного мистецтва та законам війни.

У воєнній сфері будь яке рішення щодо застосування підпорядкованих військ (сил) приймається відповідно до складу, намірів та методів ведення воєнних дій противником. Висновки з аналізу регіонального безпекового середовища навколо України дають підстави стверджувати, що Російська Федерація сформулила та продовжує посилювати міжвидове стратегічне угруповання військ (сил) на основі Південного військового округу, яке, на наш погляд, призначене для утримання окупованих територій та нарощування спроможностей для розвитку “гібридної” агресії у глибину території України.

Тематика командно-штабних та оперативно-тактичних навчань угруповань військ (сил) Збройних сил РФ підтверджує підготовку приморської стратегічної операції. Основними цілями операції Південного військового округу можуть бути: відмежування України від акваторії Чорного моря та заволодіння приморською інфраструктурою; повне оволодіння акваторією Азовського моря; відновлення водного та енергетичного забезпечення Кримського півострова з території Херсонської області.

Як видно із висновків оцінки регіонального безпекового середовища, Росія розгорнула проти України стратегічне угруповання військ (сил) на базі Південного військового округу. Україна спроможна створити та підтримувати оборонний потенціал, здатний протистояти “гібридній” агресії РФ у південно-східному регіоні держави, сформувати та забезпечити одне стратегічного угруповання військ (сил) для відбиття вторгнення військ Південного військового округу ЗС РФ. На іншій території України доцільно організовувати систему Територіальної оборони держави відповідно до характеру, методів та способів ведення військових та терористичних дій РФ на цій території.

Як показує історичний та світовий досвід ведення війни, Територіальна оборона – одна із найскладніших складових оборони держави, що залежить від потужності воєнного потенціалу противника, базується на глибокому аналізі способів та методів ведення ним воєнних дій та потребує врахування внутрішньополітичної ситуації в державі. Основна мета Територіальної оборони – посилення обороноздатності держави за рахунок ресурсів органів місцевого самоуправління та патріотично налаштованих громадян, які не підлягають мобілізації.

Відповідно до ст.18 Закону України “Про оборону України” [6] “Територіальна оборона України є системою загальнодержавних воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у особливий період”. Зони відповідальності суб’єктів Територіальної оборони тісно пов’язані та залежать від військово-адміністративного поділу держави.

Як варіант, основними завданнями Територіальної оборони можуть бути:

- підтримання правового режиму воєнного стану;
- облік, підготовка, оповіщення, збір та подача до військових частин мобілізаційних резервів;
- організація дорожно-комендантської служби на маршрутах подачі та евакуації особового складу, техніки і ресурсів, рокадах, шляхах маневру та їх утримання;
- надання допомоги військам в евакуації та ремонті техніки на маршрутах висування, медичної допомоги особовому складу, забезпеченні водою тощо;
- посилення охорони та оборони об’єктів оборонно-промислового комплексу та військової інфраструктури: аеродромів, стаціонарних вузлів зв’язку, стартових позицій ППО та бар’єрних ділянок (мостів, дамб, тунелів, гірських перевалів тощо);
- надання допомоги ЗСУ, іншим силам оборони в інженерному обладнанні командних пунктів, аеродромів, стартових позицій для комплексів ППО, ракетних військ і артилерії, опорних пунктів тощо;
- у взаємодії з силами безпеки, боротьба з агентурою та ДРГ противника, пошук та затримання дезертирів, агітаторів, активістів антидержавних організацій та рухів;

у взаємодії з національною поліцією, контроль за переміщенням техніки та населення у зонах відповідальності, пошук та затримання дезертирів;

у взаємодії із підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій, ліквідація наслідків ведення бойових дій, надання допомоги місцевому населенню у відновленні системи життєзабезпечення населених пунктів тощо.

Для виконання запропонованих завдань доцільно у складі військ ТрО мати дві складові: перша – бойовий склад; друга – система забезпечення.

До бойового складу військ ТрО доцільно віднести підрозділи, що призначені для боротьби з ДРГ противника, повітряними десантами, пошуку та захоплення терористичних груп, охорони та оборони важливих об'єктів. До бойового складу доцільно залучати відомчі охоронні підрозділи.

До системи забезпечення військ ТрО слід віднести: авторемонтні підприємства незалежно від форм власності, дорожньо-ремонтні, мостобудівні, підрозділи ДСНС та інші структури, відповідно до їх призначення.

Кількість, структура та чисельність бойових підрозділів та груп забезпечення залежить від конкретних завдань ТрО та умов воєнно-політичної обстановки у зоні відповідальності Територіального Командування (Далі – ТрК).

Відповідно до Указу Президента України від 5.02.2016 року № 39/2016 [7] “військово-адміністративний поділ території України” – це розмежування території держави на військово-адміністративні зони (райони) в інтересах забезпечення оборони України. Військово-адміністративний поділ території України визначає територіальний розподіл відповідальності та повноважень органів військового управління Збройних Сил України у сфері оборони держави на суші, у повітряному та морському просторі”.

Отже, військово-адміністративний поділ держави здійснюється в інтересах системи управління військами (силами) та повністю залежить від конкретних напрямів (регіонів) загроз територіальній цілісності України, а також від методів та способів ведення воєнних дій противником.

Відповідно до військово-терористичних дій Збройних сил РФ та ФБР, на наш погляд, найбільш доцільним може бути розподіл зон ТрО відповідно до виявлених зон реальних воєнних дій противника: – перша – ТрК “Схід”, що включатиме зону ведення воєнних дій з регулярними угрупованнями військ (сил) РФ; друга – ТрК “Центр”, що включатиме зону протидії розвідувально-терористичним діям противника; третя – ТрК “Захід”, що включатиме зону боротьби з розвідкою та інформаційними заходами противника.

Планування ТрО здійснюється Генеральним Штабом ЗСУ на підставі рішення Головнокомандувача ЗСУ та затверджується Верховним

Головнокомандувачем ЗСУ – Президентом України разом із Стратегічним планом застосування ЗСУ.

ТрК підпорядковані Командувачу СВ ЗСУ, який здійснює безпосереднє командування та управління Територіальною обороною. ТрК «Схід» доцільно включити до складу ОС та підпорядкувати Командувачу ОС.

Один із варіантів структури ТрО показано на рис.1.

Генеральний штаб ЗСУ здійснює збір та аналіз інформації, необхідної для планування та надає пропозиції Головнокомандувачу ЗСУ для прийняття рішення на організацію ТрО. До планування ТрО залучаються командування видів ЗСУ та ТрК у частині, що їх стосується.

Планування ТрО на території ведення операції ОС здійснюється командуванням ОС як розділу єдиного Плану об'єднаної військової операції та затверджується Верховним Головнокомандувачем – Президентом України.

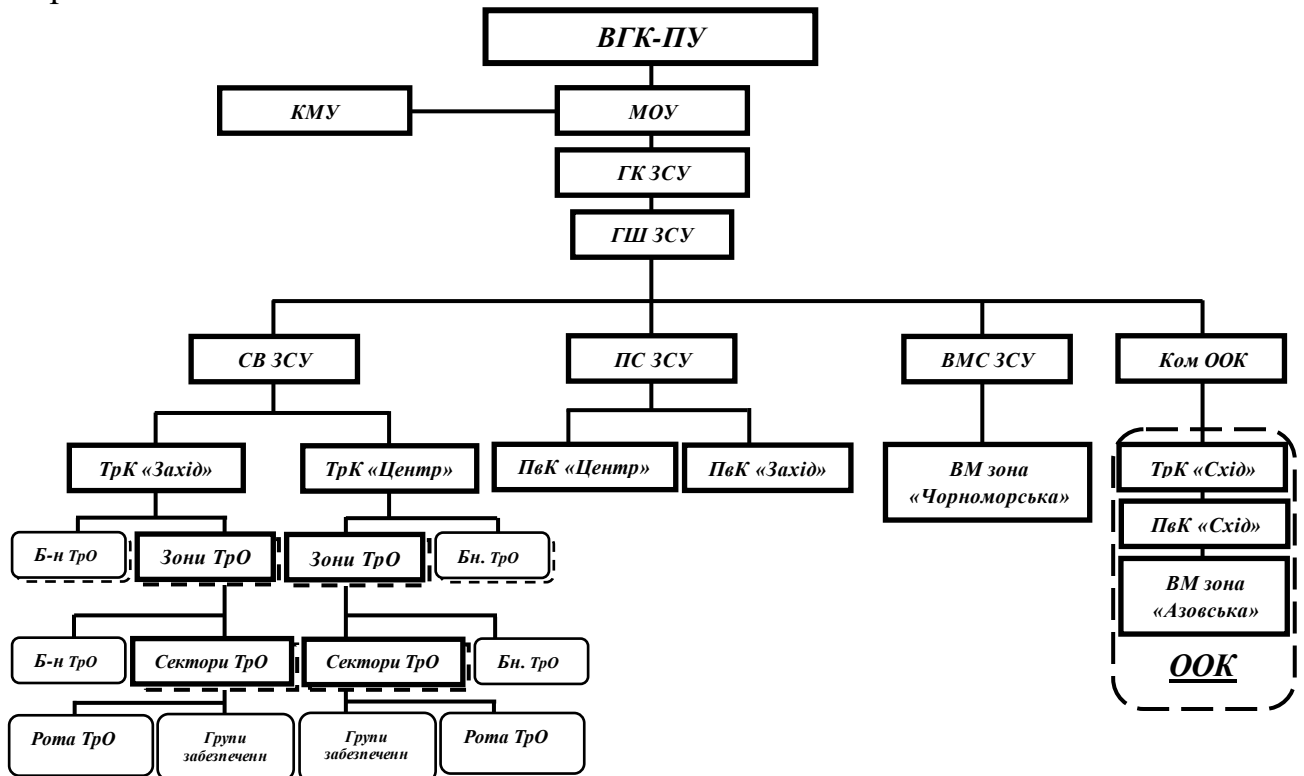

Рис.1. Структура Територіальної оборони держави (варіант).

Командування зон та секторів здійснює планування ТрО на закріплених територіях, погоджуючи виділення сил та засобів для ТрО, питання матеріально-технічного забезпечення та дислокації підрозділів ТрО із органами місцевого самоврядування. Для ознайомлення з повним змістом Планів ТрО допускаються особи, що визначені Командувачем СВ ЗСУ, а у зоні ведення військової операції – Головнокомандувачем ЗСУ.

Висновки

Україна спроможна створити та підтримувати оборонний потенціал, здатний протистояти “гібридній” агресії РФ у південно-східному регіоні держави, сформувати та забезпечити одне стратегічного угруповання військ (сил) для відбиття вторгнення військ Південного військового округу ЗС РФ. На іншій території України доцільно організовувати систему Територіальної оборони держави відповідно до характеру, методів та способів ведення військових та терористичних дій РФ на цій території.

Структура та зони відповідальності системи Територіальної оборони залежать від методів, способів та характеру передбачуваних варіантів воєнних дій противника та складають основу воєнно-адміністративного поділу держави.

Організаційно-штатні структури Територіальних Командувань не можуть бути однаковими. Вони залежать від об’єму, кількості та важливості покладених на них завдань, передбачуваних бойових дій противника, наявності мобілізаційних ресурсів, кількості важливих об’єктів, призначених для оборони тощо.

Доцільність формування бригад ТрО є сумнівним та потребує окремих наукових досліджень та розрахунків. Якщо держава спроможна сформувати біля 24 бригад ТрО і забезпечити їх утримання, то доцільніше їх включити до складу ЗСУ та додатково розгорнути оперативно-тактичні угруповання військ (сил) ЗСУ на загрозливих операційних напрямках.

Список використаних джерел

1. Валерій Фролов, В’ячеслав Семененко. Формування перспективної моделі організації оборони України. Журнал “Наука і оборона” 3/2019. <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2019-8-3-3-9>
2. National Security Strategy Of The Republic Of Poland 2020. URL: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/National_Security_Strategy_of_the_Republic_of_Poland_2020.pdf
3. Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022. 2013 URL: https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/strategia_rozwoju_systemu_bezpieczenstwa_narodowego_rp_2022. Concept of Defence of the Republic of Poland, 2017. URL: http://en.mon.gov.pl/p/pliki/dokumenty/rozne/2017/07/korp_web_13_06_2017.
4. Місцеві вибори 25.10.2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/pvm002_pt001f01=695pt00_t001f01=695.html
5. Закону України “Про оборону України” (Відомості Верховної Ради України, 1992, № 9, ст. 106). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>, дата звернення 27.10.2019.
6. Указ Президента України №39/2016 «Про затвердження військово-адміністративного поділу території України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

Віктор Бочарніков, доктор технічних наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-4398-5551>

Сергій Свешніков, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8924-4535>

Андрій Прима, доктор філософії, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-8131-5463>;

Петро Ковальчук, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-9434-444X>

СИСТЕМНІ РИСИ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

***Анотація.** У дослідженні автори намагались виявити характерні риси, які притаманні сучасному конфлікту на сході України. Можна припустити, що ці риси частково будуть проявлені в інших воєнних конфліктах.*

***Ключові слова:** воєнно-політична обстановка, конфлікт, “гібридна війна”, збройна агресія, системні риси.*

Вступ

Постановка проблеми. Кожний конфлікт має свої особливості і характерні риси. Але сучасний конфлікт, який відбувається на території України, продемонстрував принципові якісні зміни у формах, способах і порядку застосування ресурсів держав для досягнення політичних цілей. Йдеться, насамперед, по те, яким чином змінився характер цих цілей, за якими проблемами воєнно-політичних відносин відбувається боротьба, яким ресурсам надається перевага сторонами конфлікту, чи є особливості у протіканні конфлікту та як цей конфлікт можна класифікувати за загально прийнятими ознаками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Воєнний конфлікт на території України у пресі і публічному дискурсі часто називають гібридним. Одним з перших місць, де з'явився термін “гібридна війна”, були документи з безпеки США і Великої Британії на початку ХХІ ст [1]. Згідно зі щорічним виданням Лондонського міжнародного інституту стратегічних досліджень [2], гібридна війна – це “використання воєнних і невоєнних інструментів в інтегрованій кампанії, спрямованій на досягнення раптовості, захоплення ініціативи та отримання психологічних переваг для використання в дипломатичних діях; масштабні і стрімкі інформаційні, електронні і кібернетичні операції; прикриття воєнних і розвідувальних дій у поєднанні з економічним тиском”.

Пізніше, з'явився термін “гібридна агресія”, який за змістом є еквівалентом терміну “гібридна війна”. Цей термін дозволяє охарактеризувати конфлікт одним словом, що досить зручно для використання в публіцистиці. Але з точки зору науки конфлікт є складним, багатограним і багатозв'язним об'єктом дослідження. Він має кілька взаємозалежних сторін, кожна з яких має свої властивості, відображає свою специфіку і може характеризуватись окремим терміном. В іноземній літературі вже давно відомі праці, в яких обґрунтовуються інші терміни, зокрема: “сітьова війна”, “проксі-війна”, “приватизована війна” [3]. Ці терміни у сукупності більш адекватно відображають природу сучасних воєнних конфліктів, які часто мають ознаки одразу кількох типів. Стосовно досліджуваного конфлікту виникла ситуація, коли підібрати єдиний термін дуже важко, а жодний з зазначених термінів не повністю відображає дійсність. З огляду на це, щоб підкреслити нову природу досліджуваного конфлікту, автори більш схильні використовувати термін “сучасний воєнний конфлікт”, підкреслюючи ті чи інші його системні риси.

Метою доповіді є розкрити основні системні риси воєнного конфлікту який відбувається на території України.

Основна частина

Першоджерела конфліктів між державами знаходяться в середовищі воєнно-політичних відносин, що у сукупності складають воєнно-політичну обстановку. Воєнний конфлікт є особливим станом воєнно-політичної обстановки (ВПО), який характеризується антагоністичними, непримиренними суперечностями воєнно-політичних сил і використанням

ними воєнної сили. Множина системних рис конфліктів визначається на множині елементів ВПО (воєнно-політичні сили, їх інтереси, проблеми відносин тощо)

Однією з головних системних рис воєнного конфлікту є те, що він має циклічний характер з поступового зростаючою тривалістю фаз. Аналіз змісту фаз дозволив виявити кілька характерних рис, які були притаманні конфлікту, а саме:

1. Парламент України зберіг функцію легітимації підсумків політичного протистояння влади і опозиції. Створення тимчасового Уряду України відбулося у парламенті України. Воєнно-політичні сили, які були на боці опозиції одразу визнали легітимність нової влади.

2. Під час зміни влади національні меншини намагались отримати більше прав в обмін на підтримку нової влади з їх боку.

3. Блокування військових частин з боку військових Російської Федерації (РФ) спільно з представниками непередбачених законом збройних формувань (НЗЗФ) відбувалося до моменту проведення незаконного референдуму і, тому, дії РФ в АР Крим відповідно Закону України “Про оборону України” [4] однозначно класифікуються як акт збройної агресії.

4. На сході України опір з боку населення спочатку провокувався місцевими активістами, а також нерезидентами-громадянами РФ та представниками її спецслужб. Протести починались з мітингів і супроводжувались захопленням адміністративних будівель, які належали насамперед Службі безпеки України (СБУ) і Міністерству внутрішніх справ (МВС) України, тобто державним органам, які могли протидіяти протестантам.

5. На сході України НЗЗФ також утворювались місцевими активістами, громадянами РФ, а також частиною особового складу підрозділів силових структур. Озброєння учасників НЗЗФ відбувалось за рахунок: спочатку – захоплення зброї та військової техніки силових структур, у подальшому – поставок зброї з території РФ. Частина НЗЗФ очолювалась особами з кримінальним минулим, які мали на меті особисте збагачення на фоні недієздатності влади на окупованих територіях. Інша частина НЗЗФ очолювалась росіянами та особами з проросійськими ідеологічними установками.

6. Силі структури України виявилися неготовими до дій у ситуації, що склалася після початку окупації АР Крим. До 2014 року можливість застосування ЗС України всередині держави не пророблялась. Більш того, вона відкидалась й політиками, й керівниками силових структур, й спеціалістами апарату Ради національної безпеки і оборони України. На той час єдиною можливою законодавчо визнаною формою реагування на ескалацію напруженості обстановки на сході України була антитерористична операція (АТО). Формат АТО передбачав відповідальність СБУ і допоміжну роль ЗС України. Втім масштаб опору перевищував можливості СБУ, а ЗС України не були підготовлені для дій щодо деескалації напруженості обстановки. Крім того, це питання було

прогалиною у законодавстві України, що дозволило потім поставити під питання законність застосування ЗС України під час АТО. Можливість постановки такого питання деморалізує командування і підштовхує командирів відмовлятися від ризикових рішень, які складають більшість рішень у воєнному конфлікті.

7. Підготовка ЗС РФ до окупації АР Крим була прихованою, добре прорахованою і організованою. Після початку окупації РФ блокувала АР Крим з суші, моря, повітря, а також в інформаційному і кібернетичному просторі, для забезпечення можливості проведення референдуму. При цьому вона демонструвала максимальну готовність до застосування воєнної сили у разі втручання в ситуацію з будь-якої сторони і будь-яким чином.

8. Усі впливові воєнно-політичні сили з моменту початку конфлікту нарощували військову присутність біля кордонів України, активізували військові навчання, чим відверто демонстрували підвищену готовність до застосування воєнної сили і переростання конфлікту на території України до локальної або регіональної війни.

9. В силу низької готовності ЗС України до вирішення завдань на початку конфлікту поширились випадки самовільного залишення окремими підрозділами району бойових дій.

10. Розвиток подій наочно продемонстрував, що контрактна армія не може забезпечити успіх у разі більш-менш масштабного воєнного конфлікту, особливо на власній території. Раніше прийняте рішення щодо переходу ЗС України на систему комплектування за контрактом певним чином дезорієнтувало населення і спричинило падіння патріотичних настроїв, готовності захищати батьківщину, що посилювалось низькими доходами населення. Через це для людини було набагато важливішим забезпечити елементарне виживання сім'ї, ніж служити в армії. Постійне скорочення ЗС України, застосування остаточного принципу фінансування їх розвитку, помилкові реформи на зразок впровадження аутсорсінгу у забезпеченні військ також були визначальними причинами неготовності ЗС України до дій у новому типі конфлікту.

11. Збройне протистояння характеризувалось такими рисами:

головним завданням ЗС України у конфлікті на сході було взяття під контроль державного кордону з РФ, виконання якого дозволяло блокувати НЗЗФ, відрізати їх від допомоги з боку РФ і поступово нейтралізувати;

відчутним втратам піддавались об'єкти цивільної інфраструктури, життєзабезпечення населення і економіки;

єдина лінія зіткнення була відсутня;

через наближеність району бойових дій до кордону з РФ під час перших фаз конфлікту бойові дії НЗЗФ на сході України були підтримані вогнем ЗС РФ із-за кордону, не входячи у безпосередні бойові зіткнення.

12. РБ ООН, як міжнародний формат з врегулювання конфліктів, було перетворено в арену інформаційно-психологічної боротьби переважно між США і РФ. Спроби вирішити конфлікт за допомогою миротворчих сил успіху не мали. Спостереження за діями сторін здійснювалось ОБСЄ.

13. Конфлікт відбувається на фоні негативної фінансово-економічної ситуації. В результаті недофінансування, торгових блокад, закриття зовнішніх ринків, розриву господарських зв'язків відбувся різкий стрибок інфляційних процесів і падіння ВВП України. Державні фінанси тримались переважно за рахунок зовнішніх запозичень. Внаслідок цього серед населення зростало негативне ставлення до дій влади, посилювалась внутрішня соціально-політична нестабільність. Обмеження державних ресурсів посилювало протистояння всередині правлячої еліти, поширювалась корупція.

Загальна характеристика збройного конфлікту.

Дії сторін конфлікту мають ознаки проксі-війни, оскільки воєнно-політичні сили, антагонізми між інтересами яких є головною причиною воєнного конфлікту, заперечують свою участь у бойових діях а також мають гібридний характер – протиборство ведеться переважно в інформаційно-психологічній та економічній сферах. Інтенсивність дій безпосередньо у воєнній сфері є порівняно невеликою. Велике значення набули спеціальні дії збройних сил.

Конфлікт на сході України також має ознаки сітьової війни – застосування інформаційно-психологічних інструментів націлене на дезорієнтацію населення і зміну його світорозуміння. Безпрецедентна війна ведеться в Інтернет-просторі. Поряд з ними діють політичні партії, рухи, гуманітарні, волонтерські організації, інші суб'єкти.

Також присутні ознаки приватизованої війни, коли серед безпосередніх воєнних цілей конфлікту присутні фінансові інтереси корпорацій, впливових політиків або приватних осіб, які діють через них. Є випадки, коли впливові політичні особи з обох сторін конфлікту пов'язані з фінансовими або індустріальними корпораціями, які мають інтереси на території України, зокрема на її сході. Крім того, фіксувалися випадки залучення приватних військових компаній до бойових дій на сході України та до блокади військових об'єктів в АР Крим. Впливові політики володіють майном підприємств військово-промислового комплексу, які виконують оборонні замовлення.

Висновки

Воєнний конфлікт на сході України має ознаки проксі, гібридної, сітьової і приватизованої війни. Протиборство ведеться переважно в інформаційно-психологічній та економічній сферах. Інтенсивність дій безпосередньо у воєнній сфері є порівняльно невеликою. Застосування інформаційно-психологічних інструментів націлене на дезорієнтацію населення, цілям конфлікту підпорядковані дії великої кількості державних і недержавних суб'єктів. Окрім безпосередніх воєнних цілей конфлікту притаманні фінансові інтереси корпорацій, впливових політиків або приватних осіб.

Системні риси воєнного конфлікту на території України багато у чому визначаються специфікою воєнно-політичних цілей сторін конфлікту, наявних ресурсів, внутрішніх умов України та інших елементів регіональної

ВПО довкола України. Конфлікт має економічний вимір, глибинні інтереси сторін також мають економічний характер. Держави, здійснюючи протиборство, намагаються не завдати шкоди своїм економічним інтересам прямо або опосередковано. До моменту прояву воєнних загроз зробити припущення про їх виникнення у майбутньому було можливим лише гіпотетично, на основі неупередженого аналізу історичних аналогій і логіки воєнно-політичних дій та ситуацій.

Конфлікт має циклічний характер. Періоди активних дій чергуються з періодами затишку. З часом тривалість періодів зростає.

Постійно актуальними проблемами в регіональних воєнно-політичних відносинах є втручання у внутрішні справи України та транспортування і споживання російських енергоносіїв.

До початку конфлікту та у його ході кожна воєнно-політична надавала перевагу тим інструментам, які мала у розпорядженні і могла найбільш ефективно застосувати для реалізації власних інтересів.

Список використаних джерел

1. Hoffman G. Conflict in the 21th century: The rise of hybrid wars [Електронний ресурс]. Arlington, Virginia: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. Режим доступу: http://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf.

2. The Military Balance 2015 [Електронний ресурс]. The International Institute for Strategic Studies. Режим доступу: https://vk.com/doc261001195_437378294?hash=d37ffa73d818073b91&dl=a0d61876149d102ed6.

3. Бочарніков В.П., Свешніков С.В. Погляди на характер сучасних воєнних конфліктів. К.: Наука і оборона, № 1, 2017. – с. 3-8.

4. Про оборону України: Закон України № 1932-ХІІ від 6 грудня 1991р.[Електронний ресурс]. режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

Олександр Хімченко, ад'юнкт Центру
воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони
України імені Івана Черняхівського,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-4227-0514>

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ЩОДО ОЦІНКИ МОЖЛИВОСТЕЙ ПРОТИВНИКА З УРАЖЕННЯ ВАЖЛИВИХ ОБ'ЄКТІВ БОЙОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗБРОЙНИХ СИЛ І ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЕРЖАВИ

Анотація. У доповіді викладено основні положення методичного підходу з оцінки можливостей противника з ураження важливих об'єктів

бойового потенціалу Збройних Сил і воєнно-економічного потенціалу держави під час проведення повітряно-космічної наступальної операції

Ключові слова: спроможності Збройних Сил України, комплексна протидія, важливі об'єкти, бойовий потенціал Збройних Сил, воєнно-економічний потенціал держави.

Вступ

Постановка проблеми. Аналіз збройних конфліктів кінця ХХ початку ХХІ століть дає змогу стверджувати, що мета збройного конфлікту може бути досягнута за рахунок нанесення повітряно-космічних ударів шляхом підриву економіки, порушення системи державного і військового управління, знищення важливих об'єктів державного та військового управління, економіки, військової та цивільної інфраструктури [1-3].

Необхідно визнати, що у досяжній перспективі Збройним Силам України (ЗСУ) доведеться вирішувати завдання протиповітряної (ППО) та протиракетної оборони (ПРО) в умовах значної переваги сил повітряного (повітряно-космічного) нападу потенційного противника (ПКНП) над можливостями існуючої (тієї що створюється) системи ППО (ПРО) держави.

За поглядами військових фахівців провідних країн світу ефективна протидія функціонуванню силам і засобам ПКНП досягається за рахунок комплексної протидії, тобто шляхом комплексного ведення стороною що обороняється як оборонних так і ударних дій [4, 5].

Вирішення завдань з комплексної протидії силам і засобам ПКНП можливо за рахунок створення відповідних спроможностей Збройних Сил України (ЗСУ) [6].

В той же час згідно [7] виявлено недосконалість методичного забезпечення щодо виконання окремих завдань оборонного огляду, в тому числі і через відсутність (недосконалість) відповідних методик с планування сил.

Отже удосконалення науково-методичного апарату щодо визначення (обґрунтування) вимог до спроможностей ЗСУ з комплексної протидії силам і засобам ПКНП є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій [8-11] свідчить, що основу збройних конфліктів майбутнього складатиме дальнє вогневе ураження, тобто здатність одночасного впливу на противника у повітряно-космічному просторі, на суші і на морі, а також вплив в інформаційній сфері на всю глибину його території (оперативного шиккування сил) і з різноманітних напрямів.

У відповідності до [6,7,12] загроза збройної агресії Російської Федерації проти України на перспективу до 2030 року зберігається. Слід зазначити, що означений противник по відношенню до нашої країни має перевагу у політичному, економічному, військовому та інших потенціалах.

За поглядами російських військових фахівців [9, 13, 14] з метою нанесення противнику збитків при яких він відмовиться від воєнних дій на вигідних для РФ умовах можливе проведення швидкоплинної повітряно–

космічної наступальної операції (ПНКО). При чому нанесення необхідних збитків державі, що протистоїть, може бути досягнуто шляхом ураження важливих об'єктів бойового потенціалу збройних сил і воєнно-економічного потенціалу.

Для формалізації уяви мети ПНКО, бойовий потенціал збройних сил і воєнно-економічний потенціал, необхідний для забезпечення воєнних дій будь-якої держави, позначають через Q . В результаті ураження деякої сукупності об'єктів, що складають основу бойового потенціалу збройних силі воєнно-економічного потенціалу держави, він знижується на величину ΔQ . У разі зниження потенціалу до значення $Q_{кр}$ вважається що держава не здатна до ведення воєнних дій.

Отже в формалізованому вигляді мету ПНКОЗС РФ можливо представити у вигляді:

$$Q - \Delta Q \leq Q_{кр} \quad (1)$$

Для досягнення мети ПНКО створюється відповідне угруповання сил і засобів повітряно-космічного нападу (ПКНП), яке буде виконувати завдання щодо ураження деякої сукупності об'єктів, яка формально може бути представлена у вигляді $\Delta Q_{потр}$.

Таким чином для агресора завдання рахуватиметься виконаним за умови:

$$\Delta Q \geq \Delta Q_{потр} \quad (2)$$

Відповідне угруповання ПКНП буде складатись з різноманітних сил і засобів видів і родів військ ЗС РФ, при чому кожній складовій частині даного угруповання буде визначатись своє бойове завдання.

Сучасна збройна боротьба є протиборством складних систем. В контексті пошуку ефективних шляхів комплексної протидії силам і засобам ПКНП виникає необхідність в дослідженні угруповання сил і засобів ПКНП як складної системи військового призначення.

В свою чергу дослідження систем передбачає виявлення сукупності функцій (цілеспрямованих дій) системи та її компонентів (підсистем, елементів), що спрямовані на досягнення визначеної цілі [15, 16]. Зазвичай рахується, що мета функціонування системи відома, але, як правило, не зрозуміло чи можливе її досягнення.

Отже постає питання у необхідності розробки методики щодо оцінки можливостей противника з ураження важливих об'єктів бойового потенціалу ЗСУ і воєнно-політичного потенціалу України.

Метою статті є розкриття сутності методичного підходу щодо оцінки можливостей противника з ураження важливих об'єктів бойового потенціалу збройних сил і воєнно-політичного потенціалу держави.

Основна частина

Запропонований методичний підхід передбачає реалізацію наступних основних етапів. Блок схема методики обґрунтування можливостей противника щодо ураження важливих об'єктів бойового потенціалу збройних сил і воєнно-політичного потенціалу держави наведена на рис.1.

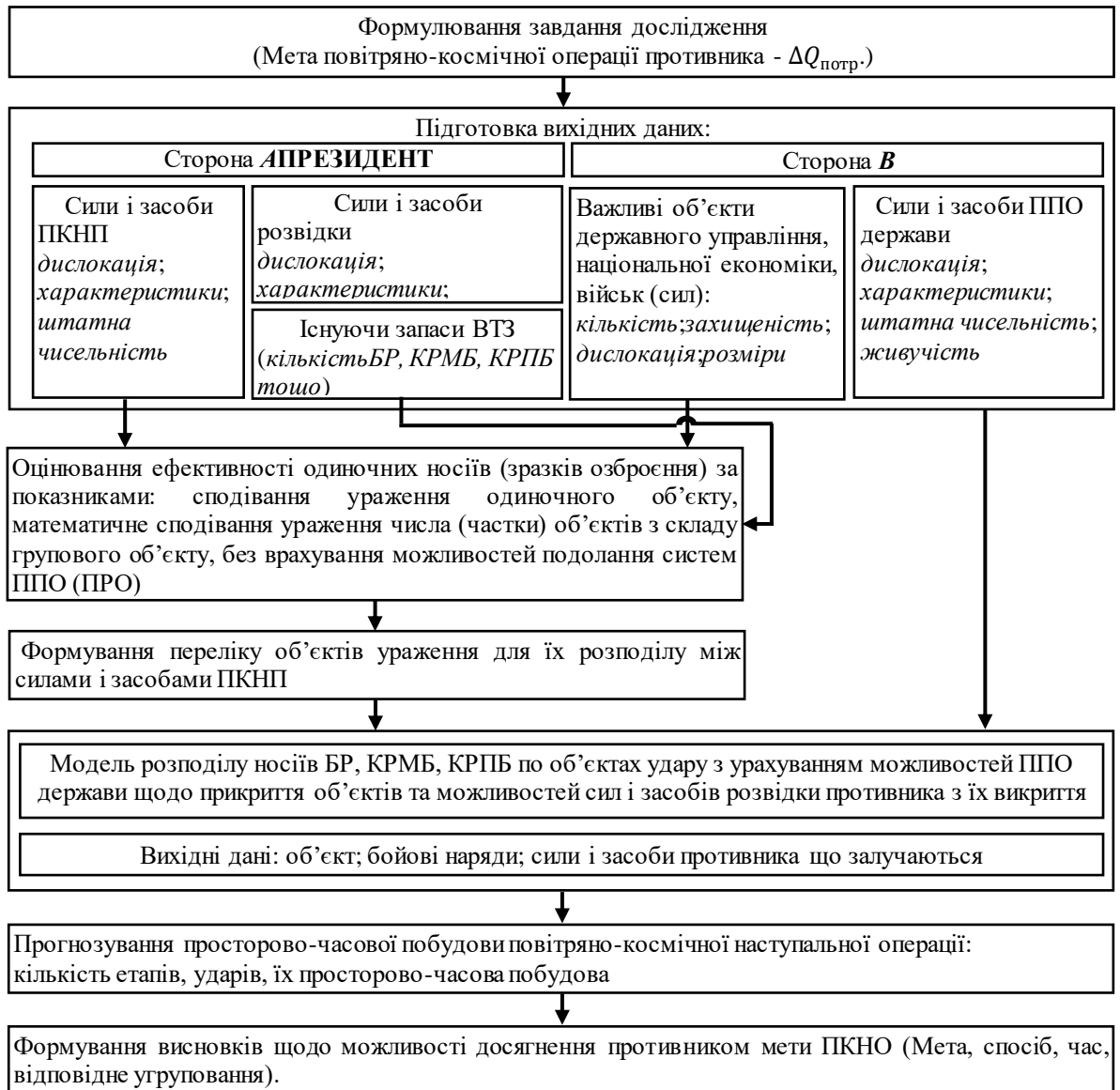

Рисунок 1. –Блок схема методики обґрунтування можливостей противника щодо ураження важливих об'єктів бойового потенціалу ЗС і воєнно-політичного потенціалу держави

На першому етапі здійснюється формулювання завдання дослідження. За противника визначається мета проведення повітряно-наступальної операції, яка полягатиме в зниженні бойового потенціалу ЗСУ і воєнно-політичного потенціалу держави та формально може бути представлена у вигляді $\Delta Q_{\text{потр.}}$.

Під $\Delta Q_{\text{потр.}}$ розуміють таку підмножину об'єктів A^* з деякої множини об'єктів A держави, ураження яких приведе до потрібного значення зниження потенціалу.

На другому етапі здійснюється підготовка вихідних даних про противника (кількість, дислокація, тактико-технічні характеристики сил і засобів ПКНП в т.ч. перспективних, можливості з розвідки визначених об'єктів, існуючі запаси високоточної зброї (ВТЗ) – балістичні ракети (БР),

крилаті ракети повітряного та морського базування (КРМБ, КРПБ), авіаційні високоточні ракети) і об'єкти удару (кількість, дислокація, розміри, ступінь захищеності, зміна їх важливості у часі та інш.).

У відповідності до прийнятою противником на прогнозний період стратегією застосування сил і засобів ПКНП здійснюється порівняння ефективності зразків озброєння (одиночних носіїв) за показниками "сподівання ураження одиночного об'єкту та "математичне сподівання ураження числа (частки) об'єктів з складу групового об'єкту (без урахування протидії системи ППО) відносно визначених об'єктів.

На третьому етапі за результатами порівняльних оцінок ефективності зразків озброєння (одиночних носіїв) ПКНП, відомостей про імовірну наявність відповідних запасів ракет (боєприпасів) ВТЗ, вся визначена сукупність об'єктів впливу поділяється на групи переважного впливу по них тими або іншими засобами ураження з відповідним варіантом бойового оснащення.

На четвертому етапі за допомогою комплексної математичної моделі здійснюється прогнозування розподілу сил і засобів по об'єктах удару з урахуванням потрібного ступеню їх ураження та протидії системи ППО держави.

На п'ятому етапі, на підставі отриманих результатів розподілу сил і засобів по об'єктах удару здійснюється прогнозування просторово-часової побудови повітряно-наступальної операції противника з урахуванням прийнятого сценарію початку і ведення бойових дій. Під час прогнозування просторово-часової побудови повітряно-наступальної операції визначаються етапи операції, кількість ударів та їх просторово-часова побудова.

За результатами формуються Висновки щодо можливостей противника з досягнення мети операції та створення необхідного угруповання ПКНП в складі відповідних сил і засобів.

Висновки

Таким чином, реалізація методики дозволить без суттєвих обмежень здійснювати оцінку можливостей противника з ураження важливих об'єктів бойового потенціалу ЗС і воєнно-політичного потенціалу держави. Крім цього дана методика може бути використана для дослідження результатів двосторонніх бойових дій в рамках оцінювання ефективності дій угруповань протиборчих сторін.

Напрямами подальших досліджень є проведення структурного і функціонального аналізу системи повітряно-космічного нападу противника та визначення критичної сукупності об'єктів системи, що впливають на її функціонування.

Список використаних джерел

1. Макаренко С.И., Иванов М.С. Сетцентрическая война – принципы, технологии, примеры и перспективы. Монография. – СПб.: Научные технологии, 2018. – 898 с.

2. Кураленко С.В. Тенденции изменения характера вооруженной борьбы в военных конфликтах первой половины XXI века // Воен. Мысль. – 2012. – №11. – С. 40-46.
3. Литвиненко В.И., Русанов И.П. Основные тенденции огневого поражения в современных операциях (боевых действиях) // Воен. Мысль. – 2014. – №10. – С. 20-25.
4. А.В. Глебов, О.Ю. Михеев, Б.М. Олейник. От воздушной обороны – к системе комплексной борьбы с воздушно-космическим противником. Военно-научный журнал “Вестник Академии военных наук, 2016, №4(57), С. 54-61.
5. Б.Д. Казахов, Д.М. Попов. Методический подход к организации комплексного противодействия системе воздушно-космического нападения противника. Военно-научный журнал “Вестник Академии военных наук.”, 2019, №1(66), С. 29-35.
6. Стратегія воєнної безпеки України. Введено в дію Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.
7. Звіт про результати проведення оборонного огляду в Міністерстві оборони. Схвалено Указом Президента України від 23 березня 2020 року № 106/2020.
8. Report to Congress on Conventional Prompt Global Strike and Long-Range Ballistic Missiles February 17, 2020 [Text] Режим доступу: <https://news.usni.org/2020/02/17/report-to-congress-on-conventional-prompt-global-strike-and-long-range-ballistic-missiles-2>.
9. New Reports Examine Russian Strategies for Escalation Management [Text] Режим доступу: <https://www.cna.org/centers/cna/sppp/rsp/escalation-management>.
10. Joint Fire Support [Text] / Ministry of Defense. – 10 April 2019. – 126 p.
11. Выпасняк В.И. О реализации сетевых принципов управления силами и средствами вооруженной борьбы в операциях (боевых действиях) // Воен. Мысль. – 2009. – №12. – С. 23-30.
12. Об’єднана оперативна концепція сил оборони 2030. Затверджена Начальником Генерального штабу Збройних Сил України 18 березня 2021 року. – К.: ГШ ЗСУ, 2021. – 34 с.
13. В.Д. Ролдугин, Ю.В. Колодько. Общие положения методики выбора поражаемых комбинаций критически важных объектов противника. Военно-научный журнал “Вестник Академии военных наук, 2014, №4(69), С. 30-34.
14. М. Белесков. Сучасний Російський спосіб ведення війни: Теоретичні основи і практичне наповнення. Аналітична доповідь – Київ: Центр безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень. – 2021. – 29 с.
15. Елементи дослідження складних систем військового призначення: навч. пос. [для докторантів, ад’юнктів, здобувачів] / [Загорка О.М., Мосов О.П., Сбітнев А.І., Стужук П.І.]. – К: НАОУ, 2005 – 100 с.

16. Основи теорії оцінювання ефективності складних систем (Методологія військово-наукових досліджень [для ад'юнктів та здобувачів наукового ступеня] / [Барабаш Ю.Л.]. – К: НАОУ, 1999 – 39 с.

Віталій Кацалап, кандидат військових наук, доцент, доцент Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4804-8022>

Андрій Прима, доктор філософії, старший науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0776-6864>

Микола Прима, науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8363-1929>

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ВПЛИВУ В УМОВАХ “ГІБРИДНОЇ” АГРЕСІЇ РОСІЇ

***Анотація.** В сучасних умов найбільшу небезпеку становлять інформаційні загрози у війсьній сфері. Тому в доповіді розглядається умови за яких Російська Федерація проводить комплекс інформаційних заходів спрямованих на державну інформаційну політику. Кожен з інформаційних заходів має ряд ознак ведення інформаційних операцій проти України. Це за своєю суттю створює основні проблеми інформаційній безпеці держави у війсьній сфері.*

***Ключові слова:** інформаційна безпека; інформаційні загрози; інформаційне протистояння; інформаційні операції; пропаганда; інформаційний простір; інформаційні ресурси.*

Вступ

Постановка проблеми. Дії російсько-терористичних військ у зоні проведення операції об'єднаних сил суттєво підвищують вимоги до розвідки. Важливим напрямком розвідувальної діяльності в інтересах органів військового управління й надалі залишається постійний та цілеспрямований моніторинг відкритих джерел інформації, у тому числі й інформаційних ресурсів мережі інтернет на предмет виявлення в їх контенті ознак інформаційних операцій проти України. Одержувані у результаті такого моніторингу оцінки рівня загроз інформаційній безпеці держави у воєнній сфері суттєво доповнюють загальну оцінку рівня загрози національній безпеці України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд джерел [1–3] показує, що існує чимало високопрофесійних робіт щодо технічних аспектів протидії інформаційному впливу в умовах “гібридної” агресії Росії. Але дослідження питань інформаційної безпеки заходів протидії в інформаційному просторі держави в інтересах виявлення інформаційних загроз, ще є мало дослідженим.

Мета доповіді визначення системи заходів щодо протидії інформаційному впливу в умовах “гібридної” агресії Росії.

Основна частина

Застосування Російською Федерацією технологій гібридної війни проти України перетворило інформаційну сферу на ключову арену протиборства. Проти України застосовуються різноманітні інформаційні технології впливу на свідомість громадян, спрямовані на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету і територіальної цілісності України.

Боротьба за перевагу у світовому інформаційному просторі провокує різке зростання реальних та потенційних загроз інформаційній безпеці України. Для ефективного формування системи захисту та протидії негативному інформаційному впливу існує необхідність розглядати загрози національній безпеці нашої держави в інформаційній сфері комплексно за всіма сферами. Загрози проявляються у зовнішньополітичній та внутрішньополітичній сферах, у сфері державної безпеки, науково-технологічній, економічній, соціальній та гуманітарній сферах.

Водночас за сучасних умов найбільшу небезпеку становлять загрози у воєнній сфері, і саме проблема інформаційної безпеки воєнній організації держави у контексті жорсткого інформаційного протистояння під час проведення антитерористичної операції викликає найбільшого

занепокоєння і потребує найбільшого зосередження органів державної влади та спеціальних служб.

В умовах гібридної агресії Росії проти України державна інформаційна політика передусім зосереджується на реалізації системи заходів щодо протидії руйнівному інформаційному впливу Кремля, насамперед:

запобігання інформаційним загрозам (викликам, впливам) шляхом здійснення превентивних заходів із забезпечення інформаційної безпеки держави;

виявлення інформаційних загроз та деструктивних впливів, яке полягає у систематичному моніторингу, аналізі й прогнозуванні появи реальних або потенційних інформаційних загроз;

запровадження своєчасних заходів з нейтралізації інформаційних загроз, прогнозування ризиків інформаційній безпеці;

ліквідацію наслідків негативних інформаційних впливів.

Важливим етапом при реалізації заходів пов'язаних з виявленням деструктивних впливів, є процедура моніторингу та оцінювання загроз інформаційній безпеці України в цілому та у воєнній сфері. При цьому у воєнній сфері така процедура має свої та властиві лише їй специфічні особливості, які передбачають:

по-перше, виявлення негативного зовнішнього впливу на особовий склад Збройних Сил нашої держави, його аналіз за якісними і кількісними показниками, визначення форм та способів інформаційного впливу;

по-друге, встановлення та доведення факту наявності в ньому інформаційних загроз державі у воєнній сфері та оцінювання рівня цих загроз.

Однією з причин актуалізації проявів інформаційних загроз державі є швидкі темпи розвитку та впровадження у повсякденне життя інформаційних технологій, що тісно пов'язані з розвитком мережі Інтернет. Завдяки ній користувачі, у тому числі й військовослужбовці ЗС України, задовольняють власні інформаційні потреби, обумовлені не тільки приватною, а й професійною діяльністю.

Особливу цікавість користувачів в мережі Інтернет сьогодні привертають повідомлення в електронних ЗМІ та соціальних мережах. Зважаючи на це зазначені джерела перетворюються на потужний інформаційний ресурс, контентне наповнення якого охоплює практично усі прошарки цільової аудиторії. Залежно від того, як подається такий контент та який посил він несе у собі, можна визначити, чи він містить або ні загрози інформаційній безпеці держави, у тому числі й у воєнній сфері.

Дана теза підкріплюється фактами, які мали місце у районі проведення операції об'єднаних сил (ООС), а до неї і АТО. Електронні ЗМІ та соцмережі (особливо російська “ВКонтакте”) широко використовуються противником для здійснення деструктивного інформаційно-психологічного впливу на населення України та особовий склад її ЗС. Основною метою якого була, є та буде в найближчому майбутньому дискредитація вищого військово-політичного керівництва держави, насадження серед місцевого населення паніки, страху та хаосу, зневіри в можливостях української армії.

Наявні факти наочно доводять ефективність інформаційної зброї на сучасному етапі розвитку військового мистецтва. Інформаційні загрози сьогодні стали настільки ефективними засобами маніпулювання суспільством, що здатні зумовлювати появу, перебіг і кінцевий результат не лише політичних подій в державі, а навіть глобальних проблем миру й війни.

Основна небезпека від проявів інформаційних загроз у воєнній сфері полягає в тому, що на перший план все більше висуваються технології інформаційно-психологічного впливу, які дозволяють перетворити державу-опонента в регіон керованої кризи. Такі технології представлені різноманітними засобами маніпулювання індивідуальною та суспільною свідомістю. Зокрема вони призводять до етнічного сепаратизму і внутрішньої регіоналізації, нав'язування чужої мови і культури тощо. У поєднанні з політико-дипломатичним тиском, що спирається на економічну та військову силу, такі технології стають більш ефективними, ніж застосування сучасних засобів збройної боротьби.

Висновки

Таким чином, визначення системи заходів щодо протидії інформаційному впливу Росії в умовах “гібридної” агресії є важливим етапом при реалізації заходів пов'язаних з виявлення інформаційних загроз. Виявлення інформаційних загроз дозволяє органам державної влади відносно об'єктивно прогнозувати можливі наслідки від їх прояву на свідомість суспільства та військово-політичне керівництво держави.

Список використаних джерел

1. Публікація СВ США щодо ведення інформаційних операцій АТР 3-13.1 “The Conduct of Information Operations”, October 2018.
2. Посібник НАТО зі стратегічних комунікацій NATO Strategic Communications Handbook, V.1.0, 20 September 2017.
3. Видання МО Великої Британії Joint Doctrine Note (JDN) 2/19 “Defense Strategic Communication: an Approach to Formulating and Executing Strategy”, April 2019.

Валерій Фролов, кандидат військових наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
[https://orcid.org/\(0000-0003-0105-6439](https://orcid.org/(0000-0003-0105-6439)

Федір Саганюк, кандидат юридичних наук, доцент. Старший науковий співробітник науково-дослідного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
[https://orcid.org/\(0000-0002-9516-0562](https://orcid.org/(0000-0002-9516-0562)

Юрій Мудрак, Начальник науково-дослідного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
[https://orcid.org/\(0000-0002-1159-5746](https://orcid.org/(0000-0002-1159-5746)

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК НАДСУЧАСНА СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА РОСІЙСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуті сучасні гібридні дії Російської Федерації проти України з позиції законодавства України та міжнародного гуманітарного права.

Ключові слова: гібридна війна, гібридні дії, схід України, Російська Федерація, тероризм, ООН, Збройні Сили України, вторгнення, напад.

Вступ

Постановка проблеми. Гібридна війна, яку розв'язала і понад семи років веде проти України керівництво Російської Федерації, є довгостроковим фактором впливу на українську політичну, економічну, оборонну, воєнну, інформаційну, соціальну та інші сфери життєдіяльності держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На Сході України Російська Федерація (далі – РФ) веде не припустимі агресивні гібридні терористичні дії, що підтвердив у своєму інтерв'ю виданню “*Deutsche Welle*” навіть колишній спеціальний представник США Курт Волкер [1]. Російська Федерація, сподіваючись утримати Україну у сфері свого впливу,

застосовує вторгнення та напад в Криму і східних областях України, анексію, засилання незаконних терористичних озброєних груп та регулярних військових угруповань де вони разом вчиняють масові терористичні акти, тортури, вбивства невинних людей та інші злочинні діяння.

За міжнародними нормами вони іменуються агресією через “застосування збройної сили ... проти суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності іншої держави або народу (нації), несумісне із Статутом ООН”. Серед них Генеральною Асамблеєю ООН визнані:

вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави чи будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не носила, є результатом такого чи вторгнення або нападу, або будь-яка анексія з застосуванням сили території іншої держави чи частини її;

бомбардування збройними силами держави території іншої держави чи застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави;

блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави;

напад збройними силами держави на сухопутні, морські чи повітряні сили або морські та повітряні флоти іншої держави;

застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за згодою з приймаючою державою, у порушенні умов, передбачених в угоді, чи будь-яке продовження їхнього перебування на такій території після припинення дії угоди;

дія держави, що дозволяє, щоб його територія, яку вона надала в розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для здійснення акта агресії проти третьої держави;

засилання державою чи від імені держави збройних банд, груп і регулярних сил чи найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що носять настільки серйозний характер, що це рівнозначно перерахованим вище актам, або його значна участь у них [2].

Міністр оборони України визначив, що в умовах триваючої російської агресії проти України, перед нами стоять надважливі завдання, від якості виконання яких, залежить, без перебільшення, майбутнє нашої країни. Це, розвиток Збройних Сил України (далі – ЗС України) та інших складових сил оборони (далі – ССО) з посиленням їх бойових спроможностей, переоснащення українського війська, забезпечення його новітніми зразками озброєння та військової техніки, запровадження стандартів НАТО у повсякденну діяльність військ. Переведення управлінських процесів та засад функціонування Збройних Сил України та інших складових сил оборони на нову доктринальну базу до кінця 2022 року є амбітною метою щойно започаткованого етапу оборонної реформи [3].

Метою доповіді пошук ефективних підходів до належного оцінювання наявних агресивних гібридних збройних дій РФ проти України й інших суверенних країн світу та шляхів їх нейтралізації відповідно до чинного законодавства України та міжнародного гуманітарного права.

Основна частина

Гібридна агресія РФ проти України, зокрема у 2013 – 2014 роках мала декілька ключових елементів (рис. 1.)

Особлива роль у зазначеній системі РФ приділялась регулярним Збройним силам Росії на території України.

Організація та керівництво	Виконавці	Основні заходи
1. Формування задуму гібридної агресії РФ проти України		
<p>Політичне керівництво РФ, ФСБ, МО</p>	<p>1. Генеральний штаб ЗС. 2. Департаменти ФСБ. 3. Штаби військових округів, флотів. ПДВ, видів ЗС РФ.</p>	<p>1. Визначення політичної мети агресії. 2. Розроблення планів операцій, методів та способів їх виконання.</p>
2. Політична платформа гібридної агресії РФ в Україні		
<p>1. Партія регіонів та її союзники 2. Комуністична партія України 3. Російські політичні партії в АРК.</p>	<p>1. Проросійська частина населення 2. Пенсіонери та населення «радянської» орієнтації. 3. Представники кримінального бізнесу. 4. Дезертири МВС, ЗСУ, СБУ, рокуратури, судів.</p>	<p>1. Формування органів окупаційної влади 2. Організація адміністративного управління на анексованих територіях 3. Переслідування патріотичних сил під виглядом наведення порядку 4. Інформаційно-пропагандистська антиукраїнська діяльність.</p>
3. Застосування ЗС, інших в/формувань гібридній агресії		
<p>1. Оперативні групи ГШ ЗС, ПДВ та ФСБ РФ. 2. Командування ВО «Південь» та ЧФ РФ.</p>	<p>1. Агентура ГРУ ГШ, ФСБ РФ в Україні. 2. Групи СпП ПДВ, ГРУ ЗС та ФСБ РФ; ВО «Південний». 3. Військові частини СВ, ПДВ, МП ЧФ та БФ, ПКС, РЕБ.</p>	<p>1. Захоплення органів місцевого самоуправління, правоохоронних органів 2. Захоплення критичних об'єктів інфраструктури (системи управління навігацією, основні сухопутні магістралі).</p>
4. Масове залучення кримінальних елементів		
<p>1. Кримінальні авторитети 2. Стихійні дії кримінальних</p>	<p>1. Криміналітет РФ та інших республік колишнього СРСР 2. Злочинці, направлені правоохоронними органами РФ в Україну 3. Проросійські кримінальні елементи в Україні 4. Правопорушники, що були під час агресії під слідством.</p>	<p>1. Погроми архівів правоохоронних органів (МВС, СБУ, прокуратур). 2. Мародерство, пограбування банків та об'єктів приватної власності 3. Участь у бойових діях у складі інших бандформувань.</p>

Рисунок 1. – Система гібридної агресії Російської Федерації проти України

В полісі з РФ на глибині до 200 км від російського кордону тут діяли групи спеціального призначення ГРУ РФ та військового округу “Південь”. Основним завданням військ спеціального призначення було формування та підготовка незаконних військових формувань, захоплення місцевих правоохоронних органів; здійснення терористичних актів на військових об’єктах; захоплення населених пунктів у взаємодії із антиукраїнськими політичними силами; забезпечення дій російських козацьких формувань; підготовка належних їм умов для введення регулярних військ РФ для ведення бойових дій з підрозділами ЗС України тощо.

Семилітня гібридна агресія РФ проти України, яка ведеться нею на територіях України та інших суверенних держав світу без оголошення війни та навмисного приховування цього факту, цинічне нехтування нею норм міжнародного гуманітарного права, дає усі об’єктивні підстави кваліфікувати її дії як міжнародний тероризм, який вона використовує як надсучасну стратегію і тактику своїх агресивних гібридних дій.

Міжнародний тероризм (*International terrorism*) за Законом України – це “здійснювані у світовому чи регіональному масштабі терористичними організаціями, угрупованнями, у тому числі за підтримки державних органів окремих держав, з метою досягнення певних цілей суспільно небезпечні насильницькі діяння, пов’язані з викраденням, захопленням, вбивством ні в чому не винних людей чи загрозою їх життю і здоров’ю, зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих народногосподарських об’єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування ядерної, хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження” [4].

Аналіз показує, що саме такі діяння вчиняються в Україні за вказівкою кремлівського керівництва РФ її збройними силами та незаконними терористичними формування (табл.1).

Таблиця 1. – Протиправні терористичні діяння з боку РФ проти України [5]

Злочинні дії з боку РФ проти України	Початок та тривалість	Оцінювання експертів або правоохоронних органів
Самочинне будівництво РФ переправи (дамби) до о. Тузла (Україна)	29.09.2003	Вчинення тиску РФ на Україну стосовно делімітації кордону в Керченській протоці та Азовському морі
Блокування та захоплення незаконними групами РФ та військовослужбовцями без пізнавальних знаків (“зеленими чоловічками”) будівель місцевої влади Кримської АР, Донецької та Луганської областей, військових частин, портів	04.03.2014	Окупація і анексія Криму, свідоме грубе порушення РФ законів та звичаїв війни. Заборонений спосіб ведення війни проти України із порушеннями норм міжнародного гуманітарного права.

продовження таблиці 1

Блокування військово-морської бази та 13 захоплення кораблів ВМС ЗС України в Криму (Донузлав)	03.03.2014 до 27.03.2014	Мета: недопущення виходу українського флоту в Одесу. Початок окупації РФ України
Збройний напад, захоплення та знищення групами російських спецпризначенців, терористичних найманців та проросійських бойовиків Донецького міжнародного аеропорту	26.05.2014 до 22.01.2015	Збройний напад Сил окупаційних теро-ристичних корпусів РФ з метою заволодіти міжнародним аеропортом для подальшого використання його у своїх терористичних цілях
Масоване застосування регулярних військ РФ проти ЗС України, залпового вогню БМ-21 з території РФ по населеним пунктам та підрозділам ЗС України	11.06.2014 до 09.2014	Насильницькі діяння РФ, пов'язані з вбивством ні в чому не винних людей чи загрозою їх життю і здоров'ю, зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих народногосподарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування зброї масового ураження, внаслідок чого загинуло 30 військовослужбовців ЗСУ і 6 прикордонників та цивільне населення
Блокування і захоплення незаконними терористичними формуваннями РФ аеропорту "Бельбек" на території АР Крим та літаків ВВС ЗС України	28.02.2014 до 22.03.2014	Терористичне блокування і захоплення російськими угрупованнями і найманцями української військової частини 4515 та аеропорту "Бельбек", та викрадення командира в/ч полковника Ю. Мамчура
Неодноразові обстріли російськими терористами снарядами РСЗВ "Град" населених пунктів та невійськових об'єктів України з території РФ	11.06.2014	Злочинне порушення РФ та її найманцями норм міжнародного гуманітарного права (МГП)
Збройне захоплення та знищення українського телецентру на горі Карачун Донеччини	01.06.2014	Злочинна ліквідація терористичними угрупованнями РФ антитерористичного телецентру України на Донеччині
Збройне захоплення російськими терористичними військовими угрупованнями кургану "Савур-Могила" на Донеччині	05.06.2014 до 29.08.2014	Заборонені МГП збройні бойові дії ЗС РФ під час її неоголошеної гібридної війни на сході України за утримання контролю над курганом Савур-Могила (278 м) на Донеччині

продовження таблиці 1

Збройний теракт та збиття підрозділами російської диверсійної терористичної групи ПВК “Вагнер” літака Іл-76 ПС ЗС України поблизу аеропорту “Луганськ”	14.06.2014	Терористичний акт найманців ПВК РФ “Вагнер”, що причинило загибель 49 не винних осіб
Збиття над Донецьком терористичним формуванням РФ за допомогою ЗРК “Бук” пасажирського літака Boeing 777 компанії “Malaysia Airlines”, що виконував рейс МН17, унаслідок чого загинули всі пасажери та екіпаж літака	17.07.2014	Міжнародний терористичний акт в ході якого іноземний літак збито зенітним ракетним комплексом ЗРК “Бук”, що належав 53-й зенітній ракетній бригаді з Курська (РФ), що причинило загибель 298 невинних осіб різних країн (Нідерланди – 193, Малайзія – 43, Австралія – 27, Індонезія – 12, Велика Британія – 10, Бельгія – 4, Німеччина – 4, Філіппіни – 3, та інші)
Збройне оточення регулярними підрозділами РФ українського угруповання під <i>Іловайськом</i> , примушення його до виходу з оточення за “сприяння” Президента РФ В. Путіна, по заготовленому терористичними угрупованнями РФ коридору, де більшість безоружних військовослужбовців ЗСУ були розстріляні і понесли важкі втрати	06.08.2014 до 31.08.2014	Цинічне порушення РФ міжнародного гуманітарного права <i>Втрати ЗСУ та ін. СО:</i> [6] загинули: 366 поранені: 429 полонені: 300 техніки: 125 одиниць <i>Втрати військ РФ</i> (незалежні дані): загинули: 34 полонені: 17 техніки: 15 одиниць
Збройне захоплення російськими угрупованнями населеного пункту Дебальцево: ведення нещадного артилерійського обстрілу з установок “Град” по житловим кварталам, знищення та підпал житлових будинків, обстріли та захоплення території	01.01.2015 до 18.02.2015	Збройні терористичні атаки сил окупаційних корпусів РФ за підтримки російських військ на важливий залізничний вузол на перехресті двох автошляхів міжнародного значення: Харків – Бахмут– кордон РФ до Ростова-на-Дону, і Луганськ – Донецьк.
Артобстріл зупинки транспорту “Донецькгірмаш” у Донецьку – мінометний обстріл транспортної розв’язки в Ленінському районі Донецька, захопленого проросійськими терористичними угрупованнями на сході України	22.01.2015	Терористичний акт проросійських терористичних угруповань під час якого загинуло 8 осіб, а 13 отримали поранення. Факт обстрілу використаний бойовиками РФ як привід для знущання над українськими полоненими військовослужбовцями

продовження таблиці 1

Самочинне будівництво РФ Керченського мосту на території України у АР Крим	02.2016 до 30.06.2020	Незаконні дії РФ на окупованих територіях, акт примусової інтеграції Росією незаконно анексованого Криму
Збройний напад військових кораблів РФ і захоплення у нейтральних водах Чорного моря військових катерів та моряків ВМС ЗС України	25.11.2018	Поранено 6 військовослужбовців, взято в полон та засуджено у РФ усі екіпажі захоплених катерів ВМС ЗСУ
Погрози РФ застосувати ядерну зброю затв. указом президента РФ “Основи державної політики Російської Федерації в галузі ядерного стримування”. Кремль погрожує застосувати її у відповідь на напад на неї або її союзників з використанням ядерної зброї або іншої зброї масового ураження або в разі агресії зі звичайною зброєю, якщо “під загрозу поставлено саме існування держави”.	05.02.2010 02.03.2020	Доктрина РФ легітимізує можливість РФ застосувати на свій розсуд ядерну зброю поза межами Росії, тобто з порушеннями міжнародного гуманітарного права, у т.ч. і з терористичними намірами
Насильницьке нав'язування РФ іншим державам та просування на їх територіях проголошених керівництвом РФ ідей “руського міру” та захисту “руськоязичних” тощо	Початок 1917 до т.ч.	Ідея ґрунтувалася на твердженні про особливість російської душі, місії російської людини у всесвіті. Титульною панівною нацією визнаються лише руські, усі інші іногородці мають стати росіянами.
Набув чинності указ президента Росії про заборону “іноземним громадянам” володіти землею в незаконно окупованому РФ Криму.	20.03.2021	Чергові утиски та переслідування українців й кримських татар на території окупованого РФ півострова, порушення прав людини

Незважаючи на переконливі очевидні факти, Росія продовжує повсюди заперечувати свою причетність до зазначених у табл. 1 агресивних міжнародно-терористичних гібридних дій.

У той же час аналогічні протиправні діяння нею допускаються та вчиняються РФ і у міжнародному масштабі (рис. 2) [7].

Аналіз зазначених агресивних гібридних терористичних діянь РФ проти України та інших наявних тоді воєнних дій ЗС РФ в Україні й Грузії, стратегічних навчань Південного військового округу РФ підтверджує Висновки про вдосконалення ними гібридних способів та методів агресії проти України, розроблення та освоєння нових сценаріїв можливих подальших воєнних дій на певних напрямках.

 <p>Грузія, Абхазія</p>	1992-1993	1999	1994, 1999	2021
	збройний конфлікт з 8 тисячами загиблих	незаконний «референдум» про незалежність	проголошена псевдонезалежність т.зв. «Республіки Абхазія»	невизнання у світі порушення прав людини, щонайменше 4,5 тисяч російських військових на території
 <p>Грузія, Цхинвальський район</p>	1991-1992, 2008	1992, 2006	1992, 2006	2021
	2 війни, щонайменше 2 тисячі загиблих	незаконні «референдуми» про незалежність і «возз'єднання з Росією»	проголошена псевдонезалежність т.зв. «Республіки Південна Осетія»	невизнання у світі порушення прав людини, до 4,5 тисяч російських військових на території
 <p>Молдова, Придністров'я</p>	1992	2006	2017	2021
	збройний конфлікт з 1 тисячею загиблих	незаконний «референдум» про незалежність від Молдови і приєднання до Росії	Придністров'я використовує прапор Росії як другий «державний»	невизнання у світі порушення прав людини, щонайменше 3 тисячі російських військових на території
 <p>Україна, Крим, Донбас</p>	2014	2014	2014	2021
	захоплення Криму російськими військами	у Криму незаконний т.зв. «референдум» про приєднання до Росії	Росія здійснює спробу анексії і окупує Крим	невизнання у світі порушення прав людини, 32,5 тисячі російських окупаційних військ у Криму
	російсько- український збройний конфлікт на Донбасі триває, понад 13 тисяч загиблих	незаконні «референдуми» про статус на Донбасі	на Донбасі проголошена псевдосамостій- ність т.зв. «народних республік»	понад 37 тисяч осіб окупаційних сил на Донбасі

Рисунок. – 2. Міжнародні протиправні дії Російської Федерації

Відповідно до ст.1 Закону України “Про боротьбу з тероризмом” всі такі дії належить визнати як Україною, так і міжнародною спільнотою, передусім, ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО, як міжнародний тероризм, тобто злочинна діяльність, що охоплює:

планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів;

підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об’єктів;

організацію незаконних злочинних збройних формувань та організацій і організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах;

вербування, озброєння, підготовку та використання терористів;

пропаганду і поширення ідеології “руського міру”;

проведення навчання тероризму;

в'їзд в Україну громадян РФ та угруповань, зокрема "Вагнер" з терористичною метою;

фінансування в Криму та на Донбасі терористичних організацій й інше сприяння тероризму, що включає надання чи збір будь-яких активів прямо чи опосередковано з метою їх використання:

для будь-яких цілей окремим терористом чи терористичною групою (організацією);

для організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи (організації), сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму, виїзду з України та в'їзду в Україну з терористичною метою, провадження будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби вчинення таких дій.

Сучасні дослідження та практика боротьби з міжнародним тероризмом і російською збройною агресією, що здійснюється РФ за найсучаснішою стратегією і тактикою гібридної війни проти України та інших суверенних держав світу переконують, що сучасна політика ХХІ-го століття кремлівських правителів РФ базується на:

найагресивніших рисах імперіалістичних держав ІХ – ХХ століть; неофашистській ідеології "руського міру";

репресивній системі державного управління на кшталт сталінської.

Для активнішої протидії цим агресивно-терористичним гібридним діям РФ доцільно:

по-перше, зосередити увагу усіх інституцій України та міжнародного співтовариства на ефективній реалізації міжнародно-правових норм та правил, передбачених, зокрема, Глобальною контртерористичною стратегією Організації Об'єднаних Націй (*UN Global Counter-Terrorism Strategy*), яка визначає загальні стратегічні підходи до боротьби з тероризмом у світовому масштабі.

Цей міжнародно-правовий документ спрямований на зміцнення національних, регіональних та міжнародних зусиль по боротьбі з тероризмом. Держави – члени ООН погодилися не тільки чітко оголосити про те, що тероризм є неприйнятним у всіх його формах і проявах, але й висловили рішучість зробити практичні кроки на рівні окремих держав, так і колективно для запобігання тероризму і боротися з ним. Ці кроки включають широке коло заходів від зміцнення потенціалів окремих держав у боротьбі з терористичними загрозами до забезпечення координації контртерористичної діяльності в системі ООН.

По-друге. На виконання чинної Стратегії національної безпеки України, державний суверенітет, територіальна цілісність, демократичний конституційний лад та інші життєво важливі національні інтереси мають бути захищені також від невоєнних загроз з боку РФ та інших держав, зокрема спроб спровокувати внутрішні конфлікти.

По-третє, посилити боротьбу на дипломатичному напрямі в інтересах захисту суверенного права України на активну всеохоплюючу оборону від напасті агресора і міжнародного терориста, зокрема в ООН та Раді Безпеки, міжнародних судах, Інтерполі тощо, до яких Росія активно апелює проти України. Однак її дії не узгоджуються з принципами міжнародного гуманітарного права і мають зустріти адекватну протидію міжнародних інституцій та й міжнародної спільноти, зокрема з посилення санкцій проти польотів військових літаків у міжнародному просторі та походів у міжнародних водах військових кораблів ВМС РФ, передусім з так званими гуманітарними вантажами тощо.

Висновки

Оскільки агресивні гібридні терористичні діяння на території України та інших суверенних держав, зокрема небезпечні насильницькі, пов'язані з вбивствами, захопленнями та викраденнями ні в чому не винних людей, масовими зруйнування чисельних населених пунктів, важливих народно господарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням і загрозою застосування іншої зброї масового ураження, Україною та міжнародним співтовариством належить розцінити як міжнародний тероризм і вжити ефективних заходів відповідно до Глобальної контртерористичної стратегії ООН (UN Global Counter-Terrorism Strategy), яка визначає загальні стратегічні підходи до боротьби з аналогічним тероризмом у світовому масштабі.

Список використаної джерел

1. АТО на сході. URL: https://www.5.ua/polityka/volker-poiasnyv-chomu-viina-okhopyla-lysheodyn-rehion-ukrainy-163682.html?utm_campaign=redtram&utm_content=396581771&utm_source=redtram&utm_medium=redtram&utm_term=288728.
2. Резолюція XXIX сесії Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1974 № 3314. Ст.1, 3.
3. Офіційний вебсайт НУОУ імені Івана Черняхівського. URL: <https://nuou.org.ua/u/news/privtannya-nachalnika-unversitetu-z-nagodi-dnya-nauki.html2>.
4. Закон України “Про боротьбу з тероризмом” від 20.03.2003 № 638-IV.
5. Відомості наведені із Вікіпедії та інших відкритих джерел і свідчень учасників АТО та ООС.
6. Офіційні українські дані за серпень 2017 року.
7. Крим – головні заяви до семиріччя окупації півострова. URL: <https://nv.ua/ukraine/politics/krym-glavnye-zayavleniya-k-semiletuyu-kkupacii-poluostrova-novosti-ukrainy-50148020.html>

Андрій Наливайко, кандидат технічних наук, доцент; провідний науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0675-9603>

Андрій Поляєв, старший науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ
<https://orcid.org/0000-0002-6710-5144>)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЗАГРОЗ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ

***Анотація.** У статті проведено аналіз сучасного стану і перспектив розвитку національного оборонного планування в Україні в умовах загроз воєнного характеру. За результатами аналізу запропоновані деякі напрямки його розвитку та удосконалення.*

***Ключові слова:** національне оборонне планування, комплексний огляд сектору безпеки і оборони, оборонний огляд, метод оборонного планування на основі спроможностей.*

Вступ

***Постановка проблеми.** На черговому етапі розвитку національного оборонного планування (ОП), який проходить в умовах реальних загроз воєнного характеру, здійснено його оновлення в контексті законодавчого та методологічного забезпечення і практичної реалізації [1]. Цей етап характеризується активною імплементацією у процес вітчизняного ОП підходів та процедур оборонного планування держав-членів НАТО і врахуванням наших національних особливостей.*

У той же час актуальним залишається питання щодо побудови єдиної збалансованої системи державного управління в секторі безпеки і оборони України (СБіО). Інтеграція такого складного процесу має спиратися на оновлену систему планування в зазначених сферах, яка повинна забезпечувати оперативне реагування на весь спектр загроз національній безпеці, враховувати основи комплексного захисту, мати тісний зв'язок з іншими системами державного управління.

***Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Проблеми ОП в секторі безпеки і оборони України під різними кутами зору розглядалися у минулі роки в публікаціях Горбуліна В.П., Руснака І.С., Романченка В.Ю.,*

Богдановича В.Ю., Денежкіна М.М., Саганюка Ф.В., Крикуна П.М. [2-5] та реалізовувались в законодавчих, організаційних і методичних документах [1,6,7]. Разом з тим у проведених дослідженнях та документах недостатньо уваги було приділено особливостям ОП в системі державного управління у відповідних сферах.

Мета статті полягає в дослідженні деяких аспектів національного ОП в системі державного управління безпековою сферою та перспектив його розвитку.

Основна частина

У загальному сенсі національне ОП має базуватися на методичних принципах та підходах ОП НАТО – NATO (*Defense Planning Proces*), що включає низку основоположних послідовних етапів/фаз, зокрема:

- визначення засад державної політики у сфері безпеки і оборони;
- визначення потреб (спроможностей), необхідних для досягнення визначених політичних цілей;
- розподіл спроможностей та визначення завдань;
- імплементацию, що передбачає виконання завдань щодо створення (розвитку) спроможностей;
- оцінку результатів, де визначається ступінь досягнення визначених спроможностей.

Основним методом ОП в Україні має бути метод ОП оснований на спроможностях (ПОС). Це обумовленого всебічною досконалістю та системністю процедур і заходів, які об'єднують в собі фактори, які аналогічні методам планування НАТО.

Опираючись на досвід держав-членів НАТО та набутий досвід у МО України, можна стверджувати, що такий метод, безумовно має перспективу у плануванні всіх складових СО [3].

Оцінюючи ОП, можна стверджувати, що на нинішньому етапі свого розвитку, воно має особливості, які обумовлені низкою факторів, зокрема:

адаптування методології проведення оцінювання на основі спроможностей (ООС), яка впроваджена у державах-членів НАТО, до національних особливостей України набуває першочергового значення. Це обумовлено, перш за все, воєнною загрозою, що існує, а також окресленою кризовою ситуацією в довгостроковій перспективі;

недосконалість методичних положень щодо формування оновлених документів національного ОП;

необхідність впровадження нових підходів в національному ОП з питань формування ефективних СО, збільшення внеску в оборону держави інших військових формувань і правоохоронних органів в умовах протистояння воєнним загрозам;

обмеженість ресурсів та потреба в їх ефективному використанні;

необхідність практичного впровадження інтегрованої системи управління ризиками в ОП;

запровадження сучасних основ системи планування оборони відповідно до стратегічного курсу на всеохоплюючу оборону держави [7].

Ці та інші фактори можуть складати основу для подальших досліджень щодо розвитку ОП. Особливе місце в дослідженнях буде займати оборонний огляд (ОО), як системний аналітичний процес оцінки стану та перспектив розвитку складових СО і водночас – невід’ємна складова ОП.

У ході цього аналітичного процесу, на ряду з аналізом стану досягнення довгострокових стратегічних цілей у сфері оборони, комплексної оцінки воєнної безпеки України; існуючих та потенційних воєнних загроз; огляду можливостей СО, готовності території та населення до оборони держави, ресурсів тощо, системно мають досліджуватися методичні основи процесу планування на відповідність сучасним вимогам та сприянню набуття необхідних оборонних спроможностей.

У ході проведення ОО доцільно проводити аналіз інтеграційних можливостей ОП з іншими видами планування в оборонній та безпековій сферах, а також державному стратегічному плануванні.

Ще більшої системності набуває аналітичний процес ОО, який здійснюється у складі комплексного огляду сектору безпеки і оборони (КОСБіО) [5]. При цьому враховуються особливості щодо організації та методики його проведення. Саме рішенням щодо проведення КОСБіО, зазвичай, започатковується новий цикл планування у сферах національної безпеки і оборони, що на пряму пов’язано з ОП.

При цьому КОСБіО об’єднує в єдиний процес огляди за відповідними сферами та загальні заходи, які стосуються всього сектору безпеки і оборони (далі – СБіО).

Методичне забезпечення КОСБіО в Україні, як єдиного системного процесу дає змогу неупереджено і гармонічно об’єднувати в єдиний процес заходи окремих оглядів, які визначені його складовими, вибудувавши їх в логічну послідовність відповідно до встановленого алгоритму.

Кабінет Міністрів України щодо підтримки КОСБіО, здійснює фінансове забезпечення, організовує, контролює та попередньо схвалює результати проведення зазначених оглядів, чим досягається гарантованість фінансування передбачених заходів, їх узгодженість, системний контроль виконання та узагальнення результатів.

За змістом КОСБіО передбачає оцінювання стану та готовності СБіО, як цілісної функціональної системи, до виконання визначених завдань.

Дослідження, які проводяться в рамках окремих оглядів, направлені на визначення спроможностей окремих складових СБіО, які мають швидко

адаптуватися до застосування (діяльності) у складі спільних (об'єднаних) спроможностей відповідно до сценаріїв (ситуацій) і варіантів, у яких передбачено застосовування (діяльність) всіх або більшості СБіО при всебічній підтримці інших складових. Його результати спрямовуються на: досягнення всеосяжної мети, обґрунтування стратегічних цілей та шляхів її досягнення; виконання завдань СБіО та його складових, як цільових настанов на довгостроковий період, що є основою для програмних і планувальних документів; розподілу стратегічних пріоритетів, що визначають значимість окремих завдань у формуванні відповідних стратегій [7].

Висновки

Зважаючи на вищевикладене, основними напрямками розвитку національного ОП доцільно вважати: всеохоплююче нормативне врегулювання процесу ОП, відповідно до принципів планування НАТО; удосконалення методичного забезпечення формування стратегічних концептуальних документів; відпрацювання методики формування перспективної моделі організації оборони; створення цілісного програмного забезпечення процедур ОП; впровадження єдиних методичних основ оборонного та ресурсного менеджменту для складових СО в рамках планування СБіО .

Список використаних джерел

1. Закон України "Про національну безпеку України" // Відомості Верховної Ради України. - 2018. - № 31. - Ст. 241.
2. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
3. Руснак І.С., Денежкін М.М., Крикун П.М. Проблеми проведення комплексного огляду сектора безпеки та оборони України: погляди на його організацію та вирішення завдань //Наука і оборона.=2014.-№ 4. С.3-10.
4. Романченко І. С. Стан і перспективи розвитку системи оборонного планування в Збройних Силах України / І. С. Романченко, В. Ю. Богданович, М. М. Денежкін, П. М. Крикун // Наука і оборона. – 2017 – № 1. – С. 25–30.
5. Сектор безпеки і оборони України: стратегічне планування / Ф.В. Саганюк, М.М. Лобко, О.В. Устименко, А.К. Павліковський; за ред.. Р.І.Тимошенка.- К.: Мастер книг, 2016.- 248 с.
6. Наказ Міністерства оборони України "Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони" від 22.12.20 № 484.

7. Об'єднана оперативна концепція сил оборони 2030, затверджена Начальником ГШ ЗС України 18 березня 2021 року.

Юрій Саричев, кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1380-4959>

Володимир Ткаченко, кандидат військових наук
Заступник начальника управління Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9625-2434>

Віктор Зубков, старший науковий співробітник Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1616-2795>

Віталій Грицюк, ад'юнкт Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3146-1956>

МОНІТОРИНГ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД ЗС УКРАЇНИ В ХОДІ “ГІБРИДНОЇ” АГРЕСІЇ

***Анотація.** Публікація присвячена викладенню загального підходу щодо розуміння моніторингу інформаційного простору як необхідного елемента протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад ЗС України в ході “гібридної” агресії.*

Наведено основні положення щодо моніторингу інформаційного простору як необхідного елемента забезпечення інформаційної безпеки України в ході протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад ЗС України в ході “гібридної” агресії. В ході досліджень використовувалися такі методи як аналіз, системний підхід, аксіоматичний підхід, логічний підхід, порівняння, узагальнення. Впровадження наведених результатів наукових досліджень дозволить найбільш адекватно реагувати на “гібридні” загрози інформаційного характеру, зокрема з точки зору

протидії негативному інформаційному впливу на особовий склад військ (сил).

Ключові слова: “гібридна” агресія, воєнна сфера, інформаційна безпека держави, моніторинг інформаційного простору, протидія негативному інформаційно-психологічному впливу.

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним із головних висновків “гібридної” війни Росії з Україною є Висновки про багаторазове зростання ролі її інформаційної складової. Наслідком зазначеного є потреба невідкладного та пріоритетного нарощення відповідних спроможностей сил оборони України для посилення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері в усіх складових. Значна частина необхідних заходів для цього передбачена законодавством України, де, зокрема, на Міністерство оборони України покладено завдання щодо протидії спеціальним інформаційним операціям, спрямованим проти Збройних Сил України та інших військових формувань (Доктрина інформаційної безпеки України, 2017 р. [1]), а також проведення заходів щодо відсічі воєнної агресії у кіберпросторі (кібероборони), здійснення військової співпраці з НАТО та іншими суб’єктами оборонної сфери щодо забезпечення безпеки кіберпростору та спільного захисту від кіберзагроз (Стратегія кібербезпеки України [2], Закон України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” [3]). Виконання цих завдань деталізовано відповідними нормативно-правовими та плановими документами загальнодержавного і відомчого рівня.

Водночас, незважаючи на вжиті організаційні та виконавчі заходи, що проводяться, протидія агресивним інформаційним діям Росії, як невід’ємній частині серед способів ведення “гібридної” війни з Україною, має стати ефективнішою. Головною умовою цього має бути наявність розвинутої теоретичної бази щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема у воєнній сфері. Проте сталої теорії щодо цього питання на сьогодні ще немає. Таке невтішне становище є проблемою, яка потребує свого невідкладного вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний стан проблеми забезпечення інформаційної безпеки, зокрема в Україні, характеризується активними спробами розвитку відповідних теоретичних засад, про що свідчать численні публікації в наукових виданнях. Серед вітчизняних вчених і фахівців цій проблемі приділено увагу в роботах О.Юдіна, В.Богуша, В.Горбуліна, М.Биченка, В.Петрика, В.Остроухова, М.Присяжнюка, В.Толубка, І.Руснака, В.Телелима [4 – 8] та ін. В цих роботах висвітлюються соціально-правові аспекти інформаційної безпеки, питання захисту інформаційного простору України, надається ряд визначень у цій предметній галузі, а у воєнній сфері окреслюються особливості забезпечення інформаційної безпеки держави у контексті протидії інформаційним війнам або описується еволюція форм і способів сучасної інформаційної боротьби.

В той же час, незважаючи на значну кількість фахових публікацій, питання інформаційної безпеки держави, зокрема, у воєнній сфері, на системному рівні в Україні досі належним чином не опрацьоване. Відсутнє єдине розуміння базових термінологічних категорій цієї предметної сфери. Зазначене шкодить створенню адекватної нормативно-правової бази, що негативно позначається як на теоретичних узагальненнях, так і на практичних діях. Отже, першочерговим завданням щодо протидії інформаційній агресії, що сьогодні є базовим елементом “гібридності” агресії Росії проти України, є необхідність системного розуміння теоретичних основ забезпечення інформаційної безпеки держави, в тому числі її складових – кібербезпеки, зокрема кібероборони, стратегічних комунікацій тощо, першочергово у воєнній сфері.

Перші спроби розгляду теми інформаційної безпеки держави з позиції системного підходу здійснено в роботах П. Сніцаренка та у співавторстві [9 – 11], в тому числі й у воєнній сфері. У цих роботах визначено, що забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема у воєнній сфері, є системною проблемою, яку потрібно вирішувати в комплексі, не відриваючи одну складову від іншої.

Отже, питання визначення сутності забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема у воєнній сфері, в тому числі ролі і місця кібербезпеки (кібероборони), стратегічних комунікацій тощо в сучасних умовах протидії “гібридній” агресії, залишається недостатньо висвітленим, отже, воно є актуальним для дослідження.

Мета публікації є визначення з позицій системного підходу сутності забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема у воєнній сфері, а також кібербезпеки (кібероборони), стратегічних комунікацій тощо в сучасних умовах протидії “гібридній” агресії.

Основна частина

Для забезпечення інформаційної безпеки держави насамперед слід визначитися із фундаментальністю положень, відповідно до яких має бути організовано та реалізовано цей процес і усі його складові. Таку фундаментальність забезпечує певна аксіоматична база цієї предметної сфери, сприйнявши яку, необхідно неухильно її дотримуватися. Для суспільного життя, суспільних наук та державної діяльності окремої країни аксіоматичним базисом є національна конституція та державні закони, положення яких мають значення окремих аксіом за певними напрямками упродовж деякого періоду аж до внесення відповідних конституційних або законодавчих змін.

Щодо забезпечення інформаційної безпеки України у будь-якій сфері життєдіяльності, у тому числі воєнній, слід зазначити, що фундаментальним слід вважати положення ст. 17 Конституції України, де визначено, що забезпечення інформаційної безпеки України є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу. Зауважимо, що зазначена

вимога ставиться на один рівень із захистом суверенітету і територіальної цілісності України та забезпеченням економічної безпеки держави, що означає найвищий державний пріоритет діяльності. Причому про інше стосовно інформаційної сфери в Конституції України не йдеться. Отже, це положення для інформаційної сфери України слід розглядати та сприймати як першу і головну законодавчу аксіому.

Зважаючи на першу законодавчу аксіому для інформаційної сфери України, має бути законодавче розуміння (тлумачення) сутності інформаційної безпеки держави. Слід підкреслити, що в законодавчому полі України відсутній рамковий закон про інформаційну безпеку держави, але законодавство визначило сутність інформаційної безпеки в “тілі” нерамкового Закону України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” [12] в редакції:

“інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігають завданню шкоди через:

неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується;

негативний інформаційний вплив;

негативні наслідки застосування інформаційних технологій;

несанкціоноване поширення, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації”.

В інших законодавчих актах України, які стосуються інформаційної сфери та набрали чинності після цього закону, інше тлумачення інформаційної безпеки або його заперечення чи уточнення відсутні. Саме тому, попри деякі незначні недоречності цього визначення, його можна сприймати як другу законодавчу аксіому для інформаційної сфери України.

Ця законодавча аксіома деталізує першу, конституційну аксіому, та відповідає принципу системного підходу. Таке законодавче формулювання сутності інформаційної безпеки може бути уточнене (принаймні, шкоди завдасть як *“невчасність”* інформації, так і *“відсутність”* інформації, тобто неможливість її отримання за нагальної потреби), але загалом формулювання є доволі чітким, узагальненим та збалансованим.

Друга аксіома має принципові наслідки.

Наслідок перший із другої аксіоми. Кібербезпека – це інформаційна безпека в просторі електронних інформаційних ресурсів. Саме тому штучне (адміністративне) роз’єднання інформаційної безпеки та кібербезпеки суперечить, зокрема, Конституції України, а також логіці, за якою відбуваються всі інформаційні процеси, порушує принцип системності, отже, є недопустимим і для теорії, і для практики. На жаль, в міжнародних документах та національних нормативно-правових актах припустилися такої системної методологічної помилки, що має негативні наслідки, зокрема для розвитку національного інформаційного законодавства з подальшим викривленням теорії

та спотворенням практики щодо забезпечення як інформаційної безпеки, так і її складової – кібербезпеки. Ця методологічна помилка має бути виправлена.

Наслідок другий із другої аксіоми. Очевидними стають загрози інформаційній безпеці України (незалежно від джерела їх походження та форми реалізації – інформаційна агресія, умисні маніпулятивно-злочинні інформаційні дії, механічне руйнування, інформаційна неспроможність, непрофесійна діяльність, службова бездіяльність), які, матеріалізуючись на практиці, можуть завдати шкоди людині, суспільству чи державі, а саме:

неповнота, невчасність та невірогідність інформації, що використовується;

негативний інформаційний вплив;

негативні наслідки застосування інформаційних технологій;

несанкціоноване поширення, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Зауважимо, що у попередній Стратегії національної безпеки України [13], на основі якої започатковано та досі реалізуються відповідні практичні заходи та дії, було визначено такі загрози інформаційній безпеці:

ведення інформаційної війни проти України;

відсутність комунікативної політики держави;

недостатній рівень медіакультури суспільства.

Зазначене не відповідає вищенаведеному законодавчому визначенню сутності інформаційної безпеки, тобто другій аксіомі та наслідку другому із неї, чим порушується принцип системного підходу. Такі стратегічні положення можуть лише доповнювати вищенаведений перелік загроз, за виключенням пункту щодо “інформаційної війни” як політизованого та неконкретного за власне інформаційною складовою.

Наслідок третій із другої аксіоми. Забезпечення інформаційної безпеки України також є цілком очевидним процесом як протидія збитковості і полягає в реалізації запобіжних заходів проти завдання шкоди через такі чинники:

неповнота, невчасність та невірогідність інформації, що використовується;

негативний інформаційний вплив;

негативні наслідки застосування інформаційних технологій;

несанкціоноване поширення, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Ситуацію в Україні ускладнюють і додаткові нормативно визначені чинники:

відсутність комунікативної політики держави;

недостатній рівень медіакультури суспільства.

На стратегічне спрямування таких запобіжних заходів вказано у цьому ж Законі України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” [12], де визначено спосіб

вирішення проблеми інформаційної безпеки. Ґрунтуючись на цьому положенні, визначимо третю законодавчу аксіому.

Способом забезпечити інформаційну безпеку в Україні (вирішити проблему інформаційної безпеки) має бути:

створення повнофункціональної інформаційної інфраструктури держави та забезпечення захисту її критичних елементів;

підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінювання і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання таким загрозам та забезпечення ліквідації їх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань;

вдосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, протидії негативному інформаційному впливу та комп'ютерній злочинності, захисту персональних даних, а також правоохоронної діяльності в інформаційній сфері.

До цих положень також слід додати:

розвиток системи державних комунікацій – стратегічних, урядових, кризових (як умова запровадження механізму успішної реалізації цілісної комунікативної політики держави для нейтралізації однієї із нинішніх загроз інформаційній безпеці);

підвищення рівня медіакультури суспільства.

На погляд авторів, наведені законодавчі аксіоми та очевидні наслідки із них мають закласти певний фундамент у будь-яку діяльність, спрямовану на забезпечення інформаційної безпеки України, в тому числі у кіберпросторі. Насамперед це стосується становлення теоретичних основ цього конституційного напрямку діяльності як запоруки проведення адекватних практичних заходів та створення ефективної загальнодержавної системи, а також її складових, зокрема складової воєнної сфери. В умовах нинішнього спротиву інформаційній агресії з боку Росії, як базового чинника ведення “гібридної” війни з Україною, ця вимога є надзвичайно актуальною.

Сили оборони України нині стримують основне навантаження агресії з боку Росії у “гібридній” війні з Україною, тому важливо розглядати питання щодо забезпечення інформаційної безпеки у воєнній сфері, покладаючись на вищенаведену аксіоматику.

Висновки

Відсутність сталої теорії щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, в тому числі у воєнній сфері, шкодить створенню адекватної нормативно-правової бази, що негативно позначається на практичних діях. Тому першочерговим завданням щодо протидії агресивному інформаційному впливу постає необхідність системного розуміння теоретичних основ забезпечення інформаційної безпеки держави.

Протидія агресивному інформаційному впливу з боку Росії, як невід’ємна частина способів ведення “гібридної” війни з Україною, може стати ефективнішою за умови наявності розвинутої теоретичної бази щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема у воєнній сфері.

Законодавча аксіоматика, а також очевидні її наслідки, мають закласти фундаментальність у будь-яку діяльність, що спрямована на забезпечення інформаційної безпеки України, в тому числі у кіберпросторі, зокрема у воєнній сфері. У першу чергу, це стосується становлення теоретичних основ цього конституційного напрямку діяльності як запоруки проведення адекватних практичних заходів.

Відповідно до положень законодавства України та розвинутої теорії вирішенням проблеми забезпечення інформаційної безпеки держави, що дозволить найбільш адекватно реагувати на “гібридні” загрози інформаційного характеру (в тому числі у кіберпросторі), має бути:

створення повнофункціональної інформаційної інфраструктури держави та забезпечення захисту її критичних елементів;

підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінювання і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання таким загрозам та забезпечення ліквідації їх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань;

вдосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, протидії негативному інформаційному впливу та комп’ютерній злочинності, захисту персональних даних, а також правоохоронної діяльності в інформаційній сфері;

розвиток системи державних комунікацій – стратегічних, урядових, кризових як умова реалізації цілісної комунікативної політики держави.

Список використаних джерел

1. Доктрина інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 25.02.2017 № 47/2017 Про рішення РНБО України від 29 грудня 2017 року “Про Доктрину інформаційної безпеки України” // Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>.

2. Стратегія кібербезпеки України: Указ Президента України від 15.03.2016 № 96/2016 Про рішення РНБО України від 15 березня 2016 року “Про Стратегію кібербезпеки України” // Законодавство України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/96/2016>.

3. Закон України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України” від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII // Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163/2017>.

4. Інформаційна безпека держави: навч. посібник / О.К.Юдін, В.М.Богуш. – Х.: Консум, 2005. – 576 с.

5. Проблеми захисту інформаційного простору України: Монографія / В.П.Горбулін, М.М.Биченок / Ін-т пробл. нац. безпеки. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 136 с.
6. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підруч. / В.М.Петрик, В.В.Остроухов, М.М.Присяжнюк та ін. – К.: КНТ, 2010. – 771 с.
7. Інформаційна безпека держави у контексті протидії інформаційним війнам. Навчальний посібник / [за ред. В.Б. Толубка]. – К.: НАОУ. – 2004. – 315 с.
8. Розвиток форм і способів інформаційної боротьби на сучасному етапі / І.С. Руснак, В.М. Телелим // Наука і оборона. – 2000. – № 2. – С.18-23.
9. Витоки і сутність інформаційної безпеки України у воєнній сфері та проблемні питання її забезпечення / П.М.Сніцаренко, І.В.Вещицький // Національна безпека: український вимір. Щоквартальний науковий збірник РНБО - ІПНБ, №5(24), 2009. – С. 23 – 33.
10. Основні умови ефективного державного управління процесом забезпечення інформаційної безпеки України у воєнній сфері / В.І. Алещенко, П.М. Сніцаренко, В.В. Кливець // Стратегічні пріоритети, № 4, 2011. – С.18 – 28.
11. Організаційні основи державної системи забезпечення інформаційної безпеки України у воєнній сфері / П.М. Сніцаренко // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави, № 2 (9), 2012. – С. 46 – 52.
12. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” від 9 січня 2007 року № 537-V // Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537/2007>.
13. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287 Про рішення РНБО України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України” // Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

Петро Сніцаренко, доктор технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-6525-7064>

СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ХОДІ ПРОТИДІЇ “ГІБРИДНІЙ” АГРЕСІЇ

Анотація. Публікація присвячена викладенню загального підходу щодо розуміння теоретичних основ забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема у воєнній сфері. Наведено законодавчу аксіоматику як основу теоретичних положень забезпечення інформаційної безпеки України, в тому числі її складових – кібербезпеки (кібероборони), державних комунікацій. В ході досліджень використовувалися такі методи як аналіз, системний підхід, аксіоматичний підхід, логічний підхід, порівняння, узагальнення. Впровадження наведених результатів наукових досліджень дозволить найбільш адекватно реагувати на “гібридні” загрози інформаційного характеру, в тому числі у кіберпросторі.

Ключові слова: “гібридна” агресія, воєнна сфера, інформаційна безпека держави, кібербезпека, кібероборона, державні комунікації.

Вступ

Постановка проблеми. Однією із головних ознак “гібридної” війни Росії з Україною є багаторазове зростання ролі інформаційної складової. Наслідком зазначеного є потреба пріоритетного нарощення відповідних спроможностей України, зокрема для посилення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері. Значна частина необхідних заходів для цього передбачена законодавством України, де на Міністерство оборони України, як головний орган в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, покладено завдання протидії спеціальним інформаційним операціям, спрямованим проти Збройних Сил України та інших військових формувань, проведення заходів щодо відсічі воєнної агресії у кіберпросторі (кібероборони), здійснення військової співпраці з НАТО щодо забезпечення безпеки кіберпростору та спільного захисту від кіберзагроз.

Водночас, незважаючи на вжиті відповідно до чинних законодавчих норм організаційні та виконавчі заходи, протидія інформаційній агресії Росії, як невід’ємній частині серед способів ведення нею “гібридної” війни з Україною, ще не набула системного характеру. Отже цей процес потребує удосконалення. Головною умовою для цього має бути наявність розвинутої теоретичної бази щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, зокрема у воєнній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний стан проблеми забезпечення інформаційної безпеки, зокрема в Україні, характеризується активними спробами розвитку відповідних теоретичних засад, про що свідчать численні публікації в наукових виданнях. Серед вітчизняних вчених і фахівців цій проблемі приділено увагу в роботах О. Юдіна, В. Богуша, В. Горбуліна, М. Биченка, В. Петрика, В. Остроухова, М. Присяжнюка, В. Толубка, І. Руснака, В. Телелима [1 – 5] та ін. В цих роботах висвітлюються соціально-правові аспекти інформаційної безпеки, питання захисту інформаційного простору України, надається ряд

авторських визначень у цій предметній галузі, а у воєнній сфері окреслюються особливості забезпечення інформаційної безпеки держави у контексті протидії інформаційним війнам або описується еволюція форм і способів сучасної інформаційної боротьби.

В той же час, незважаючи на значну кількість фахових публікацій, питання інформаційної безпеки держави, зокрема, і у воєнній сфері, на системному рівні в Україні досі належним чином не опрацьоване. Відсутнє навіть єдине розуміння базових термінологічних категорій цієї предметної сфери. Отже сталої теорії щодо цього питання на сьогодні ще немає. Зазначене шкодить як подальшому розвитку теоретичної бази, так і створенню адекватної нормативно-правової бази, що негативно позначається на практичних діях. Тому для ефективної протидії інформаційній агресії, як базовому елементу “гібридності” агресії Росії проти України, найважливішою практичною потребою сьогодні є необхідність системного розуміння теоретичних основ забезпечення інформаційної безпеки держави, в першу чергу, сутності інформаційної безпеки держави та складових її забезпечення.

Метою публікації є визначення з позицій системного підходу сутності інформаційної безпеки держави, а також складових її забезпечення, як основи реалізації комплексної протидії інформаційній агресії в ході “гібридної” війни.

Основна частина

Для забезпечення інформаційної безпеки держави насамперед слід визначитися із фундаментальністю положень, відповідно до яких має бути організовано та реалізовано цей процес і усі його складові. Таку фундаментальність забезпечує певна аксіоматична база цієї предметної сфери, сприйнявши яку, необхідно неухильно її дотримуватися. Для суспільного життя, суспільних наук та державної діяльності окремої країни аксіоматичним базисом є національна конституція та державні закони, положення яких мають значення окремих аксіом за певними напрямками упродовж деякого періоду аж до внесення відповідних конституційних або законодавчих змін.

Щодо забезпечення інформаційної безпеки України у будь-якій сфері життєдіяльності, у тому числі воєнній, слід зазначити, що фундаментальним слід вважати положення ст. 17 Конституції України, де визначено, що забезпечення інформаційної безпеки України є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу. Зауважимо, що зазначена вимога ставиться на один рівень із захистом суверенітету і територіальної цілісності України та забезпеченням економічної безпеки держави, що означає найвищий державний пріоритет діяльності. Причому про інше стосовно інформаційної сфери в Конституції України не йдеться. Отже, це положення для інформаційної сфери України слід розглядати та сприймати як першу (головну) законодавчу аксіому.

Зауваження 1.1. Інформаційна сфера– умовна назва глобального середовища, що синтетично об'єднує шляхом організації суспільної діяльності та досягнутим рівнем комунікацій три види відомих сьогодні інформаційних ресурсів: когнітивних (знання людини, соціальний розум, свідомість, менталітет), неелектронних (алфавітно-знакові та сигнально-знакові системи), електронних (цифровий формат обігу).

Сукупність когнітивних, неелектронних та електронних інформаційних ресурсів, що взаємодіють шляхом комунікацій, утворює інформаційний простір (глобальний, національний, локальний) інформаційної сфери.

Електронні інформаційні ресурси утворюють кіберпростір інформаційної сфери.

Зауваження 1.2. Використання інформаційних ресурсів інформаційної сфери, їх нарощення (розвиток) та захист, виходячи із національних особливостей і потреб, у нинішньому розділеному світі має визначатися інформаційною політикою конкретної держави.

Зауваження 1.3. Цілісна інформаційна політика держави в Україні відсутня (чинна Стратегія національної безпеки України [6]), її визначення немає в жодному законодавчому акті держави – сьогодні це велика загальнодержавна проблема.

Зауваження 1.4. Цілісна інформаційна політика держави повинна мати узагальнюючий характер та охоплювати усі три складові інформаційних ресурсів інформаційної сфери. Виходячи із положення статті 17 Конституції України (аксіоми 1), основою інформаційної політики України має бути потреба забезпечення інформаційної безпеки держави, оскільки це найважливіша функція держави, справа всього Українського народу.

Зважаючи на конституційне положення (аксіому 1) стосовно інформаційної сфери України, а також наведені зауваження, обов'язковим має бути законодавче розуміння (тлумачення) сутності інформаційної безпеки держави. Слід підкреслити, що в законодавчому полі України відсутній рамковий закон про інформаційну безпеку держави, але законодавство визначило сутність інформаційної безпеки в “тілі” нерамкового Закону України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” [7] в редакції:

“інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігають завдання шкоди через:

неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується;

негативний інформаційний вплив;

негативні наслідки застосування інформаційних технологій;

несанкціоноване поширення, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації”.

В інших законодавчих актах України, які стосуються інформаційної сфери та набрали чинності після цього закону (він не скасований!), інше тлумачення інформаційної безпеки або його заперечення чи уточнення відсутні. Отже, цього необхідно дотримуватися як фундаментального положення. Саме тому, попри незначні недоречності наведеного визначення, його можна сприймати як другу законодавчу аксіому для інформаційної сфери України.

Ця законодавча аксіома деталізує конституційну аксіому 1, та відповідає принципу системного підходу. Наведене законодавче формулювання сутності інформаційної безпеки може бути уточнене (принаймні, шкоди завдасть як “невчасність” інформації, так і “відсутність” інформації, тобто неможливість її отримання за нагальної потреби), а поняття інформації слід розглядати у більш широкому розумінні інформаційного ресурсу (як сукупності різних інформаційних продуктів – відомостей, даних, власне інформації), але загалом це визначення є доволі чітким, узагальненим та збалансованим.

Зауваження 1.5. Законодавче визначення сутності інформаційної безпеки має узагальнений характер, воно не розділяє, а охоплює усі три види інформаційних ресурсів інформаційної сфери – когнітивні, неелектронні та електронні.

Друга аксіома має такі принципові наслідки.

Наслідок перший із аксіоми 2. Кіберпростір, як середовище електронних інформаційних ресурсів, – невід’ємна частина загального інформаційного простору. Тому кібербезпека – це інформаційна безпека в кіберпросторі. Основні положення щодо інформаційної безпеки справедливі і для кібербезпеки. Штучне (адміністративне) роз’єднання інформаційної безпеки та кібербезпеки, вважаючи, що кібербезпека та інформаційна безпека є різними сутностями, суперечить, зокрема, Конституції України, а також логіці, за якою відбуваються інформаційні процеси, порушує принцип системності. Це є методологічною помилкою, недопустимою і для теорії і для практики, яку необхідно виправити.

Наслідок другий із аксіоми 2. Законодавче поняття “інформаційна безпека” відкриває шлях до визначення основних загроз інформаційній безпеці, тобто того, що, матеріалізуючись на практиці, може нанести шкоду людині, суспільству, державі, цитуючи Закон України, через:

неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується;

негативний інформаційний вплив;

негативні наслідки застосування інформаційних технологій;

несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Зауваження 1.6. Як попередня, так і чинна Стратегія національної безпеки України [6], на жаль, не дотримуються законодавчої спадковості і не акцентують наведених чинників шкоди, спричинених загрозами

інформаційній безпеці. Зокрема, визначаються лише такі загрози інформаційній безпеці України, як “відсутність цілісної комунікативної політики держави” та “недостатній рівень медіакультури суспільства”. Але це висвітлює лише окремі самотійні ознаки загроз, які доцільні для імплементації у визначення поняття “інформаційна безпека України”. Їх не можемо вважати загрозою, а лише наслідком, тобто зазначене є шкодою, а загроза полягає в іншому та більш кореневому, системному – внутрішньодержавній нездатності формування та реалізації відповідної галузі інформаційної політики. Цю тезу підтверджує одне із положень чинної Стратегії національної безпеки України [6]: “джерелом загроз незалежності України, її суверенітету і демократії залишається недостатня ефективність державних органів, що ускладнює вироблення і реалізацію ефективної політики”.

Враховуючи вищезазначене, для умов України базове визначення щодо сутності інформаційної безпеки має набути такого уточненого змісту:

Інформаційна безпека України – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається нанесення шкоди через:

неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується, а також відсутність інформації за її потреби;

негативний інформаційний вплив;

нерегульоване або злочинне застосування інформаційних технологій;

несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації, інших інформаційних ресурсів;

відсутність цілісної (вар. недосконалість) комунікативної політики держави;

недостатній рівень медіакультури суспільства.

Наведений уточнений зміст поняття інформаційної безпеки України, тобто аксіоми 2, дозволяє більш повно визначити перелік основних актуальних загроз інформаційній безпеці держави, тобто тих чинників, що сьогодні можуть саме в Україні призвести до нанесення шкоди людині, суспільству, державі в інформаційному просторі.

Основних актуальних загроз чотири: а) наміри, що передбачають вчинення практичних дій в інформаційному просторі, б) вчинення практичних дій в інформаційному просторі, в) бездіяльність в інформаційному просторі, г) непереборні явища (процеси) в інформаційному просторі, кожна із яких призводить до таких шкідливих наслідків:

неповноти, невчасності та невірогідності інформації, що використовується, а також відсутності інформації за її потреби для людини, суспільства, держави;

негативного інформаційного впливу на людину, суспільство, державу;

нерегульованого або злочинного застосування інформаційних

технологій проти людини, суспільства, держави;

несанкціонованого розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації, а також інших інформаційних ресурсів, що належать людині, суспільству, державі;

відсутності цілісної комунікативної політики держави в інтересах людини, суспільства, держави;

низького рівня медіакультури людини, суспільства, загалом держави.

Окреслена системна сутність основних актуальних загроз інформаційній безпеці держави є незмінною для усіх складових інформаційного простору – когнітивних, неелектронних та електронних інформаційних ресурсів.

Причинами та джерелами основних актуальних загроз інформаційній безпеці України є наступне.

Шкідливі (злочинні) наміри (плани, задуми) деструктивного змісту для стану інформаційної безпеки України генеруються:

геополітичними противниками України, серед яких домінуючим противником сьогодні і найближчу перспективу є Російська Федерація;

пособниками геополітичних противників України всередині держави;

окремими терористичними групами (окремими особами);

зловмисними групами (окремими особами), що переслідують власні цілі.

Вчинення деструктивних практичних дій в інформаційному просторі, як реалізація шкідливих (злочинних) намірів (планів, задумів) для стану інформаційної безпеки України, здійснюється у будь-який спосіб (розвідка, інформаційний вплив, нерегульоване втручання, механічна руйнація тощо):

геополітичними противниками України, серед яких сьогодні особливо виділяється Російська Федерація;

пособниками геополітичних противників України всередині держави;

окремими терористичними групами (окремими особами);

зловмисними групами (окремими особами), що переслідують власні цілі.

Шкідлива бездіяльність в інформаційному просторі локалізується всередині країни і полягає у відсутності (неефективності) внутрішньодержавних зусиль щодо протидії загрозам інформаційній безпеці України за окремими заходами, починаючи від законодавчого рівня (зокрема, відсутній рамковий закон “Про інформаційну безпеку України”; немає законодавчого визначення сутності інформаційної політики України; кібербезпека розглядається відірвано від інформаційної безпеки тощо) і закінчуючи питаннями організації та реалізації ряду важливих інфраструктурних проєктів (наприклад, немає дієвої системи транскордонного телерадіомовлення, у т.ч. на окуповані території України; немає 100%-го покриття населених пунктів України мобільним зв’язком; недосконалі загальнодержавні системи навігації, спостереження у навколишньому просторі; відсутня система державних комунікацій –

стратегічних, урядових, кризових; відсутня національна програма розвитку медіакультури суспільства, в т.ч. кібергігієни, і таке інше).

Непереборні явища або процесив інформаційному просторі, по-іншому стихійне лихо (як-то природний катаклізм, техногенна аварія, епідемія), можуть спричинити руйнівні наслідки для елементів забезпечення інформаційної безпеки держави – в Україні відсутня єдина політика щодо збереження живучості об'єктів інформаційної інфраструктури держави в умовах стихійного лиха.

Контекст складових забезпечення інформаційної безпеки України.

Забезпечення інформаційної безпеки України є цілком очевидним комплексним процесом як протидія збитковості в інформаційному просторі держави і полягає в реалізації запобіжних заходів проти нанесення шкоди із-за вищенаведених основних актуальних загроз інформаційній безпеці України.

Зауваження 2.1. Забезпечення не означає гарантію, а лише реалізацію певних процесів, практичних дій, по-іншому, це способи чи механізми задля досягнення визначеної мети.

Зважаючи на вищенаведений перелік основних актуальних загроз інформаційній безпеці України, можна стверджувати, що вони спричиняють відповідні напрями (цілі) протидії щодо збитковості в інформаційному просторі. Такі напрями (цілі) протидії якраз слід вважати основними складовими забезпечення інформаційної безпеки держави.

Складова (ціль) 1. Викриття шкідливих (злочинних) намірів (планів, задумів) деструктивного змісту для стану інформаційної безпеки України, які генеруються:

геополітичними противниками України, серед яких домінуючим противником сьогодні та у перспективі є Російська Федерація;

пособниками геополітичних противників України, насамперед Російської Федерації, в Україні;

окремими терористичними групами (окремими особами), що переслідують в Україні власні цілі через використання можливостей інформаційного простору;

зловмисними групами (окремими особами), що провокують (ініціюють) шкідливі дії в інформаційному просторі України.

Складова (ціль) 2. Протидія злочинним (шкідливим) для стану інформаційної безпеки України практичним діям (розвідка, інформаційний вплив, нерегульоване втручання, механічна руйнація тощо), які вчиняють:

геополітичні противники України, серед яких домінуючим противником сьогодні є Російська Федерація;

пособники геополітичних противників України, насамперед Російської Федерації, в Україні;

окремі терористичні групи (окремі особи), що переслідують в Україні власні цілі шляхом залякування через використання можливостей інформаційного простору;

зловмисними групами (окремими особами), що здійснюють шкідливі дії в інформаційному просторі України.

Складова (ціль) 3. Нейтралізація шкідливої бездіяльності в інформаційному просторі як концентрація внутрішньодержавних зусиль щодо посилення системної протидії загрозам інформаційній безпеці України як у кіберпросторі, так і поза його межами, зокрема серед найважливішого:

удосконалення та приведення у відповідність до статті 17 Конституції України інформаційного законодавства держави, визначення сутності інформаційної політики України;

приведення у відповідність до оновленого законодавства структури органів державної влади в інтересах забезпечення інформаційної безпеки України як основи реалізації інформаційної політики держави;

уточнення механізмів реалізації державної політики в інтересах забезпечення інформаційної безпеки України;

розробка та реалізація в Україні комплексу інфраструктурних проектів (програм) з метою розширення інформаційного простору України та задоволення інформаційних потреб людини, суспільства, держави;

посилення контролю за виконанням та результативністю механізмів реалізації державної політики в інтересах забезпечення інформаційної безпеки України;

Складова (ціль) 4. Збереження живучості об'єктів інформаційної інфраструктури України в умовах непереборних явищ або процесів (стихійного лиха): природного катаклізму; техногенної аварії; епідемії як сукупність відповідних правових, організаційних та технічних заходів.

Висновки

Незважаючи на значну кількість фахових публікацій, питання інформаційної безпеки України на системному рівні досі належним чином не опрацьоване, сталої теорії щодо цього питання на сьогодні ще немає. Зазначене шкодить як подальшому розвитку теоретичної бази, так і створенню адекватної нормативно-правової бази, що негативно позначається на практичних діях. Це є однією із причин того, що протидія інформаційній агресії Росії, як невід'ємній частині серед способів ведення нею "гібридної" війни з Україною, ще не набула системного характеру. Тому для ефективної протидії інформаційній агресії, зокрема з боку Росії, найважливішою практичною потребою сьогодні є необхідність системного розуміння теоретичних основ забезпечення інформаційної безпеки держави, в першу чергу, сутності інформаційної безпеки держави та складових її забезпечення.

Застосування системного підходу до розгляду питання інформаційної безпеки та її забезпечення дозволило сформулювати законодавчі аксіоми щодо інформаційної безпеки України, уточнити це поняття шляхом його розширеного тлумачення, розглядаючи кібербезпеку невіддільно від

інформаційної безпеки, тобто як інформаційну безпеку в кіберпросторі (просторі електронних інформаційних ресурсів). На цій основі визначено перелік та сутність основних актуальних загроз інформаційній безпеці держави (в тому числі у кіберпросторі).

Список використаних джерел

1. Інформаційна безпека держави: навч. посібник / О.К. Юдін, В.М. Богуш. – Х.: Консум, 2005. – 576 с.
2. Проблеми захисту інформаційного простору України: Монографія / В.П. Горбулін, М.М. Биченок / Ін-т пробл. нац. безпеки. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 136 с.
3. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підруч. / В.М. Петрик, В.В. Остроухов, М.М. Присяжнюк та ін. – К.: КНТ, 2010. – 771 с.
4. Інформаційна безпека держави у контексті протидії інформаційним війнам. Навчальний посібник / [за ред. В.Б. Толубка]. – К.: НАОУ. – 2004. – 315 с.
5. Розвиток форм і способів інформаційної боротьби на сучасному етапі / І.С. Руснак, В.М. Телелим // Наука і оборона. – 2000. – № 2. – С.18-23.
6. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 Про рішення РНБО України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України” // Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>.
7. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” від 9 січня 2007 року № 537-V // Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537/2007>.

Ігор Мазуренко, ад’юнкт науково-дослідного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2233-7563>

Юрій Піщанський, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4392-3318>

**“ГІБРИДНА ВІЙНА” РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ,
СЬОГОДЕННЯ, НАСЛІДКИ ТА УРОКИ**

Анотація. Агресія Росії проти України, яка розпочалась у лютому 2014 року з анексії Криму та триває нині на Донбасі, виявила критичну вразливість західного світу до силової “гібридної” політики Кремля. Країни Заходу, роз’єднані і обтяжені внутрішніми проблемами (“міграційна криза”, Brexit, пандемія, тощо) і зовнішніми викликами (зокрема, війна в Сирії), відчувають критичний дефіцит єдності та координованості дій на російському напрямку, публічного усвідомлення природи та цілей путінського режиму, страх ядерної конфронтації з РФ. А відцентрові процеси зростання націонал-радикалізму, євроскептицизму, популізму, ізоляціонізму можуть бути посилені результатами виборів у Франції і Німеччині. Все це відбувається на фоні тотальної девальвації глобальної та регіональної структур безпеки і загрожує не просто ескалацією конфліктів на європейському континенті, а й руйнуванням європейського співтовариства взагалі. Західний світ поки що не сформував адекватних і ефективних засобів, механізмів і політик протистояння російській гібридній експансії. Навпаки, зростає загроза руйнування єдиного “санкційного фронту”, що сприйматиметься офіційним Кремлем як безкарність та заохочує його до продовження активних дій і посилення їх інтенсивності. Сирійський конфлікт довів, що імперська політика Кремля не обмежується пострадянським простором, і Україна є лише “проміжним пунктом”, плацдармом для подальшої експансії так званого “руського мира” по всьому світу. Російсько-український конфлікт за останні роки набув глибинного і довгострокового характеру і призвів до тектонічних змін у відносинах Києва і Москви. Російська агресія завдала Україні безпрецедентних людських, територіальних, економічних втрат і з усього модельного ряду міждержавних відносин (не говорячи про війну як таку) залишила Україні на тривалий період лише формат конфронтаційного співіснування з Росією – обмеженого, вимушеного, холодного – в залежності від поточної ситуації. Російсько-українська “гібридна” війна не є локальним, периферійним конфліктом. Агресія Кремля несе не лише загрозу державності України, її суверенітету, а й єдності ЄС, загалом політичному устрою Європи. Тому вкрай важливим є пошук адекватних, ефективних відповідей, формування спільної політики протистояння російській експансії.

Ключові слова: “гібридні загрози”, агресія, російсько-український конфлікт.

Вступ

Постановка проблеми. На українському напрямі російський режим використовує майже весь арсенал “гібридних” воєн – від прямої збройної агресії до комплексу економічних, енергетичних, інформаційних та інших засобів розхитування країни зсередини. Деякі з них, як інформаційні диверсії, шпигунство, експорт корупції, дискредитація державних структур, підтримка деструктивних сил, активно використовуються проти європейських країн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цілями Росії у війні Україною є перешкоджання (блокування) європейському та євроатлантичному напрямках руху нашої Держави, повернення її у сферу впливу Росії, а врешті-решт – дезінтеграція української державності. Стосовно ЄС, Кремль намагається розхитати єдність європейського співтовариства, дискредитувати його базові цінності, посилити вплив і контроль РФ над процесами на континенті, встановити новий устрій і порядок в Європі за російським сценарієм. Програма мінімумрежиму Путіна – не допустити членства в ЄС і НАТО країн, які утворилися на теренах колишнього СРСР – Грузії, Молдови та України в першу чергу. По-друге, зламати євроатлантичну та європейську єдність і отримати залежні від Москви режими в якомога більшій кількості європейських країн, а також забезпечити лояльність США. По-третє, отримати доступ до дешевих, а краще дармових (як у випадку з так званими ДНР/ЛНР, звідки масово вивозиться обладнання з промислових об'єктів) ресурсів, у т. ч. – людських. Програма максимум – вийти на щось на зразок “Ялти-2” [2], під час якої здійснити новітній розподіл світу на зони впливу, як це було за результатами Другої світової війни, і що в результаті призвело до війни “холодної”. Саме з огляду на це й піднімаються ставки у великій геополітичній грі шляхом втягнення Росії в сирійську авантюру та постійного “бряцання” зброєю по всіх кордонах РФ. Після семи років від початку збройної агресії Росії проти України, в результаті якої понад 7 % території нашої Держави опинилися під окупацією, стало зрозуміло, що демократія європейського зразка виявилася вкрай уразливою перед лицем євразійської дикої експансії.

Мета доповіді. Аналізуючи цілі, які переслідує Кремль, можливозрозуміти, що стратегічними завданнями російської “гібридної” агресії є поступова дискредитація і розмивання базових європейських цінностей, об'єднуючих країни ЄС, дезорієнтація громадської думки, формування впливового проросійського лобі в європейському істеблїшменті, сприяння поглибленню розбіжностей між європейськими державами та інституціями ЄС [3]. Тобто, нині йдеться вже не про відсіч європейського впливу на пострадянському просторі – “зоні привілейованих інтересів” Кремля, а про ведення масштабної гібридної експансії саме на теренах ЄС з метою максимального послаблення/фрагментації (розвалу) Європейського Союзу, мінімізації американської присутності на Європейському континенті і переформатування усталеного європейського політичного устрою за російським сценарієм.

Основна частина

“Гібридна” війна – особливий тип збройного конфлікту, в якому бойовим діям відведена другорядна роль. Основна мета “гібридної” війни полягає у нав'язуванні противнику своєї волі шляхом застосування різних видів сили. При цьому бойові дії відіграють допоміжну роль в ослабленні противника, будучи лише каталізатором дестабілізуючих процесів, попередньо запущених за допомогою економічних, політичних,

інформаційних та інших методів. Росія була не першою державою, яка застосувала “гібридну” війну проти інших країн, а Україна — не першою жертвою “гібридної” війни. Різні прояви “гібридної” війни та “гібридних” загроз були продемонстровані задовго до того, як вперше з’явилася відповідна термінологія. Однак, російська агресія (яка має “гібридний” характер) проти України стрімко популяризувала ідею “гібридних” воєн, насамперед, у тих країнах, які відчувають загрозу національній безпеці з боку Кремля.

В рамках гібридної агресії російська сторона використовує розвідувально-шпигунську діяльність, технології дискредитації державних структур країн, здійснюється підтримка праворадикальних, націоналістичних, популістських рухів, які продукують у суспільствах країн ЄС антинаатовські і антиамериканські настрої, триває адресна робота у середовищі “співвітчизників” тощо. В країнах Європи формуються мережі лояльних до Росії політичних, громадських організацій, ЗМІ тощо. Водночас, використовується і “силова складова” гібридного впливу – за останні роки почастишали випадки “воєнного тестування” системи оборони НАТО – створення провокації у повітряному і морському просторі Європи з боку Збройних сил Росії. У щорічному Звіті Генерального секретаря НАТО за 2015 рік наголошується: “За останні кілька років суттєво зросла воєнна активність Росії поблизу кордонів НАТО, а також чітко продемонстрована готовність задіяти силу заради досягнення своїх зовнішньополітичних і оборонних цілей”. Зокрема, в документі зазначається, що протягом 2013-2015 років російська активність поблизу європейського повітряного простору зросла на 70%. У 2015 році літаки НАТО піднімалися у повітря для перехоплення російських літаків понад 400 разів, що значно більше, ніж у 2014 році.

Для України де факто це війна за незалежність і відновлення територіальної цілісності держави в її міжнародно визнаних кордонах. Як би не називали ці події на російських телеканалах та в офіційних заявах російських керівників, для України та міжнародної спільноти це не має жодного значення. Адже Росія, розв’язавши війну, поставила себе поза міжнародним правом і цивілізованими рамками міжнародного життя. Чим далі продовжується ця війна, тим більше міжнародних організацій та окремих держав визнають реальний стан справ, який склався в результаті російської агресії, і відходять від розмитих сором’язливих формулювань в офіційних документах та офіційних заявах, як це мало місце в перші місяці після анексії Криму.

“Гібридна” війна проти нашої держави засвідчила також відсутність дієвості міжнародних глобальних і регіональних безпекових інститутів (ООН, ОБСЄ, ЄС, Ради Європи, СНД) у врегулюванні міжнародних конфліктів і локальних воєн та, як наслідок, – втрату ними міжнародного авторитету. Збройний конфлікт на Сході України виявив багато особливостей та новітніх підходів Росії у військовій сфері. Окуповані російськими військами Крим і ОРДЛО фактично перетворені в дослідницький полігон для іспитів та тестування новітніх зразків озброєння

та військової техніки, а також для перевірки нових концепцій застосування російських військ та проведення спеціальних операцій.

Українсько-російський конфлікт вкотре продемонстрував, що, за бажання, будь-яку країну (зокрема, й європейську) можна дестабілізувати та довести до межі розпаду. І навпаки – відновити цілісність і стабільність країни, що стала жертвою “гібридної” агресії, дуже складно, і це потребує зусиль мало не всього світового співтовариства.

“Гібридна” агресія з боку Росії передувала війні на Донбасі, яка стала класичним прикладом “гібридної” війни, що характеризується застосуванням нерегулярних/незаконних збройних формувань, місцевих кримінальних груп, а також регулярних частин та підрозділів ЗС РФ. При цьому Кремль офіційно заперечує свою участь у збройному конфлікті та формально не несе правової відповідальності за агресію проти України.

Збройний конфлікт на Донбасі є класичним проявом “гібридної” війни, яка може стати поштовхом у напрямі дослідження цього сучасного феномена та координації міжнародних зусиль щодо його протидії. При цьому, “гібридні” війни Росії використовують багато інструментів, починаючи від поширення панічних чуток до мобілізації потенціалу церкви, агентів впливу в економіці, політичних органах чи застосування так званої м’якої сили.

“Гібридні” загрози становлять різні ступені небезпеки Україні та країнам ЄС. На думку експертів, Україні та Європі необхідно формувати комплексні стратегічні підходи у протидії російській “гібридній” агресії, створювати гнучкі та ефективні механізми реагування, зміцнювати єдність європейських країн у протистоянні зовнішнім загрозам [9].

Оскільки “гібридні” війни та “гібридні” загрози являють собою асиметричні виклики національній безпеці, то й держави повинні реагувати на них асиметрично.

Як показує українська практика, “гібридна” війна загрожує насамперед слабким країнам, нездатним протистояти “гібридним” загрозам з боку країн, які мають значно вищий військовий та економічний потенціал. Відповідно, дієвим засобом протидії “гібридним” загрозам є побудова ефективних державних інституцій, здатних гарантувати безпеку, права і свободи громадян та представляти інтереси суспільства.

Іншим кроком у протидії “гібридним” загрозам є збільшення інформаційно-аналітичних потужностей органів державної влади, які змогли б вчасно реагувати на потенційні виклики та адекватно оцінювати їх небезпеку. Розвиток політичної культури та освіти може бути важливим асиметричним методом протидії “гібридним” загрозам. Це дасть змогу попередити посилення маргінальних груп, які зазвичай служать інструментом реалізації цілей держави-агресора.

Висновки

Головним викликом для ЄС є насамперед внутрішні проблеми, конфлікти і суперечності (економічні кризові явища, “міграційна криза”, Brexit, пандемія, посилення/зростання популістських настроїв,

конфліктність між країнами ЄС, недостатньо ефективні бюрократичні механізми та інституції офіційного Брюсселю тощо). Таку складну ситуацію, а також відкритість і лібералізм європейського співтовариства активно використовує російська сторона задля зміцнення власних позицій і впливу на європейському континенті. Внутрішньополітичні процеси в країнах ЄС (національний ізоляціонізм, ксенофобія, зростання активності праворадикальних сил, тощо) загрожують послабленням і корозією єдності європейського співтовариства. Така ситуація дає підстави говорити про реальну загрозу корегування політики на російському напрямі внаслідок виборів в ключових європейських країнах – Нідерландах, Італії, Франції, Німеччині. З іншого боку, внаслідок обрання нового Президента США виникла невизначеність у розвитку подальших відносин на осі США-Європа, зокрема, позиції нової Адміністрації Білого дому стосовно взаємовідносин з НАТО і ЄС. Це викликає стурбованість європейських політиків. Водночас, саме з новим зовнішньополітичним курсом Президента США Кремль пов'язує певні геополітичні очікування. Очевидно, що принаймні найближчим часом не слід очікувати демократичних перетворень у внутрішньополітичній ситуації в РФ і відповідно змін на краще у політиці Кремля на європейському напрямі. Навпаки, російська сторона продовжуватиме (й можливо, посилюватиме) вплив на європейському напрямі з метою дезінтеграції ЄС, мінімізації присутності на континенті США і переформатування нинішнього європейського устрою за російським сценарієм. Причому російська “гібридна” експансія відбувається на фоні тотальної девальвації глобальної і регіональної структур безпеки (ОБСЄ перебуває у кризовому становищі, а діяльність Ради Безпеки ООН зокрема з врегулювання російсько-українського конфлікту блокується російською стороною). Отже, в середньостроковій перспективі Заходу доведеться співіснувати з путінською Росією – державою з тоталітарною внутрішньою і агресивною зовнішньою політикою і зневагою до міжнародних норм і правил. У такій ситуації ЄС вкрай важливо зберегти солідарну лінію поведінки щодо РФ, зокрема утримати “санкційний фронт” на російському напрямку, бо самі по собі й адресні, й секторальні санкції мають виключно важливий стримуючий політико-економічний і психологічний ефект. Їх скасування (послаблення) в нинішній ситуації буде сприйняте Кремлем як слабкість Заходу і заохочення до активних дій. Очевидно, що збереження єдності європейського співтовариства, його демократичного устрою значною мірою залежить як від успішного подолання внутрішніх проблем, так і від ефективності і координованості дій у протистоянні російській гібридній експансії на континенті.

Список використаних джерел

1. TheGuardian, 1 november 2016. www.theguardian.com/uk-news/2016/oct/31/andrew-parker-increasingly-aggressive-russia-a-growing-threat-to-uk-says-mi5-head

2. Гібридна війна: *inverboet in praxi*. Монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під. заг. ред. проф.

Р.О.Додонова – Вінниця: ГОВ “Нілан-ЛТД”, 2017. – 412 с.
<https://jmonographs.donnu.edu.ua/article/view/3781>

3. Божко В. “Особливості та уроки “гібридної війни” Росії проти України”. https://bintel.org.ua/nukma/gibridnaja_vojna/

4. Щорічний Звіт Генерального Секретаря НАТО за 2015 р. https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_127331.htm?selectedLocale=uk

5. Савин Л. “Меметическая война”. Режим доступу: <https://www.geopolitica.ru/article/memeticheskaya-voyna>

6. Коровин В. “Третья мировая сетевая война. Меметическое оружие и меметические войны (memetic warfare)”. <https://public.wikireading.ru/32626>

7. Бехтерев, В. “Внушение и его роль в общественной жизни”. Москва: “Директ-Медиа”, 2014. – 234 с. <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=238124> (режим доступа: по подписке)

8. Fragile States Index – Рейтинг крихких держав (до 2014 року – Failed States Index – рейтинг недієздатних держав), розроблений Фондом миру для всіх країн світу (з 2005 р.) <https://uk.wikipedia.org/wiki/Посилання>

9. Центр Разумкова. “Гібридна” війна Росії – виклик і загроза для Європи. Київ, грудень 2016 р. – С.91. https://razumkov.org.ua/images/Material_Conference/2016_12_14/GIBRID-WAR-FINAL-1-1.pdf

Василь Школяренко, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, начальник навчально-наукового центру підготовки офіцерів для багатонаціональних штабів Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcidid0000-0001-8274-2232>

Іван Рудніцький, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу аналізу та узагальнення інформації навчально-наукового центру підготовки офіцерів для багатонаціональних штабів Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcidid0000-0002-6304-3863>

**ПІДХОДИ ДО ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В РАЙОНІ
 ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ’ЄДНАНИХ СИЛ В УМОВАХ
 ПРОТИДІЇ “ГІБРИДНІЙ” АГРЕСІЇ РОСІЇ**

Анотація. Предметом досліджень є захист прав цивільного населення в районі проведення операції Об'єднаних сил (ООС) силами і засобами цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України (ЦВС ЗС України) в умовах протидії гібридній агресії Росії.

Метою доповіді є обґрунтування підходів до захисту прав цивільного населення силами і засобами ЦВС ЗС України в районі проведення ООС.

Основними підходами сил ЦВС ЗС України у сфері захисту прав цивільного населення в умовах протидії гібридній агресії Росії проти України є створення умов для сталого соціального та економічного розвитку регіону, нарощення потенціалу синергії взаємодії між Об'єднаними силами, органами державної і місцевої влади та міжнародними гуманітарними організаціями.

Ключові слова: гібридна агресія Росії, захист цивільного населення, операція Об'єднаних сил, цивільно-військове співробітництво.

Вступ

Постановка проблеми. Війна на Сході України та тимчасова окупація частини її території у 2014 році супроводжувалася втратами серед цивільного населення, що змусило керівництво держави прийняти Національну стратегію у сфері прав людини [1]. Про втрати свідчать дані звіту Управління Верховного комісара ООН з прав людини в Україні (УВКПЛ) [2]: з 14 квітня 2014 року до 31 січня 2021 року, загальна кількість загиблих серед цивільного населення у зв'язку з конфліктом досягла щонайменше 3 375 осіб. За різними оцінками, кількість поранених цивільних осіб перевищує 7 000.

Ситуація з врегулювання захисту цивільного населення ускладнюється гібридною поведінкою країни – агресора: невизнання Росією її участі в окупації Автономної Республіки Крим та ОРДЛО, неспростовні факти поставки зброї, введення в обіг на території ОРДЛО російської грошової одиниці - рубля, переведення шкіл на російські програми та мову навчання, примусова паспортизація місцевого населення на тимчасово окупованих територіях (видано більше 400 тис. паспортів), систематичні порушення міжнародного і міжнародного гуманітарного права (використання зброї не вибіркової дії, обстріли цивільної інфраструктури, розпалювання міжетнічної та міжконфесійної ворожнечі, застосування тортур та ін.).

Питання захисту прав цивільного населення відноситься до комплексних завдань цивільно-військового співробітництва у цивільному середовищі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання захисту конституційних прав і свобод громадян України під час врегулювання збройного конфлікту на Донбасі розглянуто в [3], узагальнені питання протидії Україні гібридній агресії Росії [4], з'явився ряд публікацій щодо проблемних питань захисту цивільного населення на Сході України та досвіду дій сил ЦВС ЗС України в умовах гібридної війни [5], на

концептуальному рівні узагальнений досвід міжнародних урядових (УВКПЛ) та неурядових організацій (МКЧХ, CIVIC).

Проте питання взаємодії органів виконавчої влади, військово-цивільних адміністрацій, міжнародних організацій та командування операції Об'єднаних сил (ООС) ЗС України у сфері захисту прав цивільного населення у зоні проведення операції в умовах гібридній агресії Росії проти України потребують подальшого дослідження.

Мета доповіді. Визначення підходу у сфері захисту прав цивільного населення силами засобами ЦВС ЗС України в районі проведення ООС в умовах протидії гібридній агресії Росії.

Основна частина

Під захистом цивільного населення розуміється спільна діяльність ЦВС, яка спрямована на полегшення страждань, спричинених війною (збройним конфліктом) та стосується всього населення країн, територій або окремих районів, які перебувають у конфлікті без будь-якої дискримінації за расою, національністю, релігійними або політичними переконаннями тощо [5].

Основним об'єктом в гібридній війні залишається людина. Одним із важливих завдань Росії є перетворення зовнішньої збройної агресії на внутрішньополітичний конфлікт на території України [3]. В цьому випадку місцеве населення є об'єктом маніпуляцій задовго до проведення військових операцій і залишатиметься таким об'єктом в ході усього конфлікту. Результатом цих дій на думку експертів УВКПЛ є значні порушення та зловживання у сфері прав людини, відсутність безпеки.

За таких умов (тимчасово окупації) Україна не може гарантувати додержання прав людини на відповідній території в повному обсязі. Основними порушеннями конституційних прав і свобод українських громадян на непідконтрольній території згідно міжнародного права є порушення:

- права на вільне пересування громадян;
- права на свободу світогляду і віросповідання;
- права на мирні зібрання та на свободу об'єднання;
- економічних та соціальних прав;
- права на житло, землю та власність;
- права на охорону здоров'я.

Для цієї категорії громадян структури ЦВС ЗС України лише частково можуть сприяти вирішенню окремих питань.

Основні категорії цивільного населення, взаємодію з якими організують сили ЦВС ЗС України, із тих, що проживають в районі проведення ООС:

інваліди, які отримали інвалідність внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних у районах бойових дій;

особи, які отримали поранення чи інші ушкодження здоров'я у районах бойових дій, але не отримали інвалідність;

члени сімей громадян, які загинули (зникли безвісти) або померли внаслідок поранення чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних у районах бойових дій;

особи, які зазнали виключно матеріальних збитків, що виникли у районах бойових дій;

внутрішньо переміщені особи [1].

Зокрема, збройний конфлікт суттєво позначається на безпеці жінок, дітей, літніх людей і людей з обмеженими фізичними можливостями.

На дії сил ЦВС ЗС України у сфері захисту прав цивільного населення впливають правова неврегульованість питання щодо визначення статусу окремих районів Донецької і Луганської областей і статусу конфлікту при визначенні відповідальних за завдання збитків громадянам України та джерел їх відшкодування.

Структури ЦВС ЗС України спільно з іншими державними структурами та міжнародними організаціями залучаються до документування фактів грубих порушень, що відбувались татривають в зоні виконання завдань за призначенням: порушення майнових прав, екологічних норм, невібіркові обстріли цивільної інфраструктури [6], моніторингу дотримання норм міжнародного та міжнародного гуманітарного права, що спрямоване на захист людського життя, заборону тортур або жорстокого поводження, забезпечення основних судових гарантій, заборону дискримінації та врегулювання різних аспектів прав на харчування й охорону здоров'я [7].

Важливим завданням структур ЦВС ЗС України є відслідковування безпеки цивільних осіб або цивільних об'єктів при проведенні військових операцій. Нападаюча сторона повинна робити все практично можливе, щоб переконатися, що вибрані цілі є воєнними цілями. Вона також повинна вибирати такі засоби і методи нападу, які дають змогу уникнути супутньої шкоди цивільним особам і цивільному майну або звести її до мінімуму. Якщо дозволяють обставини, необхідно ефективно попередити цивільне населення про напади [7].

Залучаються структури ЦВС ЗС України до вирішення сукупних наслідків конфлікту та COVID-19 на Сході України [9].

Міжнародна не урядова організація “Центр з питань цивільних осіб в умовах конфлікту” в Україні (Центр CIVIC) реалізує в Україні проект “Розвиток спроможностей для захисту цивільних осіб на Сході України” [8]. Сприяє створенню та впровадженню системи збору і аналізу інформації щодо завданої шкоди цивільному населенню внаслідок бойових дій, підготовки військовослужбовців за тематикою запобігання жертв серед цивільного населення та сприяння формуванню державної політики щодо захисту цивільного населення в умовах конфлікту. Також досягнуто домовленостей про отримання можливості українською стороною вивчення світового досвіду щодо розробки та впровадження систем і процесів із захисту цивільного населення в умовах конфлікту в операціях за стандартами НАТО, а також у міжнародних миротворчих місіях.

На наш погляд, потребує удосконалення Національна стратегія у сфері прав людини (далі – НСПЛ) в контексті посилення та визначення ефективних механізмів її реалізації, що є додатковим напрямом до захисту цивільного населення в районі проведення операції Об'єднаних сил. Як варіант, Управлінням цивільно-військового співробітництва ЗС України з допомогою фахівців Центру CIVIC було розроблено проект Національної стратегії із захисту цивільного населення у збройних конфліктах на період до 2030 року (далі – НСЗЦН). Разом з тим, остаточний варіант зазначеного документу має включати наступне, яке наразі пропонувалось нами на міжнародному семінарі з питань захисту цивільного населення 25 березня цього року. Зокрема, НСЗЦН не повинна бути відокремленою, а, навпаки, має знайти своє місце в загальній структурі Стратегії національної безпеки України. Користуючись визначенням стратегії, яке прийняте у воєнних коледжах провідних західних країн, як курс дій, який оркеструє кінцеві цілі, шляхи та засоби для досягнення цілей більш високого рівня, НСЗЦН має служити реалізації стратегії національної безпеки.

Описуючи кінцеві цілі НСЗЦН, вони повинні передбачати створення безпечних умов, за яких цивільне населення відчуває себе захищеним і відчуває турботу держави в цілому за безпеку та стабільність громад і кожного громадянина. Досягнення кінцевої цілі передбачає створення ефективного механізму зниження втрат серед цивільного населення, як один із шляхів реалізації НСЗЦН.

Також важливою умовою успішної реалізації НСЗЦН є ефективна комунікаційна стратегія, адже інформування цивільного населення про заходи, які втілює держава щодо його захисту, та висвітлення цих кроків перед зовнішньою аудиторією багатократно посилюють практичні дії та прискорюють саму програму захисту.

Гармонізуючи кінцеві цілі НСЗЦН (створення безпечних умов для цивільного населення), шляхи (комплексний загальноурядовий підхід, ефективні алгоритми) та засоби (державний бюджет та донори) у вибраному курсі дій (НСПЛ), направленому на досягнення цілей політики, дозволять її ефективну реалізацію на підтримку стратегії національної безпеки держави.

Висновки

Захист цивільного населення відноситься до комплексних міжвідомчих питань, вирішення яких залежить від різних видів взаємодії як військових, так і цивільних структур, що діють в районі проведення операції Об'єднаних сил. Він регулюється Національною стратегією у сфері прав людини. Зокрема, основним актором виступає орган центральної влади, відповідальний за реінтеграцію тимчасово окупованих територій, структури відповідальні за громадську безпеку та цивільний захист, органи прокуратури, міжнародні урядові та неурядові організації.

Забезпечення виконання цього завдання у ЗС України покладено на структури ЦВС. Може здійснюватися за такими напрямами:

організація інформування цивільного населення щодо правил поведіння та обмежень у районах виконання завдань за призначенням;

моніторинг випадків загибелі, поранення та травмування цивільних осіб;

підготовка пропозицій військовому командуванню щодо запобігання шкоди цивільному населенню;

участь у заходах евакуації цивільного населення з району проведення операції;

сприяння вирішенню сукупних наслідків конфлікту та COVID-19 в районі виконання завдань за призначенням;

Національна стратегія у сфері прав людини (Національна стратегія із захисту цивільного населення у збройних конфліктах на період до 2030 року) повинні бути включені до загальної структури Стратегії національної безпеки України та гармонізувати кінцеві цілі, шляхи та засоби її реалізації.

Захисту цивільного населення сприяє взаємодія груп ЦВС з міжнародними організаціями, що працюють на Сході України. В коло цих організацій входять функції дотримання прав людини, гуманітарна допомога, дотримання міжнародного гуманітарного права. Найбільш впливовими є Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародний комітет Червоного Хреста, міжнародна неурядова організація “Центр з питань цивільних осіб в умовах конфлікту” (CIVIC).

Список використаних джерел

1. Указ Президента України від 24 березня 2021 року “Про Національну стратегію у сфері прав людини” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537?fbclid=IwAR2xskw1E7wVrwJ0RJ7e8uohffqe6o2QqdYgC11BbmYBoGOn5lg4y8XFXmg>.

2. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні (1 серпня 2020 – 31 січня 2021). [Електронний ресурс] ООН. Управління Верховного комісара з прав людини в Україні. – Режим доступу: <https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/31stReportUkraine-ukr.pdf>

3. Проблеми захисту конституційних прав і свобод громадян України під час врегулювання збройного конфлікту на Донбасі. Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/problemi-zakhistu-konstituciynikh-prav-i-svobod-gromadyan-ukraini>.

4. Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України: монографія / колектив авторів; за заг. ред. А. М. Сиротенка. – К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. – 176 с.

5. Методичний посібник для військ (сил) з питань цивільно-військового співробітництва. Під заг. керівництвом п-ка О. Ноздрачова, Київ, 2019. – 167с.

6. Мінреінтеграції та генпрокуратура спільно працюватимуть над створенням центру документування фактів порушень прав людей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mtot.gov.ua/minreintegraciii->

ta- genprokuratura- spilno- pracjuvatimut- nad- stvorenjam- centru- dokumentuvannja- faktiv- porushen- prav- ljude.

7. Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права. Посібник для народних депутатів України. Міжнародний комітет Червоного Хреста, 2017. – 100 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.icrc.org>.

8. Пріоритетами Командування Об'єднаних сил у гуманітарній сфері при проведенні військової операції на Сході України є захист цивільного населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2018/03/24/prioritetami-komanduvannya-obednanih-sil-u-gumanitarnij-sferi-pri-provedenni-vijskovoji-operaczii-na-shodi-ukraini-e-zahist-czivilnogo-naselennya-general-lejtenant-sergij-naev/>.

9. Вирішення сукупних наслідків конфлікту та COVID-19 на Донбасі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.icrc.org/2020/11/06/visit-of-president-maurer-2020-ukr/>

Віктор Россійцев, старший викладач
Національного університету оборони
України імені Івана Черняхівського, Київ,
Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6176-0108>

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ НАТО ЯК ПЕРЕДУМОВА МІЖНАРОДНОЇ КОЛЕКТИВНОЇ (КОАЛІЦІЙНОЇ) ПРОТИДІЇ “ГІБРИДНІЙ” АГРЕСІЇ РОСІЇ

Анотація. Використання процесів планування Альянсу є передумовою міжнародної колективної (коаліційної) протидії “гібридній” агресії Росії. Однак на сьогодні відсутні керівні документи, які регламентують використання зазначених процедур у бойовій діяльності військових частин. Дослідження проведено в контексті вимог керівництва Збройних Сил України щодо запровадження Військового процесу прийняття рішення у курси підготовки управлінь бригад Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. Метою дослідження є розвідка основних напрямків підвищення ефективності використання Військового процесу прийняття рішення у діяльності Збройних Сил України.

Для виконання мети роботи проаналізовано керівні документи провідних країн Альянсу та України, застосовано методу аналізу спроможностей оборонного планування на основі спроможностей та проведено опитування цільових груп використання Військового процесу прийняття рішення. Результати опитування підтвердили основні напрямки підвищення ефективності використання Військового процесу прийняття рішення у Збройних Силах України. Зроблено Висновки, що досягнення

спроможності планувати за стандартами НАТО потребує розвитку всіх її базових компонентів (доктринальна база, організація, підготовка, ресурсне забезпечення, якість управління та освіта, персонал, військова інфраструктура, взаємосумісність).

Ключові слова: *Військовий процес прийняття рішення, спроможності, DOTMLPFI, ВППР, MDMR, НАТО, СВСША.*

Вступ

Постановка проблеми. Втрата суверенітету над частиною територій, в результаті “гібридної” агресії Росії, залишається ключовим викликом України. Однією з основних умов для відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності України є “...сили оборони, які відповідають критеріям набуття повноправного членства України в НАТО, взаємосумісні з відповідними компетентними органами держав - членів НАТО та спроможні робити гідний внесок у проведення операції НАТО.” [1-3]. Метою забезпечення взаємосумісності [4] є досягнення спроможності спільного виконання завдань у багатонаціональній операції під проводом НАТО, що у свою чергу є одним із потенційних шляхів міжнародної колективної (коаліційної) протидії “гібридній” агресії Росії. Військовий процес прийняття рішення MDMR (далі – ВППР) є основною процедурою, яка забезпечує взаємосумісність планування спільних дій у операціях НАТО від батальйону до видової компоненти об’єднаних сил.

Разом з тим, існують чинники які негативно впливають на ефективне використання ВППР штабами ЗСУ України. Такими чинниками є:

- недостатня кількість керівних документів, які регламентують застосування ВППР у ЗСУ України;

- відсутність досліджень щодо ефективності використання ВППР у порівнянні з національними процесами планування;

- нерозуміння факту, що провідні країни НАТО використовують ВППР як інструмент досягнення взаємосумісності, який існує паралельно з національними процедурами планування.

Гіпотеза дослідження полягає у тому що, у ЗСУ України відсутні належні умови для ефективного використання ВППР у якості національного процесу планування. Для перевірки гіпотези:

- проаналізовано останні дослідження (публікації) та вимоги керівних документів НАТО (ЗС США) і ЗС України з питань використання ВППР;

- ВППР розглянуто у контексті “спроможності” штабів планувати за стандартами НАТО (категорії оборонного планування DOTMLPFI);

- Проведено опитування особового складу військових частин і науково-педагогічних працівників НУОУ задіяних у курсах підготовки управлінь бригад у березні 2021 року за програмою ВППР (MDMR).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для пошуку досліджень українською мовою проаналізовано видачі пошукових сервісів наукових статей Google Академія та Фонду електронних видань Електронної бібліотеки Центрального репозиторію ресурсів Системи Дистанційного навчання Збройних Сил України.

Пошук керівних документів ЗС України здійснювався шляхом опитування посадових осіб органів військового управління та установ відповідальних за розробку доктринальних документів. За результатами опитування встановлено, що використання ВППР у ЗСУ України регулюється Методичними рекомендаціями з планування та організації бою за стандартами НАТО (штаб бригади (батальйону) та їм рівних) ВП 7(5)-00(11)03.01 (Далі – Методичні рекомендації) [5]. Ця військова публікація затверджена Командувачем СВ ЗСУ України у жовтні 2020 року для підготовки підрозділів у Навчальному центрі підготовки підрозділів МЦМБ і не є керівним документом який зобов'язує командирів застосовувати ВППР у бойовій діяльності. Решта наявних керівних публікацій [8,9] посилаються на Методичні рекомендації як основний документ з ВППР.

Для пошуку керівних документів НАТО і СВ США використано роботу [6]. Методика роботи [6] пропонує мінімальний набір інструментів необхідних для роботи з доктринами Сухопутних військ США. СВ США обрані як засновники ВППР і країна яка запровадила цей процес для використання у НАТО у 2019 році [7]. Також встановлено, що більша частина нормативних документів СВ США з використання ВППР відкриті і доступні для завантаження з офіційних репозиторіїв мережі Інтернет [6].

За результатами аналізу публікацій можливо зробити такі Висновки: загальною характеристикою більшої частини проаналізованої літератури є термінологічна заплутаність (у зв'язку з відсутністю стандартів перекладу термінології ВППР);

частина досліджень використовує керівні документи СВ США, які або втратили чинність, або посилаються на неякісні переклади таких документів на українську мову, без зазначення їх першоджерел (у тому числі такі публікації лежать в основі єдиного документа з ВППР ЗСУ України);

у ЗСУ України відсутні керівні документи щодо використання ВППР у бойовій діяльності, а наявних документів не достатньо для повноцінного запровадження цього процесу;

у відкритому доступі відсутні дослідження щодо порядку запровадження ВППР у діяльність ЗСУ України.

Метою доповіді є обговорення шляхів підвищення ефективності використання штабами ЗСУ України процедур планування НАТО (ВППР/MDMP) як однієї з передумов міжнародної колективної (коаліційної) протидії “гібридній” агресії Росії.

Основна частина

ВППР це модель планування, яка встановлює процедури аналізу завдання, розробку, аналіз та порівняння варіантів дій за визначеними критеріями, вибір оптимального варіанта дій та розробку плану або наказу [5]. Це відомий у ЗС України процес, однак аналіз останніх публікацій показує, що на сьогодні відсутнє комплексне бачення порядку використання ВППР.

В ході дослідження, ВППР буде розглянуто в контексті спроможності штабів ЗС України проводити планування за стандартом НАТО. Основна

увага під час роботи, буде зосереджена на наявній доктринальній підтримці процедур ВППР у Збройних Силах України. Еталоном доктринального забезпечення ВППР (MDMP) буде вважатись СВ США. Отримані результати будуть перевірені шляхом опитування слухачів та викладачів курсів підготовки управлінь бригад проведених у березні 2021 року у НУОУ.

У першу чергу, ВППР доцільно розглянути в контексті складових DOTMLPFI оборонного планування на основі спроможностей (далі – ОПОС). Аналіз спроможностей за методикою DOTMLPFI активно використовується у країнах НАТО та запроваджений у діяльність ЗС України [10]. Відповідно ОПОС, спроможність штабу використовувати процедури планування НАТО можливо досягнути шляхом створення відповідних умов за категоріями DOTMLPFI (Doctrine/Доктринальне забезпечення, Organization/Організаційно-штатна структура, Training/Підготовки, Material/OBT та матеріальні засоби, Leadership/Порядок підготовки керівного складу, Personnel/Порядок функціонування системи укомплектування особовим складом та кадрового менеджменту, Facilities/Інфраструктура, у тому числі інформаційна, Interoperability/Заходи досягнення взаємосумісності).

ВППР це система планування СВ США розроблена для СВ США. Як результат, спроможність використовувати ВППР (MDMP) у СВ США, забезпечена за всіма напрямками категорій DOTMLPFI. Детальний розгляд всіх категорій DOTMLPFI виходить за межі роботи. Основна увага дослідження зосереджена на аналізі категорії доктринального забезпечення Доктрини/Doctrine, як на системоутворюючий та найменш ресурсно-витратній категорії спроможності ВППР.

Відповідно [7], провідні країни НАТО використовують власні процеси планування на національному рівні і ЗС США не є виключенням. В операціях Альянсу, підрозділи США повинні застосовувати процедури НАТО. Однак, процес планування тактичного рівня НАТО, який був вперше прийнятий у 2019 році, є точною копією ВППР СВ США (MDMP). Крім того, керівні документи НАТО дозволяють використання під час операцій Альянсу процедур планування головної нації, якою зазвичай є підрозділ ЗС США.

На національному рівні, види ЗС США незалежні один від одного і за винятком участі у об'єднаних операціях, використовують власні видові процедури планування [6]. Об'єднані штаби сформовані на базі об'єднань СВ США зобов'язані користуватись процедурами об'єднаного планування (JOPP/Joint Operation Planning Process) ЗС США. На видовому рівні СВ США мають п'ять процедур планування. Крім відомих у ЗСУ ВППР (MDMP) та Процедур управління підрозділом (TLP) у СВ США використовують Методологію Дизайну (Army design methodology), Методологію вирішення проблем (Problem Solving Methodology) та Процес швидкого прийняття рішення і синхронізації (RDSP – Rapid Decision-making and Synchronization Process) [12]. Часто, ці процеси використовуються одночасно, взаємодоповнюючи один одного. Вибір процесу планування

залежить від наявності часу та складності проблеми яку необхідно вирішити.

Наступним документом підтримки ВППР у СВ США є Стандартні операційні процедури (SOP – Standard Operating Procedures). Цей документ розробляється у кожній військовій частині (підрозділі) на основі Стандартів операційних процедур (далі – СОП) старшого начальника і містить витяги з усіх керівних документів які необхідні для планування, обов'язки посадових осіб штабу (командного пункту) під час планування, зразки формалізованих документів та детальні інструкції (алгоритми) реагування штабів та підрозділів на типові ситуації які можуть виникнути під час бою (Battle Drills/Staff Drills).

Крім СОП, роботу ВППР забезпечують п'ять інтеграційних процесів: розвідувальна підготовка бою (Intelligence preparation of the battlefield), методика збору інформації (Information collection), планування ураження (Targeting), управління ризиками (Risk management), управління знаннями (Knowledge management) [12]. Для виконання кожного з цих процесів у СВ США розроблений відповідний документ. В той же час, у ЗС України відсутні керівні публікації, які роз'яснюють порядок їх використання.

Для перевірки гіпотези дослідження організовано і проведено експертне опитування трьох цільових груп використання ВППР. Опитування проводилось під час курсу підготовки управлінь бригад за програмою ВППР (MDMP) у НУОУ у березні 2021 року. Всього опитано 44 особи. Питання розроблялись з урахуванням результатів аналізу і порівняння керівних документів СВ США і ЗСУ України з підтримки ВППР.

У результаті опитування підтвердилась гіпотеза щодо недостатності забезпечення ВППР керівними документами ЗСУ та необхідності підтримки решти категорій DOTMLPFI. На питання “Чи достатньо наявних національних керівних документів для запровадження MDMP”, 91% опитаних надали негативну відповідь. Потребу в удосконаленні ОШС штабів, системи призначення на керівні посади та порядку підготовки командирів і ключових осіб штабу підтримали 91-96% респондентів. Основними напрямками удосконалення ВППР на думку опитаних вважається розробка керівних документів з Управління ризиками, Розвідувальної підготовки бою і збору інформації, Планування ураження та запровадження Стандартів операційних процедур. Отримані пропозиції під час опитування пропонується вважати основними напрямками підвищення ефективності використання ВППР у діяльності ЗСУ України.

Висновки

У результаті проведеної роботи визначено основні напрямки підвищення ефективності ВППР. Для підготовки рекомендацій вперше розглянуто ВППР як спроможність штабу планувати за стандартами НАТО та проаналізовано її складові за методикою оборонного планування DOTMLPFI. Отримані результати апробовані шляхом експертного опитування цільових груп використання ВППР. Результати опитування підтримують гіпотезу дослідження щодо недостатнього рівня

доктринального забезпечення ВППР та необхідності комплексного розвитку решти категорій DOTMLPFI для досягнення спроможності застосування штабами ЗСУ України процедур Альянсу під час планування.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України: Указ Президента України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України" // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення 01.04.2021).

2. Закон України "Про національну безпеку України" // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?lang=uk#Text> (дата звернення 01.04.2021).

3. Стратегічний оборонний бюлетень України: Указ Президента України від 06.06.2016 № 240 Про рішення РНБО України від 20 травня 2016 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України" // Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016#Text> (дата звернення 01.04.2021).

4. Про питання військової стандартизації: наказ Міністерства Оборони України від 24.02.2020 №56. Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0240-20#Text> (дата звернення 01.04.2021).

5. Методичні рекомендації з планування та організації бою за стандартами НАТО (штаб бригади (батальйону) та їм рівних), ВП 7(5)-00(11)03.01, жовтень 2020, особистий архів.

6. Російцев В. Аналіз основ та вироблення рекомендацій щодо початку роботи із системою доктринального забезпечення Сухопутних військ США в контексті приведення доктринального забезпечення Збройних Сил України до стандартів НАТО. Journal of Scientific Papers «Social Development and Security», 2020 10(5), 68-89. <https://doi.org/10.33445/sds.2020.10.5.7> // URL: <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/235/257> (дата звернення 06.03.2021).

7. APP-28, Allied Procedural Publication, Tactical planning for Land Forces. Edition A, Version 1, NATO Standard, NATO Standardization Office, NATO, 102 с., November 2019, особистий архів.

8. Тимчасовий бойовий статут механізованих військ Сухопутних військ Збройних Сил України частина 1 (бригада), наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 09.03.2021 №152, БП 3-(01,04)11(55).01, особистий архів.

9. Тимчасовий бойовий статут танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України частина 1 (бригада), наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 09.03.2021 №153, БП 3-(02) 11(55).01, особистий архів.

10. Про затвердження Порядку організації та здійснення оборонного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони наказ Міністерства оборони України від

22.12.2020 № 484 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-21#Text>(дата звернення 01.04.2021).

11. Field manual 1-02.01 Operational terms. Headquarters Department of the Army Washington, DC, March 2021, 160 с. // URL: https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN31809-FM_1-02.1-000-WEB-1.pdf(дата звернення 01.04.2021).

12. Army Doctrine Publication 5-0. Operations process. Headquarters Department of the Army Washington, DC, 31 July, 2019, 105 с. Режим доступу: URL: https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN18126-ADP_5-0-000-WEB-3.pdf (дата звернення 02.04.2021).

Євген Прокопенко, кандидат технічних наук, начальник науково-дослідної лабораторії проблем розвитку стратегічних комунікацій навчально-наукового центру стратегічних комунікацій у сфері забезпечення національної безпеки та оборони Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-2003-5035>

Ігор Сівоха, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії проблем захисту інформації в інформаційних системах Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-5377-2520>

РОЗВИТОК СПРОМОЖНОСТЕЙ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ СЕКТОРА БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У ПРОТИДІЇ ГІБРИДНІЙ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Анотація. Розвиток спроможностей системи стратегічних комунікацій сектора безпеки і оборони України є одним з ключових питань підготовки до оборони та забезпечення відсічі гібридній агресії проти України. У доповіді наведено аналіз та обґрунтовано шляхи подальшого розвитку спроможностей системи стратегічних комунікацій в секторі безпеки і оборони України на основі застосування нових технологій в

стратегічних комунікаціях.

Ключові слова: *сектор безпеки і оборони, стратегічні комунікації, система, технологія.*

Вступ

Постановка проблеми. Сучасні виклики для воєнної безпеки України обґрунтовують необхідність пошуку інструментарію, за допомогою якого стане можливою організація результативної взаємодії як в системі Міністерства оборони України (МОУ), так і між складовими сектора безпеки і оборони (СБО) України. Потенційним інструментарієм такої взаємодії виступає система стратегічних комунікацій (ССК), яка дає можливість у межах діючих правових норм і принципів, організувати спільну відсіч і стримування збройної агресії Російської Федерації проти України. Удосконалення ССК СБО є актуальною проблемою.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Аналіз наукових джерел показав, що питання розвитку ССК розглядаються як закордонними так і вітчизняними дослідниками. Фундаментальні дослідження СК виконуються у США, країнах НАТО та ЄС (С.Бей, В.Віто, М.Радемейкер, Т.Свейс, Б.Хіп), а прикладні – незалежними аналітичними центрами: RAND Corporation (У.Глен, У.Марселіно, К.Пол, В.Хайб, С.Хельмус), Chatman House (П.Глендай, К.Йорк, П.Корніш, ДжЛіндсі-Френч, А.Рідерх, К.Талі) та іншими. Вітчизняні науковці розглядають як питання забезпечення воєнної безпеки, розвитку СБО України (І.Руснак, В.Горбулін, О.Литвиненко, В.Телелим, М.Лобко та інші), так і питання розвитку СК (О.Сальнікова, А.Баровська, Д.Дубов, Д.Коник, В.Ліпкан, Г.Почепцов, С.Соловйов та інші).

Автори вказують на недосконалість інструментів, які здатні забезпечити ефективну взаємодію складових СБО в умовах гібридних загроз.

На необхідності створення та розвитку спроможностей ССК у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва наголошено у Стратегії національної безпеки України “Безпека людини безпека країни”, затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, Стратегії воєнної безпеки України “Воєнна безпека всеохоплююча оборона”, затвердженою Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021, Доктрині інформаційної безпеки України, затвердженої Указом Президента України № 47/2017 від 27 лютого 2017 року, Доктрині зі стратегічних комунікацій, затвердженої Головнокомандуючим Збройних Сил України 12 жовтня 2020 року. Як визначається в цих документах, основною проблемою є слабкість існуючої ССК, що ускладнює нейтралізацію деструктивних загроз гібридного характеру як ззовні, так і всередині України, провокує конфлікти, підриває

суспільну єдність. Складові СБО не функціонують як єдина система стратегічних комунікацій.

Проведений аналіз наукових розробок [1] та інших і діючих документів стратегічного і оборонного планування дозволяє стверджувати, що проблема стратегічних комунікацій (СК) СБО досліджена недостатньо, а функціонування ССК СБО вимагає удосконалення.

Метадоповіді. Визначення та обґрунтування шляхів розвитку спроможностей ССК СБО на основі застосування нових технологій СК.

Основна частина

Стратегічні комунікації є широкою за охоптом діяльністю, яка включає питання спільної стратегії, корпоративних стандартів, регламентації взаємодії складових СБО на всіх ієрархічних рівнях управління, гармонізації дій в бойових, інформаційних, психологічних операціях, публічній дипломатії. Під ССК СБО будемо розуміти сукупність суб'єктів зі встановленими між ними зв'язками в єдиному інформаційному просторі, стандарти і технології комунікацій, направлені на забезпечення воєнної безпеки України.

За визначенням робочої групи НАТО з термінології, комплексний підхід до СК базується на спільних цінностях та інтересах, які розділяють і підтримують всі суб'єкти ССК, та направлений на досягнення стратегічних цілей в середовищі, яке постійно змінюється [2]. Межі СК, як і сучасних конфліктів гібридного типу, чітко не визначені, і відбуваються в політичній, воєнно-політичній, воєнній та економічній сферах.

Технології СК мають універсальний характер і можуть бути застосовані у всіх сферах національної безпеки і оборони та на різних ієрархічних рівнях комунікаційної системи що в сукупності становить ССК.

Розглянемо шляхи (технології) розвитку складових ССК, які за думкою Центру СК НАТО, вимагають врахування при удосконаленні ССК з метою забезпечення воєнної безпеки.

Технології “м'яких” (soft) комунікацій направлені на забезпечення воєнної безпеки невійськовими інструментами та включають як стратегічні складові, так і комунікативні характеристики [3]. Комунікативною характеристикою виступає інверсія, яка проявляється в стратегічних наративах. Розвиток технологій комунікативних компонентів “м'яких” комунікацій “пов'язані” з використанням нових інформаційних технологій в різноманітних сегментах її практичного застосування. Це призводить до формування нових інформатизованих видів “м'яких” комунікацій: цифрова дипломатія, управління, розвідка тощо.

Технології “жорстких” (hard) комунікацій пов'язані із застосуванням військово-політичного або економічного примусу для корекції поведінки та інтересів інших сил. Технології включають примусову дипломатію,

застосування або загрозу застосування воєнної сили, залякування і захист власних стратегічних інтересів, а також надання допомоги, хабарі, санкції та інтервенції. “Жорсткі” комунікації використовуються для визначення переговорного процесу, в якому застосовуються тиск і загрози як дієвого важеля.

Технології “інтелектуальних” (*smart*) комунікацій засновані на поєднанні силових спроможностей “жорстких” комунікацій та невоєнних спроможностей “м'яких” спроможностей для забезпечення воєнної безпеки. Така технологія акумулює в собі найбільш інформаційні, інтелектуальні і високотехнологічні інструменти впливу, використання яких характеризується системністю і раціональністю.

До “інтелектуальних” технологій СК відносяться рефлексивне управління, *sharp* та *blockchain*.

Технології, засновані на *рефлексивному управлінні* - процесах передачі противнику спеціально підготовленої інформації з метою спонукати його на прийняття певних рішень в інтересах ініціатора процесу [4].

Окреме місце в ССК займають технології позиційних (*sharp*) комунікацій, як сукупність узгоджених й взаємозв'язаних за метою, завданнями, місцем й часом одночасних і послідовних операцій інформаційного впливу та заходів кібернетичних атак, які проводяться в інформаційно-комунікаційному середовищі визначеної країни (регіоні) за єдиним замисломі планом для вирішення стратегічних завдань у встановлений період часу.

До технологій ССК СБО відносяться такі процедури, як моніторинг соціальних мереж, алгоритми виявлення недостовірної (фейкової) інформації, перевірка надійності джерел та використання різних методів оцінювання достовірності інформації. Разом з тим, проблема полягає не в розповсюдженні недостовірної інформації і спаму в ССК, а у технологіях, які спроможні відокремлювати недостовірну інформацію і спам. Для вирішення цієї проблеми використовуються процедури, які засновані на технології *блокчейну (Blockchain)* і відокремлюють надійні джерела інформації від недостовірних.

Стратегічні комунікації в СБО, як система взаємопов'язаних дій та заходів, здійснюються на стратегічному, оперативному, і тактичному рівнях управління.

На *стратегічному рівні* здійснюється скоординоване і належне використання комунікативних можливостей СБО: публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей держави [5].

На оперативному рівні здійснюється процес координації та синхронізації операцій, дій, наративів, тем, повідомлень для підтримки стратегічних цілей, пов'язаних із комунікацією, забезпечення цілісності та послідовності комунікацій на тактичному рівні шляхом інтеграції та синхронізації всіх компонентів СК.

На тактичному рівні здійснюється інформаційний вплив - організоване цілеспрямоване застосування спеціальних інформаційних засобів і технологій для внесення деструктивних змін у свідомість особистості, соціальних груп чи населення (корекція поведінки), в інформаційно-технічну інфраструктуру об'єкта впливу та (чи) фізичний стан людини.

Основою для забезпечення процесів синхронізації застосування всіх технологій ССК СБО є єдиний інформаційний простір, який являє собою сукупність баз і банків даних, технологій їх ведення та використання, інформаційно-телекомунікаційних систем і мереж, що функціонують на основі єдиних принципів і за загальними правилами, що забезпечує інформаційну підтримку і взаємодію складових СБО.

Висновки

Таким чином, організаційні структури СБО всіх рівнів, засоби та технології комунікацій утворюють інфраструктуру ССК СБО. Це вимагає від складових СБО міжвідомчої горизонтально-вертикально узгодженої та скоординованої комунікаційної діяльності, наявності спеціальних комунікаційних підрозділів і визначеного плану дій в комунікаційному просторі. Для результативної протидії гібридній агресії ССК СБО повинна бути скоординована на всіх рівнях управління, спрямована на управління процесами прийняття рішень як всередині СБО, так і за його межами, з метою забезпечення адекватного реагування на гібридні загрози.

Одним із основних завдань реалізації державної політики у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва стає реформування та посилення спроможностей органів СБО України щодо СК з питань оборони держави. Ефективна державна політика щодо підготовки до оборони та забезпечення відсічі збройній агресії, яка спрямована на відстоювання незалежності і державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України, ґрунтується, в тому числі, на стратегічних комунікаціях.

Список використаних джерел

1. Воєнні аспекти протидії "гібридній" агресії: досвід України: монографія/колектив авторів; за заг.ред. А.М. Сиротенка. К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 176 с.

2. Clarifying Digital Terms. NATO StratCom COE Terminology Working Group. Riga, NATO STRATCOM COE, 2020. 48 p.

3. Roselle L., Miskimmon A., O'Loughlin B. Strategic narrative: a new means to understand soft power // Media, War & Conflict. 2014. Vol. 7(1). P. 70–84.

4. Salnikova O.F., Sivoha I.M., Ivashchenko A.M. Strategic Communication in the Modern Hybrid Warfare. “Social Development & Security”, 2019, Vol. 9 No 5. – P.133-142 DOI ID: 1033445/sds.2019.9.5.9

5. Про затвердження Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України. Наказ Міністерства оборони України від 22 листопада 2017 року № 612 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17#Text>

Леся Скуріневська, кандидат військових наук, доцент кафедри економіки та фінансового забезпечення Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4536-9170>

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН У ОСНАЩЕННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ ОЗБРОЄННЯМ ТА ВІЙСЬКОВОЮ ТЕХНІКОЮ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

***Анотація.** У наданому матеріалі висвітлені основні напрями реалізації військово-технічної політики окремих східноєвропейських країн-членів НАТО з числа країн колишнього соціалістичного табору. Показано, що в умовах наявних фінансових обмежень, у цих країнах залишаються на оснащенні їхніх національних армій зразки озброєння та військової техніки, поставлені з колишнього Радянського Союзу, або зроблені у цих країнах за ліцензіями, з проведенням їхньої поступової модернізації. При цьому, у цих країнах поступово розгортаються роботи й з розроблення нових зразків ОВТ, або здійснюється їх закупівля у західних партнерів по організації. Вважаємо, що цим досвідом слід скористатися й Україні, яка також не має достатніх фінансових ресурсів для оснащення своєї Збройних Сил новітніми зразками зброї.*

***Ключові слова:** фінансовий ресурс, забезпечення, озброєння та військова техніка.*

Вступ

Постановка проблеми. Серед широкого кола соціальних, воєнних, організаційно-економічних та інших проблем, обумовлених сучасною ситуацією у світі та в економіці будь-якої країни, у тому числі в Україні, однією із важливих і складних є проблема забезпечення воєнної безпеки держави. Для підвищення їх ефективності потрібно мати потужні збройні сили (ЗС), оснащені сучасними зразками озброєння, укомплектовані навченим особовим складом, забезпечені всім потрібним для бойової підготовки у мирний час, та ведення бойових дій – у період війни або збройного конфлікту.

Для забезпечення бойової могутності ЗС їх потрібно на плановій регулярній основі оснащувати сучасними зразками озброєння, військової та спеціальної техніки (ОВТ). Для здійснення цього потрібні величезні кошти та наявність відповідних виробничих потужностей оборонно-промислового комплексу. Дійсність останніх років доводить, що цьому питанню в Україні приділяють недостатню увагу, та практично не звертають увагу й не застосовують досвід у цьому напрямку країн Центральної та Східної Європи, які порівняно недавно стали членами НАТО.

Основна частина

Аналіз чисельних досліджень останнього часу з питань планування та реалізації військово-технічної політики (ВТП) у сфері оснащення збройних сил (ЗС) озброєнням та військовою технікою (ОВТ) країн-членів НАТО, особливо з числа східноєвропейських країн-сусідів України, в умовах достатньо жорсткого обмеження їхніх військових бюджетів, доводить, що [1] - [2]:

1. НАТО не вимагає обов'язкового забезпечення однотипності техніки для країн-партнерів. Стандартизація проводиться лише для того, щоб ЗС одних держав-членів Альянсу могли б використовувати засоби матеріально-технічного забезпечення інших натовських країн і вести спільні дії.

2. Досягнення сумісності й оснащення ОВТ країн ЦСЕ, що вступили в НАТО, здійснюється за рахунок:

закупівлі ОВТ за кордоном, і, причому, не обов'язково в країнах НАТО;

модернізації існуючих ОВТ за умови одночасної доробки їх під стандарти НАТО;

розробки і постачання у війська власних ОВТ, що задовольняє вимогам сумісності з ОВТ країн Альянсу.

3. З погляду сумісності ОВТ Альянс вимагає обов'язковим прийняття на озброєння тільки систем керування військами, засобів зв'язку і впізнання "свій-чужий", виготовленими по стандартах НАТО. Інші ОВТ можуть придбатися в тому числі й у країнах, що не входять до Альянсу.

4. Найкращим засобом досягнення сумісності та стандартів НАТО країною-аспірантом є практика військово-технічного співробітництва (ВТС). ВТС дозволяє вдосконалювати існуючі системи зброї за допомогою використання підсистем натовських зразків і тим самим забезпечити їхню

відповідність стандартам НАТО, з меншим витрачанням коштів національних бюджетів кожної країни.

5. На оснащенні країн – нових членів НАТО поки що залишається, й буде визначений тривалий час, велика кількість зразків ОВТ, що були створені і зроблені у колишньому СРСР, з їх відновленням та модернізацією. Це, знову ж таки, й головним чином пояснюється недостатніми обсягами наявних коштів, а також суттєво більшою вартістю новітніх зразків ОВТ, що знаходяться на оснащенні «заможних» країн НАТО.

Цілком можливо, що саме такі шляхи вирішення своєї ВТП має обрати й Україна.

Після розпаду СРСР та здобуття Україною незалежності на оснащенні ЗС України залишилися велика кількість зразків озброєння, військової і спеціальної техніки радянської розробки і виробництва. У 90-ті роки минулого століття ці озброєння впевнено можна було вважати сучасними й достатньо ефективними, а їх кількість набагато перевершувала оборонні потреби України. Минув значний період часу. Велику частину зразків ОВТ було знищено відповідно до міжнародних угод, велику частину було продано іншим країнам, іноді – за мізерними цінами. Решта озброєнь залишилася у військових частинах та на базах зберігання. У зв'язку з тим, що на потреби ЗС України, у тому числі на розвиток нових й підтримання у належному стані наявних озброєнь коштів виділялося вкрай мало, вони поступово виходили з ладу за причинами фізичного старіння, а припинення їх удосконалення призвело до того, що їхні бойові та технічні характеристики, порівняно із передовими закордонними зразками, стали набагато нижчими. Саме це й довели події, які розгорнулися у 2014 році на сході України, коли виявилася потреба у великій кількості зразків озброєння, військової та спеціальної техніки для поповнення некомплекту в існуючих військових частинах, укомплектування знов створюваних військових частин, відновлення безповоротних втрат внаслідок бойових дій тощо.

За даними The Military Balance та СІПРІ [3] - [4], у бойовому складі ЗС України зараз переважну більшість складають радянські ОВТ: танки різних модифікацій типів Т-64, Т-72, Т-80 тощо, бойові машини піхоти БМП-1 і БМП-2, бронетранспортери БТР-60, БТР-70, БТР-80, БРДМ-2, протитанкові комплекси 9К114 «Штурм», 9К111 «Фагот», 9К113 Конкурс, самохідні гаубиці «Гвоздика», «Акація», «Гіацинт-С», «Мста-С», велика кількість гаубиць, що буксируються, протитанкові пушки МТ-12 «Рапіра», міномети різних калібрів тощо. За часів СРСР також були зроблені практично всі засоби протиповітряної оборони, бойові та транспортні літаки, вертольоти тощо. Зразки ОВТ, створені та вироблені самостійно в Україні за часів її незалежності та поставлені до складу ЗС України, складають незначну частину ОВТ.

За даними різних джерел, станом на 2019-2020 роки укомплектованість ЗС України основними зразками ОВТ складає близько 85 %, а військ (сил), що залучені до проведення операції Об'єднаних сил –

Польща	37,913	117 800	11,692	3,141	308,4	82,8	99 253	26 664
Румунія	19,402	69 300	4,899	1,431	252,5	73,8	70 692	20 649
Угорщина	9,773	27 800	1,766	0,226	180,7	23,1	63 525	8 130
Словаччина	5,450	15 850	1,851	0,948	339 6	174,0	116 782	59 811
Болгарія	7,000	31 300	1,047	0,199	149,6	28,4	33 450	6 358
Україна	42,153	209 000	3,934	0,651	93,3	15,4	18 823	3 115

Одночасно, в Україні слід розгорнути роботи щодо визначення концептуальних шляхів подальшого розвитку ОВТ, який має здійснюватися на основі результатів фундаментальних пошукових та прикладних досліджень за всім спектром науково-технічних напрямів. До виконання цих робіт активізувати залучення наукового, технологічного та виробничого потенціалів Національної академії наук (НАН) України, якій потрібно переходити до пошуку нового та незвіданого, створення фундаментального доробку, що у подальшому стане основою технологій як спеціального, так і подвійного призначення. Головне до цього має буде прикута увага керівництва держави та передбачене відповідне фінансування.

Висновки

Тому, вже зараз слід звернути щільну увагу на необхідність розвитку базових технологій, у тому числі – технологій наступного шостого технологічного укладу, й на їх основі – працювати над створенням новітніх високоефективних зразків ОВТ, призначених для застосування у війнах майбутнього, використовуючи для цього як внутрішні можливості України, так і взаємовигідне ВТС.

У той же час, поки що слід констатувати, що нині в Україні можна навести багато прикладів, коли навіть наявний потенціал науки мало використовується або зовсім не використовується при створенні нового озброєння та розвитку оборонної промисловості. І це – за наявності непорушної істини, що впровадження інновацій під час розроблення та виробництва нових ОВТ можливе лише за умов ефективної взаємодії науки, замовників ОВТ, їх розробників і виробників, та їх належного бюджетного фінансування тощо.

Список використаних джерел

1. Теорія озброєння. Науково-технічні проблеми та завдання: монографія: Т. 4, Воєнно-технічна політика провідних країн світу / І.Б. Чепков, В.В. Зубарев, В.О. Смирнов та ін. // К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, – 2016. – 388 с.
2. Теорія озброєння. Науково-технічні проблеми та завдання. Т. 5. Воєнно-технічна політика України: формування, стан та шляхи удосконалення : монографія / І.Б.Чепков, В.В.Зубарев, В.О.Смірнов [та ін.]. – К. : ВД Дмитра Бураго, 2017. – 448 с.
3. The Military Balance 2020 // [http:// samlib.ru /editors/ t /temezhnikow_e_a/](http://samlib.ru/editors/t/temezhnikow_e_a/)

mb 2020.shtml

4. Щорічник СІПРІ 2019 Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека // Українське видання Щорічника СІПРІ підготовлене спільно Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження миру та Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. – Київ, 2020.

5. Обороноздатність Польщі: плани та реалії // Defense Express, 10.02.2020 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://defence-ua.com/army_and_war/stan_oboronozdarnosti_respubliki_polscha_plani_i_realiji-178.html.

6. Посилення оборонного потенціалу Польщі. Висновки для України // «Оборонно-промисловий кур'єр», 10.09.2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://opk.com.ua/>.

Вадим Тютюнник, кандидат військових наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу воєнної політики центру безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень, Київ, Україна.
<https://orcid.org/0000-0003-1824-7661>.

ЩОДО КЕРІВНИЦТВА У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЛЕКСУ НЕВОЄННИХ ТА ВОЄННИХ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ “ГІБРИДНІЙ” АГРЕСІЇ РОСІЇ

***Анотація.** Проаналізовано стан та проблеми, пов'язані з актуальністю впровадження у сфері оборони України об'єданого керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони. Зокрема розглянуто відповідні положення законодавства, документів планування оборони, наукових праць, стандартів та довідників у цій сфері. Запропоновано низку ідей, висновків та рекомендацій щодо здійснення першочергових правових і організаційних кроків з розв'язання зазначених проблем, реалізації згаданого об'єданого керівництва з метою комплексного вжиття невоєнних та воєнних заходів з протидії «гібридній» агресії РФ.*

***Ключові слова:** всеохоплююча оборона, керівництво з підготовки та ведення оборони, планування у сфері оборони, оборонне планування, планування оборони, план оборони України.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Аналізуючи уроки розпочатої у 2014 р. російської агресії проти України, необхідно констатувати, що її органи державної влади, органи місцевого самоврядування, силові структури та населення виявилися неготовими і нездатними до надання їй ефективної відсічі, насамперед внаслідок «гібридного» характеру цієї агресії у Криму та на Сході України. І хоча у 2015 р. було задекларовано перегляд концепції оборони України та втілення нових методів керівництва нею, які*

ґрунтуватимуться на відповідному євроатлантичному досвіді [1], вказані проблемні питання залишаються до кінця невирішеними і вкрай актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У низці монографій [2-4] наводяться основи комплексного використання військових та невійськових сил і засобів для протидії «гібридній» агресії. Зокрема сформульовано основні принципи, за якими має відбуватися їх інтегрування, запропоновано підходи до визначення мети, форм та способів інтеграції згаданих сил та засобів. Зазначається також, що завдання з протидії «гібридній» агресії має покладатися на сектор безпеки і оборони України за умов запровадження стратегічного керівництва цим сектором і стратегічного (об'єднаного) керівництва/військового управління силами оборони. Однак, це є вельми проблематичним внаслідок обмеженого складу та спроможностей сектору безпеки і оборони. Бо виконання такого масштабного та різнопланового завдання вимагає залучення всього потенціалу держави і суспільства: не лише воєнного, а й політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного та ін.

При цьому у згаданих монографіях та інших наукових працях питання щодо об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України не розглядаються. Немає термінів та визначень щодо такого керівництва й у військових стандартах [5] та словнику [6]. А у проєкті Стратегічного оборонного бюлетеня України [7] мова йде про формування лише однієї із його складових систем – системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у Збройних Силах (ЗС) України.

І тому не дарма у щойно затвердженій Стратегії воєнної безпеки України першим пріоритетом досягнення цілей державної політики у встановлених для Міноборони України сферах визначено запровадження об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України та формування системи такого керівництва як складової системи управління державою, що забезпечить мобілізацію всього воєнного, економічного, соціального, іншого потенціалу для її всеохоплюючої оборони та демократичний цивільний контроль над силами оборони України [8].

Метою доповіді є аналіз стану та основних проблем, пов'язаних із запровадженням об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України і формуванням системи такого керівництва, а також презентація низки ідей, висновків та рекомендацій щодо здійснення першочергових правових і організаційних кроків з розв'язання цих проблем, реалізації згаданого об'єднаного керівництва з метою комплексного вжиття невоєнних та воєнних заходів з протидії «гібридній» агресії РФ.

Основна частина

Україна, за результатами перегляду існуючої з 2014 р. концепції оборони та реалізуючи чинну Стратегію воєнної безпеки, здійснюватиме

перехід на сучасну модель всеохоплюючої оборони, яка є комплексом невоєнних та воєнних заходів. Їх основний зміст зокрема полягає у залученні усього потенціалу держави та суспільства, у т.ч. складових сектору безпеки і оборони, перш за все сил оборони, для протидії “гібридній” агресії РФ на суші, на морі і в повітряному просторі, у кібернетичному та інформаційному просторах, а також у застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій.

Стійкість всеохоплюючої оборони зокрема досягатиметься здатністю системи управління державою, сил оборони, її економіки, інфраструктури та суспільства швидко відновлюватися та адаптуватися до змін у безпековому середовищі, до тривалого протистояння в наданні відсічі і стримування збройної агресії, підтриманням спроможностей до здійснення стратегічного розгортання, територіальної оборони, руху опору, ведення різноманітних операцій та підтримання життєдіяльності населення. Це зокрема забезпечуватиметься шляхом формування з урахуванням відповідних євроатлантичних принципів системи об’єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України [8].

У даному контексті слід нагадати про певну колізію, що існує у законодавстві. У 2018 р. до нього внесено положення щодо утворення в особливий період вищого колегіального стратегічного органу воєнного керівництва обороною держави [9]. Тоді ми спільно із західними фахівцями виступали проти його включення до законодавства зважаючи на неприйнятність колегіального керівництва стратегічним застосуванням сил оборони, невідповідність такого керівництва “гібридному” характеру агресії РФ та певним стандартам НАТО і невизначеність змісту поняття “воєнне керівництво обороною”. До того ж, у законах [10, 11] залишилися чинними положення щодо рудименту радянських часів - Ставки Верховного Головнокомандувача - вищого колегіального органу воєнного керівництва обороною держави, який в особливий період забезпечуватиме здійснення Президентом України стратегічного керівництва лише ЗС України та іншими військовими формуваннями і правоохоронними органами, а не обороною.

Враховуючи наведене, рекомендується вилучи із законів України положення щодо утворення згаданих органів. Разом з цим, ми вважаємо непотрібним створювати новий, очолюваний Президентом України, допоміжний орган з питань об’єднаного керівництва, підготовки та ведення всеохоплюючої оборони (далі, виключно для скорочення, - об’єднане керівництво). Доцільнішим, за нашими оцінками, уявляється внесення необхідних змін до законодавчих актів, що визначатимуть повноваження, відповідальність та основні завдання суб’єктів, які братимуть участь саме у об’єднаному керівництві, а також визначення та використання при формуванні системи такого керівництва декількох основних схем його організації (про них буде далі).

Загальновідомо, що головною складовою керівництва у будь-якій сфері життєдіяльності суспільства є планування у цій сфері. Тому

визначальною складовою об'єднаного керівництва на етапі підготовки оборони держави треба вважати планування у сфері оборони. Воно, з урахуванням чинних засад планування у сферах національної безпеки і оборони [9], зокрема має, на наш погляд, включати:

оборонне планування [9], документами якого насамперед є результати проведення оборонного огляду, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень України, Державна програму розвитку Збройних Сил України;

планування оборони [3, 9], основними документа якого перш за все є план оборони України, що містить невоєнні заходи з протидії російській "гібридній" агресії (політичні, економічні, соціальні, наукові, науково-технічні, інформаційні, правові, організаційні і т. ін.), а також Стратегічний замисел застосування ЗС України, інших складових сил оборони (СО) з відсічі збройній агресії (далі - Замисел застосування СО) та Стратегічний план застосування ЗС України, інших складових сил оборони з відсічі збройній агресії (далі - План застосування СО) в яких наводяться переважно воєнні заходи з протидії згаданих агресії;

планування у галузі мобілізаційної підготовки та мобілізації [13], головним документом якого є мобілізаційний план України на особливий період;

планування у галузі оборонно-промислового комплексу (ОПК) [9] до документів якого зокрема належать результати проведення оборонного огляду цього комплексу, Стратегія розвитку ОПК України, Державна цільова оборонна програма розвитку озброєння та військової техніки, Державна цільова програма реформування та розвитку ОПК, зведений трирічний план закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями.

Ще однією важливою складовою підготовки оборони держави є генерування військ (сил), необхідних для виконання План застосування СО.

При визначенні та формуванні системи об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України, рекомендується, застосовуючи метод декомпозиції таких складних управлінських систем, передбачити у ній дві підсистеми: перша – підсистема об'єднаного керівництва з підготовки всеохоплюючої оборони; друга – підсистема об'єднаного керівництва з ведення всеохоплюючої оборони.

Основними суб'єктами, що задіяні у підсистемі об'єднаного керівництва з підготовки всеохоплюючої оборони держави, пропонується вважати Президента України, Раду національної безпеки і оборони (РНБО) України, Кабінет Міністрів України (КМУ), Міноборони, Головнокомандувач ЗС України, Генштаб ЗС України, Мінекономіки та Мінстратегпром.

Президент України здійснює загальне керівництво підготовкою оборони держави, у т.ч. затверджує відповідні документи у сфері оборони. РНБО України зокрема координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у цій сфері у мирний час, затверджує результати

проведення оборонного огляду та огляду ОПК, схвалює Стратегію воєнної безпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень України, Державну програму розвитку Збройних Сил України та Стратегію розвитку ОПК України.

КМУ, з урахуванням повноважень, наведених у [9,13,14]: визначає порядок проведення оборонного огляду та огляду ОПК, організовує, контролює, попередньо схвалює результати проведення цих оглядів та подає їх до РНБО України; розглядає Стратегію воєнної безпеки України, Стратегічний оборонний бюлетень України, Державну програму розвитку ЗС України та Стратегію розвитку ОПК України і вносить ці документи до РНБО України; затверджує структуру плану оборони України, визначає порядок його розроблення і подає Президентові України цей план; організовує розроблення мобілізаційного плану України на особливий період та подає його Президентові України; затверджує Державну цільову оборонну програму розвитку озброєння та військової техніки, Державну цільову програму реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу, зведений трирічний план закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями.

Міноборони має, крім іншого, забезпечувати організацію та проведення оборонного огляду, розроблення і виконання Стратегії воєнної безпеки України, Стратегічного оборонного бюлетеню України, Державної програми розвитку ЗС України та плану оборони України. У свою чергу Головнокомандувач ЗС України бере участь в оборонному плануванні, має забезпечувати реалізацію ЗС України державної політики у визначних для Міноборони сферах, виконання документі оборонного планування, організувати генерування військ (сил). Генштаб ЗС України здійснюватиме координацію і контроль за виконанням завдань у сфері оборони органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та силами оборони, відповідатиме за розроблення Замислу застосування СО, Плану застосування СО та генерування військ (сил).

Мінекономіки зокрема забезпечує планування у галузі мобілізаційної підготовки та мобілізації, розроблення мобілізаційного плану України на особливий період. А Мінстратегпром серед іншого здійснює планування у галузі ОПК, зокрема проведення огляду цього комплексу, розроблення та виконання Стратегії розвитку ОПК України, Державної цільової оборонної програми розвитку озброєння та військової техніки, Державної цільової програми реформування та розвитку ОПК, а також зведеного трирічного плану закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими закупівлями.

Враховуючи наведене, у схемі організації об'єднаного керівництва з підготовки всеохоплюючої оборони держави пропонується мати дві відносно окремі вертикалі.

Перша вертикаль: Президент України & РНБО України – КМУ – Мінекономіки & Мінстратегпром & Міноборони. Вона діятиме при проведенні оборонного планування, планування у галузі мобілізаційної

підготовки та мобілізації і планування у галузі ОПК, тобто при плануванні переважно невоєнних заходів протидії російській “гібридній” агресії.

Друга вертикаль: Президент України - Верховний Головнокомандувач ЗС України – Міністр оборони України & Головнокомандувач ЗС України – Генштаб ЗС України & Командувач об’єднаних сил & командувачі видів (родів) військ (сил). Вона реалізовуватиметься при розробленні Замислу застосування СО та Плану застосування СО, тобто при плануванні воєнних заходів протидії згадані агресії, а також при генеруванні військ (сил).

Основними суб’єктами, причетними до другої підсистеми об’єднаного керівництва з ведення всеохоплюючої оборони держави, рекомендується вважати Президента України, Верховну Раду України, РНБО України, КМУ, Міністра оборони України, Головнокомандувача ЗС України та Командувача об’єднаних сил.

Президент України здійснює загальне керівництво при веденні оборони держави, у т.ч. приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію і введення воєнного стану в Україні, вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни, у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання/застосування ЗС України та інших складових сил оборони. РНБО України серед іншого приймає рішення щодо питань оголошення стану війни, загальної або часткової мобілізації, введення воєнного стану в Україні, а також координує та контролює: переведення центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного стану; діяльність органів місцевого самоврядування під час введення воєнного стану; діяльність органів виконавчої влади по відбиттю збройної агресії.

Верховна Рада України зокрема: оголошує за поданням Президента України стан війни і укладення миру; схвалює рішення Президента України про використання ЗС України та інших складових сил оборони у разі збройної агресії проти України; затверджує укази Президента України про введення воєнного стану в Україні та про загальну або часткову мобілізацію.

КМУ, поряд із реалізацією відповідних повноважень, наведених у [9, 13, 14], повинен, на наш погляд, відповідати за виконання плану оборони України та мобілізаційного плану України.

Міністр оборони України має організувати, на нашу думку, виконання плану оборони України та всебічне забезпечення (воєнно-політичне, фінансове, матеріально-технічне, кадрове, соціальне та ін.) застосування ЗС України, а також контролювати застосування ЗС України. Головнокомандувач ЗС України повинен здійснювати: безпосереднє військове керівництво ЗС України; реалізацію Плану застосування СО; управління застосуванням СО; безпосереднє керівництво територіальною обороною держави. Командувач об’єднаних сил має здійснювати військове управління застосуванням ЗС України, а також переданих в його підпорядкування сил і засобів інших складових сил оборони.

Зважаючи на наведене, у схемі організації об'єднаного керівництва з ведення всеохоплюючої оборони держави пропонується також передбачити дві відносно окремі вертикалі.

Перша вертикаль: Президент України & РНБО України & Верховна Рада України – КМУ – Міноборони & інші ЦОВВ & органи місцевого самоврядування України. При цьому реалізовуватимуться переважно невоєнні заходи з протидії російській “гібридній” агресії, які містяться у плані оборони України та мобілізаційному плані України на особливий період. Тому рекомендується визначити Кабінет Міністрів України головним органом з організації виконання згаданих планів та запровадження відповідних заходів.

Друга вертикаль: Президент України - Верховний Головнокомандувач ЗС України – Головнокомандувач ЗС України – Командувач об'єднаних сил – ЗС України та передані в його підпорядкування сили і засоби інших складових сил оборони. Вона використовуватиметься з початком ескалації та збільшенням масштабів російської збройної агресії, коли вживатимуться воєнні заходи протидії їй шляхом застосування сил оборони для виконання Плану застосування СО. При цьому реально здійснюватиметься керівництво (управління чи військове управління) застосуванням згаданих сил.

Підсумовуючи варто рекомендувати Міністерству оборони України врахувати запропоновані раніше та інші необхідні зміни до законодавчих актів у проекті Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань національної безпеки і оборони України”, який розроблятиметься за результатами проведення комплексного функціонального огляду системи оборонного менеджменту в Міноборони та ЗС України [15].

Висновки

Протидія “гібридній” агресії РФ повинна бути також “гібридною”. Тому Україна, у контексті імплементації її Стратегії воєнної безпеки, переходить на сучасну модель всеохоплюючої оборони. Вона насамперед передбачає вжиття комплексу невоєнних та воєнних заходів з метою протидії цій агресії. І важливою складовою цього переходу є запровадження об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України. За результатами аналізу національного законодавства, наукових праць у сфері оборони, військових стандартів та словників слід констатувати, що у них відсутні положення щодо такого об'єднаного керівництва у сфері оборони держави. І це є однією із головних проблем на шляху його втілення у життя.

Запропоновано низку ідей, висновків та рекомендацій щодо здійснення першочергових правових і організаційних кроків для розв'язання вказаних проблем, реалізації згаданого об'єднаного керівництва з метою комплексного вжиття невоєнних та воєнних заходів з протидії “гібридній” агресії РФ. Зокрема пропонується вилучити із законів України положення стосовно колегіального стратегічного органу воєнного керівництва обороною держав - Ставки Верховного Головнокомандувача,

яка у дійсності є лише органом зі стратегічного керівництва ЗС України та іншими складовими сил оборони. Водночас уявляється непотрібним утворення замість нього органу з питань об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони держави. Доцільнішим вважається внесення необхідних змін до законодавчих актів, які визначатимуть повноваження, відповідальність та основні завдання суб'єктів, що братимуть участь у такому керівництві в сфері оборони.

При формуванні системи об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України, рекомендується, застосовуючи метод декомпозиції таких складних управлінських систем, передбачити у ній дві підсистеми/схеми організації об'єднаного керівництва: перша - з підготовки всеохоплюючої оборони, а друга - з ведення всеохоплюючої оборони. Також пропонується передбачити у кожній з них дві відносно окремі вертикалі керівництва/управління. Для цих схем і вертикалей визначено орієнтовний перелік основних суб'єктів, що задіяні у керівництві обороною, а також їхні відповідні повноваження, відповідальність та основні завдання.

Міністерству оборони України пропонується: врахувати згадані першочергові зміни до законодавчих актів у проєкті Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань національної безпеки і оборони України", який розроблятиметься за результатами проведення комплексного функціонального огляду системи оборонного менеджменту в Міноборони та ЗС України; організувати проведення у стислі терміни наукових досліджень питань, пов'язаних із запровадженням та функціонуванням об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». : указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555. : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#Text>.
2. Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України : монографія / колектив авторів ; за заг. ред. А. М. Сиротенка. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. С. 176.
3. Оборонна реформа: системний підхід до оборонного менеджменту: монографія / колектив авторів; за заг. ред. А. М. Сиротенка. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського. 2020. С. 274.
4. Сектор безпеки і оборони України : стратегічне керівництво та військове управління : монографія / колектив авторів; за заг. ред. І. С. Руснака. К. : ЦЗ МО та ГШ ЗС України, 2018. С. 230.
5. Воєнна безпека. Стратегічне планування. Терміни та визначення. : Військовий стандарт ВСТ 01.004.002. (Видання 2). МОУ. 2019. : URL : https://nuou.org.ua/assets/documents/VST_%2001-004-002_2019.pdf.

6. Словник військових термінів та скорочень (аббревіатур). : ВПК 1-00(01).01. ВНУ ГШ ЗСУ. 2020. URL : http://stratcom.nuou.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/slovnuk_vijskovyh_terminiv.pdf.

7. Проект Стратегічного оборонного бюлетеня України. : наданий Міністерством оборони України в електронному вигляді особисто членам відповідної міжвідомчої робочої групи з його підготовки.

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». : указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121. : URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.

9. Про національну безпеку України. : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

10. Про оборону України. : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932- XII. : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

11. Про Збройні Сили України. : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934-XII. : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>.

12. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення процедур оборонного планування. : проект Закону України реєстр. № 4210 від 12.10.2020 URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70161.

13. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 року № 3543-XII. : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.

14. Про Кабінет Міністрів України. : Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

15. Про затвердження Порядку проведення комплексного функціонального огляду системи оборонного менеджменту в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 20.01.2021 № 14. URL : https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou2021/14_nm.pdf

Юрій Пунда, доктор військових наук,
старший науковий співробітник,
генеральний директор Директорату
політики у сфері оборони Міністерства
оборони України, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1431-2318>

Дмитро Музиченко, кандидат військових
наук, доцент, головний спеціаліст
експертної групи політики персоналу та
соціальної підтримки Директорату

політики у сфері оборони Міністерства
оборони України, Київ, Україна
[https://orcid.org/ 0000-0001-6470-1402](https://orcid.org/0000-0001-6470-1402)

ОБОРОННА РЕФОРМА ЯК ПРОТИДІЯ “ГІБРИДНІЙ” АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

***Анотація.** Протидія “гібридній” агресії Російської Федерації – вкрай складне і актуальне завдання не тільки Сектору безпеки і оборони, а й України в цілому. Оборонна реформа, яка проводиться в Україні спрямована не тільки на виконання окремих заходів реформування, але і на радикальні зміни Сил оборони, що, у свою чергу, може бути розглянуто як кроки з протидії агресору. Метою доповіді є висвітлення заходів оборонної реформи, які посилюють опір України “гібридній” агресії з боку Російської Федерації.*

***Ключові слова:** гібридна агресія, оборонна реформа, трансформація, оборонний менеджмент.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Стратегія національної безпеки України, яка затверджена Указом Президента України 14 вересня 2020 року, визначає стратегічним курсом України набуття повноправного членства в Європейському Союзі та організації Північноатлантичного договору.*

Цей напрямок обрано політичним керівництвом держави для реалізації прагнень українського народу, положень Конституції України та законодавства у сфері національної безпеки і оборони. Таким чином, Стратегія національної безпеки України демонструє тверде і незворотне рішення щодо євроатлантичної інтеграції. Реалізація вказаних пріоритетів неможлива без проведення оборонної реформи.

Основна частина

Основною метою оборонної реформи є *системна трансформація*, яка забезпечить безповоротний євроатлантичний курс. Для цього ми запроваджуємо принципово нові підходи до реформ, а саме:

- використання проєктного менеджменту;
- забезпечення відкритості і прозорості в роботі;
- інтенсифікація роботи з країнами-партнерами;
- залучення іноземних радників високого рівня, починаючи з ранніх етапів розроблення проєктів.

Мета керівництва Міністерства оборони України – не “вітринні” декларації, не голосні заяви про найменші позитивні зміни. Наша мета – *системні зміни*, які є найскладнішими.

У грудні 2020 року проведена Колегія Міністерства оборони України, яка була присвячена розгляду питань стану виконання заходів саме оборонної реформи. Колегія визначила 2021 рік для Міністерства оборони України, Збройних Сил України *роком євроатлантичної трансформації*.

Серед завдань, які визначені рішенням Колегії, є:

запровадження нового стилю військового *лідерства*, нової філософії відносин у військових колективах та зміна *військової культури*;

переведення Міністерства оборони України, Збройних Сил України на *нові стандарти управлінських процесів* і засад функціонування;

побудови системи *оборонного менеджменту* на основі кращих практик держав-членів НАТО;

створення сучасної *системи управління оборонними ресурсами*;

упровадження сучасної ефективної *системи освіти та підготовки* військових фахівців для Сил оборони відповідно до політик та кращих практик держав-членів НАТО.

Перелічені пріоритетні завдання є “людиноцентричними”. Громадянин України, його життя, уміння, знання, прагнення – найважливіша цінність для родини, суспільства, Збройних Сил і України. Відлуння недалекого історичного минулого дуже часто затьмарює саме людину, саме особистість.

Реалізація завдань оборонної реформи прискорить процес зміни культури, радикально наблизить нас до західних цінностей і доведе, що Україна – “елемент” європейської цивілізації. Саме такі результати забезпечать підтримку України з боку партнерів та не знизатимуть тиск на агресора.

Як саме оборонна реформа може бути елементом протидії агресору?

Дизайн оборонної реформи розроблено у серпні 2020 року: було видано наказ Міністерства оборони України від 14 серпня 2020 року № 283 “Про організацію виконання заходів оборонної реформи на середньострокову перспективу”[1]. У рамках цього наказу було започатковано *десять проєктів оборонної реформи*.

На що спрямовані проєкти оборонної реформи?

1. Проєкт “Політика у сфері оборони” забезпечує перегляд та уточнення політики у сфері оборони із врахуванням реалій воєнно-політичної обстановки, положень Стратегії національної безпеки та Стратегії воєнної безпеки України.

2. Проєкт “Демократичний цивільний контроль” забезпечує створення системи демократичного цивільного контролю над Збройними Силами України, яка підвищить ефективність управління обороною сферою та забезпечить дотримання принципів верховенства права, підзвітності та доброчесності.

3. Проєкт “Система військового управління” спрямований на створення у Збройних Силах України системи військового управління, яка буде відповідати принципам, прийнятим у державах-членах НАТО, буде забезпечувати якісне планування застосування військ (сил) і ефективно управління військами (силами). Крім того, в рамках проєкту здійснюється впровадження євроатлантичної культури військового управління та мислення.

4. Проєкт “Планування і ресурсний менеджмент” має на меті впровадження дієвого механізму ресурсної підтримки стратегічних рішень з питань національної безпеки та оборони.

5. Проєкт “Озброєння та закупівлі” передбачає розроблення та імплементацію політик, процесів і процедур, які базуються на принципах прозорості, підзвітності і доброчесності, що дозволить планувати та здійснювати довгострокові інвестиції та на їх основі постачання до військ (сил) сучасні та перспективні високотехнологічні зразки (системи) ОВТ.

6. Проєкт “Інфраструктура і логістика” забезпечує створення єдиної ефективної системи логістики сил оборони та інфраструктурного забезпечення, яке може функціонувати за модульним принципом та відповідає кращим європейським та євроатлантичним логістичним практикам. Крім того, система медичного забезпечення повинна функціонувати за стандартами НАТО і бути спроможною надати відповідну медичну підтримку військам (силам).

7. Проєкт “Управління людськими ресурсами” спрямований на створення в середньостроковій перспективі умов для якісного комплектування Збройних Сил України мотивованим та високопрофесійним персоналом, готовим проходити військову службу за євроатлантичними принципами та спроможним виконувати завдання за призначенням.

8. Проєкт “Об’єднана підготовка та взаємосумісність” передбачає впровадження в Україні системи навчання органів державної влади, на які покладається завдання з підготовки держави до оборони.

9. Проєкт “Професійна військова освіта” – дієвий механізм підготовки військових фахівців для сфери національної безпеки і оборони в межах спільної координації та узгодженості всіх програм розвитку складових сил оборони. Мета реалізації проєкту – впровадження сучасної ефективної системи освіти та підготовки військових фахівців для

Сил оборони у відповідності до стандартів та кращих практиках країн-членів НАТО.

10. Проєкт “Стратегічні комунікації” передбачає створення у сфері стратегічних комунікацій у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України системи та відповідних механізмів відповідно до принципів НАТО.

Кожен із результатів реалізації вказаних проєктів – це своєрідна відповідь агресору, крок до обрисів майбутнього Сектору безпеки і оборони України.

Висновки

Таким чином, реалізація проєктів оборонної реформи неможлива без кропіткої роботи відповідних професіоналів. Найважливіша роль Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського полягає і у тому, що саме в університеті відбувається підготовка фахівців, які здійснюють реформи у Секторі безпеки і оборони України.

Список використаних джерел

1. Наказ Міністерства оборони України 14.08.2020 № 283(зі змінами) “Про організацію виконання окремих заходів оборонної реформи на середньострокову перспективу”[Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2020/nm_283.pdf.

Світлана Стоянова-Коваль, доктор економічних наук, професор, професор Військової академії (м. Одеса), Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1945-0509>

Геннадій Білоус, науковий співробітник науково-дослідного центру Збройних Сил України “Державний океанаріум” інституту військово-морських сил Національного університету “Одеська морська академія”, Одеса, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1321-0520>

НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ НА ДОНБАСІ

Анотація. У тезах атуалізовано кремлівську інтервенцію, що була розпочата "гібридною" війною проти України у 2014 році, в наслідок якої спричинено безпрецедентні людські, територіальні, економічні втрати та

загроза суверенітету країни, а також єдності ЄС і всієї європейської політичної системи. Піднято питання наслідків мілітаризації окупованого регіону. Наголошено на укріпленні державних кордонів та важливості суверенітету країни.

Ключові слова: *інтервенція, агресія, окупація, збройний конфлікт.*

Вступ

Постановка проблеми. Сьогодні міжнародне співтовариство все частіше стикається з новими і нетрадиційними формами війни та конфліктів, які стали постійним атрибутом міжнародних відносин на цьому етапі. У багатьох частинах світу міждержавна конкуренція посилюється на регіональному та місцевому рівнях, що збільшує ризик великої кількості жорстоких конфліктів, більшість з яких мають форму збройного протистояння. Місцеві війни і військові конфлікти різного масштабу та інтенсивності стали безперервною формою примусового вирішення політичних, територіальних, етнічних, релігійних, економічних та інших суперечностей і є однією з головних загроз національній та міжнародній безпеці. Сьогодні перед суспільством стали завдання у вивченні основних тенденцій еволюції воєнно-політичних конфліктів, що передбачає використання науки для визначення, здавалося б, довгих і врешті-решт вирішених проблем, як визначення війни, збройного конфлікту, воєнної агресії, причин цих проблем та цілей, які ставлять ініціатори протистояння. Це питання особливо важливо для України, оскільки необхідно чітко визначити конкретні деталі конфлікту, в якому перебуває наша держава, та окреслити шляхи його вирішення.

За останні сім років конфлікт між Києвом та Москвою став більш агресивним, масштабним та тривалим. Тому надзвичайно важливо нині знайти адекватні, ефективні відповіді, формування спільної політики опору російській експансії, що призводить до катострафічних людських, економічних та інших втрат.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика інтервенції була досліджена в роботах таких авторів як М.Пашков, К.Машовець, М.Гончар [4], дослідження аспектів російсько-українського конфлікту підіймалося в роботах В.Бабка, В. Горбуліна, О.Власюка, С. Кононенко та інші. Проте питання й досі актуальне і потребує подальшого вивчення, так як ускладнюється новими викликами.

Мета доповіді. Розкрити специфіку російської інтервенції на сході країни, визначити її цілі та сформулювати розуміння важливості створення спеціалізованих інституційних механізмів для визначення пріоритетних заходів, гнучкого коригування фінансування, а також визначення спроможностей з впровадження, що є прийнятними для швидкого досягнення результатів з встановленням миру на Донбасі відновлення економічного потенціалу регіонів та України до конфліктного періоду.

Основна частина

Політика Росії щодо України протягом всього часу включала в себе намагання контролювати політику євразійської інтеграції під егідою

Російської Федерації (РФ), твердий примус з використанням політико-дипломатичних, економічних, енергетичних, інформаційних важелів впливу, а зараз це - пряма військова агресія. Втручання Кремля на Донбасі розглядається, як вихід України зі сфери впливу Росії, провалу російсько-центричного євразійського інтеграційного проекту та послаблення її геополітичних і геоekonomічних позицій.

Окупація Донбасу є одним із “силових” засобів російської політики, метою якого є перетворення України в контрольовану державу-сателіт або порушення статусу України в її нинішньому вигляді. Російське тлумачення подій на Донбасі загалом зводиться до державного заколоту в Україні.

Отже, в новій Стратегії національної безпеки РФ 2015 року [1] було визначено, що за допомогою Заходу відбувся антиконституційний заколот і до влади прийшли націоналістичні сили. Зокрема йдеться про те, що “русофобська київська влада” проводить “каральну операцію” проти повстанців Донбасу, проти “колишніх шахтарів і трактористів”[2].

Саме на твердженні внутрішнього конфлікту базується позиція Російської Федерації, що “повстанці” сформували власні органи самоврядування (ДНР-ЛНР), з якими офіційний Київ повинен вести прямі переговори.

Ця вимога російської сторони, яка має ціллю легітимізувати “ДНР-ЛНР” як офіційну сторону переговорного процесу, є одним з головних інструментів блокування роботи як у Нормандському форматі, так і в рамках тристоронньої контактної групи в Мінську. Крім того РФ стала активно поширювати ідею “Новоросії” яка, увійшла в офіційний публічний словник і стала політичною та ідеологічною мотивацією для Кремля і його подальших дій. Для досягнення цієї ідеї була розгорнута в РФ організаційна та інформаційна підтримка, створений телеканал “Новоросія”, однойменні інформаційні портали, інформаційні агентства, політичні рухи тощо. План “Новоросії” став складовою одного з російських стратегічних сценаріїв, який передбачав демонтаж сучасної української державності та розчленування країни. Наступний крок це ствердження Росії щодо непричетності до збройного конфлікту на Донбасі. Під час виступу в ООН 20 лютого 2019 року Президент України П. Порошенко оприлюднив дані про окупаційний контингент на Донбасі - “.....на Донбасі російські збройні формування мають 496 танків, 938 броньованих бойових машин, 128 реактивних систем залпового вогню, 776 артилерійських систем, в тому числі самохідних.”

Крім того, під час виступу було підкреслено, що загальна чисельність незаконних збройних формувань на Донбасі зараз становить близько 35 000 бойовиків, 2100 військовослужбовців з російських регулярних збройних сил, а загальна чисельність російських збройних сил вздовж російсько-українського кордону становить понад 87 тис. військовослужбовців [3].

Також, Російська присутність на Сході України фіксується і посадовими особами НАТО. Речник Пентагону адмірал Джон Кірбі заявив, що Росія продовжує стягувати свої війська до кордону з Україною, зміцнює

свої підрозділи, вони у високій готовності та мають те, що ми називаємо комбінованими можливостями: бронетехніку, артилерію, ППО і спецназ [6].

Зокрема йдеться про створення силовим шляхом повністю залежного та підконтрольного Кремлю проросійського анклав у вигляді невизнаних республік” з маріонетковим “урядом” і штучними атрибутами псевдодержавності. Ці “утворення” є реципієнтами російської воєнної, фінансово-економічної допомоги, тією чи іншою мірою інтегровані до РФ і використовуються, з одного боку, як воєнний полігон і геополітичний плацдарм подальшої російської експансії. Дана модель відпрацьована Москвою на теренах СНД і в повному обсязі та новими механізмами і технологіями запроваджена під час окупації українського Донбасу.

Російською Федерацією проводиться широкомасштабна мілітаризація окупованого регіону, створюється потужне, добре озброєне воєнне угруповання у вигляді “оперативно-тактичного командування “Донецьк” і “Другого армійського корпусу народної міліції Луганської народної республіки” під командуванням штабу 8-ої армії Південного військового округу [4]. Через контрольований кордон РФ здійснює поставки бойової техніки, озброєння, забезпечує ротацію особового складу російського окупаційного контингенту. Водночас постійно використовуються різноманітні засоби психологічного тиску, провокацій, шантажу з метою залучення місцевого населення до лав бойовиків, розповсюджується ідеологія “протистояння агресивному київському режиму”. Створюється штучна атрибутика “незалежності та державності” “ДНР-ЛНР”, сформовуються маріонеткові мілітаризовані псевдодержавні “владні” інституції, “міністерства”, “відомства”, “народна рада”, “рада міністрів”, “прокуратура”, “центробанк”, “верховний суд” та ін. Всі ці “державно-політичні конструкції” контролюється і керується адміністрацією Президента і Урядом РФ, російськими спецслужбами. Місцева влада, що вочевидь не є самостійною, в “ДНР-ЛНР” є ширмою і технічним інструментом російської окупаційної влади.

Росія постійно здійснює скоординовані заходи щодо легітимізації окупаційного режиму на Донбасі, які відображаються на прямих переговорах керівників “ДНР-ЛНР” і офіційних представників України, запроваджується в “часткової” легалізації ДНР та ЛНР, здійснення спроби залучити чиновників цих “республік” до дискусій на майданчиках впливових міжнародних організацій, організації відкриття представництв “ДНР- ЛНР” в європейських країнах.

Законодавством України визначається, що на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей “...збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль сухопутної території та її внутрішніми водами, надрами під територіями та повітряний простір над цими територіями”[5]. Діяльність цих адміністрацій визначено незаконною, їх рішення і акти є недійсними та не створюють жодних правових наслідків, і Україна не несе відповідальності за їх діяльність.

Висновки

Відчуження Донбасу від України є інструментом і складовою окупаційної тактики тотальної політико-ідеологічної і соціокультурної “русифікації” регіону, проведення переорієнтації суспільної свідомості, докорінне змінення соціокультурного середовища, вкорінення і поширення проросійських настроїв, ідеології “русского мира”, гуманітарне відторгнення від України, формування негативного ставлення до київської влади як такої. Одним із завдань російської експансії на Сході України є жорстка політико-ідеологічна, соціально-економічна, гуманітарна “прив’язка” цього регіону до Росії за формального невизнання “незалежності та суверенності” цих республік. Демократична та економічно процвітаюча Україна є катастрофою для Москви та її російсько-центричного євразійського інтеграційного проекту. Тому необхідно сформувані сильні інституційні механізми, щодо збереження і підтримки цілісності країни, що сприятиме відновленню позитивного інвестиційного клімату держави що сприятиме зростанню економічного потенціалу регіонів та України до конфліктного періоду.

Список використаних джерел

1. Указ Президента Російської Федерації "Про Стратегію національної безпеки Російської Федерації": від 31.12. 2015 № 683.
2. Підсумкова прес-конференція від 17.02. 2015 року прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана і президента РФ Володимира Путіна. Угорщина, Будапешт URL: <https://rg.ru/2015/02/17/putin-budapesht-site.html> (дата звернення: 29.03.2021)
3. Виступ Президента України на дебатах ГА ООН з питання “Ситуація на тимчасово окупованих територіях України”. – Офіційне Інтернет представництво Президента України, 20 лютого 2019р., URL:<https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-debatah-generalnoyiasambleyi>(дата звернення: 29.03.2021)
4. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. URL:<https://razumkov.org.ua>(дата звернення: 29.03.2021).
5. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. Закон України від 18.01.2018 р.№ 2268-VIII Відомості Верховної Ради України. 2018, № 10, С.54
6. BBCNEWS: Пентагон: російські війська нарощують потужність URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/08/140806_pentagon_russian_roops_near_ukrainevs(дата звернення: 29.03.2021)

Василь Баратюк, кандидат військових наук, доцент, доцент Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8851-3606>

Олександр Лазоренко, кандидат психологічних наук, доцент, професор Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8574-4882>

ПОГЛЯДИ НА ЗМІСТ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИКОРДОННОЇ КОМЕНДАТУРИ ШВИДКОГО РЕАГУВАННЯ

***Анотація.** На підставі раніше виконаних досліджень та досвіду участі прикордонного відомства в операції Об'єднаних сил на сході України представлено деякі погляди на зміст організації оперативно-службової діяльності прикордонної комендатури швидкого реагування. Наведені положення можуть бути удосконаленим та адаптованим до умов, в яких виконують завдання прикордонні підрозділи.*

***Ключові слова:** організація, оперативно-службова діяльність, підрозділ охорони державного кордону, прийняття рішення.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Дії по захисту державного кордону України підрозділами Державної прикордонної служби України (ДПСУ) в 2014 році висвітили низку проблемних питань, серед яких найважливішим є виконання завдань в умовах збройної агресії. Основним структурним підрозділом прикордонного загону, призначеним для захисту державного кордону, а також виконання завдань в зоні операції Об'єднаних сил (ООС), є прикордонна комендатура швидкого реагування (ПКШР). Враховуючи обстановку на лінії розмежування у межах Донецької та Луганської областей та зміст завдань, покладених на ДПСУ, проблематика організації оперативно-службової діяльності (ОСД) ПКШР нині залишається актуальною.*

***Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Проблеми застосування підрозділів ДПСУ в зоні проведення ООС розглядали О. Андрушко, В. Баратюк, В. Городнов, В. Мазур, А. Мисик, М. Стрельбіцький, В. Каратаєв, В. Кириленко, А. Курашкевич, О. Лазоренко та ін. Не піддаючи сумніву вагомість раніше проведених наукових розвідок слід визначити, що питання організації ОСД ПКШР потребують подальшого дослідження, що визначає актуальність статті.*

***Мета доповіді.** Представити на обговорення деякі погляди на зміст організації оперативно-службової діяльності прикордонної комендатури швидкого реагування.*

Основна частина

Підрозділи ДПСУ виконуються завдання в зоні ООС в складних та динамічних умовах [1,2]. Насамперед це закріплення противником за собою непідконтрольні нам території шляхом нарощення військової присутності (військові інструктори, військові підрозділи, найманці та інше), підготовка незаконних збройних формувань (НЗФ) для здійснення диверсійних актів на підконтрольній території України, ведення агресивної інформаційно-пропагандистського тиску на місцеве населення та інше. Не менш важливою складовою умов, в яких діють прикордонні підрозділи, є діяльність сепаратистських утворень на непідконтрольних Україні територіях.

Протиправну діяльність НЗФ здійснюють військовим шляхом: утримують захоплені території, ведуть активну розвідувально-диверсійну діяльність на підконтрольній нам території у вигляді нападу на підрозділи, військові колони, окремі прикордонні наряди, кораблі та катери Морської охорони, мінування автошляхів, захоплення у полон військовослужбовців, захоплення заручників з числа місцевих жителів тощо.

Наступним важливим елементом обстановки є контрабандна діяльність через лінію розмежування. Результати ОСД свідчать, що найбільш активно через лінію розмежування переміщуються зброя, вибухівка, наркотичні засоби, господарчі товари та інше.

Наведені умови та досвід ОСД спонукали до створення штатної одиниці, яка була б здатна виконувати завдання в наведених вище умовах. Такою одиницею стала ПКШР. Її штатна структура та озброєння дозволяють здійснювати ОСД щодозахисту державного кордону, посилення підрозділів охорони державного кордону (ПОДК) прикордонного загону, складати резерв начальника прикордонного загону, регіонального управління, та виконувати інші завдання [3].

Слід звернути увагу, що умовою успішного виконання ПОДК визначених завдань буде належним чином організована взаємодія з між підпорядкованими підрозділами [4], а також з іншими підрозділами взаємодіючих структур.

ПКШР як складова ДПСУ діє в межах Законів України «Про державний кордон України», «Про Державну прикордонну службу України» та інших законодавчих актів України. Зміст завдань, які на неї покладаються, передбачені розділом 1 статті 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [5]. Деталізація завдань може бути здійснена у відповідності до обстановки, в якій ПКШР буде діяти, Головою ДПСУ, начальником регіонального управління ДПСУ або начальником прикордонного загону.

Управління ПКШР здійснює комендант. На підставі аналізу наукових досліджень [1–4] можемо сформулювати зміст поняття «управління ПКШР». Управління ПКШР – це цілеспрямована діяльність органів управління, керівного складу та підрозділів управління комендатури щодо

створення умов для забезпечення реалізації підрозділом покладених на нього повноважень і підтримання його в готовності до виконання завдань.

В управлінні ПКШР є свої особливості. До них відносяться: виконання ПКШР ОСД може здійснюватися або в повному складі, або частиною її підрозділів; завдання ОСД виконуються як по обороні, так і по охороні державного кордону України. Наведені особливості в певній мірі накладають свій відбиток на першу складову управління – організацію ОСД ПКШР, яку пропонується розглядати як комплекс заходів, який проводиться комендантом з підготовки підрозділів і органів управління ПКШР до виконання завдань, визначених старшим начальником.

У відповідності до керівних документів [3; 6] організація ОСД ПОДК, до яких відноситься ПКШР, включає наступні заходи:

прийняття рішення на здійснення ОСД;

планування ОСД;

визначення завдань заступникам та начальникам структурним підрозділів ПКШР;

організація взаємодії та всебічного забезпечення.

На перший погляд, перераховані заходи є звичайними в діяльності начальника ПОДК, але їх зміст вказує на особливості виконання оперативно-службових завдань ПКШР. Так, при оцінці обстановки комендант ПКШР повинен, крім звичайних положень оцінки обстановки, додатково вивчити:

наявну оперативну інформацію;

можливий характер, тактику дій правопорушників, НЗФ, диверсійно-розвідувальних груп та підрозділів противника;

характер місцевості, її вплив на дії противника та наші дії;

можливості сусідніх ПКШР, ПОДК прикордонного загону, підрозділів ЗСУ по наданню допомоги у разі ускладнення обстановки, порядок взаємодії з ними;

обсяг та характер пасажиро-вантажних перевезень через контрольні пункти в'їзду-виїзду, необхідний склад змін.

Висновки з оцінки обстановки з урахуванням вище викладених положень враховуються комендантом при формуванні задуму дій ПКШР. Їх зміст може бути наступним:

напрямок зосередження основних зусиль;

порядок оборони та охорони державного кордону та здійснення контрольних операцій у контрольних пунктах в'їзду-виїзду на напрямку зосередження основних зусиль та решті ділянки відповідальності ПКШР;

порядок проведення контрольних і режимних заходів;

порядок підготовки підрозділів до знищення озброєних груп противника та відбиття нападу на місце дислокації ПКШР.

Висновки

Проведене дослідження не претендує на повноту та завершеність. Здійснення більш ґрунтовного аналізу всіх актуальних питань у цій сфері унеможливилює формат публікації, а їх висвітлення – певна закритість такої інформації. Наведений зміст організації ОСД комендантом ПКШР може бути основою для управління ПКШР. Він може бути удосконаленим та адаптованим до умов, в яких виконуватиме завдання ПКШР.

Список використаних джерел

1. Трембовецький О. Г., Лазоренко О. В. Аналіз умов виникнення регіональних збройних конфліктів та завдання прикордонного відомства у разі їх виникнення. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки.* 2015. №4. С. 248-261.

2. Баратюк В.І., Березенський О.І., Глуздань О.П. Рекомендації старшому прикордонного наряду щодо організації засідки в умовах бойового зіткнення з противником. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки.* 2015. №4. С. 6-17.

3. Положення про прикордонну комендатуру швидкого реагування Державної прикордонної служби України : затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 21.03.2016 № 190 (окреме видання).

4. Лазоренко О., Баратюк В., Лемешко В. Рекомендації начальнику відділу прикордонної служби щодо організації взаємодії між підпорядкованими підрозділами. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки.* 2020. №2(83). С. 153-167.

5. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. Відомості Верховної Ради України (зі змінами станом на 18.12.2015). № 27. 2003.

6. Інструкція з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України частина I : затв. наказом Адміністрації ДПСУ від 29.12.2009 року №1040 (зі змінами), Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2010. 176 с.

Руслан Грищук, заслужений діяч науки і техніки України, доктор технічних наук, професор, начальник кафедри захисту інформації та кібербезпеки факультету охорони державної таємниці та інформаційного протиборства Житомирського військового інституту

імені Сергія Корольова, Житомир,
Україна
<https://orcid.org/0000-0001-9985-8477>

ДІЇ В КІБЕРПРОСТОРІ ЯК АСИМЕТРИЧНА ВІДПОВІДЬ НА “ГІБРИДНУ” АГРЕСІЮ РОСІЇ

***Анотація.** У тезах коротко але змістовно вказано на перспективність дій в кіберпросторі як асиметричної відповіді на “гібридну” агресію Росії. З цією метою визначено деякі невідповідності, існування яких стримує досягнення поставленої мети. Виходячи з сутності кібероборони запропоновано її ключові складові, реалізація заходів із впровадження яких забезпечить захист суверенітету та обороноздатності держави, сприятиме запобіганню виникненню збройного конфлікту та відсічі збройній агресії. Відкритий характер тез суттєво обмежує викладення ряду питань, які поглиблюють викладені в роботі ідеї.*

***Ключові слова:** кібероборона, дії в кіберпросторі, кіберрозвідка, кіберзахист, кібервплив.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Триваюча збройна агресія Росії проти України потребує пошуку нових, нетривіальних форм і способів застосування Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони для забезпечення воєнної безпеки держави. Суттєва різниця між військовими потенціалами України та Росії та ядерний статус останньої, також є одним з ключових факторів, які стримують вирішення збройного конфлікту на сході нашої держави суто військовими засобами. Питання повернення анексованого Криму в умовах, що склалися також не знімається з порядку денного. Низька ефективність політико-дипломатичних, економічних [2], інформаційних та інших заходів впливу на Росію й надалі не сприяє суттєвому зменшенню рівня воєнних загроз з її боку.*

Визнаючи потребу подальшого розвитку спроможностей щодо забезпечення кібербезпеки, кіберзахисту та кібероборони під час підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України, необхідність в яких визначена Стратегією воєнної безпеки України [1], проблема їх набуття, а також форми і способи реалізації й необхідні сили та засоби залишаються невизначеними. Таким чином, проблема асиметричної відповіді на “гібридну” загрозу з боку Росії шляхом ведення дій в кіберпросторі залишається актуальною.

***Аналіз останніх досліджень та публікацій.** В останні роки питанню дослідження ролі й місця дій в кіберпросторі в контексті російсько-українського збройного конфлікту приділяється значна увага як вітчизняної [3–5], так і світової наукової спільноти [6–8]. Поряд з тим згадані та більшість інших, доступних з відкритого друку, джерел переймаються лише*

кількома основними проблемами, а саме – дефініційно – категорійного характеру; констатації факту проведених дій в кіберпросторі; вирішенню часткових технічних або правових задач. Проблеми підготовки до ведення та ведення активних асиметричних дій в кіберпросторі увага майже не приділяється.

Мета доповіді. Пошук можливих шляхів вирішення проблеми забезпечення кібероборони України.

Основна частина

Дії в кіберпросторі у розрізі виконання завдань реалізації державної політики у воєнній сфері та сфері оборони згідно до Стратегії воєнної безпеки України передбачають подальший розвиток спроможностей щодо забезпечення [1]: по-перше, кібербезпеки; по-друге, кіберзахисту; по-третє кібероборони. Як випливає з [1] згадані вище завдання ототожнююся, що є *неправомірним ні по суті, ні по змісту* й дещо розходяться із завданнями, визначеними у Законі України “Про основні засади забезпечення кібербезпеки України”. Існуюча парадигма забезпечення кібероборони подана схематично у вигляді рис. 1.

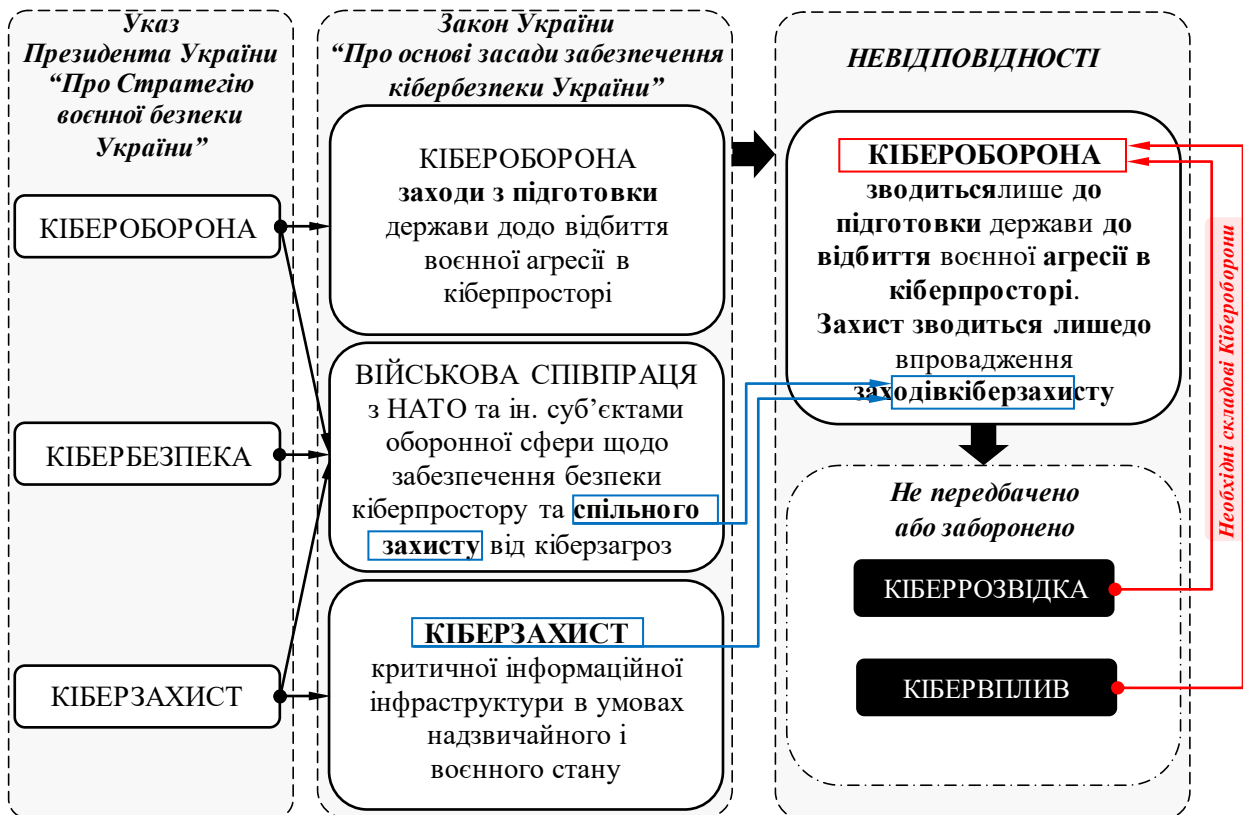

Рисунок 1 – Причинно-наслідкові зв'язки, наявність яких стримує підготовку та ведення дій в кіберпросторі

На наше переконання, дії в кіберпросторі як асиметрична відповідь на “гібридну” агресію Росії в контексті забезпечення всеохоплюючої оборони та кібероборони, як її невід’ємної складової в умовах існуючої парадигми не можуть бути ефективними [9–13]. Існуючі невідповідності завуальовують їх

сутність та зміст. Розмивається відповідальність між складовими сектору оборони за кібероборону України тощо.

В умовах, що складаються потребує перегляду та корекції існуючі підходи до забезпечення кібероборони України. Можливий коригувальний варіант на шляху вирішення проблеми подано на рис. 2.

Запропонований підхід не суперечить чинній інституційній базі. Він відрізняється від відомих лише систематизацією завдань підготовки до

кібероборони України та ведення воєнних дій у кіберпросторі для захисту суверенітету держави та забезпечення її обороноздатності, запобігання збройному конфлікту та відсічі збройній агресії. Крім того, запропонований підхід не виключає військової співпраці з НАТО та ін. суб'єктами сектору безпеки України щодо забезпечення безпеки кіберпростору та спільного захисту від кіберзагроз. Питання кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури в умовах надзвичайного і воєнного стану також не виключені з його контуру (на рис. 2 не приведені). Також запропонований підхід на відміну від відомих, що головне – передбачає цілковите покладання завдань кібероборони, як складової оборони України виключно на Збройні Сили України. Тобто не тільки завдання з підготовки до відбиття воєнної агресії у кіберпросторі, а й ведення воєнних дій у ньому.

Рисунок 2 – Пропозиції до уточнення сутності кібероборони України, що визначають характер майбутніх дій в кіберпросторі

Екстериторіальність кіберпростору та технологічні можливості цілком дозволяють Збройним Силам України вести активну кібероборону не порушуючи Мінські домовленості, при цьому досягаючи технологічної переваги в кіберпросторі, створюючи при цьому сприятливі умови повернення окупованих територій. Поряд з тим, виконання згаданих завдань

(див. рис. 2) потребує уточнення основних завдань Військ зв'язку та кібербезпеки Збройних Сил України, викладених у відповідній Доктрині.

Отже, без приведеної систематизації завдань кібероборони ведення дій в кіберпросторі носитиме поодиноким епізодичний характер.

Висновки

Таким чином, у доповіді для безумовного виконання покладених Конституцією України на Збройні Сили України завдань із забезпечення оборони та кібероборони як її складової, уточнено ряд основоположних концептуальних завдань із ведення дій в кіберпросторі, як можливого шляху асиметричної відповіді на “гібридну” агресію Росії.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України №121/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України” [Електронний ресурс] // Офіс Президента України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/LcobFgL>.
2. Facts you should know about Russian military aggression against Ukraine [Електронний ресурс] // Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/RcoPMoA>.
3. Дії в кіберпросторі під час підготовки та ведення мережецентричної війни / О. М. Чередниченко, О. Ю. Гук, Р. М. Шгонда та ін. // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – 2017. – № 2. – С. 107–111.
4. Тютюнник В. Кібероборона України: стан, проблеми та актуальні заходи щодо її забезпечення [Електронний ресурс] / В. Тютюнник // Оборонно-промисловий кур'єр. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/gco03kO>.
5. Павлюк Л. Українсько-російські інформаційні війни: аспекти, сценарії, комунікативні стратегії / Л. Павлюк // Вісник Львівського університету – 2012. – № 33. – С. 218–229.
6. Geers K. Cyber War in Perspective: Russian Aggression against Ukraine / K. Geers. – Tallinn :CCDCOE, 2015. – 176 с.
7. Perkovich G. Understanding cyber conflict; Fourteen Analogies / G. Perkovich, A. E. Levite. – Washington, DC: GeorgetownUniversityPress, 2017. – 309 с.
8. Schulze M. Cyber in War: Assessing the Strategic, Tactical, and Operational Utility of Military Cyber Operations / M. Schulze. – Tallinn :NATO CCDCOE Publications. – 2020. – №12. – С. 183–197.
9. Грищук Р. В. Основи кібернетичної безпеки: монографія / Р. В. Грищук, Ю. Г. Даник; за заг. ред. проф. Ю. Г. Даника. – Житомир: ЖНАЕУ, 2016. – 636 с.

10. Грабар І. Г. Безпекова синергетика: кібернетичний та інформаційний аспекти: монографія / І. Г. Грабар, Р. В. Грищук, К. В. Молодецька; за заг. ред. д.т.н., проф. Р. В. Грищука. – Житомир : ЖНАЕУ, 2019. – 280 с.

11. Грищук Р. В. Концептуальні засади забезпечення кібероборони держави в умовах ведення гібридної війни: від теорії до практики / Р. В. Грищук // Наук.-практ. конф. [“Проблеми теорії та практики інформаційного протидія в умовах ведення гібридних війн”] (Житомир, 24 – 25 жовтн. 2019 р.). – Житомир : ЖВІ, 2019. – С. 199–200.

12. Грищук Р. В. Роль та місце кібероборони в питаннях забезпечення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері / Р. В. Грищук // Наук.-практ. конф. [“Забезпечення інформаційної безпеки держави у воєнній сфері: проблеми та шляхи їх вирішення”] (Київ, 27 лист. 2019 р.). – К. : НУОУ імені І. Черняхівського, 2019. – С. 60–62.

13. Грищук О. М. Аналіз чинників, що негативно впливають на забезпечення кібероборони держави / О. М. Грищук, Р. В. Грищук // Матеріали наук.-практ. вебінару [“Забезпечення кібероборони держави”] (Київ, 16 квіт. 2020 р.). – К. : НУОУ імені І. Черняхівського, 2020. – С. 5–8.

Анатолій Пельц, викладач кафедри тактики та бойового забезпечення Житомирського військового інституту імені Сергія Корольова, Житомир, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-2254-5397>

РОСІЙСЬКА ОКУПАЦІЙНА ТАКТИКА НА СХОДІ УКРАЇНИ

***Анотація.** Розкрито основні особливості тактики окупаційних військ РФ на території східних регіонів України. Зроблено акцент на пошуку найбільш уразливих місць окупаційної тактики ворога з тим, щоб розробити систему протидії російській агресії. Здійснено аналіз механізмів ведення гібридної війни проти України з боку РФ. Визначено особливості окупаційної політики на Сході України в частині соціально-економічних заходів та патріотичного виховання. Зроблено наголос на військовій протидії та активізації воєнних форм деокупації території Сходу України від проросійських квазідержавних утворень.*

***Ключові слова:** донбас, деокупація, гібридна війна, збройна агресія проти України, російська окупаційна тактика.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Сучасний етап російської окупації частини території суверенної України перебуває у стані перманентної невизначеності та триманні в напрузі української сторони. Беззаперечним є той факт, що окупація Росією східних регіонів України укладається в*

загальну глобальну стратегію Росії зі створення “зони комфорту” навколо себе, яка виявляється у формуванні лояльних режимів, які б підтримували інтерес політичного керівництва РФ. Однак у випадку з Україною російська окупаційна тактика зазнала певних деструктивних змін та трансформацій, що призвело до пошуку нових форм утримання частково окупованих територій України. Утримання цих територій є вкрай важливим з погляду реалізації стратегій регіонального та глобального лідерства. Для України зміна окупаційної тактики РФ відносно українських територій є засобом просування власних інтересів та цілей щодо де окупації та відновлення суверенітету на всій території України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні важливо розуміти, що окупація РФ на Сході України є не лише й навіть не стільки предметом наукового дискурсу, скільки проблемою військово-політичного характеру, що змінює акценти вирішення цієї проблеми з наукового, методологічного забезпечення в бік практичної розробки та реалізації контркупаційних заходів. Так, в аспекті соціально-економічного та суспільно-політичного напрямку проблематика протидії тактиці російських окупаційних військ на Сході України розглядалася в працях таких учених, як В. Брехуненко, П. Гай-Нижник, А. Гольцов, В. Ковальчук, М. Ковальчук, В. Корнієнко, Є. Магда. Серед військових експертів слід виділити Ю. Каріна, А. Киридон, К. Машовця, Д. Тимчука, С. Трояна та ін.

Метою доповіді є розкриття особливостей тактики російських окупаційних військ на Сході України та аналіз напрямів і можливостей протидії основним тактичним загрозам у різних сферах суспільного життя.

Основна частина

Відповідь України на просування російської окупації на східних територіях держави повинна не лише й не стільки включати заходи оперативно-тактичного характеру, скільки створювати стратегічні переваги для подальшої деокупації та подолання соціально-економічних та негативних суспільно-політичних наслідків. Тобто акцент у цьому дослідженні спрямовано головним чином на розкриття механізмів та сутності російської окупаційної тактики з тим, щоби створити адекватні та відповідні засоби реагування та контрвипередження дій російських окупаційних сил.

Як зазначає А. Гольцов, інтервенцію на Донбасі РФ розпочала на основі величезного потенціалу в регіоні своєї “м’якої сили” з її ідейно-політичною, культурною та інформаційною складовими. І нині російська “м’яка сила” домінує в суспільному житті ОРДЛО. Показово, що конфлікт на Донбасі із самого початку часто кваліфікувався в Росії як “громадянська війна”. Крім того, нерідко наголошувалося на міжетнічному характері боротьби російського та російськомовного населення Донбасу з українськими націоналістами [2]. Така тактика втілюється у відповідному інформаційному супроводі та висвітленні конфлікту в російських та російськомовних ЗМІ. Інформаційне підґрунтя, потужна пропаганда – це

основа тактичної переваги російських окупаційних сил на Сході України. На сьогодні, на нашу думку, протидія цій тактиці повинна полягати в такому:

просуванні нових інформаційних продуктів українського пропагандистського змісту, але російською мовою для переконання у відсутності проблеми мовного протистояння в Україні;

створенні відповідного російськомовного інформаційного контенту в мережі Інтернет, орієнтованого виключно на жителів східних регіонів України та вимушено переміщених осіб із Донбасу. Через формування відповідного інформаційного сприйняття та підтримку родинних зв'язків населення окупованих територій буде поступово переконуватися рідними та близькими, які перебувають та проживають на території України;

формуванні доказової бази та постійному опублікуванні доказів російської окупації та порушення російськими військами режимів припинення вогню та скоєння російськими окупаційними військами військових та інших злочинів.

Зауважимо, що головним мотивом Росії був намір залучити Україну до інтеграційного проекту, який надав би РФ критичної ваги, необхідної для позиціонування себе як одного з впливових центрів сучасного світу і глобального конкурента, здатного брати участь у вирішенні ключових питань міжнародних відносин на рівні із США, ЄС та Китаєм. З початком російської агресії проти України цей намір трансформувався в інший, більш далекосяжний – ліквідацію України як незалежної і суверенної держави в її міжнародно визнаних кордонах [4].

Але на сьогодні тактика військової окупації змінюється, відбуваються постійні військові дії малої інтенсивності із залученням доволі широкого кола диверсійних військ та застосування інструментів гібридної війни, терористичних атак, снайперської війни тощо. При цьому вздовж кордону України та Росії зберігається присутність значних військових сил, які своєю структурою та наповненням демонструють перманентну готовність до активної інтервенції вздовж усього кордону. Це дає певні тактичні переваги для Росії, оскільки створює стан постійної загрози повномасштабної війни. Для окупованих територій на Сході України такі дії формують систему загроз, що виявляються через ризики інкорпорації так званих ДНР та ЛНР до складу України на умовах та у форматі, який пропонується російською стороною. Протидія таким активним тактичним діям з боку України, на наш погляд, перебуває у площині військової активності:

по-перше, існує потреба активізації контрдиверсійних заходів, зокрема шляхом ведення активних бойових дій малої інтенсивності на окремих ділянках фронту;

по-друге, важливим є постійне отримання оперативно-тактичних переваг на ділянках фронту, де існує можливість просування на окуповану територію та створення там опорних пунктів;

по-третє, потребує активізації застосування БПЛА по всьому фронту з метою мінімізації оперативно-тактичних переваг окупаційних військ,

зокрема в контексті нанесення втрат, руйнування тилової інфраструктури окупаційних військ, ліквідації каналів забезпечення передових частин, розвідки тощо;

по-четверте, потребує активізації система підготовки та ротації військ ООС з метою підтримання високого рівня оперативності та маневреності ЗСУ.

Слід зазначити, що основна тактична перевага російських окупаційних військ полягає у тому, що «гібридна» анексія Донбасу створила «ДНР-ЛНР» – ворожу Україні мілітаризовану зону, просочену ідеологією «русского мира», наповнену зброєю, вкриту густою мережею агентури та резидентури російських спецслужб, контрольовану армією бойовиків на чолі з російськими офіцерами [1]. Активна фаза будь-якої військової операції з боку України передбачатиме фактично ліквідацію особового складу військ РФ, яких «немає» на території України, що стало вже квінтесенцією російської пропаганди та викривлення фактів.

Обґрунтування окупації та підтримка ДНР та ЛНР з боку Росії укладається в так звану концепцію Новоросії як елемента постімперської історичної спадщини, що активно використовує Росія, пояснюючи та виправдовуючи свій вплив на незалежну Україну. Це обумовлює третій блок оперативно-тактичних заходів окупаційних військ, який загалом можна охарактеризувати як інтегративний. Росія активно впроваджує елементи квазідержавності: систему морально-патріотичного виховання; систему зв'язків у форматі «громадянин – держава», що передбачає паспортизацію та отримання громадянства ДНР, ЛНР, систему соціального забезпечення тощо; створення нової історичної реальності, коли вже понад сім років ДНР та ЛНР позиціонуються політичним керівництвом РФ як суб'єкти конфлікту. Усе це створює складну ситуацію, оскільки відбуваються внутрішньо суспільні процеси на непідконтрольній території, що значно мінімізує горизонт можливостей для України у плані протидії такій тактиці РФ.

Висновки

Результат проведеного дослідження показав, що сучасна російська окупаційна тактика на Сході України передбачає набір активних дій, які умовно укладаються в три основні напрями: військові дії; інформаційно-пропагандистські заходи; заходи інтеграційного характеру. Кожен із напрямів передбачає активне впровадження та зміцнення російського впливу на території східних регіонів України з метою подальшої інкорпорації створених на цих територіях квазідержавних утворень. У цьому контексті основна увага з боку України повинна приділятися нейтралізації негативного впливу російської пропаганди в поєднанні з активними контр диверсійними та воєнними діями із фізичної деокупації захоплених територій. На наше глибоке переконання, мирний план із деокупації на сьогодні вже вичерпав себе, оскільки відбувається формування нового соціуму на окупованих територіях, що в поєднанні із посиленням патріотичного виховання молоді на окупованих територіях із

основним антиукраїнським лейтмотивом створюватиме чим далі, тим більш незворотну суспільно-політичну деградацію регіону. У цьому контексті основою російської окупаційної тактики виступає антиукраїнська пропаганда в поєднанні із просуванням ідеології квазідержавності східних територій України.

Список використаних джерел

1. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання (робоча версія аналітичної доповіді). – Київ: Центр Разумкова. – 2019. 144 с.
2. Гольцов А. Стратегія і цілі російської інтервенції на Донбасі: війна на Донбасі. 2019. С. 137-140
3. Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. – Київ: Каламар, 2017.
4. Переосмислення деокупаційної політики України в рамках гібридної війни Росії проти України. – Київ: Міжнародний фонд «Відродження». 2020. 173 с.

Олександр Перегуда, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, заступник начальника наукового центру Житомирського військового інституту імені Сергія Корольова, Житомир, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8802-0740>

Олена Черкес, науковий співробітник науково-дослідного відділу наукового центру Житомирського військового інституту імені Сергія Корольова, Житомир, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2623-5364>

Петро Пюнтківський, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, заступник начальника науково-дослідного відділу наукового центру Житомирського військового інституту імені Сергія Корольова, Житомир, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-9103-5393>

РЕГУЛЮВАННЯ ЯКІСТЮ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ МОНІТОРИНГУ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ ВИПУСКНИКІВ

Анотація. Одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації вищої освіти України є забезпечення якості підготовки військових фахівців на рівні міжнародних стандартів. Розв'язання даного завдання можливе за умови впровадження інформаційної системи взаємодії стейкхолдерів для регулярного оцінювання військових фахівців за компетентнісним підходом, яка забезпечить моніторинг кар'єрного зростання випускників і дозволить впровадити інноваційні технології навчання в освітній процес.

Ключові слова: освітній процес, якість вищої освіти, інформаційна система, моніторинг кар'єрного зростання.

Вступ

Постановка проблеми. Реалізація системи національної безпеки і оборони України потребує зміни у підходах до підготовки військових фахівців, розроблення нових та зміни існуючих законодавчих актів, які регламентують діяльність відповідно діючим моделям, стандартам та процедурам організації освітнього процесу держав-членів НАТО. Замовники та роботодавці розвивають оборонні спроможності, спираючись на новітнє озброєння, військову техніку та високий рівень професійної компетенції військовослужбовців. Стратегічне бачення розвитку компетентностей випускників (військових фахівців) вимагає інтегрувати оцінку роботодавців (замовників) з власною внутрішньою оцінкою закладу вищої освіти (ЗВО), об'єднуючи військові та цивільні відносини, запроваджуючи нові ідеї та підходи щодо організації освітнього процесу, удосконалюючи систему регулярного оцінювання військових фахівців за підсумками підготовки. У цьому контексті найважливішим фактором є забезпечення високого рівня вищої військової освіти, безперервне, професійно-орієнтоване навчання військовослужбовця впродовж життя. Це потребує даних, які б у динаміці відображали оцінки роботодавців щодо якості вищої освіти та відповідності освітніх програм вимогам типових спроможностей Збройних Сил (ЗС) України які необхідно нарощувати та формувати, сумісності з відповідними підрозділами сил НАТО.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові дослідження з проблеми формування компетентностей випускників як результату навчання проводились у роботах О. Заблоцької, С. Лондара, В. Луначека [1,2,3]. Критерії оцінки професійної компетентності розглянуті у праці Л. Заїки [4]. Аналіз розглянутих наукових джерел показує, що сформовані компетентності розглядаються дискретно, оцінка якості набутих компетентностей здійснюється на кінцевих результатах навчання, що усуває від відповідальності особистість здобувача вищої освіти за результати свого кар'єрного зростання, не дозволяє в динаміці відслідковувати його розвиток. На сьогоднішній день набуває актуальність дослідження

проблеми моніторингу кар'єрного зростання випускників як результату сформованості професійних компетентностей.

Мета доповіді. Обґрунтувати необхідність розробки інтегрованої системи взаємодії стейкхолдерів, яка забезпечить моніторинг кар'єрного зростання військових фахівців, дасть можливість оцінити рівень компетентностей випускників ЗВО, їх готовність виконувати професійні функції.

Основна частина

На даний час ЗВО активно взаємодіють з роботодавцями. Типовими формами такої взаємодії є участь замовників, роботодавців у розробці змісту програм навчання, організація виробничої практики, участь військових фахівців у навчальному процесі. Запровадженням нових перспективних напрямів підготовки, наукових шкіл та досліджень, яких вимагають умови оборонної реформи та сучасна безпекова ситуація у світі, займаються структури державного рівня: Міністерство освіти і науки України, Український центр оцінювання якості освіти, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Національне агентство кваліфікацій. Вони формують освітню політику, надають інформаційну та методичну підтримку, щодо нових спроможностей, встановлюють нормативні вимоги до ЗВО та органів управління, регулюють зміст, формати досліджень. ЗВО, в свою чергу, повинні враховувати результати досліджень для планування освітньої діяльності, щоб готувати кадрові ресурси на довго-, середньо- та короткострокову перспективу більш цілеспрямовано, точно та обґрунтовано, швидко адаптуючись до змін в економічній, політичній ситуації. Важливим завданням є створення концепції розроблення галузевих рамок кваліфікацій, які об'єднують національну рамку кваліфікацій та освітні програми, що дозволить поглибити їх узгодженість, гнучкість.

Ці обставини зумовлюють необхідність розробки інтегрованої системи взаємодії стейкхолдерів (замовників, представників галузевих об'єднань роботодавців, професійних асоціацій, асоціацій навчальних закладів, педагогів, науковців, тощо), яка забезпечить моніторинг кар'єрного зростання випускників, дасть можливість оцінити рівень компетентностей випускників ЗВО, їх готовність виконувати професійні функції.

Роль різних учасників у цьому процесі потребує удосконалення нормативно-правового регулювання взаємодії, розроблення нових та зміни існуючих міжгалузевих і галузевих нормативних актів державних комітетів, міністерств і служб України, які регламентують діяльність в освітній сфері.

Модель оцінювання професійної компетентності потребує проектування, порівняння та взаємного узгодження між собою освітніх та професійних кваліфікацій. Тому надалі, в рамках розробки моделі

оцінювання професійної компетентності, необхідно створити команду (структурний підрозділ, центр), ключовим завданням якого є підготовка завдань для складання письмового тестування та практичних завдань для оцінювання результатів службової діяльності військових фахівців на підставі показників результативності, ефективності та якості, визначених з урахуванням посадових обов'язків.

При розробці завдань та показників оцінювання повинні враховуватися три виміри: знання, уміння та навички, цінності та ставлення. При визначенні вимог до професійних знань необхідно враховувати особливості сфери відповідальності (основного напрямку роботи за посадою) та специфіку основних обов'язків за посадою, які потребують знання фундаментальних, гуманітарних та природничих наук. Завдання мають ґрунтуватися на відповідних спроможностях, державних цільових програмах, спрямованих на розв'язання проблем у сфері оборони держави, бути адаптовані до кращих європейських стандартів та освітніх запитів, сприяти процесу професійного зростання, забезпечення особистісного розвитку. Визначення результатів виконання тестових завдань має здійснюватися на підставі методичних рекомендацій та чинного законодавства.

При виконанні науково-дослідної роботи, у наукових статтях [5], авторами Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова запропонована модель інформаційного забезпечення освітньої діяльності з питань оцінювання результатів навчання випускників за підсумками їх службової діяльності. З метою оперативного реагування на потреби ЗС України запропоновано залучати замовників шляхом проведення узагальнення, систематизації результатів атестування військовослужбовців, складання профілю військовослужбовця протягом кар'єри. Розроблений підхід, що передбачає інтеграцію процесів кадрової та освітньої діяльності, дає можливість наповнити новим змістом стандарти вищої військової освіти, професійні стандарти, освітньо-професійні програми та робочі програми навчальних дисциплін.

Висновки

Отже, важливим напрямом удосконалення якості освітніх послуг є оптимізація нормативно-правової бази, вироблення нових підходів до встановлення механізму взаємодії зі стейкхолдерами, формування відносин між учасниками освітнього процесу, що ґрунтуються на узгодженні та балансі стратегій.

Список використаних джерел

1. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз. // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 40. Педагогічні науки URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2473/1/63-68.pdf>.

2. Лондар С. Л. Міжнародний досвід розвитку сучасних освітніх інформаційних систем // науково-практичний журнал “Освітня аналітика України” 2018 № 1(5) URL: [http:// science. iea. gov. ua/ wp-content/ uploads/ 2019/09/1_2019.pdf](http://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/1_2019.pdf).

3. Лунячек В. Компетентнісний підхід як методологія професійного розвитку працівника освіти // Нова педагогічна думка. 2020. № 2 (102) URL: https://www.researchgate.net/publication/347669371_Kompetentnisnij_pidhid_ak_metodologia_profesijnogo_rozvitku_pracivnika_osviti.

4. Заїка Л. А. Критерії та показники оцінювання сформованості професійної компетентності майбутніх магістрів військового управління // Вісник Черкаського університету: наук. журн. Серія Педагогічні науки 2019 № 2 URL: <http://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3305/0>.

5. Черкес О.П. Обґрунтування шляхів створення інформаційної системи вищого військового навчального закладу / О.М. Перегуда, О.П. Черкес. – звіт з НДР № ДР 0019U002846. – Житомир: ЖВІ. – 2019. – 316 с.

Олександр Устименко, старший викладач Житомирського військового інституту імені Сергія Корольова, Житомир, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1723-6899>

Сергій Москалик, викладач Житомирського військового інституту імені Сергія Корольова, Житомир, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-3453-189X>

Олександр Іванов, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кафедри розвідки Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0878-7939>

Сергій Мордвінов, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кафедри розвідки Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-0451-9868>

ПОГЛЯДИ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОГО КЕРІВНИЦТВА РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ У ВІЙНІ ПРОТИ УКРАЇНИ

Анотація. В сучасності проявились нові форми і способи ведення війн в яких відсутні чіткі межі стану миру, конфлікту, війни. Проблематика полягає у вивченні поглядів військово-політичного керівництва та воєнно-наукових фахівців та напрямків будівництва збройних сил як сектора безпеки держави.

В воєнно-наукових колах Російської Федерації (далі – РФ) періодично відбуваються певні заходи з обговорення сучасних тенденцій розробки озброєння і військової техніки та шляхи підготовки збройних сил для забезпечення національної безпеки.

Так в ході останніх збройних конфліктів, РФ відслідковувала і аналізувала дії збройних сил США і передових країн світу. За підсумками бойових дій РФ розпочала глобальні воєнно-політичні заходи з реформування власних збройних сил і просування воєнно-політичних інтересів РФ в світі.

З початком анексії АР Крим, “з’явилось” поняття “гібридна війна”, яке широко обговорюється в наукових і політичних колах світу.

Гібридна війна метафізична і складно усвідомлюєма. У зв’язку з чим розпізнати і усвідомити всі її складові досить складно. Тому потребує адекватного реагування для протистояння, що вимагає знання і розуміння тенденцій воєнно-політичних та воєнно-наукових поглядів.

Ключові слова: збройні провокації, гібридна війна, збройний конфлікт,

Вступ

Постановка проблеми. Результати основних положень наукових та політичних поглядів відображаються в “Воєнній доктрині Російської Федерації” та “Стратегії національної безпеки Російської Федерації”. А відповідно цих документів відбувається будова і застосування збройних сил.

Аналіз досліджень та публікацій стратегічних цілей зовнішньої політики по захисту національних інтересів, вказує на формування імперської експансії.

Дослідження таких поглядів і змін дає змогу відслідковувати вектор імперських амбіцій РФ та можливі сценарії воєнно-політичної обстановки в регіонах національних інтересів РФ.

Мета доповіді. Дати загальний огляд поглядів на суть та основні складові “гібридної війни” РФ проти України та спробувати зробити висновки для теорії і практики.

Основна частина

Офіційні погляди на базові принципи сучасної стратегії і тактики за російською моделлю “гібридної війни” були сформульовані начальником ГШ ЗС РФ генералом армії В.Герасимовим у 2013 році. Серед ключових складових цієї концепції необхідно відмітити збільшення ролі невоєнних методів тиску на противника, передусім за допомогою політичних (дипломатичних), економічних, інформаційних і гуманітарних заходів.

“Гібридна війна” не є винаходом РФ. Але РФ вдосконалила її інструменти і збільшила масштаби застосування. Випробувавши цілий арсенал методів ведення гібридної війни, Росія фактично демонструє формат війни майбутнього, де інформаційні та кібер-технології, розвідка та політичний вплив “тихої війни”, загроза силою та використання бойовиків можуть відігравати більше значення, ніж пряме військове втручання.

Таким чином, гібридна війна це комплексне застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових заходів, які реалізуються з широким використанням протестного потенціалу населення і сил спеціальних операцій та супроводжуються прихованими військовими операціями (інформаційної війни) і спрямовані на інтерпретацію та підміну основних понять і цінностей з метою досягнення політичних цілей агресії (приведення до влади політичних сил, які підтримують країну-агресора), які, зазвичай досягаються звичайною війною.

Концепція гібридної війни включає такі складові: інноваційна агресія; дестабілізація обстановки; переростання збройного конфлікту у війну.

При цьому інформаційна складова визначається як основа діяльності у всіх складових конфлікту — від його підготовки до постконфліктного періоду. Особлива увага в ній також приділяється “асиметричним заходам”, якими є діяльність підрозділів ССО, підтримка внутрішньої опозиції та колабораціоністів, а також збільшення цілеспрямованої інформаційної дії на об’єкт нападу.

Інноваційна агресія може включати наступні інструменти: кібервійна, економічний тиск, інформаційно-психологічні атаки та інші заходи. Вона зазвичай, має прихований характер і закладає конкретні масові психологічні установки, які згодом, в моменти переходу конфлікту у відкриту фазу, будуть використані для послаблення сторони, проти якої здійснюється агресія.

Інноваційна агресія іноді може розтягнутися на роки та десятиліття. Типовими ознаками можуть бути: газові й торговельні війни, спроби захоплення стратегічних підприємств, розповсюдження впливу власних ЗМІ, тиск на політичному рівні в питаннях захисту прав російськомовного населення, просування елементів російської культури (кіно, література, твори мистецтва і т. д.).

В ході *дестабілізації обстановки*, гібридна війна набуває характеру певної відкритості, коли стає зрозуміло, хто є ініціатором агресії.

Її типовими ознаками можуть бути:

створення атмосфери бездуховності, роздмухування конфліктних ситуацій, знищення авторитету державної влади;

дестабілізація соціальної та політичної ситуації;

блокування інформаційної діяльності органів центральної влади і місцевого самоврядування;

підрив авторитету і дискредитація діяльності органів державної влади усіх рівнів;

провокація соціальних, політичних, національних, релігійних суперечностей та зіткнень з метою розв'язання громадянської війни;

ініціювання масових протестних акцій і безладу на вулицях, погромів офіційних установ і громадських структур та виникнення збройного конфлікту;

виникнення збройного конфлікту, застосування нерегулярних збройних формувань, приватних військових компаній (ПВК), партизанських рухів, терористів.

Під час *переростання збройного конфлікту у війну*, боротьба фактично набуває відкритої форми протистояння між державами і може перейти в війну. Це може здійснюватися як у форматі відкритої інтервенції, так і під виглядом введення миротворчих сил. В обох випадках головним офіційним приводом є спроба зупинити внутрішні національні конфлікти або припинити неправомірні дії офіційної влади, що суперечать сучасним нормам і принципам захисту прав людини, встановленим і закріпленим у міжнародних угодах та деклараціях ООН, ЮНІСЕФ, Ради Європи та інших.

Саме на основі вищевказаних складових гібридної війни було сплановано та реалізовано анексію і приєднання автономної республіки Крим до РФ на правах суб'єкту Федерації (2014).

У подальшому, використовуючи результати всіх складових концепції гібридної війни, РФ здійснила спробу анексії східних областей України, що призвело до збройного протистояння і набуло ознак класичної війни.

Крім цього, в рамках *інноваційної агресії* проти України, РФ продовжує здійснювати:

інформаційну війну в ході якої розповсюджується вплив проросійських ЗМІ, використовується перекручування українсько-російської історії, вкидається масштабна дезінформація, створюється видимість відсутності агресії, застосовується антиукраїнська пропаганда і пропаганда війни;

кібервійну шляхом кібератак на інформаційні системи приватних підприємств та державних установ України (в т.ч. національну енергосистему, банківську систему);

правову війну на законодавчому рівні шляхом прийняття законодавчих актів для створення правової основи застосування ЗС РФ на території України, приєднання анексованих територій і повернення контролю над Україною та нівелювання міжнародного гуманітарного права, виправдання воєнних злочинів; а також застосовувати власні ЗС під виглядом місцевих

загонів самооборони, уникаючи відкритого введення своїх військ, що дозволяє РФ обходити міжнародне право;

економічну війну прямим економічним тиском, шляхом торговельних (сирних, шоколадних) та тарифних протистоянь, блокування української торгівлі, спроби викупу (захоплення) стратегічних підприємств, транзитного і енергетичного (нафтового, газового) шантажу тощо;

політичне протистояння в ході якого РФ на міжнародному і дипломатичному рівні блокує дії українських дипломатів; просуває питання захисту нібито порушених прав російськомовного населення (в т.ч. в Україні), просуває елементи російської культури (кіно, література, твори мистецтва і т. д.)

залучення РПЦ МП, завдяки значній частині російськомовного населення на сході України і впливу російських ЗМІ призвели до непрямого залучення РПЦ шляхом ведення пропаганди непокори законній владі, виставлення дій влади і ЗС України у негативному світлі та прямого залучення приміщень будівель церкви і самих священників до збройної агресії проти України.

З метоюдестабілізації обстановки в окремих регіонах України, РФ:

фінансує російські партії, організації, пропагандистські виступи (мітинги) та зрадників (посадових осіб силових структур, державних органів влади) і колаборантів;

здійснює перешкоджання інформаційній діяльності та підрив авторитету і дискредитацію органів центральної влади і місцевого самоврядування;

провокує соціальні, політичні, національні, релігійні суперечності і зіткнення з метою розв'язання громадянської війни, або збройного конфлікту;

веде пропагандистське забезпечення гібридної війни шляхом комунікативно-пропагандистської роботи за трьома напрямками: власне населення, російськомовне населення і населення країн світу; легітимації діяльності окупаційної влади на територіях так званих ДНР і ЛНР; а також “паспортної війни”;

застосовує військовослужбовців і підрозділи регулярної армії, силових структур і ПВК на сході України, при цьому ВПК РФ заперечує участь ЗС РФ в збройному конфлікті на Донбасі;

“Що стосується тверджень про використання російського спецназу в подіях в Україні, то скажу лише одне - важко шукати чорну кішку в темній кімнаті... це тим більше нерозумно, якщо ця кішка розумна, смілива і ввічлива. — С. Шойгу, Міністр оборони РФ. 17 квітня 2014 р..”

Практика реалізації концепції гібридної війни Росії проти України показує, що Росія постійно змінює поєднання складових гібридної війни для досягнення своїх цілей. По суті, має місце ситуація, яку у випадку функціонування фінансових ринків Дж. Сорос охарактеризував як “експеримент у реальному часі”.

Висновки

РФ продовжує реалізувати заходи зі збільшення чисельності, модернізації та реформування Збройних сил шляхом:

створення нових військових формувань на Західному та Південно-Західному СН;

прийняття на озброєння нових зразків озброєння і військової техніки, спроможності яких забезпечують їх застосування майже на всю глибину території України (враховуючи їх розташування в північних, східних і південних регіонах);

пошуку і відпрацювання нових способів застосування як підрозділів так і ЗС в цілому.

ВПК РФ використовує окуповані український Крим і окремі райони Донбасу як дослідницький полігон для:

іспитів і тестування модернізованих і нових зразків озброєнь та військової техніки;

застосування забороненого (не конвенційного) озброєння;

перевірки нових концепцій створення та застосування російських військ, в тому числі як елементи гібридної війни.

При цьому створення “ударних оперативних угруповань (сил)” може відбуватись на загальному фоні заходів бойової (оперативної) підготовки під виглядом стратегічних навчань. Тому проведення СНО є досить імовірним варіантом завершення гібридної війни.

Подальше проведення Росією гібридної війни проти України у поточних масштабах і формах призводитиме до поступового виснаження України на фоні можливого припинення/послаблення міжнародних санкцій проти Росії. За таких обставин врегулювання російсько-українського конфлікту потребуватиме пошуку нових та значно більш раціональних варіантів.

Затягування у часі вирішення конфлікту безумовно призведе його до стану “замороженого”, що майже автоматично “ставить хрест” на європейських та євроатлантичних перспективах України на невизначений термін, а також до можливості втрати у майбутньому державності України.

Список використаних джерел

1. Херпен М. Х. Ван — Х.. Війни Путіна. Чечня, Грузія, Україна: незасвоєні уроки минулого. Віват. 2015. С. 304.

2. Гибридные войны XXI века: материалы межвузовского круглого стола. 29.01.2015 г. Москва.: Изд-во ВУ. 2015. С. 310.

3. Герасимов В. Ценность науки в предвидении. <http://vpk-news.ru/articles/14632>

4. Гейтс Р. Сбалансированная стратегия. Россия в глобальной политике. 2009. № 2. С. 20-32.

5. Калдор М. Новые и старые войны: организованное насилие в глобальную эпоху. Москва.: Изд-во Института Гайдара. 2015. С. 416.

6. Мошкин С.В. Внешняя политика России: «гибридная война» вместо «мягкой силы». Дискурс-Пи. Т. 11. № 1. 2014. С. 168-173.

7. Белозеров В.В., Соловьев А.В.. Гибридная война в отечественном политическом и научном дискурсе. 2015.

8. Горбулін В.П. Світова гібридна війна: український фронт. Монографія за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. С. 496.
9. Почепцов Г. Гибридная война в новых контекстах. 2017.
10. Филип Бридлав. Теория и практика гибридных войн: кто их в реальности придумал и против кого в них воюют.
11. “Гібридна” війна Росії – виклик і загроза для Європи. Центр Разумкова. Київ. 2016.
12. Артюх В. Туман “гібридної війни”: чому шкідливо мислити гібридно. Спільне, №10, 2016: Війна і націоналізм, 2016.
13. Полумієнко С. К.. Гібридна війна, її окремі передумови, стратегії та наслідки.
14. Магда Є.В. Гибридная война выжить и победить. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір. УДК 32.019.51.
15. Анна Фотига. Рапорт про куліси гібридної війни Росії проти України (Звіт про дії РФ в Україні). 2019.
16. РТ: “Новое российское искусство войны” <http://www.vedomosti.ru/politics/news/32774201/ft-novoe-rossijskoe-iskusstvo-vojni>
17. Терлецький В.М. Неоімперські прагнення Російської Федерації. “Русский мир”.
18. Кулицький С. Аналіз економіко-інформаційних аспектів гібридної війни. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського: зб. наук. пр. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ. 2018. Вип. 49. С. 112–123.
19. Радковець Ю. Гібридна війна Росії проти України: уроки та Висновки. Бліцкриг на Європу? Для чого Шойгу знадобилися три нові дивізії на нашому кордоні. 2016.
20. Союстов А. Теория и практика гибридных войн: кто их в реальности придумал и против кого в них воюют. 2016. <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwj-j-8fOkuflAhUtxKYKHQrGC AUQFjAA egQIBBAB &url=https%3A%2F%2Friafan.ru%2F510744-teoriya-i-praktika-gibridnyh-voin-kto-ih-v-realnosti-pridumal-i-protiv-kogo-v-nih-voyuyut&usq=AOvVaw3SYpZl9F-pB4ZRaZdT2-Cf>
21. Гібридна війна. Що Росія тестує на Україні. 2017. [http://dailysignal.com/2017/10/27/russia-field-tested-hybrid-warfare-ukraine-cyber threat -matters-us/](http://dailysignal.com/2017/10/27/russia-field-tested-hybrid-warfare-ukraine-cyber-threat-matters-us/)

Сергій Голушко, старший викладач кафедри інженерної техніки факультету підготовки спеціалістів бойового (оперативного) забезпечення Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Львів, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-5678-3305>

Сергій Позігун, кандидат фізико-математичних наук, викладач кафедри наземної артилерії факультету ракетних військ та артилерії Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Львів, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-1210-8612>

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

***Анотація.** Військовий конфлікт “гібридної” війни між Україною та Росією за останні роки набув довготривалого характеру і призвів до значних змін у відносинах між нашими державами. Російська агресія завдала Україні безпрецедентних людських, територіальних, економічних втрат і з усього модельного ряду міждержавних відносин залишила Україні на тривалий період лише формат конфронтаційного співіснування з Російською Федерацією.*

Постає важливе питання щодо реформування ЗС України, де основну роль відіграє переозброєння новітніми зразками озброєння та військової техніки та доведення Збройних сил до вимог європейського та міжнародного рівня.

***Ключові слова:** “гібридна” війна, операція Об’єднаних сил, військова техніка.*

Вступ

***Постановка проблем.** Реформа Збройних сил збіглася з процесом створення основ української оборонної політики, що й досі не завершився. Держава і суспільство в цілому не визначили для себе довгострокові цілі внутрішньої та зовнішньої політики, місце України в системі регіональної й глобальної безпеки, систему потенційних і реальних загроз, а також засоби, за допомогою яких держава має намір підтримувати свою безпеку. ЗС України трансформуються, виходячи з вимог ведення локальних конфліктів, але цей процес надто повільний, що не дає змоги повноцінно провести переозброєння та оновлення. Для визначення перспективних цілей, завдань та практичних заходів організаційно-технічного і соціально-економічного характеру щодо розвитку відповідних військових формувань необхідно створити тверду політику щодо розвитку та розбудови ЗС України.*

***Аналіз останніх досліджень та публікацій** показує що основні питання щодо реформування ЗС України в період 2014 – 2020 рр.*

висвітлюються без відповідної конкретики, що дає змогу не зовсім однозначно трактувати дані положення.

Мета доповіді. У даній доповіді ми робимо спробу проаналізувати та надати позитивні та негативні сторони етапного реформування ЗС України під час проведення АТО (ООС).

Основна частина

Із початком агресії РФ проти територіальної цілісності і суверенітету України Збройні сили перебували в моральному, технічному і організаційному занепаді, що стало у тому числі результатом спрямованої діяльності окремих політичних сил та хронічного недофінансування МОУ та руйнування оборонної промисловості.

Вже тоді стало зрозуміло, що існує велика необхідність у перебудові ЗС України, щоб дати відсіч одній із найсильніших армій світу. Передусім, почала зростати свідомість суспільства, нація згуртувалася у боротьбі з ворогом, відбулося значне посилення несилкових важелів держави [1]. Отже, реформа Збройних Сил стала необхідним етапом боротьби з агресором.

Основними аспектами реформування ЗС України було:

реорганізація системи управління військами; реформа системи продовольчого забезпечення військових частин та установ; проведення заходів матеріального забезпечення; перехід до стандартів НАТО [2].

У 2017 році МОУ була проведена оцінка комплексу заходів із реформування ЗС України, на якій зазначило, що: покращено стан укомплектованості військовослужбовцями за контрактом та підвищено якість та результативні показники підготовки військ; послідовно реформуються системи управління та оборонного планування; створено фундамент ефективної системи логістики, покращене медичне забезпечення та стан забезпечення ОВТ; зміцнена міжнародна підтримка процесів реформи [1]. Попри всі спроби створити сучасні Збройні сили за період реформування 2014 – 2020 рр., залишається багато невирішених питань основними з яких є:

1. Повне забезпечення сучасним, мобільним та економічним ОВТ. Процес переозброєння рухається повільними темпами. Військова техніка, яка вже пройшла так звані випробування і знаходиться на озброєні у військах, не достатньо ефективно зарекомендувала себе під час практичного використання.

2. Переосмислення повсякденної діяльності у військах (підрозділах), тим, чим займаються та повинні займатися ЗС України. Виконання незрозумілих завдань без всякого логічного роз'яснення. Велика кількість документообігу. Все це призводить до затрати великої кількості часу.

Доцільно підвищити ефективність виконання заходів щодо оборонної реформи шляхом: підвищення спроможностей особового складу, який виконує завдання в зонах військового конфлікту; управління військами за

принципами та стандартами НАТО; створення нових штатів “J-7”, що мають визначати порядок підготовки та застосування угруповання військ (сил); 100% заміна ОВТ до відповідних стандартів.

Висновки

Масштаби сучасних воєнних загроз України з боку РФ вимагають приведення Збройних Сил до вимог воєнного мистецтва та світового досвіду. Необхідність переозброєння військ (підрозділів) за новими стандартами.

Список використаних джерел

1. Оборона реформа – безпрецедентна за масштабом і є незворотною. URL: <http://www.mil.gov.ua/dlya-zmi/vistupi-ta-intervyu/2017/08/27>.

2. Мельник О. Оборонна реформа: певні успіхи ,непевні перспективи. URL: http://old.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD115_ukr_7.

Дмитро Третяк, начальник ВПС «Велика Писарівка» Сумського прикордонного загону Східного регіонального управління
<https://orcid.org/0000-0001-6916-0713>

ЩОДО ОЦІНКИ СПРОМОЖНОСТІ ЛІНІЙНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРОТИДІЯТИ ЗБРОЙНИМ ПРОВОКАЦІЯМ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ

Анотація. У доповіді на основі історичних фактів доведено, що держави агресори розпочинають свої загарбницькі дії спираючись на провокації. Акцентовано увагу на тому, що перед початком реалізації будь-якої військової провокації країна-агресор акумулює необхідний військовий потенціал у своїх прикордонних районах або районах з яких в короткий термін необхідні сили та засоби можуть бути переміщені в ймовірний район дії.

З урахуванням представленого прикладу щодо кількості зосередження сил і засобів збройних сил Російської Федерації напроти ділянки відповідальності відділу прикордонної служби «Велика Писарівка» Сумського прикордонного загону обґрунтовано ймовірність проведення противником збройної провокації, що підтверджує об’єктивну потребу в розробці науково-методичного апарату оцінки спроможності лінійних підрозділів Державної прикордонної служби протидіяти збройним провокаціям на державному кордоні.

Ключові слова: збройні провокації, прикордонний район, оцінка спроможності.

Вступ

Постановка проблеми. В умовах агресії з боку Російської Федерації (далі – РФ), докорінних змін у суспільно-політичному житті країни, проведення реформ правоохоронної та судової систем особливої актуальності набуває проблема забезпечення ефективного протистояння можливій збройній агресії.

З моменту фактичного та формального розпаду СРСРі по теперішній час, Україна, як незалежна держава, намагається посилити свої позиції як європейська держава, всупереч намаганням РФ відновити світову гегемонію, втрачену з розпадом СРСР.

Ще у 2013 році генерал Валерій Герасимов, начальник Генштабу ЗС РФ, виступив з доповіддю щодо війн майбутнього на засіданні Академії військових наук РФ. Тоді він більшою мірою спирався на приклад масових протестів, повстань і внутрішніх конфліктів із зовнішньою участю на Близькому Сході в 2010-2012 роках, відомих як “арабська весна”.

Перед початком спеціальної армійської операції ЗС РФ щодо анексії Криму, війни на Донбасі та інших драматичних подій “російської весни” доповідь була надрукована [1] і стала відомою як “доктрина гібридної війни Герасимова”.

У доповіді мова йшла про “асиметричні дії” – використання як військових, так і невійськових інформаційних методів дестабілізації супротивника. Доктрина Герасимова була реалізована в Криму, на Донбасі та в Сирії, що фактично може розглядатися як переосмислення в реаліях ХХІ століття добре відомої концепції нетрадиційних військових дій, які в сучасній російській військовій термінології дістали назву “нелінійних” та мають подальшу перспективу розвитку.

Представлена вище інформація щодо “асиметричних дій” РФ виявляє необхідність їх спроектувати на площину їх реалізації в прикордонних районах.

В результаті стає очевидним, що, перш за все, реалізація «асиметричних дій» буде проводитись з використанням диверсійно-розвідувальних груп та організацією збройних провокацій в прикордонних районах з подальшим розвитком різносторонніх сценаріїв, які можуть мати як воєнне так і політичне окреслення [3].

Виходячи із завдання щодо протидії ДРГ (спільні дії та відповідальні) та збройним провокаціям на державному кордоні покладається на підрозділи ДПСУ, що виявляє необхідність науково-обґрунтованої оцінки спроможності, перш за все, лінійних прикордонних підрозділів протидіяти збройним провокаціям на державному кордоні.

ДПСУ пройшла логічний шлях у своєму розвитку від військ до служби з метою якісної реалізації реформістських процесів, щоб відповідати не лише європейським, але й світовим стандартам. Разом із тим, у зв'язку з новими загрозами, викликаними «гібридною» війною РФ, виникла життєва потреба для національної безпеки держави переглянути підходи в охороні державного кордону, особливо на південному та східному напрямках, повернутися до елементів військової складової в захисті

державних кордонів (що було розпочато у 2014 році та продовжується до сьогоднішнього дня) [4].

Разом із тим, доцільно звернути увагу на спроможність до воєнного протистояння лінійних підрозділів ДПСУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У відомій літературі, яка присвячена розгляду питання щодо організації та виконання завдань прикордонними підрозділами в КПВВ розглядалися питання щодо визначення раціонального варіанту оперативно-службової діяльності ВПС типу «А» у КПВВ, оцінки спроможності прикордонного загону виконувати завдання щодо вогневого прикриття контрольних пунктів в'їзду/виїзду та методичному апарату формування раціональної організаційно-штатної структури прикордонного підрозділу швидкого реагування для застосування в умовах загострення воєнно-політичної обстановки (наприклад, [5 – 7] та ін.), але методичний апарат оцінки спроможності лінійних підрозділів протидіяти збройним провокаціям на державному кордоні у відомій літературі не розглядався.

Метою доповіді є обґрунтування необхідності розробки науково-методичного апарату оцінки спроможності лінійних підрозділів протидіяти збройним провокаціям на державному кордоні.

Основна частина

Збройна агресія РФ проти України стала апогеєм її імперської політики. Розпочате 20 лютого 2014 року (зафіксовані перші випадки порушення ЗС РФ, всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням РФ, порядку перетину державного кордону України [8]) відкрите воєнне протистояння призвело до кризи не тільки в політичній та військовій сферах Української держави, але і у відносинах між Західними державами та Росією.

Найбільш небезпечним вважається варіант повномасштабного застосування військової сили з боку РФ. Передувати реалізації такого плану буде накопичення розвіданих щодо військових формувань в прикордонних районах України, уточнення можливостей інфраструктури, можливості сил реагування тощо. Крім зазначених моментів, на думку авторів, ворог буде реалізовувати прикордонні збройні провокації (воєнні, цивільні), або з метою перевірки боєготовності як сил прикриття державного кордону, так і сил реагування (для вивчення часових параметрів, потенційних можливостей сил і засобів тощо), або для розпалу повномасштабного застосування військової сили.

Сам термін «провокація» (лат. *Provocation*) – дія або низка дій, які мають на меті викликати реакцію тих, кого провокують. Як правило, проводяться, з метою штучного створення складних обставин або негативних наслідків для тих кого провокують [9].

Воєнна історія має доволі велику кількість історичних фактів, які підтверджують що держави агресори доволі часто розпочинають свої загарбницькі дії на основі провокацій, наприклад:

Майнільський інцидент – провокація, інсценована радянськими спецслужбами на радянсько-фінському кордоні і стала формальним приводом до радянсько-фінської війни 1939-1940 рр.;

Глейвіцький інцидент – провокація, інсценована СС, що послужила приводом до нападу Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 року, який став початком Другої світової війни;

Операція «Сусанна» - провокація, інсценована ізраїльською військовою розвідкою АМАН в липні 1954 року, спрямована проти Єгипту, тощо.

Історія незалежної України також має приклад провокації, яка переросла в інцидент навколо острова Коса Тузла у 2003 році. Так, у монографічному дослідженні [8] розглянуто російсько-український прикордонний конфлікт 2003 року в Керченській протоці під час незаконного спорудження РФ дамби від Таманського півострова до острова Коса Тузла.

Таким чином, можна зробити певний висновок, що країни агресори, як правило перед початком своїх загарбницьких планів щодо широкомасштабного воєнного вторгнення використовують збройні провокації, як на своїй території, так і в прикордонних районах країн «жертв воєнної агресії». Окремою характерною ознакою для прогнозування можливості реалізації воєнної агресії є накопичення необхідної для її реалізації кількості військових сил і засобів в прикордонних районах країни-агресора.

Починаючи з 2016-го в Південному військовому окрузі РФ створили три нові мотострілкові дивізії. Сьогодні вище російське командування відмовляється від бригадної системи управління і переходить на дивізійну систему. Керівництво ЗС РФ відмовилося від оперативних командвань і перейшли знову на військові округи. Вже створено два оперативно-стратегічних напрямки. Все це свідчить про те, що це угруповання військ, можливо, готується до війни.

Тільки на ділянці відповідальності відділу прикордонної служби «Велика Писарівка» Сумського прикордонного загону очікується, ймовірно проведення демонстраційних та «турбуючих» дій визначеними частинами та підрозділами 20-ї армії Західного військового округу РФ – м. Вороніж (близько 350 км. від державного кордону України), а саме:

3-я мотострілецька дивізія – н.п. Валуйки, Білгородська обл. (близько 32 км від ДК): 237-й танковий полк – н.п. Солоти, Білгородська обл. (близько 35 км від ДК); 752-й мотострілецький полк Солоти, Білгородська обл. (близько 35 км від ДК); 84-й окремий розвідувальний батальйон – н.п. Валуйки, Білгородська обл. (близько 32 км від ДК); окрема рота безпілотних літальних апаратів (далі БПЛА); окрема рота РЭБ - н.п. Валуйки, Білгородська обл. (близько 32 км від ДК).

448-а ракетна бригада - м. Курськ (близько 200 км. від ДКУ);

53-я зенітна ракетна бригада - м. Курськ (близько 200 км. від ДКУ).

підрозділами прикордонного управління ФСБ РФ по Білгородській та Воронізькій областях РФ: відділ прикордонної служби «Грайворон» (чисельність – до 150 чол.) - н.п. Грайворон, Білгородська обл. (близько 10 км. від ДКУ); прикордонна комендатура «Козинка» (чисельність – до 250 чол.) - н.п. Козинка, Білгородська обл. (близько 4 км. від ДКУ).

Виходячи із вище викладеного, можливо зробити висновки, що напроти ділянки відповідальності відділу прикордонної служби «Велика Писарівка» на різній віддаленості від ДКУ зосереджено значні сили і засоби противника, які можуть бути задіяні під час його збройного вторгнення.

Висновки

Таким чином, виходячи із результатів проведеного ретроспективного аналізу та проектування його результатів на сучасність, можна зробити висновки, що країни-агресори для початку реалізації своїх загарбницьких дій використовують збройні провокації як на своїй території, так і в прикордонних районах країн-жертв воєнної агресії.

Перед початком реалізації будь-якої військової провокації країна-агресор акумулює необхідний військовий потенціал у своїх прикордонних районах або районах з яких в короткий термін необхідні сили та засоби можуть бути переміщені в заданий район дій.

Виходячи із логічних висновків виникає об'єктивна потреба в розробці науково-методичного апарату оцінки спроможності лінійних підрозділів (ВПС) протидіяти збройним провокаціям на державному кордоні.

Список використаних джерел

1. Герасимов В. Ценность науки в предвидении. Военно-промышленный курьер, № 8, 27 февраля 2013, с. 1-6.

2. Звіт про науково-дослідну роботу «ПРОТИДІЯ "ГІБРИДНІЙ АГРЕСІЇ" РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ У ВОЄННІЙ СФЕРІ ТА СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ» шифр «Протистояння» НАДПСУ, Хмельницький 2020 -355 с.

3. Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014-2016) / [під заг. ред. І. Руснака) – К.: Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2017.– 162 с.

4. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р Київ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80#Text>.

5. Кириленко В.А. Теоретичні основи інформаційно-аналітичного забезпечення процесів охорони державного кордону (у контексті завдань національної безпеки України в прикордонній сфері): монографія / В. А. Кириленко, В. П. Городнов, М. М. Литвин, Д. В. Іщенко – Хмельницький: видавництво НАДПС України, 2009. – 473 с.

6. Лемешко, В. В. Рекомендації управлінню органу охорони державного кордону щодо застосування прикордонного підрозділу

швидкого реагування при загостренні воєнно-політичної обстановки / В. М. Телелим, В. А. Кириленко, В. В. Лемешко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : військові та технічні науки / голов. ред. Б. М. Олексієнко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. – № 2 (72). – С. 139–157.

7. Журавель, В. Г. Модель визначення ймовірності виникнення збройного конфлікту на державному кордоні та успішної протидії йому силами Держприкордонслужби / В. Г. Журавель // Труди університету. – К. : Вид-во НУОУ, 2012. – Вип. № 7 (113). – С. 258–266.

8. В.А. Кириленко, В.О. Назаренко, В.М. Серватюк, О.В. Бляшенко та *ін.* Перші кроки гібридної війни: російсько-український інцидент 2003 року в Керченській протоці. Монографія. –Хмельницький.: НАДПСУ, 2016. –120 с.

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови : укл. та гол. ред. Вячеслав Бусел. - Київ ; Ірпінь : Перун, 2001. - 1440 с.

Сергій Кметь, заступник начальника відділу прикордонного контролю штабу Краматорського прикордонного загону Східного регіонального управління, Державної прикордонної служби України Краматорськ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-03338-3177>

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЯКІ МОЖУТЬ ВПЛИНУТИ НА ПРОЯВЛЕННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ЗАГРОЗ В КОНТРОЛЬНИХ ПУНКТАХ В'ЇЗДУ/ВИЇЗДУ

***Анотація.** У доповіді розкрито результати аналізу факторів, які можуть вплинути на проявлення нових загроз в контрольних пунктах в'їзду/виїзду в результаті імплементації нещодавно прийнятих нормативно правових актів, які регламентують необхідність впровадження нових (додаткових) заходів «щодо облаштування контрольних пунктів в'їзду на тимчасово окуповані території», що комплексно підтверджує необхідність пошуку нових, науково обґрунтованих підходів до облаштування контрольних пунктів в'їзду/виїзду, формування складу елементів службового порядку прикордонних нарядів.*

***Ключові слова:** контрольні пункти в'їзду/виїзду, потенційні загрози, елементи службового порядку.*

Вступ

Постановка проблеми. Непередбачуваність дій незаконних збройних формувань з боку Російської Федерації у східних регіонах України виявляє необхідність постійного пошуку науково обґрунтованих шляхів забезпечення безпеки не тільки військовослужбовців операції Об'єднаних сил, але й мирного населення. Особливо така необхідність «відчувається» в контрольних пунктах в'їзду/виїзду (КПВВ), де час від часу відбувається

скупчення цивільного населення, транспортних засобів та вантажу, що може спонукати противника до особливо тяжких злочинних діянь (дій диверсійно-розвідувальних підрозділів, вчинення терористичних актів, обстрілів об'єктів інфраструктури тощо).

Гібридна війна Росії проти України, яка мала різні форми та періоди загострення набула затяжного характеру, та в найближчому майбутньому має низьку ймовірність до завершення. Така ситуація на Східному та Південному напрямках держави виявила необхідність у перегляді способів здійснення пропуску осіб, транспортних засобів (ТрЗ) та вантажів через визначені КПВВ. Підтвердженням цьому є прийняті постанови Кабінету Міністрів України [1 – 2] від 17 липня 2019 р. № 815 та від 28 грудня 2020 р. № 1368.

Тому, є логічним припустити, що найближчому майбутньому відбуватимуться кардинальні зміни у порядку в'їзду/виїзду через КПВВ та організації виконання оперативно-службових (службово-бойових) завдань прикордонних та інших підрозділів на КПВВ, що виявило необхідність певних індуктивних пояснень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У відомій літературі, яка присвячена розгляду питання щодо організації та виконання завдань прикордонними підрозділами в КПВВ розглядалися питання щодо визначення раціонального варіанту оперативно-службової діяльності (ОСД) ВПС типу А у КПВВ, оцінки спроможності виконувати завдання щодо вогневого прикриття КПВВ та методичному апарату формування раціональної організаційно-штатної структури прикордонного підрозділу швидкого реагування для застосування в умовах загострення воєнно-політичної обстановки (наприклад, [3–6] та ін.), але незважаючи на значну кількість публікацій з цієї тематики, виявляється, що наявний науково-методичний апарат є малоефективними у сучасних умовах виконання специфічних бойових завдань прикордонними підрозділами та не розкриває можливі нові (потенційні) загрози, які можуть проявитися в нових умовах виконання завдань на КПВВ.

Метою доповіді обґрунтування необхідності пошуку науково-обґрунтованих рекомендацій управлінню прикордонних загонів щодо протидії потенційним загрозам, які можуть проявитися після імплементації постанови КМУ № 1368.

Основна частина

Як відомо, метою реалізації системи контролю є організація пропуску осіб, ТрЗ та вантажів через лінію зіткнення силами підрозділів ДПСУ спільно з підрозділами Державної фіскальної служби України та Служби безпеки України у межах дорожніх коридорів.

Основні контрольні заходи та дії, які реалізуються на КПВВ, повинні забезпечити контроль за рухом людей, ТрЗ і вантажів, недопущення виходу терористів із району ведення бойових дій та проникнення їх посібників, реалізації протиправних задумів щодо вчинення терористичних актів тощо.

Специфіка виконання завдань, покладених на прикордонні підрозділи в КПВВ через лінію розмежування в районі проведення ООС в Донецькій та Луганській областях, полягає у тому, що вони виконують ОСД у тісній взаємодії з іншими підрозділами правоохоронних органів та силових структур, які реалізують вимоги Закону України «Про Основи національної безпеки держави».

З метою визначення елементів оперативної обстановки для прийняття рішення, виконання оперативно-службових завдань в умовах складної, динамічної, напруженої обстановки потребує наявності своєчасної, об'єктивної, достовірної інформації та об'єктивних показників оцінки ризиків і загроз національній безпеці України, які проявляються на дорожніх коридорах у районі проведення ООС.

Особливості обстановки, мета, склад і завдання системи контролю потребують розгляду умов ОСД прикордонних підрозділів у районі проведення ООС з урахуванням нових вимог, які виникають в результаті імплементації постанов КМУ № 815 та № 1368. Планується повна перебудова КПВВ, так як впроваджується додатковий елемент інфраструктури КПВВ - «Сервісна зона», яка включає в себе центр надання адміністративних послуг, відділення банку, відділення поштового зв'язку, аптечний пункт, приміщення для надання медичних послуг, кімнати матері та дитини, сервісного центру МВС, розміщення представників пенсійного фонду України, управління праці та соціального захисту населення, кімнат відпочинку, туалетних модулів з можливістю доступу до них осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, побутових приміщень, зупинка громадського транспорту, стоянки для транспортних засобів тощо.

Тобто, КПВВ буде виглядати на зразок повноцінного ПШр. Відповідно, буде змінено технологічну схему, режимні правила в КПВВ. Також може бути змінено порядок організації несення служби щодо вогневого прикриття КПВВ, розрахунок сил і засобів, порядок дій в разі загострення обстановки, алгоритм дій локалізація кризових та нестандартних ситуацій тощо.

Разом із тим, доцільно зазначити, що КПВВ розміщені на шляхах, які мають не тільки логістичне значення між областями сполучення, з військової точки зору ці шляхи можуть бути використані противником для швидкого переміщення своєї бойової техніки вглиб країни, використати їх для танкових ударів тощо, що виявляє необхідність відповідного інженерного облаштування КПВВ, наявності необхідних сил та засобів як на самому КПВВ так і сил реагування.

У випадку реалізації розглянутих постанов КМУ можна логічно припустити, що на КПВВ можливий прояв загроз, які подано в таблиці 1.

Таблиця 1 – Ідентифіковані нові загрози на КПВВ які можуть проявитися в результаті імплементації постанови КМУ від 28 грудня 2020 р. № 1368

№ з/п	Загрози та наслідки
-------	---------------------

1	Час перебування цивільних осіб на КПВВ збільшується, що призводить до збільшення службового навантаження на персонал КПВВ щодо контролю за громадянами
2	Накопичення громадян на КПВВ збільшується, що збільшує можливість реалізації протиправних дій порушниками законодавства (щодо терористичної та диверсійної діяльності або проходження контрольних заходів)
3	Зменшується оперативність дій персоналу КПВВ при виникненні надзвичайних ситуацій (обстріли КПВВ, реагування на дії ДРГ противника, різке загострення обстановки на ділянці відповідальності прикордонного підрозділу в район відповідальності якого знаходиться КПВВ тощо)
4	Зменшення шансів гарантованого укриття цивільних громадян та персоналу КПВВ під час обстрілів тощо
5	Скупчення великої кількості неорганізованого цивільного населення, службовців та іншого персоналу, збільшення будівельних споруд тощо, що може спричинити використання зазначених умов в якості прикриття для підступних, аморальних цілей противником, який має досвід прикриття («живий щит») своїх військових цивільним населенням

Таким чином, баланс між комфортом для громадян і забезпечення, перш за все, безпеки для цивільних осіб потребує проведення подальшого пошуку науково-обґрунтованих шляхів прогнозування обстановки в районі функціонування КПВВ, визначення необхідного фортифікаційного та інженерного облаштування оновлених КПВВ тощо.

Висновки

У запропонованій доповіді зроблено акцент про можливість виникнення потенційних загроз на КПВВ при імплементації постанов КМУ, що в комплексі обґрунтовує необхідність пошуку нових, науково обґрунтованих підходів до облаштування КПВВ, формування складу елементів службового порядку прикордонних нарядів, тощо.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку в'їзду осіб, переміщення товарів на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях і виїзду осіб, переміщення товарів з таких територій // постанова КМУ від 17 липня 2019 р. № 815. – Офіційний вісник України. 2019. № 70. Стор. 77. Ст. 2446.

2. Про затвердження Положення про облаштування контрольних пунктів в'їзду на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях, тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та виїзду з них // постанова КМУ від 28 грудня 2020 р. № 1368. – Офіційний вісник України. 2021. № 4. Стор. 348. Ст. 237.

3. Ковальов, Д. В. Обґрунтування необхідності розробки показників та критеріїв оцінки ефективності варіантів організації службово-бойової діяльності відділів прикордонної служби типу «А» на контрольних пунктах в'їзду/виїзду / Володимир Кириленко, Дмитро Ковальов // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки : наукове видання / голов. ред.

Олексієнко Б. М. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2016. – № 4(70). – С. 49–63.

4. Ковальов, Д. В. Алгоритм методики визначення раціонального варіанту організації оперативно-службової діяльності відділів прикордонної служби типу «А» в контрольних пунктах в'їзду/виїзду / Дмитро Ковальов // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : військові та технічні науки : наукове видання / голов. ред. Олексієнко Б. М. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. – № 2(72). – С. 116–125.

5. Федорчук, А. В., Олексієнко, Б. М. Теоретико-методичні результати дослідження щодо оцінки спроможності прикордонного загону виконувати завдання з вогневого прикриття в контрольних пунктах в'їзду/виїзду. Збірник наукових праць № 2(79). Серія: Військові та технічні науки. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2019. – С. 196–210.

6. Лемешко, В. В. Рекомендації управлінню органу охорони державного кордону щодо застосування прикордонного підрозділу швидкого реагування при загостренні воєнно-політичної обстановки / В. М. Телелим, В. А. Кириленко, В. В. Лемешко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : військові та технічні науки / голов. ред. Б. М. Олексієнко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. – № 2 (72). – С. 139–157.

Андрій Чуканов, старший викладач
Національної академії Державної
прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, Хмельницький,
Україна

<https://orcid.org/0000-0002-7925-1026>

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

***Анотація.** Одним із засобів озброєння сучасності у бойових діях початку ХХІ ст., стали безпілотні літальні апарати (БПЛА), результат використання яких було наглядно продемонстровано під час збройного конфлікту протягом 2020 року. Використання цих апаратів дозволили без ризику для людини добувати розвіддані, вражати цілі за укриттям та корегувати вогонь артилерійських та мінометних розрахунків. Активна робота українських вчених та військових спеціалістів щодо розробки та забезпечення бойових підрозділів силових структур України БПЛА розпочалась після збройної агресії Російської Федерації у 2014 році.*

Ключові слова: безпілотний літальний апарат, збройний конфлікт, бойові дії, силові структури.

Вступ

Постановка проблеми. Охорону Застосування новітніх засобів ураження із використанням передових технологій, дозволяє знищувати цілі за будь-якими укриттями при наявності інформації про їх точне місце знаходження. В зв'язку з цим існує гостра необхідність розробки та використання сучасних засобів розвідки. На сьогодні, одним із найбільш ефективних засобів для ефективного ведення бойових дій є використання БПЛА. Низка країн вже розробили, прийняли на озброєння та вдосконалюють свої БПЛА. Значну увагу застосуванню БПЛА силовими структурами України почали приділяти лише з початком бойових дій на південному сході України. До 2014-го в нас були тільки радянські «Рейс» і «Стриж». За понад 5 років ситуація значно покращилася, але не врегульовано ще чимало проблемних питань [1].

Основна частина

Застосування БПЛА під час збройних конфліктів вже призвели до значних змін у тактиці веденні бойових дій. Використання БПЛА у якості розвідувального апарата дозволило без участі людини, тобто не наражаючи її на небезпеку, оперативно отримувати інформацію щодо розташування ворожих підрозділів, переміщення техніки, а також отримувати стратегічну інформацію. Передовою країною у даному напрямку являється США, із БПЛА RQ-4B Global Hawk версією Block 40, який може перебувати до 24 годин у зоні призначення [2]. Даний апарат, також неодноразово проводив розвідувальні операції на території Криму та Донбасу [3]. В Україні розробка аналогічних апаратів теж не стоїть на місці. Так, наприклад, найпопулярніші БПЛА, що приймали участь в АТО та ООС є «Лелека» та «Фурія». «Фурія», наприклад, добре підходить для мінометників і ствольної артилерії. У «Лелеки» більша дальність польоту та висотний ешелон. Тому її використовують для рекогносцировки – виявлення певних об'єктів та корегування зброї, яку застосовують на дистанції 15-20 кілометрів [1].

Проведення розвідувальних операцій, на сьогодні, не єдине призначення БПЛА. Аналізуючи досвід використання ударних БПЛА Туреччини, Bayraktar TB2, за 43 дні використання армією Азербайджану у конфлікті із Вірменією, було знищено 976 цілей, з яких 187 одиниць бронетехніки, 257 одиниць артилерійського озброєння, 57 засобів протиповітряної оборони, зв'язку та РЕБ, 386 одиниць автотранспорту та 89 вогневих точок, складів та інших об'єктів військової інфраструктури [4]. Також ці ударні БПЛА постачаються до Збройних сил України.

Український розробник КБ «ЛУЧ» продемонстрував ударний БПЛА «Сокіл-300». Комплекс призначений для ведення розвідки та завдання ударів на оперативну та тактичну глибину противника. КБ "ЛУЧ" зробив

дійсно вагомий крок у створенні першого ударного українського БПЛА оперативно-тактичного рівня [5].

Висновки

Використання БПЛА у збройних конфліктах збільшує можливість добування достовірних розвідувальних даних у найкоротші терміни, а також підвищити бойові можливості підрозділів виводячи високоточну зброю на новий рівень.

Список використаних джерел

1. Безпілотна військова авіація: успіхи та проблеми. URL: <https://armyinform.com.ua/2019/08/bezpilotna-vijskova-aviacziya-uspihy-ta-problemy/> (дата звернення 26.03.2021)
2. RQ-4 Global Hawk. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/RQ-4_Global_Hawk#%D0%9C%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%84%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8 (дата звернення 26.03.2021)
3. Американский разведывательный беспилотник с разрешения Украины облетел территорию Крыма. URL: <http://rusjev.net/2016/10/17/amerikanskiy-razvedyivatelnyiy-bespilotnik-s-razresheniya-ukrainyi-obletel-territoriyu-kryima/> (дата звернення 26.03.2021)
4. Bayraktar TB2 у Нагірному Карабасі: заявлено про знищення майже 1000 цілей на 1,9 млрд доларів. URL: https://defence-ua.com/news/bayraktar_tb2_u_nagirnomu_karabasi_zajavleno_pro_znischennja_majzhe_1000_tsilej_na_19_mlrd_dolariv-2024.html (дата звернення 26.03.2021)
5. "Сокіл-300" від КБ "Луч": на що здатний український ударний БПЛА (фото) URL: https://defence-ua.com/weapon_and_tech/sokil_300_vid_kb_luch_na_scho_zdatnij_ukrajinskij_udarnij_bpla_foto-2008.html (дата звернення 26.03.2021)

Геннадій Магась, доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри прикордонної безпеки Національної академії Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького, Хмельницький Україна
<http://orcid.org/0000-0002-2769-9718>

Олександр Бінковський, кандидат військових наук, доцент кафедри прикордонної безпеки Національної академії Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького, Хмельницький Україна

<http://orcid.org/0000-0002-3581-3963>

Іван Яблонський, ад'юнкт Національної академії Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького, Хмельницький Україна

<http://orcid.org/0000-0002-0868-8503>

КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ У СФЕРІ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

***Анотація.** У тезах доповіді на підставі досвіду оперативно-службової діяльності органів та підрозділів Державної прикордонної служби України (ДПСУ), діяльності інших суб'єктів у сфері прикордонної безпеки, аналізу науково-методичної літератури та нормативно-правової бази з питань забезпечення національної безпеки обґрунтовано науково-методичні підходи щодо поняття кризової ситуації у сфері прикордонної безпеки, запропонована їх класифікація. Під кризовою ситуацією у сфері прикордонної безпеки запропоновано розуміти ситуацію, яка склалася внаслідок загрози вчинення або вчинення протиправних і навмисних дій, пов'язаних з посяганням на нормальну, регулярну і безпечну діяльність суб'єктів інтегрованого управління кордонами, що призвели або можуть призвести до порушення належного рівня захищеності державного кордону та територіальної цілісності.*

***Ключові слова:** державний кордон, національна безпека, прикордонна безпека, оперативно-службова діяльність, кризові ситуації.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Охорона державного кордону України - це система політичних, правових, організаційних, економічних, військових, оперативних, технічних, екологічних, санітарно-карантинних та інших заходів, що здійснюються з метою забезпечення недоторканості сухопутних, морських та повітряних кордонів української держави, а також захисту її політичних та економічних інтересів на державному кордоні. Охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах покладається на Державну прикордонну службу України, а в повітряному та підводному просторі в межах територіального моря - на Збройні Сили України [1].*

Правовою основою діяльності Державної прикордонної служби України (ДПСУ) є Конституція України, Закон України "Про державний кордон України", інші закони України, видані на їх виконання акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2].

Оперативно-службова діяльність органів Державної прикордонної

служби України ґрунтується на постійній бойовій готовності та боєздатності, комплексному застосуванні різнорідних сил і засобів, гнучкості й оперативності у виборі форм діяльності, безперервності та ешелонуванні охорони, зосередженні основних зусиль на найбільш загрозливих напрямках, маневреності, взаємодії, активності, раптовості дій, безперервному управлінні, всебічному забезпеченні з обов'язковим урахуванням морально-психологічних факторів особового складу.

Формами оперативно-службової діяльності органів ДПСУ є [3]: прикордонна служба; прикордонний контроль; оперативно-розшукова діяльність; спеціальні заходи; участь у прикордонних (спільних) операціях; бій.

Сучасний етап історичного розвитку України, який характеризується подальшою політичною та економічною турбулентністю розвитку нашої держави, а також геополітичні та регіональні зміни, які відбулися за останній час в усьому світі значно ускладнили обстановку на кордоні.

Виходячи з динаміки розвитку обстановки на кордоні та необхідності швидкого реагування на її зміни, Голова Державної прикордонної служби України вимагає підняти на більш високий рівень підготовку особового складу та органів до дій з локалізації кризових ситуацій на державному кордоні.

Особливої актуальності це питання набуло в останні роки в результаті виникнення нових загроз на державному кордоні, зокрема [4]:

агресія Російської Федерації та окупація нею частини території держави;

незаконна зміна державного кордону;

збереження присутності військового контингенту Російської Федерації на території Придністровського регіону Республіки Молдова;

активізація діяльності терористичних організацій у світі;

незавершеність договірно-правового оформлення кордону в Азовському, Чорному морях та Керченській протоці, а також визначення меж виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу між Україною і Російською Федерацією в Чорному морі;

транскордонна злочинність, пов'язана з нелегальною міграцією, торгівлею людьми, контрабандою зброї, боєприпасів, вибухових речовин і наркотиків;

незаконне переміщення через кордон товарів та цінностей, ухилення від сплати установлених платежів.

За останні п'ять років перелік зазначених загроз доповнився гібридними загрозами, які впливають на політичну та економічну обстановку в державі, безпеку і громадський порядок, а також на зростання рівня тероризму та кіберзлочинів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Охорона та захист державного кордону як один із ключових напрямів забезпечення національної безпеки є предметом досліджень таких науковців у сфері прикордонної безпеки як: Ю.Б. Івашкова, В. А. Кириленка, В. О. Косецова, Д.А. Купрієнка, Г.А. Магася, А.Б. Мисика, В. М. Серватюка, О.М. Ставицького. Однак проблемні питання застосування сил та засобів Держ. прикордон. служби, які виконують завдання по локалізації кризових ситуацій на державному кордоні залишаються не вирішеними в повній мірі. Охорона державного кордону України повинна бути гнучкою та адаптивною, тобто оперативно змінюватися залежно від зовнішніх і внутрішніх факторів, масштабності їх впливу та динаміки змін. При цьому обов'язковою умовою забезпечення недоторканності державного кордону є реальне сприйняття обстановки, правильна класифікація та оцінка загроз і ризиків.

Метою доповіді є обґрунтування науково-методичних підходів щодо поняття кризових ситуацій у сфері прикордонної безпеки.

Основна частина

Аналіз відомої джерельної бази [5–14], свідчить, що загальноприйнятого тлумачення поняття «кризова ситуація» немає. Розглянемо найбільш вживані варіанти терміну «кризова ситуація» та суміжні з ним поняття і сформуємо коректне визначення кризової ситуації у сфері прикордонної безпеки.

Поняття «криза» має багато рівнів і трактувань. Вираз «криза» походить від грецького слова «crisis», яке означає «вирок, рішення по якомусь питанню, чи в сумнівній ситуації» [5]. Спочатку дане поняття використовувалось в медицині, а з XVII-XVIII сторіччя – стосовно процесів, що відбуваються в суспільстві, як-то військові, політичні кризи. При цьому використовувалося майже незмінне значення кризи, взяте з медицини. З XIX сторіччя з'являються тлумачення криз в економічній сфері. Класичне економічне поняття кризи, що сформувалося в той час, означає небажану і драматичну фазу в капіталістичній економічній системі, що характеризується коливаннями і негативними явищами, перешкодами. У цьому розумінні поняття кризи довгий час займало особливе місце в схемі теорій кон'юктур у розвитку економіки. Так, циклічна схема Shpithoff'a містить стадії: спад – перший підйом – другий підйом – пік – брак капіталу – криза [6, 7].

В медицині, особливо в психіатрії, кризові ситуації стали основою напряму терапевтичних досліджень, названих кризовим втручанням. Виникнення теорії кризових втручань зазвичай пов'язують з дослідженням Lindemann реакції пацієнтів на горе [8]. Подальший розвиток теорії і практики кризових інтервенцій в психіатрії здійснили Poal, Caplan і його

колеги з Гарварда [5, 9]. В авіаційній галузі кризова ситуація – це ситуація, яка склалася внаслідок вчинення протиправних і навмисних дій, пов'язаних з посяганням на нормальну, регулярну і безпечну діяльність цивільної авіації, що спричинили нещасні випадки з людьми, майнові збитки, акти незаконного втручання в діяльність цивільної авіації або які створили реальну загрозу настанню таких наслідків [10]. У фінансово-страховому секторі кризова ситуація – це ситуація, яка може мати місце в майбутньому через вплив зовнішніх та/або внутрішніх чинників і яка призводить до суттєвих фінансових втрат страховика [11]. У галузі ядерної безпеки під терміном «кризова ситуація» розуміють ситуацію, що склалася або може скластися внаслідок вчинення або загрози вчинення диверсії, крадіжки чи будь-якого іншого незаконного вилучення ядерних матеріалів [12].

Інші сучасні автори характеризують кризу як такий стан організації, при якому вона не здатна жити далі, не зазнаючи деяких внутрішніх змін [13]. Відоме ще визначення, наведене в [14], за яким криза – це крайнє загострення внутрішньовиробничих і соціально-економічних відносин, а також відносин організації із зовнішньоекономічним середовищем. Деякі автори визначають кризу через опис її характеристик. З точки зору кризового управління (менеджменту), криза – це припинення нормального процесу, непередбачена подія, що ставить під загрозу стабільність підприємства, раптова серйозна подія, яка має потенціал пошкодити або навіть зруйнувати репутацію компанії. Під позаштатними або надзвичайними ситуаціями розуміються зовнішні впливи, що призводять до унеможливлення функціонування підприємства в звичайному режимі. Окрім прямих втрат, організації несуть витрати, пов'язані з порушенням процедур виробничого та фінансового обліку, втратою розташування замовників, погіршенням іміджу і зниженням конкурентоспроможності [5].

На нашу думку, під кризовою ситуацією у сфері прикордонної безпеки, слід розуміти ситуацію, яка склалася внаслідок загрози вчинення або вчинення протиправних і навмисних дій, пов'язаних з посяганням на нормальну, регулярну і безпечну діяльність суб'єктів інтегрованого управління кордонами, що призвели або можуть призвести до порушення належного рівня захищеності державного кордону та територіальної цілісності.

Виходячи з аналізу оперативно-службової діяльності та досвіду застосування сил та засобів Державної прикордонної служби України, класифікацію кризових ситуацій на державному кордоні доцільно провести:

За місцем виникнення: на території України; на території суміжної держави. По відношенню до державного кордону: з порушенням державного кордону; без порушення державного кордону. За масштабом виникнення: на ділянці підрозділу охорони державного кордону; на ділянці прикордонного загону; на ділянці регіонального управління. В пункті

пропуску, поза пунктом пропуску. За складом учасників: державні і недержавні формування; законно створенні формування; незаконні формування; громадяни України; іноземці; особи без громадянства; військовослужбовці; цивільне населення; біженці; змішані групи. Зі зброєю, без зброї. З застосуванням зброї, без застосування зброї. За кількістю учасників: одна людина; мала група (2-20 чол.); середня група (21- 100 чол.); велика група людей (більше 100 чол.). За характером дій: виникнення масових безпорядків на державному кордоні; блокування прикордонного підрозділу; спроба захоплення прикордонного наряду (напад на прикордонний наряд з метою захоплення зброї); виявлення вибухових та інших небезпечних предметів, отруйних речовин в межах ділянки відповідальності прикордонного підрозділу; захоплення заручників у пункті пропуску; виникнення надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру на державному кордоні.

Висновки

Запропонована класифікація кризових ситуацій у сфері прикордонної безпеки, не є остаточна, можливе її корегування та доповнення. Класифікація за видами, що пропонується, дає можливість визначити основні завдання та відпрацювати порядок дій органів Державної прикордонної служби України спільно з взаємодіючими органами (формуваннями, підрозділами), що залучаються до припинення кризових ситуацій на державному кордоні.

Список використаних джерел

1. Про державний кордон України : Закон України від 4.11.1991 р. № 1777-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 2. Ст. 5
2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3.04.2003 р. № 661-ІV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 27. Ст. 208.
3. Магась Г.А., Купрієнко Д.А., Бінковський О.А. Теоретичні основи охорони державного кордону України : звіт про виконання науково-дослідної роботи. Хмельницький : НАДПСУ, 2017. 254 с.
4. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 687-р.
5. Рубан В.М. Теоретичні аспекти кризи та антикризового управління. *Вісник Одеського Національного університету імені І.І. Мечникова*. Одеса, 2014. Т. 19. Вип. 2/2. С. 154–157.
6. Коротков Э.М., Беляев А.А., Валовой Д.В. и др. Антикризисное управление : учебник для вузов по экономической специальности. Москва, 2002. 431 с.
7. Самуэльсон П.А. Экономика : Москва, 2014. 1360 с.

8. Lindemanne E. Symptomatology and management of acute grief : *American Journal of Psychiatry*. 1944. pp. 141 -148.

9. Poal P. Introduction to the theory and practice of crisis intervention : *Quaderns de Psicologia*. 1990. pp. 121-140.

10. Про Державну програму авіаційної безпеки цивільної авіації : Закон України від 25.04.2003 р. № 545–IV . Відомості Верховної Ради України. № 17. Ст. 140.

11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо загальних підходів до застосування страховиками стрес–тестів : Розпорядження № 6496 від 05.12.2006 / Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. URL: http://uazakon.com/documents/date_8u/pg_grwksy.htm.

12. Про затвердження Загальних вимог до систем фізичного захисту ядерних установок та ядерних матеріалів і Загальних вимог до систем фізичного захисту ядерних матеріалів при їх перевезенні : Наказ Держатомрегулювання України від 28.08.2008 № 156. Офіційний вісник України. № 81. С. 164. – ст. 2753.

13. Колісник М.К. Колісник, П.Г. Ільчук, П.І. Відлий М.К. Фінансова санкція і антикризове управління підприємством : Київ, 2007. 272 с.

14. Жарковская Е. П., Бродский Б. Е., Бродский И.Б. Антикризисное управление: учебник. Москва : Омега-Л, 2011. 467 с.

Олександр Михайленко, кандидат військових наук, доцент кафедри прикордонної служби Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-6385-536X>

Леся Балагур, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри прикордонної служби Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1137-1670>

Дмитро Карасьов, старший викладач кафедри прикордонної служби Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1479-9186>

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ТАКТИКИ ДІЙ НЕЗАКОННИХ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ НА ЗВІЛЬНЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ ОКРЕМИХ РАЙОНІВ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

***Анотація.** Визначено фактори, які можуть вплинути на дії підрозділів охорони державного кордону при участі в проведенні заходів з виявлення та ліквідації груп незаконних збройних формувань на звільнених територіях Донецької та Луганської областей. Враховуючи досвід світових збройних конфліктів, досвіду правоохоронних органів та військових формувань, що приймають участь в операції об'єднаних сил на сході України, результатів інформаційно-аналітичного забезпечення здійснено прогноз розвитку тактики дій незаконних збройних формувань на деокупованих територіях Луганської та Донецької областей. Для досягнення мети у дослідженні використані методи: порівняльний аналіз, аналогія, систематизація – при проведенні аналізу: завдань та тактики дій незаконних збройних формувань на звільнених територіях Донецької та Луганської областей; структурно-логічні методи моделювання – при дослідженні тактики дій прикордонних підрозділів під час участі в проведенні заходів з виявлення та припинення діяльності незаконних збройних формувань.*

***Ключові слова:** незаконні збройні формування, Державна прикордонна служба України, підрозділ охорони державного кордону, операція об'єднаних сил.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Після відновлення контролю за тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областей слід зазначити, що відновлений правовий режим одразу стовідсотково не забезпечить мирний лад на цих територіях. Необхідно очікувати, що на зазначених територіях залишиться достатньо велика кількість осередків незаконних збройних формувань (далі - НЗФ), добре організованих та озброєних.*

На тактику дій підрозділів значно вплине мобільність сторін протистояння, що беруть участь у конфлікті, відсутність позиційних фронтів у їх класичному вигляді, що так чи інакше призведе до розтягнення військ у глибину і ширину підконтрольних територій, а також розділить їх на відносно невеликі і дуже рухомі формування для попередження невинуватих втрат.

Причому транспортні шляхи, нафто-, газопроводи, бази забезпечення, командні пункти, вузли зв'язку, тилові об'єкти та комунікації, що розтягнуться на великі відстані, ледве зможуть бути організовано прикриті від будь-яких атак на всій їх протяжності. Усе це робить їх надзвичайно вразливими для раптових нападів з боку НЗФ, що буде постійно призводити до дестабілізації обстановки і дискредитації законної влади в очах місцевого населення. Війна в тилу не передбачена ніякими планами. Це буде війна диверсійна, прихована, боротьба з невидимим противником.

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Досвід проведення*

антитерористичної та операції об'єднаних сил на сході країни показав особливості формування НЗФ. По-перше в особах, що бажають приєднатись до незаконних збройних формувань, дефіциту не буде. «П'ята колона» завжди була і буде в будь-якій державі. Завжди знайдуться незгідні з політичним курсом офіційної влади. Обов'язково знайдуться ті, хто буде одержимий національною чи політичною ідеєю [1]. По-друге завжди будуть ображені владою і ті, в кого під час бойових дій пропало майно чи загинули близькі їм люди. Такий контингент буде триматись за будь-яких обставин. Багато хто буде вести боротьбу за примарне світле майбутнє, будуть авантюристи, вихідці з кримінального світу та насильно мобілізовані. По-третє завжди буде присутній контингент найманців, енергійні революційні баламути по життю, які за будь-якої влади нічим іншим не можуть і не хочуть займатись [2].

Достатня кількість наукових публікацій відображує особистий досвід, одержаний учасниками бойових дій під час проведення окремих спеціальних операцій [3,4] під час збройного конфлікту всередині країни. У цих працях також розроблено систему і проведено розрахунки показників ефективності спеціальних операцій, які дозволяють підвищити ефективність бойового застосування підрозділів в умовах обмеженого часу.

Праці [5;6] присвячені математичній формалізації задачі вибору маршрутів на місцевості і розробленню методики вибору раціональних маршрутів виходу (виведенню) підрозділів у район виконання спеціальних операцій.

Проте зазначені вище дослідження, і багато інших, висвітлюють лише окремі аспекти (в основному, для визначення бойових можливостей), що можуть бути використані під час розроблення способів дій зі знешкодження НЗФ. Наразі у вітчизняних наукових дослідженнях не висвітлені питання тактики НЗФ на територіях які контролюються українською владою та факторів, які будуть впливати на їх діяльність. Не описується специфіка виконання завдань підрозділами охорони державного кордону (далі ПОДК) на звільнених територіях, тим більше особливості охорони відновлених ділянок державного кордону.

Мета доповіді. Пошук шляхів підвищення оперативності та стійкості управління, якості підготовки управлінських рішень, удосконалення системи підготовки та тактики застосування сил і засобів ПОДК, щодо виконання поставлених завдань в умовах складної обстановки, що буде мати місце на звільнених територіях і державному кордоні. Надати рекомендації ПОДК щодо виконання поставлених завдань у специфічних умовах, які матимуть місце на звільнених територіях Донецької та Луганської областей.

Основна частина

Фактори, які можуть впливати на дії ПОДК при участі в проведенні заходів з виявлення та ліквідації груп НЗФ на звільнених територіях Донецької та Луганської областей.

1. Густозаселений регіон з великою кількістю населених пунктів,

промислових, заводських будівель, шахт по добування корисних копалин, що надає можливість для укриття осіб причетних до НЗФ та ускладнює ведення бойових дій, спостереження, ведення розвідки.

2. Ідеологія місцевого населення, яке не завжди підтримує політику діючого керівництва держави.

3. Як правило члени НЗФ це вихідці з місцевих регіонів, які володіють знаннями щодо особливості місцевості, розташування населених пунктів, комунікаційних шляхів, а також родинні зв'язки з цивільним населенням, яке використовується для НЗФ базою матеріального забезпечення та джерелом інформації про дії підрозділів, що може давати можливість значний час приховано діяти на звільнених територіях, здійснювати накопичення засобів терору.

4. Особливі, невідомі більшій частині наших підрозділів, в тому числі й офіцерському складу, національні, культурні та побутові звичаї (що важливо в частині розміщення підрозділів, використання місцевого населення для вирішення певних задач), а також наявність родовой спадщини, сила осіб з кримінального оточення можуть вплинути на проведення контр диверсійних заходів.

5. Наявність в місцевого населення великої кількості озброєння та боєприпасів, що є джерелом озброєння членів НЗФ.

Прогнозується, що НЗФ в залежності від обстановки можуть змінювати свою тактику дій, яку можна розподілити на декілька періодів.

Перший період (перші три місяці після відновлення контролю за тимчасово окупованими територіями). Діяльність НЗФ характеризується великою активністю. НЗФ намагаються утримати за собою цілі райони та зберегти в них проросійський порядок. Для досягнення цього НЗФ будуть об'єднуватись у великі угруповання чисельністю в кілька сотен осіб з єдиним керівництвом. Тактика дій НЗФ в цей період буде характеризуватись:

підготовкою рубежів оборони з виставленням на дальніх підступах охорони, секретів та засідок, відмінною організацією розвідки шляхом спостереження з зручних ділянок місцевості, і використовуючи можливості своїх родичів з числа цивільного населення;

якщо обстановка буде сприяти то НЗФ можуть вступати у відкрите протистояння із підрозділами як ДПС так й ЗС, намагаючись нанести можливо великі втрати та дестабілізувати обстановку в регіоні

НЗФ будуть широко застосовувати такий спосіб дій як засідки, з метою знищення невеликих підрозділів або захоплення у полон. Слід врахувати, що маючи досвід ведення збройної боротьби та підготовку завдяки інструкторам ЗС РФ, засідки будуть влаштовуватись на високому професійному рівні;

при спробі захоплення диверсійних груп НЗФ чи їх угруповань не слід очікувати їх добровільної здачі, а готуватись до активних бойових дій. Намагаючись вийти з оточення групи НЗФ будуть розсипатись і використовуючи знання місцевого регіону будуть зливатись з місцевим населенням, що значно ускладнить їх подальше виявлення.

Другий період. Після знищення крупних угруповань НЗФ з'являється значна кількість дрібних розрізнених груп чисельністю до 5-40 осіб. Керівництво цими групами покладається на агентів ФСБ, а також колишніх професійних військовослужбовців, що перейшли на бік НЗФ. Угрупування як правило базуються навколо населених пунктів мешканцями яких вони є, підтримуючи тісний зв'язок із своїми родичами-посібниками.

Тактика дій НЗФ характеризується:

членом НЗФ як правило міг стати лише родич одного з учасників формування або відома особа з кримінального світу, що ускладнює оперативну роботу по виявленню та подальшій припиненні їх діяльності;

уникнення від прямого бойового зіткнення, в бій вступають тільки вимушено, використовуючи умови погіршеної видимості (туман, ніч);

організація засідок, напад на невеликі групи військовослужбовців, прикордонні наряди, з метою заволодіння зброєю та військовою формою;

спроби викрадення та захоплення автомобільної техніки.

Третій період. Проходить в умовах коли НЗФ втрачають свою пособницьку базу, розпадаються, частина з них переходить на нелегальне положення, а частина здається нашим підрозділам. Колишні військові і вихідці з кримінального світу утворюють групи по 2-5 осіб, розривають родинні зв'язки і знаходяться у суворій конспірації. Лише окремі угруповання налічують до 25 осіб.

В цей період тактика дій НЗФ характеризується :

нападами та вбивствами одиничних і дрібних груп військовослужбовців;

вчинення розбійних актів та вбивств громадян з метою заволодіння матеріальними цінностями;

викрадення автотранспорту.

Четвертий період. Після залишення території України більшою частиною осіб, які приймали участь в бойових діях на стороні збройних формувань за підтримки Російської Федерації, до досі діючих груп НЗФ на підконтрольній території приєднується частина легалізованих проросійськи настроєних осіб. Залишені без основних баз дислокації, але при цьому володіючи великою кількістю зброї, в тому числі й групувою дрібні групи активізують свою діяльність. Їх тактика на даному етапі буде визначатись наступним:

позбавлені підтримки місцевого населення та знаходячись під постійним переслідуванням розвідувально-пошукових груп, групи НЗФ почнуть безперервно змінювати свої місця базування;

прагнучі помсти влаштовують засідки та самі виявляють розвідувально-пошукові групи з метою нанесення їм втрат, скоюють вбивства проукраїнських активістів, які прибули в ці регіони.

Виходячи з вищезазначеного можна визначити такі основні завдання ПОДКв боротьбі з НЗФ:

отримання оперативних достовірних даних про місця базування груп НЗФ; їх склад; шляхи пересування;

дотримання суворих заходів маскування з метою приховування своїх

дій;

ведення пошуку груп НЗФ повинно вестись професійно підготовленим розвідувально-пошуковими групами у кількості 10-25 осіб;

заходи по захопленню та ліквідації груп НЗФ здійснювати спільно з підрозділами спеціального призначення ЗС України;

район проведення захоплення, знищення групи НЗФ блокувати різними видами прикордонних нарядів виходячи із завдань: зсідка, заслон, секрет, контрольний пост, пост спостереження;

активно застосовувати інженерні загородження та сигналізаційні прилади для прикриття локальних ділянок;

якщо операція в світлу частину доби не завершена, то всі розвідувально-пошукові групи повинні вийти на вирівнювальний рубіж, що діє на основному напрямку;

Список використаних джерел

1. Гуржій О., Мосов С. Макаров В. та ін. Локальні війни та збройні конфлікти другої половини ХХ століття (Історикофілософський аспект). Монографія. Знання, 2012. С 356 с.

2. Стрижевський В. Особливості тактики дій механізованих і танкових військ за досвідом війн початку ХХІ сторіччя. Військово-науковий вісник. 2013. Вип. 16.С. 177 с.

3. Довбня В. Дослідження можливостей підрозділів спеціального призначення внутрішніх військ в ході естафетного пошуку в умовах гірсько-пустельної місцевості Тези доп. наук.-практ. конф., 2007 р. Харків. Акад. ВВ МВС України, 2007. С. 44–45.

4. Воробьев И. Новый виток в развитии тактики. Электронный ресурс. Режим доступа : <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm>

5. Мусієнко І. Теорія і практика службово-бойового застосування внутрішніх військ МВС України. Звіт про НДР, Розділ 3. Військ. ін-т ВВ МВС України. Харків. 2000.

6. Кучерина С. Теорія і практика службово-бойового застосування внутрішніх військ МВС України. Звіт про НДР, Розділ 2. Військ. ін-т ВВ МВС України. Харків. 2000.

Ігор Кривий, кандидат військових наук, доцент кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5431-5740>

Олександр Сігайло, Викладач кафедри прикордонної служби факультету безпеки

державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8698-7840>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ І ЗАСОБІВ ПІДРОЗДІЛУ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ПРИ ЗАГОСТРЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ (ВОЄННОЇ) ОБСТАНОВКИ

***Анотація.** Підготовка сил і засобів та управлінські рішення керівника підрозділу охорони державного кордону при загостренні соціальної (воєнної) обстановки на ділянці відповідальності потребують певної системи вихідних даних, де, поміж інших, виділено передбачення тих завдань, які будуть підґрунтям щодо визначення необхідного складу і можливостей, а також форм та способів їх застосування. Даною роботою здійснено аналіз та систематизацію завдань, які можуть вирішуватись прикордонними нарядами в умовах небезпечного впливу вказаного типу чинників обстановки, що дозволяє відповідним органам управління обрати певну тактику з протидії реальним та потенційним загрозам у прикордонному просторі.*

***Ключові слова:** підрозділ охорони державного кордону, оперативно-службова діяльність, загострення соціальної (воєнної) обстановки, сили і засоби, ділянка відповідальності.*

Вступ

***Постановка проблеми.** В умовах сьогодення відмічається розширення масштабів, зміна характеру, рівня організованості, способів та засобів протиправної діяльності на державному кордоні України [1]. Крім нейтралізації «традиційних» загроз і ризиків, наразі в пріоритет доречно також визначати готовність сил і засобів (СіЗ) підрозділів Державної прикордонної служби України (ДПСУ) до протидії різноманітним соціальним та воєнним небезпекам у прикордонному просторі, які стають дедалі актуальними не тільки для східних, а й інших регіонів країни та ділянок державного кордону [1,2].*

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Зміст і порядок виконання завдань СіЗ органів та підрозділів охорони державного кордону (ПОДК) в різних умовах обстановки викладено у статутах, положеннях, інструкціях, порадиниках та в інших керівництвах. Проблемні аспекти визначення їх необхідного складу і можливостей, завдань, форм та способів діяльності, поміж інших, розглядають у своїх працях такі вчені: Андрощук О. С., Городнов В. П., Катеринчук І. С., Кириленко В. А., Лемешко В. В., Олексієнко Б. М., Серватюк В. М., та інші. Разом з тим, вважається за доцільне продовження досліджень з питань формування управлінських рішень в умовах загострення обстановки на ділянках відповідальності.*

***Мета доповіді.** Виходячи з аналізу чинників, які будуть впливати на оперативно-службову діяльність в умовах загострення соціальної (воєнної) обстановки, здійснити узагальнення і систематизацію завдань силам і*

засобам підрозділу охорони державного кордону з протидії протиправній діяльності на його ділянці відповідальності.

Основна частина

Соціальні небезпеки досить часто виникають в країнах світу при різноманітних конфліктах інтересів, джерелами яких є - соціальна нерівність, яка існує в суспільстві, а також система поділу таких цінностей, як: влада, соціальний престиж, матеріальні блага, релігія, освіта тощо. Найвищим рівнем соціально-небезпечних подій є – тероризм (політичний, релігійний та кримінальний), небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших зазіхань на життя чи здоров'я людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [3,4]. Нажаль, дедалі частіше ознаки та змістовні складові тероризму стають актуальним і для території України. Крім того, відмічається цілеспрямована і різнобічна гібридна агресія «окремих суміжних країн», спрямована на досягнення власних інтересів із застосуванням воєнних інструментів у поєднанні з усіма наявними іншими впливами у політичній, економічній та інших сферах життєдіяльності нашої держави. Кризовими ситуаціями воєнного характеру [5] можуть бути: провокації на державному кордоні України (ДКУ), лінії зіткнення сторін (ЛЗС), адміністративній межі з тимчасово-окупованою територією (АМзТОТ), підривна діяльність диверсійно-розвідувальних груп у прикордонній смузі і контрольованих прикордонних районах, збройні вторгнення незаконних збройних (воєнізованих) формувань (НЗВФ) або підрозділів збройних сил суміжної держави на територію України.

Все вищевказане накладає глибокий відтиск на підготовці, а також порядку застосування сил і засобів ОПОДК щодо протидії наявним та потенційним загрозам на ДКУ. Для окреслення змісту підготовки особового складу та засобів охорони державного кордону, а також форм і способів можливої діяльності під час виконання оперативно-службових завдань, насамперед необхідно визначити, які завдання ними можуть виконуватись, що буде основою для формування відповідних управлінських рішень.

Таким чином, виходячи з аналізу чинників, які будуть впливати на оперативно-службову діяльність в умовах загострення соціальної (воєнної) обстановки, узагальнивши вимоги нормативно правових актів, інших керівництв та досвіду оперативно-службової діяльності ПОДК з протидії реальним та потенційним загрозам в прикордонному просторі [6-10], основними завданнями прикордонних нарядів, чергових сил (засобів) та резервів в умовах можливого загострення соціальної (воєнної) обстановки доречно визначити наступні:

припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження лінії державного кордону України (ЛЗС, АМзТОТ);

здійснення контролю за дотриманням режиму державного кордону, виконання правил прикордонного режиму, дотриманням іноземцями та особами без громадянства, а також біженцями, особами, які потребують додаткового захисту та особами, яким надано притулок в Україні,

установлених правил перебування на її території;

виявлення і затримання осіб, що намагаються незаконно перетнути ДКУ (ЛЗС, АМзТОТ), а також припинення інших правопорушень, протидію яким законодавством віднесено до компетенції ДПСУ;

припинення контрабандної діяльності на ДКУ (ЛЗС, АМзТОТ), запобігання переміщенню предметів, товарів і речовин, вилучених з цивільного обігу або обмежених в обігу, зброї, боєприпасів та інших засобів терору і диверсій;

контроль за дотриманням невійськовими суднами та військовими кораблями встановленого порядку плавання і перебування у прикордонних водних об'єктах;

охорона та конвоювання затриманих осіб і плавзасобів;

ведення військового спостереження з метою виявлення на території суміжної держави (неконтрольованій чи тимчасово окупованій території) переміщення військових частин та підрозділів, забезпечення керівництва підрозділу інформацією про їх склад, можливості, місцезнаходження та дії;

проведення розвідки місцевості з метою встановлення: маршрутів можливого руху правопорушників, місць їх можливого переховування (накопичення); каналів переміщення через ДКУ (ЛЗС, АМзТОТ) наркотичних та психотропних речовин, зброї, вибухівки та інших засобів терору, товарів та вантажів, а також місць їх можливого переховування (накопичення); можливих місць, які можуть бути використані для збройного нападу, скритих підступів до місць розташування прикордонних підрозділів;

запобігання проникненню на територію України членів терористичних організацій чи НЗВФ, а також диверсійно-розвідувальних груп противника;

виявлення підготовки до збройного вторгнення, здійснення провокацій на ДКУ (ЛЗС, АМзТОТ), своєчасне інформування керівництва підрозділу про загострення обстановки, участь у відбитті вторгнення або нападу на територію України, припиненні збройних конфліктів та інших провокацій, боротьбі з тероризмом;

інформування органів державної влади та громадян про аварії, пожежі, катастрофи, стихійні лиха та інші надзвичайні події на державному кордоні України, у прикордонній смузі та в контрольованих прикордонних районах.

Висновки

У відповідності до завдань, що покладаються на підрозділи Державної прикордонної служби України, їх особовий склад, на ряду з виконанням основних завдань оперативно-службової діяльності щодо протидії злочинам і адміністративним правопорушенням у прикордонному просторі, у взаємодії із підрозділами Збройних Сил України та правоохоронних органів, приймає участь у: припиненні збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України, відбитті вторгнення або нападу на територію України збройних сил іншої держави або груп держав, боротьбі з тероризмом, припинення діяльності незаконних збройних (воєнізованих) формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій. Виходячи з

цього, відповідно до наявних і потенційних загроз і ризиків на ділянці відповідальності, кожному керівнику потрібно розуміти основи застосування підпорядкованого персоналу для ефективного визначення завдань, форм, способів, засобів та тактичних прийомів дій в різних умовах обстановки.

Список використаних джерел

1. Державна прикордонна служба України : Офіційний веб-сайт. Новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dpsu.gov.ua/ua/news/>.
2. Про національну безпеку України : Закон України (із змінами) від 21.06.2018 № 2469-VIII / Верховна Рада України. – Офіц. вид. - К. : ВВР, 2018.
3. Желібо, Є. П. Безпека життєдіяльності : курс лекцій / Є. П. Желібо, А. І. Чмир, В. С. Троян, Є. О. Савінов. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2001. – 356 с.
4. Про боротьбу з тероризмом : Закон України (із змінами) від 20.03.2003 № 638-IV / Верховна Рада України. – Офіц. вид. - К. : ВВР, 2003.
5. Практичні рекомендації з організації планування дій органів і підрозділів охорони державного кордону при виникненні кризових ситуацій воєнного стану, затверджені Першим заступником Голови Державної прикордонної служби України 23.06.2018 р.
6. Про Державну прикордонну службу України : Закон України (із змінами) від 03 квітня 2003 р. № 661-IV / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2003.
7. Положення про відділ прикордонної служби Державної прикордонної служби України : Наказ МВС України від 15 квітня 2016 р. № 311. – К. : МВСУ, 2016. – 14 с.
8. Інструкція про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України : Наказ МВС України від 19 жовтня 2015 р. № 1261. – К. : МВС, 2015. – 52 с.
9. Інструкція з організації діяльності дільничних інспекторів прикордонної служби Державної прикордонної служби України : Наказ МВС України від 15 травня 2018 р. № 396. – К. : МВС, 2018. – 43 с.
10. Порядок здійснення охорони державного кордону України на звільнених територіях Луганської та Донецької областей : звіт про НДР : шифр 220-0113 А / Національна академія Державної прикордонної служби України ; гол. викон. Лемешко В. В., співикон. Білорус А. М., Кривий І. В., та ін. - Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. – 316.

Денис Захарчук, кандидат військових наук, доцент Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6051-305x>

Віталій Веретільник, кандидат педагогічних наук, викладач, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5684-7361>

РЕКОМЕНДАЦІЇ НАЧАЛЬНИКУ ЛУГАНСЬКОГО ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ ЩОДО ОЦІНКИ ЗАГРОЗИ НА ДІЛЯНЦІВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

***Анотація.** В рамках виконання завдань на сході України прикордонним відомством завершено реформування системи управління підрозділів. Сьогодні на всіх рівнях управління Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) ведеться активний пошук шляхів підвищення ефективності виконання завдань підрозділами охорони кордону. Одним з напрямків вирішення цього завдання є підвищення якості управлінської діяльності за рахунок підвищення обґрунтованості рішень на використання сил і засобів у різних умовах обстановки.*

Практика оперативно-службової діяльності (далі – ОСД) та результати дослідження свідчать, що органи управління прикордонного загону мають можливість приймати обґрунтовані рішення тільки тоді, коли володіють достовірною та точною інформацією. До того ж потрібно щоб на вхід кожного етапу (блоку) надходила тільки інформація з необхідними якісно-кількісними характеристиками в належному обсязі й у потрібний час.

На сьогоднішній день існує низка загроз та ризиків, які формують технологію ОСД прикордонних загонів. Основними з них є: відсутність сучасної нормативно-правової бази України щодо створення, функціонування та розбудови системи оцінки загроз протиправної діяльності, неможливість повного “копіювання” щодо цього типових рішень інших держав, контрабанда зброї, наркотиків, товарів народного вжитку, нелегальна міграція, спроби незаконного полювання та використання природних ресурсів в межах ділянки відповідальності, відмінність принципів охорони кордону у порівнянні з іншими європейськими країнами та ін.

Крім того, з появою нових видів загроз, зокрема військової агресії РФ проти України, тимчасової окупації нею частини території держави, розпалювання збройного конфлікту в східних регіонах та у акваторії Азовського моря, виникла нагальна потреба в подальшому розвитку ДПСУ, як суб'єкта забезпечення національної безпеки держави на державному кордоні, це, в свою чергу, зумовлює необхідність удосконалення системи аналізу обстановки з урахуванням військової складової, вивчення міжнародного досвіду, пошуку альтернативних сучасних технологій в сфері

охорони державного кордону з метою їх впровадження в практичну діяльність.

Ключові слова: модель; інформація; тактика; протиправна діяльність; загроза.

Вступ

Постановка проблеми. Сучасні реалії вимагають від начальника прикз. володіння технологіями своєчасної та повної оцінки загроз протиправної діяльності в процесі обґрунтування, прийняття, реалізації управлінських рішень, без яких ефективно управління організацією в складній оперативній (бойовій) обстановці практично неможливе. Розглядаючи процес управління необхідно зазначити, що будь-яка управлінська операція ґрунтується на попередньому досконалому вивченні ситуації, що передбачає володіння повним обсягом інформації про те або інше явище. Від повноти та достовірності інформації в кінцевому результаті залежить правильність управлінських рішень.

Разом з цим, аналіз результатів ОСД Луганського прикордонного загону (далі – прикз) у 2019-2020 рр.[1] свідчить про те, що їх рівень не в повній мірі відповідає вимогам сьогодення, а ефективність оцінки загроз – низька. На нашу думку, цей факт можна пояснити відсутністю в нормативних документах, єдиної методики оцінки загроз, які є притаманними для ділянки відповідальності прикз.

Саме наявність вищезазначених проблемних питань і обумовлює необхідність й актуальність пропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання, пов'язані із збільшенням ефективності оцінки загроз знайшли відображення в керівних документах Адміністрації ДПСУ, дослідженнях і публікаціях вчених у галузі управління.

Дослідженню питань щодо чинників та умов, які впливають на ефективність оцінки загроз присвячено праці Городнова В.П. [2], Катеринчука І.С. [3], Кириленка В.А. [4], Дробахи Г.А. [5] та ін.

Методикою оцінки ефективності проведення стратегічного аналізу в ході інформаційно-аналітичної діяльності штабу прикз та удосконаленню аналітичної моделі SWOT- аналізу, як інструменту прогнозу розвитку обстановки присвячені праці Купрієнка Д. А.[6], Мисика А.Б.[7]

Проте, необхідність подальшого глибокого аналізу процесу оцінки загроз на ділянці відповідальності прикз з метою створення дієвого механізму протидії залишається актуальною.

Метою доповіді є апробація результатів наукових досліджень, впровадження їх в практичну діяльність прикз. Використання науково обґрунтованих методик роботи в системі оцінки загроз, здійснення обробки інформації, вироблення та вибір варіантів рішень, їх безпосереднє впровадження в ОСД.

Основна частина

Для вирішення сформульованих завдань пропонуємо використовувати комплекс взаємопов'язаних методів дослідження, а саме:

екстраполяції динамічних рядів статистичних даних, експертного опитування, розробки прогнозних сценаріїв та метод аналізу ієрархій;

на першому етапі дослідження пропонується проводити статистичний аналіз показників загрози, з метою побудови математичної моделі ряду, за допомогою якої можна з'ясувати природу та характер поведінки показника і прогнозувати його у майбутньому;

в подальшому для визначення прогнозних значень показників застосовувати *експертне опитування* фахівців із назначених питань. В подальшому, шляхом *синтезу показників загрози*, які отримані методами екстраполяції статистичних даних та експертного опитування розробляти можливі сценарії розвитку загрози, що досліджується;

на наступному етапі застосовуємо метод *аналізу ієрархій* (далі - МАІ) для оцінки прогнозних сценаріїв та вибір із них одного. Для вирішення цього завдання в методиці використовуємо МАІ, який дозволяє вирішити завдання вибору альтернатив шляхом їх *багатокритеріального рейтингування*;

на кінцевому етапі дослідження на основі значення узагальненого пріоритету обираємо прогнозований сценарій, який покладаємо в основу рішення начальника прикз та проведемо його апробацію.

Науковою новизною отриманого результату представлено сукупністю методичних та наукових результатів і дозволяє на основі декількох моделей, створювати графічну схему проблеми, виявляти істотні фактори та змодельовати їх вплив на протиправну діяльність. Методи, які використовуються в методиці, забезпечують одержання кількісної оцінки можливості виникнення загроз за прогнозними сценаріями. На відміну від попередніх робіт, при розробці прогнозів враховано не лише вихідні значення показників дій правопорушників та сил і засобів прикз, а і динаміка дій протидіючих сторін.

Склад базових показників контрабанди та прогнозного фону, який необхідний для прогнозування, визначений вперше. Це дозволяє систематизувати потоки інформації, які циркулюють у штабі прикз, виділити релевантну інформацію для визначення основних параметрів прогнозу, цілеспрямовано формувати бази даних.

Формалізація процесу оцінки та вибору альтернатив прогнозу в термінології методу аналізу ієрархій та визначення показників прогнозного сценарію загрози одержані вперше

Висновки

Таким чином, наукове завдання пропонуємо вирішити шляхом розробки методики оцінки загроз на ділянці відповідальності прикз.

Дана методика може застосовуватись штабом прикордонного загону як в процесі підготовки до ОСД та і під час її здійснення.

Окремі блоки методики можуть застосовуватися для вирішення часткових завдань, наприклад при організації охорони окремих напрямків або ділянок підрозділів охорони державного кордону, військових містечок тощо.

Виконання вищезазначених заходів дозволить підвищити ефективність охорони ділянки державного кордону Луганського прикз.

Напрямок подальших наукових досліджень може стати розробка загального алгоритму побудови охорони ДК прикордонного загону та рекомендацій щодо його використання в тому числі й при підготовці до ОСД органів охорони кордону у зоні проведення Операції об'єднаних сил.

Список використаних джерел

1. Аналітична довідка Адміністрації ДПСУ за результатами ОСД в 2020 році.

2. Городнов В. П., Кириленко В. А., Каратаєв Р. Г. Модель визначення ступеня відповідності об'єкта уваги даним про потенційного порушника в пунктах пропуску через державний кордон. *Збірник наукових праць*. Хмельницький: Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2009. № 46. Ч. II. С. 18–22.

3. Катеринчук І. С. Рекомендації щодо визначення раціонального складу сил для проведення прикордонного пошуку. *Збірник наукових праць № 15. Ч. 2*. Хмельницький : Вид-во НАПВУ, 2001. С. 60–63.

4. Кириленко В. А., Мейко О.В. Щодо питання пошуку шляхів підвищення ефективності виконання завдань мобільними підрозділами регіональних управлінь. *Збірник наукових праць Національного університету оборони України. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. Київ. Вид-во НУОУ.2013.№ 2. С.81–86.

5. Дробаха, Г. А., Молдавчук В. С., Ліпатов І. І., Бацамут В. М. Спосіб оцінювання та прогнозування рівня складності суспільно-політичної обстановки. *Честь і закон*. 2013. № 4. С. 76–83.

6. Купрієнко Д. А. Застосування SWOT-аналізу при визначенні загрози нелегальної міграції в Україні. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки /* голов. ред. Б. М. Олексієнко. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. № 2 (62). С. 31–45.

7. Мисик А. Б., Цибровський М. Ю. Методичні рекомендації щодо формування, оцінки та вибору рішень у сфері охорони кордону. *Збірник наукових праць № 42. Частина II /* голов. ред. Балашов В. О. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2008. С. 35–39.

Олег Васишин, ад'юнкт Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького <https://orcid.org/0000-0002-9700-5670>

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ АПАРАТ ВИБОРУ РАЦІОНАЛЬНОГО СКЛАДУ ЕЛЕМЕНТІВ СЛУЖБОВОГО ПОРЯДКУ ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ ПРИ ПРИПИНЕННІ ЗБРОЙНИХ ПРОВОКАЦІЙ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ

Анотація. На усіх етапах розвитку держави однією із основних реальних і потенційних загроз національній безпеці незалежної країни є протиправна діяльність на державному кордоні.

На сучасному етапі розвитку Державної прикордонної служби України особливу актуальність мають питання раціонального використання їх сил та засобів. Дана робота присвячена аналізу основних тенденцій використання сил та засобів Державної прикордонної служби України в різних умовах обстановки.

Значний науковий інтерес мають дані статистичного аналізу проведення органами охорони державного кордону спеціальних заходів із припинення збройних провокацій на державному кордоні, пошуку та знешкодженню порушників законодавства України, які за родом вчинення правопорушень підпадають під порушення чинного законодавства з прикордонних питань, а також результатів дослідження інноваційного потенціалу Державної прикордонної служби України.

Ключові слова: раціональний склад, елементи службового порядку прикордонного загону, збройні провокації.

Вступ

Постановка проблеми. Для обґрунтування вибору раціонального складу елементів службового порядку прикордонного загону при припиненні збройних провокацій на державному кордоні, оцінки корисності застосування сил та засобів, оцінки варіантів рішення необхідно удосконалити існуючий науково-методичний апарат (показники і методики) з урахуванням нових способів (тактики) дій правопорушників у районі відповідальності органів охорони державного кордону, що дасть можливість виконувати селекцію інтегральних змін обстановки, визначати періоди часу збільшення (зменшення) ступеня її загострення в основних сферах національної безпеки України, прогнозувати період часу переходу обстановки з рівня “загострення” на рівень “загроза”, оцінювати швидкість зміни значень показників ступеня загострення обстановки з метою прогнозу реальних і потенційних наслідків для охорони державного кордону, а також з метою вжиття своєчасних заходів і проведення заходів для припинення збройних та інших провокацій на державному кордоні, для попередження негативних наслідків для НБУ в прикордонній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань в яких започатковано вирішення даної проблеми приділялась увага в працях Ю. В. Аллерова, Д. П. Музиченка, Ю. В. Пунди, Г. П. Ситника, В. М. Телелима, Р. І. Тимошенка та інших вчених. Питання спільних дій

Державної прикордонної служби України з іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами держави, розглядалися в працях Ю. Б. Івашкова, І. С. Катеринчука, А. Б. Мисика, В. О. Назаренка та інших.

Основна частина

Для якісного обґрунтування раціонального складу заходів та кількості сил і засобів, які залучаються для виконання завдань було розроблено науково-методичний апарат вибору раціонального складу елементів службового порядку прикордонного загону при припиненні збройних провокацій на державному кордоні

Розглянемо логіку роботи розробленого програмного продукту.

Структурно програма складається з 5 вікон, в яких відбувається вибір об'єктів критичної інфраструктури (далі – ОКІ), визначення їх параметрів та місцеположення, точку входу диверсійно-розвідувальної групи та місце дислокації прикордонного підрозділу, а також розрахунок елементів службового порядку й визначення маршрутів руху, як групи противника, так і прикордонного наряду.

Вікно 1 (рис. 1). На першому етапі здійснюється вибір ОКІ.

	ГЕОГРАФІЧНІ КООРДИНАТИ	КРИТИЧНІСТЬ ОКІ К1	ЗАХИЩЕНІСТЬ ОКІ К2	ВРАЗЛИВІСТЬ ОКІ К3	ВАГОВИЙ КОЕФІЦІЄНТ ОКІ Q	ОПИС ОКІ
Вхід ДРГ	51.922853, 25.511778					
ОБ'ЄКТ 1	51.893862, 25.512894	0,7	0,3	0,7	0,147	Відділення зв'язку Дольськ
ОБ'ЄКТ 2	51.890048, 25.509809	0,5	0,2	0,8	0,08	Храм ПЦУ Дольськ
ОБ'ЄКТ 3	51.935330, 25.547491	0,8	0,8	0,3	0,192	ППр через державний кордон "Дольськ"
ОБ'ЄКТ 4	51.841879, 25.476911	0,5	0,2	0,8	0,08	Храм УПЦ МП Любязь
ОБ'ЄКТ 5	51.842189, 25.470867	0,7	0,2	0,6	0,084	Відділення зв'язку Любязь
ОБ'ЄКТ 6						
ОБ'ЄКТ 7						
ОБ'ЄКТ 8						
ОБ'ЄКТ 9						
ОБ'ЄКТ 10						
ВПС	51.891344, 25.526359					

Рисунок 1 – Вікно вибору ОКІ

До об'єктів критичної інфраструктури [Закон України Про основні засади забезпечення кібербезпеки України (Відомості Верховної Ради (ВВР)), можуть бути віднесені підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, які:

1) провадять діяльність та надають послуги в галузях енергетики, хімічної промисловості, транспорту, інформаційно-комунікаційних технологій, електронних комунікацій, у банківському та фінансовому секторах;

2) надають послуги у сферах життєзабезпечення населення, зокрема у сферах централізованого водопостачання, водовідведення, постачання електричної енергії і газу, виробництва продуктів харчування, сільського господарства, охорони здоров'я;

3) є комунальними, аварійними та рятувальними службами, службами екстреної допомоги населенню;

4) включені до переліку підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави;

5) є об'єктами потенційно небезпечних технологій і виробництв.

Варіант програмного забезпечення обмежений вибором до 10 ОКІ, оскільки, більша кількість не зможе бути забезпечені силами та засобами відділу прикордонної служби типу «Б», що розглядається в дослідженні.

Вікно 2 (рис. 2). На другому етапі здійснюється визначення параметрів для кожного ОКІ та обраховується ваговий коефіцієнт, сутність якого полягає в ступені «привабливості» об'єктом з боку диверсійно-розвідувальної групи противника.

Параметри ОКІ

Оберіть параметри об'єкта критичної інфраструктури 3	
ОПИС ОБ'ЄКТА	ППр через державний кордон "Дольськ"
ОБЕРІТЬ ЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЮ КРИТИЧНОСТІ ОБ'ЄКТА K1	0,8
ОБЕРІТЬ ЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЮ ЗАХИЩЕНОСТІ ОБ'ЄКТА K2	0,8
ОБЕРІТЬ ЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЮ ВРАЗЛИВОСТІ ОБ'ЄКТА K3	0,3
РОЗРАХУВАТИ Q	0,192
ОБЕРІТЬ МІСЦЕПОЛОЖЕННЯ	
ЗАПИСАТИ	

Рисунок 2 – Вікно визначення параметрів ОКІ

На нашу думку, ваговий коефіцієнт ОКІ Q_{OKI} – інтегральний та складається з трьох незалежних один від одного показників:

ступінь критичності ОКІ K_1 ;

ступінь захищеності ОКІ K_2 ;

ступінь вразливості ОКІ K_3 .

Перший показник, ступінь критичності ОКІ K_1 – визначає ступінь створення загрози суспільству, місцевому населенню, напруженню

військово- та/або соціально-політичної обстановки в регіоні. Значення показника лежить в межах від 1 до 0, де 1 – це максимальне значення показника, наприклад, для такого ОКІ, як атомна електростанція.

Показник ступеню захищеності ОКІ K_2 – визначає ступінь організації охорони та оборони об'єкта та лежить в межах від 0 до 1, де максимальне значення 1 належить діючій бойовій військовій частині, яка знаходиться в місці постійної дислокації.

Останній показник, ступінь вразливості ОКІ K_3 – визначає ступінь складності доступу до об'єкту: дальність до об'єкта відносно точки входу диверсійно-розвідувальної групи, наявність доріг, скритих підходів, підступів, наявність інженерних загороджень, вразливість конструкції тощо.

Тоді ваговий коефіцієнт ОКІ Q_{OKI} буде обраховуватись, як добуток зазначених коефіцієнтів:

$$Q_{OKI} = K_1 K_2 K_3$$

Таким чином, ОКІ з максимальної «привабливістю» для дії диверсійно-розвідувальної групи буде максимально «критичний» об'єкт з мінімальною охороною та максимальною доступністю до ураження.

Водночас, в цьому вікні передбачена можливість вибору місцеположення ОКІ, у вигляді його географічних координат. Шляхом натискання кнопки «ОБЕРІТЬ МІСЦЕПОЛОЖЕННЯ» відкривається вікно 3 – вікно вибору місцеположення об'єкта (рис. 3). Прив'язка до карти місцевості та обрахунок маршрутів руху відбувається засобами геоінформаційної системи ArcGIS.

Місцеположення ОКІ здійснюється оператором вручну, на підставі оперативної обстановки, що склалася в регіоні. Оперативна обстановка складається під впливом широкого кола чинників, які визначають динамічність розвитку оперативної обстановки та її відносну стабільність. Такими чинниками є військово-стратегічні, економічні, історичні, соціальні, демографічні, культурні, географічні тощо.

Рисунок 3 – Вікно вибору місцеположення об'єктів

Елементами оперативної обстановки є:
історичні особливості ділянки, що охороняється, у тому числі і культурні;

- географічні умови охорони кордону;
- господарсько-економічна діяльність населення прикордонних районів;
- етнографічні характеристики ділянки;
- суспільно-політичні характеристики.

Вікно 4 (рис.4). Після вибору ОКІ, їх параметрів, обрахунку вагових коефіцієнтів обраних об'єктів та визначення місцеположень шляхом натисканням кнопки «РОЗРАХУВАТИ ЕСП» відкривається вікно визначення елементів службового порядку, що виставляються командиром підрозділу охорони державного кордону на основі проведених розрахунків.

Розрахунок елементів службового порядку

РОЗРАХУНОК ЙМОВІРНІСТІ ЗАГРОЗИ
об'єтам критичної інфраструктури

РЕЗУЛЬТАТИ РОЗРАХУНКІВ

	ОПИС ОБ'ЄКТІВ	ВАГОВІ КОЕФІЦІЄНТИ ОКІ Q	ЕЛЕМЕНТИ СПЛУЖБОВОГО ПОРЯДКУ	МАРШРУТИ
ОБ'ЄКТ 1	Відділення зв'язку Дольськ	0,147	Секрет	МАРШРУТ 1
ОБ'ЄКТ 2	Храм ПЦУ Дольськ	0,08	Прикордонний патруль	МАРШРУТ 2
ОБ'ЄКТ 3	ППр через державний кордон "Дольськ"	0,192	Розвідувально-пошукова група	МАРШРУТ 3
ОБ'ЄКТ 4	Храм УПЦ МП Любазь	0,08	Прикордонний патруль	МАРШРУТ 4
ОБ'ЄКТ 5	Відділення зв'язку Любазь	0,084	Прикордонний патруль	МАРШРУТ 5
ОБ'ЄКТ 6				МАРШРУТ 6
ОБ'ЄКТ 7				МАРШРУТ 7
ОБ'ЄКТ 8				МАРШРУТ 8
ОБ'ЄКТ 9				МАРШРУТ 9
ОБ'ЄКТ 10				МАРШРУТ 10

ЗМІНИТИ ДАНІ

ПОКАЗАТИ РЕЗУЛЬТАТИ

Рисунок 4 – Вікно визначення елементів службового порядку

В запропонованому варіанті програмного забезпечення обрано 3 елементи службового порядку, що призначаються для упередження та/або протидії дії диверсійно-розвідувальної групи противника або моніторингу за обстановкою навколо ОКІ.

Такими елементами службового порядку є:

прикордонний наряд «розвідувально-пошукова група»;

прикордонний наряд «секрет»;

прикордонний наряд «прикордонний патруль».

Логіка вибору елементів службового порядку наступна: на об'єкт з максимальним значенням Q_{OKI} призначається прикордонний наряд «розвідувально-пошукова група», об'єкту з наступним за зменшенням значенням Q_{OKI} після максимального, призначається «секрет», решта об'єктам призначається «прикордонний патруль».

Варто зауважити, що розглянута в дослідженні ділянка – зона відповідальності підрозділу охорони кордону, відділу прикордонної служби 1 категорії типу «Б», власні сили та засоби якого не дозволяють протидіяти у складі розвідувально-пошукової групи на кожному ймовірному напрямку дії диверсійно-розвідувальної групи. Така побудова елементів службового порядку була би ідеальна, проте наявні сили та засоби обмежують можливості даного підрозділу.

Вікно 5 (рис.5). Після здійснення розрахунку елементів службового порядку за кожним обраним ОКІ в програмному забезпеченні передбачена можливість побудови ймовірного маршруту руху диверсійно-розвідувальної

групи та маршруту руху визначеного для протидію противнику елементу службового порядку з подальшим друком карти ділянки місцевості з нанесеними маршрутами та ймовірною точкою зустрічі.

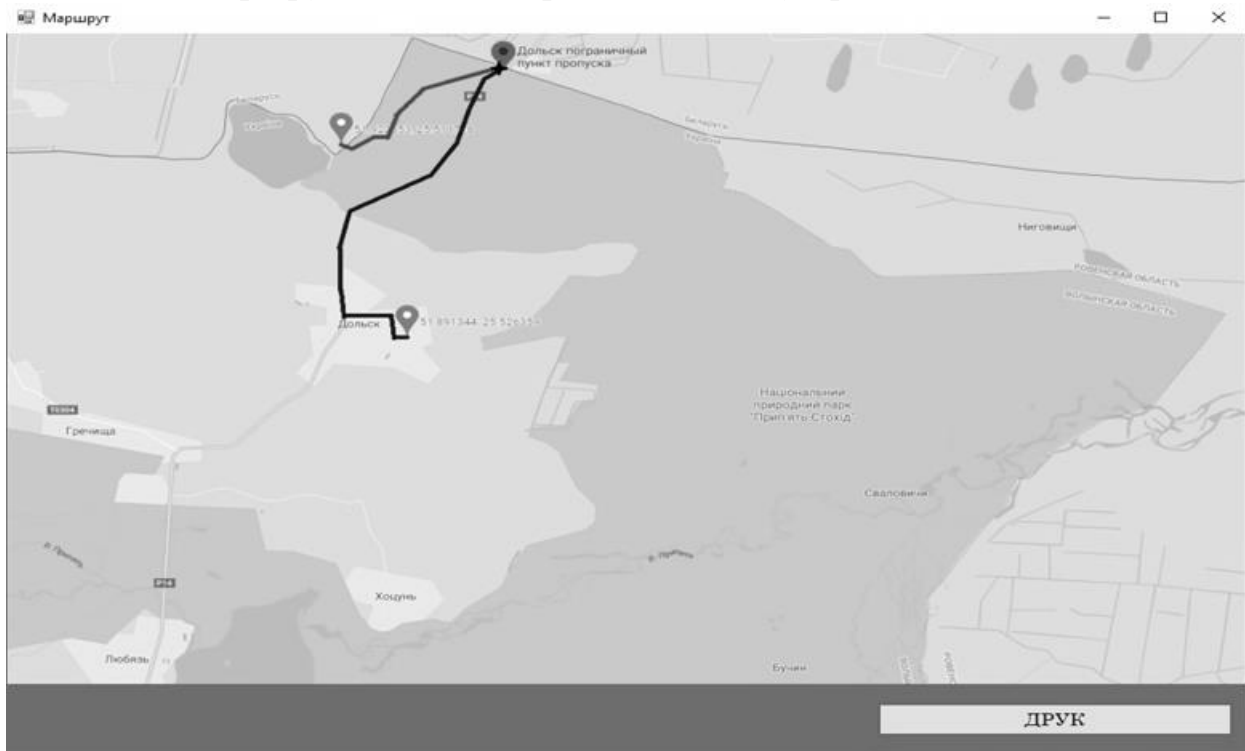

Рисунок 5 – Вікно визначення маршрутів

Для побудови маршрутів на карті мають бути визначені ймовірна точка входу на територію України диверсійно-розвідувальної групи та місце дислокації підрозділу охорони кордону. Зазначені координати обираються у вікні вибору ОКІ (рис. 1) шляхом натискання кнопок «Вхід ДРГ» та «ВПС» відповідно в аналогічний до вибору ОКІ спосіб.

Для побудови маршрутів диверсійно-розвідувальної та розвідувально-пошукової груп обрано різні критерії. Так, для побудови ймовірного маршруту руху диверсійно-розвідувальної групи обрано критерій «скритність пересування», оскільки одним з визначальних показників, що впливають на ефективність дії диверсійно-розвідувальної групи противника є раптовість. Проте, для ефективної дії розвідувально-пошукової групи відділу прикордонної служби критерій «скритність пересування» не є визначальним, оскільки прикордонні наряди діють на території своєї держави. Основним критерієм для побудови маршруту елементів службового порядку є «швидкість», тому маршрут руху прикордонних нарядів розрахований з урахуванням мінімізації шляху і, переважно, по дорогах з кращим дорожнім покриттям.

Оскільки метою розробки запропонованого програмного забезпечення є організація дії підрозділу охорони на упередження ймовірних дій диверсійно-розвідувальних груп, то в програмі передбачено

визначення ймовірної «точки зустрічі» на перетинанні маршрутів руху розвідувально-пошукової групи підрозділу охорони кордону та диверсійно-розвідувальної групи.

Висновки

Таким чином, наведене вище програмне забезпечення науково-методичного апарату вибору раціонального складу елементів службового порядку прикордонного загону при припиненні збройних провокацій на державному кордоні надає можливість у подальшому удосконалити існуючі наукові підходи щодо реалізації вибору раціонального складу елементів службового порядку прикордонного загону при припиненні збройних провокацій на державному кордоні та рекомендації щодо організації відповідних дій прикордонного загону.

Список використаних джерел

1. Про Раду національної безпеки і оборони України [Текст]: закон України від 05.03.1998 р. № 3543-ХІІ // ВВР. – 1998. – № 35. – Ст. 237.
2. Матеріали колегії Адміністрації державної прикордонної служби України від 10.10.2013 року.
3. Литвин М. М. Методика оперативно-тактичних розрахунків : навчальний посібник / М. М. Литвин, А. Б. Мисик, І. С. Катеринчук. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2004. – 82 с.
4. Литвин М.М. Науково – методологічне забезпечення поетапного реформування системи охорони державного кордону: монографія... канд. військ. наук Литвин М.М. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2009 р. т.
5. Ожегов, С. И. Словарь русского языка [Текст] / С.И. Ожегов. – [изд. 8-е]. – М. : Сов. энцикл., 1970.
6. Про державну прикордонну службу України [Текст]:закон України від 03.04. 2003 р. № 661- IV // ВВР. – 2007. - № 27. – Ст. 208.
7. Про державний кордон України [Текст]:закон України від 04.11. 1991 р. № 1777- XII // ВВР. – 1992. - № 2. – Ст. 5.
8. Про правовий режим надзвичайного стану [Текст] : закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III // ВВР. – 2000. – № 23.
9. Про Раду національної безпеки і оборони України [Текст] : закон України від 05.03.1998 р. № 3543-ХІІ // ВВР. – 1998. – № 35. – Ст. 237.
10. Статут Державної прикордонної служби з охорони державного кордону України частина I прикордонний загін (проект): Наказ Голови Державної прикордонної служби України від 27.08.2004 р. № 634 ДСК.

Валерій Колянда, доктор філософії з державної безпеки, доцент кафедри тактики командно-штабного факультету

Національної академії Національної гвардії України, Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2235-3088>

РАПТОВІСТЬ ДІЙ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ІЗ ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ

***Анотація.** На основі аналізу збройних конфліктів останнього часу, бойового досвіду антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил визначено способи досягнення раптовості дій формувань Національної гвардії України під час участі у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації на сході України.*

***Ключові слова:** спосіб, раптовість дій, військові формування, Національна гвардія України, операція Об'єднаних сил, збройна агресія.*

Вступ

Постановка проблеми. Російська Федерація, порушуючи норми та принципи міжнародного права, двосторонні та багатосторонні угоди, анексувала Автономну Республіку Крим і Севастополь, окупувала окремі райони Донецької та Луганської областей. Число жертв в Україні від бойових дій оцінюють близько 43 тисяч осіб, з яких загинуло 13 тисяч, поранено – 31 тисяча. Із них близько 4 тисяч загинили і 10 тисяч поранених українських військових, 3 тисячі загинили і 8 тисяч поранених цивільних осіб, а також приблизно 6 тисяч загинили і 13 тисяч поранених проросійських бойовиків. Майже 1,5 мільйона мешканців Сходу України вимушено покинули домівки. Знищено інфраструктуру окупованих регіонів, 27 % промислового потенціалу Донбасу незаконно переміщено до Росії.

На теперішній час залишається ймовірність відкритого широкомасштабного вторгнення збройних сил Російської Федерації на територію України, або активізація локальних дій сил спеціальних операцій агресора.

Національна гвардія України (НГУ) відповідно до свого призначення та завдань, визначених у [1], бере участь у взаємодії зі Збройними Силами (ЗС) України у відсічі збройної агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони.

Ефективність виконання військовими формуваннями та правоохоронними органами бойових завдань на початку антитерористичної операції (АТО) на території Донецької та Луганської областей, що триває по теперішній час і має назву операції Об'єднаних сил (ООС), виявилась недостатньою, про що свідчать низька результативність та значна кількість втрат особового складу, озброєння і техніки [2].

Підвищити ефективність бойового застосування формувань НГУ у ООС можливо завдяки врахуванню чинників раптовості. Відомо, що раптовість є одним із найважливіших принципів воєнного мистецтва, вона полягає у виборі найбільш сприятливого моменту (часу) для застосування сил та засобів з метою захоплення ініціативи і переваги над противником. Раптовість дозволяє застати противника зненацька, викликати в його бойових порядках паніку, паралізувати волю до опору, різко знизити боєздатність, дезорганізувати управління, створити сприятливі умови для здобуття успіху за найменших втрат своїх сил [3].

Найбільшого успіху складові сектору безпеки та оборони України у ООС досягали у разі врахування під час проведення операцій чинників раптовості. Підтвердженням тому є операції зі звільнення Маріуполя, Краматорська, Дружківки, Лисичанська, Рубіжного, Сєвєродонецька, Попасної, Красного Лиману, бої за Саур-Могилу, а також всім відомий рейд 95-ої окремої десантно-штурмової бригади у взаємодії з підрозділами 25-ої окремої повітрянодесантної бригади, 30-ої окремої механізованої бригади та 51-шої окремої механізованої бригади ЗС України [4].

Таким чином, досвід проведення ООС (АТО) на Сході України засвідчив необхідність вдосконалення тактичних прийомів та способів дій військових формувань врахуванням чинників раптовості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі, присвяченій діям в умовах збройних конфліктів, приділяється значна увага різним формам і способам протидії незаконним збройним формуванням (НЗФ). Так, у праці [5] авторами обґрунтовано роль угруповання внутрішніх військ як головного силового компонента у припиненні діяльності НЗФ. Проблеми забезпечення прикордонної безпеки України в умовах збройного конфлікту висвітлено авторами у праці [6] – [7]. Питання визначення загальної структури й тактики дій НЗФ на Сході України розглядалися авторами у [8]. Авторським колективом [9] проаналізовано сучасні способи дій військових формувань у СпО зі знешкодження НЗФ і запропоновано принципи вибору цих способів за критерієм їх доцільності і перерозподіл функцій між військовими формуваннями під час їх участі у відповідній СпО.

Однак на сучасному етапі науковцями приділяється недостатньо уваги питанням досягнення принципу раптовості під час виконання бойових завдань.

Таким чином, проведений аналіз [5] – [9] засвідчив, що поза увагою залишається питання визначення й виокремлення найбільш значущих способів досягнення раптовості дій формувань НГУ під час виконання завдань ООС на Сході України.

Мета доповіді. На основі аналізу збройних конфліктів останнього часу, бойового досвіду проведення ООС (АТО) на сході України визначити способи досягнення раптовості дій формувань НГУ під час участі у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування

збройної агресії Російської Федерації на сході України.

Основна частина

Під способом досягнення раптовості дій розуміється такий порядок і прийоми застосування сил і засобів під час виконання завдання, які дають можливість досягти раптовості й добитися успіху за найменших втрат своїх сил і засобів.

Проведений аналіз збройних конфліктів останнього часу, вивчений та узагальнений досвід ООС (АТО) на Сході України дозволили визначити і впорядкувати за частотою застосування основні способи досягнення раптовості дій (табл. 1).

Таблиця 1 – Основні способи досягнення раптовості дій

№ з/п	Спосіб досягнення раптовості	Ступінь досягнення раптовості	Кількість випадків досягнення раптовості, % (від загальної кількості ЗК)
1	Приховування підготовки удару	повна	51,4
		часткова	15,2
		відсутня	3,8
		не встановлено	29,6
2	Завдання удару в несподіваний для противника спосіб	повна	30,9
		часткова	22,8
		відсутня	27,3
		не встановлено	19
3	Застосовування нової (нетипової) зброї і бойової техніки	повна	22,8
		часткова	11,4
		відсутня	54,4
		не встановлено	11,4
4	Завдання удару в несподіваний для противника час	повна	3,8
		часткова	30,9
		відсутня	54,4
		не встановлено	10,9
5	Завдання удару в несподіваному для противника місці	повна	7,7
		часткова	11,4
		відсутня	80,9
		не встановлено	0
6	Дезінформація противника	повна	10,5
		часткова	0
		відсутня	54,9
		не встановлено	34,6

До таких належать: приховування підготовки удару, завдання удару в несподіваний для противника спосіб, застосовування нової (нетипової) зброї і бойової техніки, завдання удару в несподіваний для противника час, завдання удару в несподіваному для противника місці, а також дезінформація противника [10].

Висновки

Таким чином, проведений аналіз збройних конфліктів останнього часу, вивчений та узагальнений досвід ООС (АТО) на Сході України дозволили визначити і впорядкувати за частотою застосування основні способи досягнення раптовості дій.

Найбільш застосовуваним способом досягнення раптовості є приховування підготовки удару, оскільки за відсутності прихованості неможлива реалізація інших способів. Унаслідок складності підготовки й застосування менш вагомий спосіб досягнення раптовості – дезінформація противника.

Визначені типові способи можуть бути застосовані для досягнення раптовості дій складовими сектору безпеки і оборони України під час участі у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації на сході України.

Список використаних джерел

1. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення 29.03.2021).
2. Колянда В. В., Дробаха Г. А. Аналіз впливу раптовості дій на ефективність виконання завдань формуваннями Національної гвардії України у спеціальній операції із знешкодження незаконних збройних формувань. *Честь і Закон*, 2016. № 4 (59). С. 34–38.
3. Колянда В. В., Варакута В. П., Дробаха Г. А. Раптовість як важливий принцип воєнного мистецтва. *Честь і Закон*, 2016. № 1 (56). С. 8–15.
4. Колянда В. В., Балан М. І., Дробаха Г. А., Бабков Ю. П. Результати ранжирування чинників досягнення раптовості дій формувань Національної гвардії України у спеціальній операції із знешкодження незаконного збройного формування. *Честь і Закон*, 2017. № 3 (62). С. 16–24.
5. Ролін І. Ф., Уршалович М. П. Визначення ролі внутрішніх військ МВС України у боротьбі з незаконними збройними формуваннями. *Честь і закон*, 2007. № 1. С. 3–9.
6. Суботін В. О., Ананьїн О. В. Забезпечення прикордонної безпеки України в умовах збройного конфлікту. *Наука і оборона* Київ: МОУ, 2014. № 4. С. 30–36.
7. Катеринчук І. С., Гулеватий Д. Ю. Показники та критерії оцінки ефективності організації взаємодії суб'єктів прикордонної безпеки. *Зб. наукових праць Харківського університету повітряних сил*. Харків : ХУПС, 2016. С. 28–31.
8. Серватюк В. М., Поліщук М. М. Структура незаконних збройних формувань та особливості їхньої тактики дій на південному сході України. *Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького*. Хмельницький: НАДПСУ, 2015. № 1 (63). С. 131-146.

9. Лавніченко О. В., Варакута В. П., Луговський І. С., Кривенко О. В. Аналіз способів дій військових угруповань під час знешкодження незаконних збройних формувань. Честь і закон. Харків : Військ. ін-т ВВ МВС України, 2013. № 1. С. 49–58.

10. Колянда В. В., Дробаха Г. А., Адамчук М. М. Способи досягнення раптовості дій формувань Національної гвардії України у спеціальній операції зі знешкодження незаконного збройного формування. Честь і Закон. 2018, № 2 (65). С. 9–15.

Михайло Медвідь, викладач кафедри вогневої та тактико-спеціальної підготовки, Національної академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8521-1883>

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ СПРОМОЖНОСТЕЙ МОБІЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ВИКОНУВАТИ ЗАВДАННЯ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ

***Анотація.** Враховуючи напружену ситуацію на сході України, яка має тенденцію до загострення та ряд викликів, які проявляються під час виконання завдань мобільними підрозділами Державної прикордонної служби України на різних ділянках відповідальності, виявляється потреба у теоретичному обґрунтуванні рекомендацій відповідним штабам, щодо раціонального варіанту використання мобільних підрозділів в умовах особливого періоду. В тезах доповіді сформовано основні показники оцінки спроможностей мобільного прикордонного підрозділу. Отримані результати є підґрунтям для формування методики оцінки спроможностей мобільного підрозділу виконувати завдання за призначенням.*

***Ключові слова:** Державна прикордонна служба України; мобільні підрозділи; відділ прикордонної служби типу «С»; оперативно-службова діяльність.*

Вступ

***Постановка проблеми.** Захист суверенітету і територіальної цілісності України – найважливіша функція держави. Трансформаційні зміни в Україні, пов'язані з її модернізацією в контексті стратегічного курсу на євроінтеграцію, стосуються усіх сфер функціонування держави та життя суспільства. Зокрема й у*

воєнній сфері - набуття повноправного членства України в Північноатлантичному альянсі (далі НАТО), подальша інтеграція в європейські структури безпеки [1]. Не є винятком і сфера безпеки державного кордону, ефективний розвиток якої залежить від рівня її кадрового забезпечення фахівцями нової генерації, здатними до вирішення складних професійних ситуацій в умовах протидії сучасним викликам та загрозам національним інтересам країни. Державна прикордонна служба України (далі ДПСУ) реформується за стандартами Європейського союзу та НАТО. Важливу роль відведено реорганізації мобільних підрозділів ДПСУ. Сукупність загроз та небезпек, які впливають на оперативно-службову діяльність мобільних підрозділів потребує проведення ретельного аналізу, щодо ефективності використання мобільних прикордонних підрозділів та впровадження показників оцінки спроможностей мобільних прикордонних підрозділів виконувати завдання за призначенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши останні наукові дослідження і публікації зазначимо, що питання раціонального варіанту використання мобільних прикордонних підрозділів розглядалися у низці публікацій та піднімалися на форумах науковців різного рівня. Мейко О. В. розробив методичку, яка надає можливість прогнозувати ефективність дій та підбирати значення основних керованих параметрів раціонального варіанту застосування мобільних груп, а саме кількість і розміщення нарядів на місцевості, варіанти озброєння, рівень підготовки військовослужбовців, необхідний середній час для виконання завдань [2]. Кириленко В. А. досліджував питання щодо пошуку шляхів підвищення ефективності виконання завдань мобільними підрозділами регіональних управлінь [3]. Лемешко В. В., Братко А. В. обговорювали питання щодо застосування прикордонних підрозділів для виконання спеціальних завдань [4], [5]. Однак незважаючи на очевидність та актуальність зазначеного питання, воно ще не дістало адекватного відображення в науковій літературі та публікаціях стосовно ролі та місця спеціальних підрозділів прикордонної сфери діяльності.

Метою доповіді є формування основних показників оцінки спроможностей мобільного прикордонного підрозділу виконувати завдання за призначенням.

Основна частина

На теперішній час у складі мобільних сил ДПСУ функціонують, 19 відділів прикордонної служби типу «С», 3 відділи спеціальних дій (в складі загонів Морської охорони, призначені для виконання спеціальних завдань на воді) та мобільний прикордонний загін, які протидіють протиправній діяльності на кордоні, проводять спеціальні заходи з оперативно-

розшуковим підрозділами в межах компетенції.

Прикордонні підрозділи, зокрема відділи прикордонної служби типу «С» є самостійними підрозділами, створеними для виконання спеціальних завдань, проведення та участі у спеціальних операціях, пов'язаних з підвищеним ризиком, у тому числі антитерористичних заходів у межах ділянки відповідальності (у контрольованих прикордонних районах та на об'єктах відповідальності регіонального управління) тощо.

Службові (оперативно-службові) дії мобільні підрозділи здійснюють шляхом ведення спеціальних заходів на напрямках (районах, маршрутах) здійснення протиправної діяльності через державний кордон у межах контрольованих прикордонних районів; локалізації нестандартних (кризових) ситуацій у поєднанні з оперативними заходами, які здійснюють штатні та взаємодіючі оперативно-розшукові підрозділи. Способи службових (оперативно-службових) дій мобільних підрозділів (порядок і прийоми використання сил і засобів) залежать від конкретної обстановки, що складається на відповідних ділянках, та покладених на них завдань.

Основними параметрами обстановки, що оцінюється, є:

аналіз і статистика порушень державного кордону, в тому числі з господарчопобутовою метою, режиму державного кордону та прикордонного режиму;

затримання зброї та боєприпасів, контрабандних товарів;

наявність на суміжній території осіб чи угруповань, які займаються контрабандою чи іншою протиправною діяльністю;

наявність спірних ділянок;

випадки ведення спостереження за нашою територією;

наявність спроб втягування посадових осіб у неслужбові контакти;

проживання можливих посібників порушників кордону;

наявність каналів переправлення незаконних мігрантів (зброї, боєприпасів, контрабандних товарів);

випадки порушення державного кордону літальними апаратами;

розселення репатріантів поблизу державного кордону;

випадки провокацій на державному кордоні та конфліктних ситуацій;

наявність прихованих підступів до кордону;

фізико географічні умови, що можуть бути використані порушниками; проходження доріг;

наявність населених пунктів поблизу кордону;

наявність на ділянці об'єктів, що становлять інтерес для порушників кордону;

наявність зон відпочинку, відкритих для відвідування пам'яток (інших відкритих територій); наявність неприкритих ділянок;

наявність місць провадження робіт тощо.

Враховуючи особливості обстановки, що складається на відповідній ділянці державного кордону, виникає питання, як раціонально використовувати мобільні прикордонні підрозділи для ефективного реагування на зміни обстановки. На перший план виходить професійна підготовка військовослужбовця мобільного підрозділу, від якої залежить визначення бойових спроможностей підрозділу реагувати на існуючі загрози та виклики.

Головними завданнями підготовки військовослужбовців мобільних підрозділів ДПСУ є:

нарощування практичної складової в системі підготовки особового складу, враховуючи досвід бойового застосування мобільних сил, підвищення рівня боєздатності підрозділу та його спроможності з виконання завдань із захисту державного кордону;

подальше удосконалення системи підготовки мобільних сил, з метою забезпечення їх готовності до дій в бойових умовах у зоні проведення операції Об'єднаних сил, в умовах різкої зміни обстановки на державному кордоні, протидії незаконній діяльності на державному кордоні військових груп та незаконних озброєних формувань;

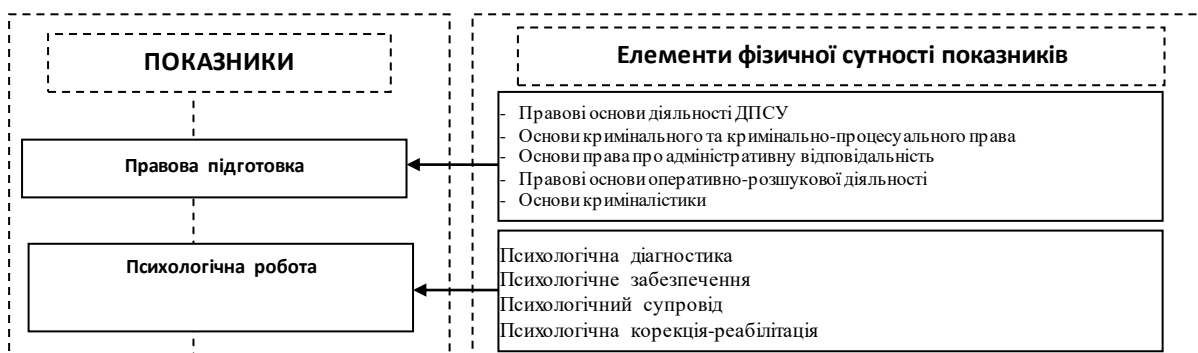
нарощування системи професійної підготовки персоналу, який ефективно виконуватиме функції держави на кордоні, з метою формування високих стандартів діяльності, що відповідають європейським нормам у рамках реалізації в ДПСУ міжнародних проектів.

удосконалення рівня практичної підготовки з метою реалізації правоохоронних та правозастосовних функцій у повсякденній діяльності під час проведення спільних оперативно-профілактичних заходів та локалізації нестандартних (кризових) ситуацій на державному кордоні, підвищення антитерористичної навченості особового складу підрозділів мобільних сил ДПСУ;

нарощування функціонування системи курсів підвищення кваліфікації різних категорій військовослужбовців;

удосконалення навчальної матеріально-технічної бази.

Проаналізувавши умови та фактори, які безпосередньо впливають на стан системи безпеки державного кордону та особливості використання мобільних прикордонних підрозділів на різних ділянках відповідальності охорони державного кордону, сформовано основні показники оцінки спроможностей мобільного прикордонного підрозділу виконувати завдання за призначенням (рис. 1).

- Основні положення та вимоги безпеки особи
- Безпека в спілкуванні з особою
- Застосування заходів фізичного впливу

Рисунок 1. – Показники оцінки спроможностей мобільного прикордонного підрозділу виконувати завдання за призначенням

Висновки

На сьогоднішній день підготовка військовослужбовця мобільного прикордонного підрозділу включає не всі необхідні елементи

загальновійськової підготовки. Тому виникає потреба у формуванні основних критеріїв, показників та розробці методики оцінки спроможностей мобільного прикордонного підрозділу виконувати завдання за призначенням, що надасть змогу начальникам мобільних підрозділів, а саме відділів прикордонної служби типу «С», раціонально використовувати персонал, з метою ефективного реагування на зміни в обстановці.

Список використаних джерел

1. Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 р. №121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642021-36753> (дата звернення: 26.03.2021).
2. Мейко О.В. Методика визначення раціонального варіанту застосування мобільних груп окремого відділу прикордонної служби типу «С» під час ускладнення обстановки на ділянках державного кордону. Збірник наукових праць Харківського університету повітряних сил. 2014. № 4. С. 153-156.
3. Кириленко В.А. Щодо питання пошуку шляхів підвищення ефективності виконання завдань мобільними підрозділами регіональних управлінь. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2013. №2 (17). С. 81-86.
4. Лемешко В.В. Застосування прикордонних підрозділів для виконання спеціальних завдань. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. 2016. № 4. С. 101-117.
5. Братко А. В. Роль та місце підрозділів спеціального призначення в умовах збройних локальних конфліктів. Збірник наукових праць. Військові науки. Хмельницький, 2017. № 4. С. 46–57.

Вячеслав Косевцов, доктор військових наук, професор, професоркафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ, Україна

ПІДХІД ДО ПРОГНОЗУВАННЯ СТУПЕНЯ ЗАГОСТРЕННЯ КОНФРОНТАЦІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВ

Анотація. Геополітичні зміни в Європі викликали кризові процеси в ряді країн Східної Європи, суттєво загострили воєнно-політичну обстановку у регіоні, поглибили протиріччя між державами, ускладнили проблеми реалізації їх національних інтересів.

В цих умовах забезпечення воєнної безпеки України, розробка обґрунтованої зовнішньої політики вимагає більш повного виявлення глибинних воєнно-політичних і економічних інтересів сусідніх держав.

Ключові слова: *Національна безпека та оборона, геополітика, воєнна безпека держави, індекс.*

Основна частина

На сьогодні в силу об'єктивних причин геополітичне становище України та її безпека, в першу чергу, залежать від спрямованості воєнно-політичних інтересів Російської Федерації.

Російське керівництво вважає весь геополітичний простір колишнього СРСР сферою своїх життєво важливих інтересів. З цієї точки зору Україна є для Росії найбільшою стратегічною втратою. Відокремлення України географічно віддаляє Росію від Європи. Значно погіршилися її можливості щодо використання стратегічно важливих комунікацій, нафто- і газопроводів, залізниць, автомобільних шляхів, енергосистем, систем зв'язку, цінних сировинних ресурсів, розвинутої промислової бази та ін.

Росія прагне зайняти місце колишнього СРСР як головної воєнно-політичної сили в Європі. Тому вона не зацікавлена у входженні країн Східної та Центральної Європи до НАТО.

Росія претендує на роль глобальної сили при вирішенні важливих світових проблем. В плані реалізації цього надзавдання вона зацікавлена у поверненні України в орбіту своєї глобальної політики, тобто у позбавленні її суверенітету й недопущення вступу її до євроатлантичних структур. Для цього використовуються будь-які сильнодіючі засоби: від економічного і політичного тиску до фактичного висунення територіальних претензій та агресії.

Важливим моментом при оцінюванні й прогнозуванні розвитку воєнно-політичної обстановки в регіоні та розробці обґрунтованих стабілізуючих підходів є визначення ступеня конфронтаційних інтересів країн. Така оцінка необхідна і дасть змогу вжити своєчасних і ефективних заходів, що примусять противника відмовитись від планів агресії.

З впевненістю можна констатувати, що конфронтаційні інтереси Російської Федерації не зникнуть доки існують боєздатні збройні сили і удосконалюються форми і способи їх застосування.

В цілому ж ознаки, що підтверджують наявність конфронтаційних інтересів, мають більш різнобічний характер і проявляються у різних сферах взаємовідносин між державами (економічній, воєнно-політичній, релігійній та ін.).

В зв'язку з цим вирішення завдання щодо прогнозування загострення воєнно-політичних відносин між державами повинно базуватися на обґрунтовано обраній системі показників, які всебічно характеризують загальну обстановку в регіоні, напруженість у воєнно-політичних стосунках сторін, співвідношення їх бойових потенціалів, наявність економічних, стратегічних та інших інтересів до України, для реалізації яких може

знадобитись воєнна сила, а також впевненість воєнно-політичного керівництва сусідніх держав у доцільності збройного насильства як засобу досягнення політичних цілей.

На основі послідовного аналізу кожної з наведених груп дестабілізуючих чинників, очевидно, не вдасться описати цілісну картину реальної воєнної небезпеки для України, а тим більше розробити обґрунтовані рекомендації щодо її зниження.

Успішному вирішенню задачі прогнозування розвитку конфронтаційних інтересів держав для України буде сприяти тільки спільний розгляд всього комплексу вказаних дестабілізуючих чинників. Це дозволить більш об'єктивно підійти до порівняльної оцінки, що проводиться, виявити сталі закономірності у двосторонніх відносинах держав і на їх основі сформулювати більш обґрунтовану воєнну політику України.

Існуючі математичні методи багатомірного порівняльного аналізу дозволяють вирішити вказану задачу у широкому діапазоні змін зовнішніх і внутрішніх умов. Однак для їх використання необхідно вибрати не тільки перелік показників, які в необхідному ступені характеризують явище, яке вивчається, але й визначити їх кількісні значення для держави, що аналізується, з метою класифікації та впорядкування вибраних показників, визначення ступеню їх взаємозв'язку та впливу на кінцевий результат.

На основі накопиченого досвіду та використання евристичних методів досліджень нижче наведено більш детальний спеціально підібраний перелік кількісних та якісних показників, які прямо чи опосередковано характеризують зазначені вище групи дестабілізуючих чинників і впливають на ступінь конфронтаційності інтересів.

Перелік показників для прогнозування конфронтаційних інтересів для України з боку сусідніх держав:

1. Наявність територіальних претензій до України.
2. Ступінь підтримки сепаратистських сил в Україні.
3. Співвідношення воєнних потенціалів.
4. Річний приріст воєнних асигнувань.
5. Прагнення до домінування в регіоні.
6. Рівень зацікавленості у стратегічних сировинних ресурсах України.
7. Рівень боротьби за українські ринки збуту.
8. Наявність потенційних загроз сусіднім країнам з боку провідних держав Європи.
9. Наявність значних військових формувань поблизу кордонів України.
10. Зацікавленість у встановленні контролю за стратегічними об'єктами й комунікаціями України.
11. Рівень впливу закордонних релігійних центрів на конфесії в Україні.
12. Заяви й акції, які дискредитують внутрішню і зовнішню політику України.
13. Ступінь соціальної напруженості в країнах.
14. Рівень військового співробітництва з Україною.

15. Спроби втручання у внутрішні справи України.

16. Рівень політичної нестабільності в країнах.

17. Ступінь впливу військових на внутрішню і зовнішню політику держав.

Що стосується визначення кількісних значень обраних показників, то це є достатньо складним самостійним завданням, яке не може бути розв'язане з використанням лише загальнодоступних статистичних даних. Тому для його вирішення проводиться експертне опитування із залученням провідних фахівців і наукових співробітників в галузі політології, міжнародних відносин, національної та воєнної безпеки.

Після отримання необхідних вихідних даних і проведення порівняльного багатовимірного аналізу [1] можна отримати коефіцієнти важливості показників і значення ступеня загострення конфронтаційних інтересів держав.

Розрахунки свідчать, що усі вибрані показники мають значні коефіцієнти важливості, які наведені на рис. 1.

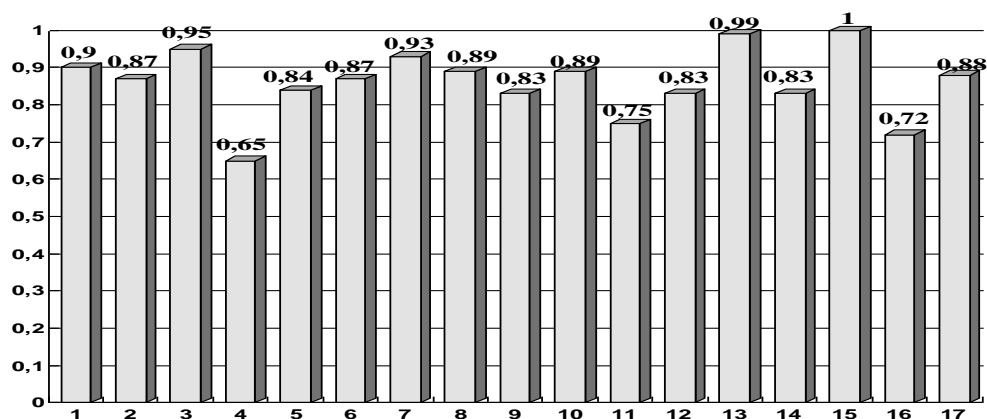

Рисунок. 1. – Коефіцієнти важливості показників прогнозування ступеня загострення конфронтаційних інтересів держав

Загострення соціально-економічної, геополітичної й геостратегічної обстановки, що склалася в регіоні, спровокована Російською Федерацією. Реально можна говорити про наявність багатоваріантної воєнної агресії, яка під впливом тих чи інших дестабілізуючих чинників може на окремих стратегічно важливих для України напрямках призвести до подальшого загострення міжнародних відносин і негативно відобразитися на безпеці не тільки в регіоні, але й Європи в цілому.

Надзвичайно важливим є відстеження зміни в часі ступеня розвитку конфронтаційних інтересів Російської Федерації до України для своєчасного встановлення її агресивних намірів та прийняття рішення на проведення активних та адекватних заходів щодо їх нейтралізації.

Оцінки свідчать, що воєнно-політичні відносини з Російською Федерацією почали загострюватися практично після розпаду Радянського Союзу і на даний час зайшли до критичній межі. На рис. 2 показні тенденції

зміни ступеня загострення конфронтаційних інтересів Російської Федерації до України в часі.

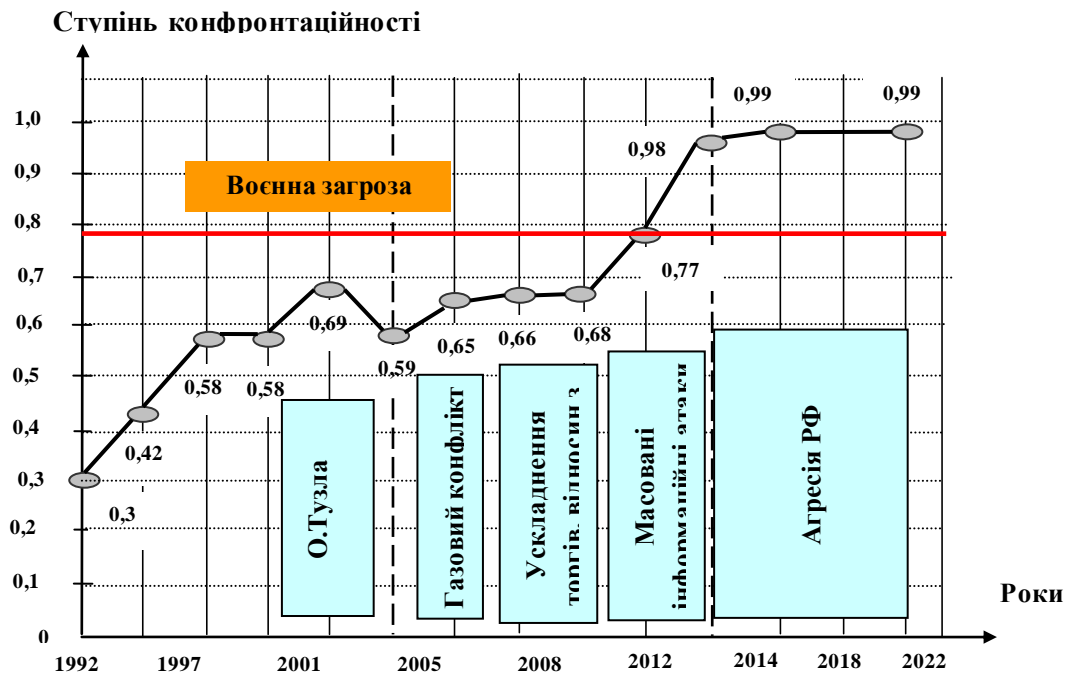

Рисунок 2. – Тенденції зміни ступеня загострення конфронтаційних інтересів Російської Федерації до України в часі

Як бачимо, починаючи з моменту розпаду Радянського Союзу, потенціал агресії Російської Федерації до України швидко накопичується.

Для цього використовується увесь арсенал заходів від енергетичних до торговельних та інформаційних, а з 2014 року і військових. Але в Україні на жаль аналітично не відстежуються ці події, тобто не приділяється цьому увага, а відповідно не визначаються своєчасні заходи щодо запобігання і стримування агресивних намірів Російської Федерації. Це негативно відбилося на подіях останнього часу.

Висновки

Таким чином, можна стверджувати, що для своєчасного реагування на загострення взаємовідносин з будь-якою державою і швидкого реагування на них, необхідно постійно відстежувати і прогнозувати ступінь загострення конфронтаційних інтересів між ними.

Список використаних джерел

1. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономическом моделировании. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 176 с.

ПЛАН
проведення міжвідомчої науково-практичної конференції (в режимі on-line) “Уроки збройної агресії Росії проти України – воєнно-стратегічні аспекти”

№ з/п	Проблеми, що підлягають обговоренню	Доповідач, співдоповідач	Тривалість
I.	Реєстрація учасників		<u>09.30–10.00</u> 30 хв.
II.	Відкриття конференції. Вітальне слово.	Голова конференції Начальник кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук, старший науковий співробітник</i> ГРИЦАЙ Павло Миколайович	<u>10.00–10.05</u> 5 хв.
III.	Доповіді учасників науково-практичної конференції		<u>10.05–14.00</u> 235 хв.
	Пленарне засідання		<u>10.05–11.55</u> 110 хв.
1.	Доповідь: Засвоєння уроків збройної агресії Росії проти України: історичні аспекти та нові виклики	Начальник інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук, доцент</i> ДУЗЬ-КРЯТЧЕНКО Олександр Петрович	<u>10.05–10.20</u> 15 хв.
2.	Доповідь: Оборонна реформа як захід протидії “гібридній” агресії Російської Федерації	Генеральний директор Директорату політики у сфері оборони. Міністерство оборони України Київ, Україна. <i>Доктор військових наук, старший науковий співробітник</i> ПУНДА Юрій Васильович	<u>10.20–10.30</u> 10 хв.
3.	Доповідь: Заморожені конфлікти в геополітиці Російської Федерації у контексті Україно-Російського протистояння	Доцент кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат політичних наук, доцент</i> КЛИМЕНКО Володимир Степанович	<u>10.30–10.40</u> 10 хв.
4.	Доповідь: Щодо керівництва у сфері оборони України у контексті реалізації комплексу невоєнних та воєнних заходів протидії “гібридній” агресії Російської Федерації	Провідний науковий співробітник відділу воєнної політики центру безпекових досліджень. Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук, доцент</i> ТЮТЮННИК Вадим Петрович	<u>10.40–10.55</u> 15 хв.
5.	Доповідь: Диверсійно-розвідувальна діяльність – складова російської окупаційної тактики на сході України	Заступник директора науково-організаційного центру. Національна академія Служби безпеки України. Київ, Україна. <i>Доктор юридичних наук, старший дослідник</i> ГРЕБЕНЮК Віталій Миколайович	<u>10.55–11.10</u> 15 хв.

6.	Доповідь: Особливості застосування сил і засобів підрозділу охорони державного кордону при загостренні соціальної (воєнної) обстановки	Доцент кафедри прикордонної служби. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат військових наук</i> КРИВИЙ Ігор Вікторович	<u>11.10–11.20</u> 10 хв.
7.	Доповідь: Раптовість дій військових формувань Національної гвардії України під час відсічі збройної агресії Росії на сході України	Доцент кафедри тактики командно-штабного факультету Національної академії Національної гвардії України Національна академія Національної гвардії України, Харків Україна. <i>Доктор філософії з державної безпеки</i> КОЛЯНДА Валерій Вікторович	<u>11.20–11.30</u> 10 хв.
8.	Доповідь: Підхід до прогнозування ступеня загострення конфронтаційних інтересів країн	Професор кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського Київ, Україна. <i>Доктор військових наук, професор</i> КОСЕВЦОВ В'ячеслав Олександрович	<u>11.30–11.45</u> 15 хв.
9.	Перерва		<u>11.45–11.55</u> 10 хв.
IV. Секційне засідання 1			
1.	Секція І: “Воєнно-стратегічні аспекти збройної агресії Росії на сході України: реалії та перспективи врегулювання”	<i>Модератор</i> Начальник кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук, старший науковий співробітник</i> ГРИЦАЙ Павло Миколайович	<u>11.55–14.00</u> 125 хв.
2.	Доповідь: Підходи до захисту цивільного населення в районі проведення операції об'єднаних сил в умовах протидії “гібридній” агресії Росії	Начальник навчально-наукового центру підготовки офіцерів для багатонаціональних штабів. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського Київ, Україна. <i>Кандидат технічних наук, старший науковий співробітник</i> ШКОЛЯРЕНКО Василь Васильович Старший науковий співробітник відділу аналізу та узагальнення інформації навчально-наукового центру Національний університет оборони України імені Івана Черняховського Київ, Україна. <i>Кандидат технічних наук, старший науковий співробітник</i> РУДНІЦЬКИЙ Іван Андрійович	<u>11.55–12.05</u> 10 хв.
3.	Доповідь: Погляд на можливий сценарій врегулювання конфлікту на сході України	Доцент кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук, доцент</i> НЕЧАЄВ Сергій Миколайович	<u>12.05–12.15</u> 10 хв.

4.	Доповідь: Можливості створення національної системи протидії "гібридним" загрозам разом з НАТО та ЄС	Старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського Київ, Україна. ШЕПЩЕН Олексій Іванович	<u>12.15–12.25</u> 10 хв.
5.	Доповідь: Деякі висновки з протидії "гібридній" війні Росії проти України в контексті розроблення Плану оборони України	Ад'юнкт кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського Київ, Україна. КРУЖИЛЬКО Андрій Олександрович	<u>12.25–12.35</u> 10 хв.
6.	Доповідь: "Гібридна війна" Росії проти України: особливості, сьогодення, наслідки та уроки	Ад'юнкт науково-дослідного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського Київ, Україна. МАЗУРЕНКО Ігор Миколайович Старший науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського Київ, Україна. ПШЦАНСЬКИЙ Юрій Анатолійович	<u>12.35–12.45</u> 10 хв.
7.	Доповідь: Наслідки Російської інтервенції на Донбасі.	Науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем застосування ВМС науково-дослідного управління проблем розвитку та застосування Науково-дослідного центру Збройних Сил України Інституту Військово-Морських Сил. Національний університет Одеська морська академія, Одеса, Україна. БЛЮУС Геннадій Петрович Професор кафедри забезпечення військ (сил) факультету підготовки спеціалістів матеріально-технічного забезпечення. Військова академія (м. Одеса). Одеса, Україна. <i>Доктор економічних наук, професор</i> СТОЯНОВА-КОВАЛЬ Світлана Савівна	<u>12.45–12.55</u> 10 хв.
8.	Доповідь: Погляди на зміст організації оперативно-службової діяльності прикордонної комендатури швидкого реагування	Доцент кафедри прикордонної служби. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат військових наук</i> БАРАТЮК Василь Іванович Професор кафедри прикордонної служби. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна. <i>Кандидат психологічних наук, доцент</i> ЛАЗОРЕНКО Олександр Васильович	<u>12.55–13.05</u> 10 хв.

9.	Доповідь: Рекомендації начальнику прикордонного загону щодо оцінки загроз на ділянці відповідальності	Доцент кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат військових наук</i> ЗАХАРЧУК Денис Олегович Викладач кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат педагогічних наук</i> ВЕРЕТІЛЬНИК Віталій Вікторович	<u>13.05–13.15</u> 10 хв
10.	Доповідь: Показники та критерії оцінки спроможностей мобільних підрозділів виконувати завдання за призначенням	Викладач кафедри вогневої та тактико-спеціальної підготовки факультету охорони та захисту державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. МЕДВІДЬ Михайло Олександрович	<u>13.15–13.25</u> 10 хв
11.	Перерва		<u>13.25–13.45</u> 20хв
IV.	Секційне засідання 2		
1.	Секція II: “Воєнно-наукові аспекти протидії “гібридній” агресії Росії: досвід України”	<i>Модератор</i> Начальник науково-дослідної лабораторії проблем воєнної безпеки держави кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук</i> ШЕВЧУК Віталій Вікторович	<u>11.55–14.00</u> 125 хв.
2.	Доповідь: Створення (розвиток) та утримання критичних спроможностей Збройних Сил України та інших складових сил оборони для протидії “гібридній” агресії Росії	Професор кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Доктор військових наук, професор</i> ЛОБАНОВ Анатолій Анатолійович	<u>11.55–12.05</u> 10 хв.
3.	Доповідь: Рух опору як форма асиметричних дій	Доцент кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук доцент</i> СВИНАРЕНКО Валерій Васильович	<u>12.05–12.15</u> 10 хв.
4.	Доповідь: Погляди на розвиток форм і способів застосування сил оборони в мережецентричних війнах	Ад'юнкт кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. МИТЧЕНКО Сергій Віталійович	<u>12.15–12.25</u> 10 хв.

5.	Доповідь: Проблеми забезпечення матеріальними засобами та послугами військ (сил) під час протидії “гібридній” агресії Росії на сході України та шляхи їх вирішення	Доцент кафедри тилового забезпечення інституту забезпечення військ (сил) та інформаційних технологій. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук</i> ЛАЗОРЕНКО Віктор Іванович Професор кафедри тилового забезпечення інституту забезпечення військ (сил) та інформаційних технологій. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук</i> КИВЛЮК Володимир Семенович	<u>12.25–12.35</u> 10 хв.
6.	Доповідь: Деякі історичні аспекти створення системи Цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України та діяльність Оперативних груп взаємодії у зоні антитерористичної операції у період 2014-2015 рр. на сході України”	Заступник начальника навчально-наукового центру іноземних мов Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. МИЛЬЧЕНКО Олег Михайлович	<u>12.35–12.45</u> 10 хв.
7.	Доповідь: До питання функціонування сфери ресурсного забезпечення національної безпеки України	Старший викладач кафедри економіки та фінансового забезпечення. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Доктор філософії з економіки</i> ЛОЙШИН Анатолій Анатолійович	<u>12.45–12.55</u> 10 хв
8.	Доповідь: Запровадження військового процесу прийняття рішень НАТО (MDMP) як передумова міжнародної колективної (коаліційної) протидії “гібридній” агресії Росії	Старший викладач кафедри підготовки миротворчого персоналу навчально-наукового центру підготовки офіцерів для багатонаціональних штабів. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. РОССІЙЦЕВ Віктор Вікторович	<u>12.55–13.05</u> 10 хв
9.	Доповідь: Проблеми та рекомендації щодо протидії негативному інформаційно-психологічному впливу внутрішніх вербальних джерел на особовий склад військ (сил)	Провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил). Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат філософських наук, доцент</i> МУЛЯВА Віктор Дмитрович	<u>13.05–13.15</u> 10 хв
10.	Доповідь: Модель охорони державного кордону прикордонним загonom на річковій ділянці	Старший викладач кафедри прикордонної служби. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. БУРБЕЛА Сергій Валерійович	<u>13.15–13.25</u> 10 хв

11.	Доповідь: Модель ефективного застосування мобільних підрозділів умов заострення обстановки на ділянці державного кордону	Старший викладач кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. ДЕМЧИШИН Віталій Степанович Викладач кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат психологічних наук</i> ОЛЕШКО Дмитро Олександрович	<u>13.25–13.35</u> 10 хв
12.	Перерва		<u>13.35–13.45</u> 10хв
V.	Доведення та обговорення проєкту рішення конференції.	Співголова конференції виконуючий обов'язки начальника кафедри національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Київ, Україна. <i>Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник</i> полковник КОЗИНЕЦЬ Іван Павлович	<u>13.45-13.55</u> 10 хв
VI.	Підведення підсумків. Заключне слово.	Голова конференції Начальник кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук, старший науковий співробітник</i> полковник ГРИЦАЙ Павло Миколайович	<u>13.55-14.00</u> 05 хв

СПИСОК УЧАСНИКІВ
 міжвідомчої науково-практичної конференції (в режимі on-line)
**“Уроки збройної агресії Росії проти України – воєнно-стратегічні
 аспекти”**

№ з/п	Посада, науковий ступінь	Прізвище ім'я по батькові	Тема доповіді
1	2	3	4
Представники для участі у роботі пленарного засідання			
1	Начальник інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук, доцент</i>	ДУЗЬ-КРЯТЧЕНКО Олександр Петрович	Засвоєння уроків збройної агресії Росії проти України: історичні аспекти та нові виклики
2	Генеральний директор Директорату політики у сфері оборони. Міністерство оборони України Київ, Україна. <i>Доктор військових наук, старший науковий співробітник</i>	ПУНДА Юрій Васильович	Оборонна реформа як захід протидії “гібридній” агресії Російської Федерації
3	Доцент кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат політичних наук, доцент</i>	КЛИМЕНКО Володимир Степанович	Заморожені конфлікти в геополітиці Російської Федерації у контексті Україно-Російського протистояння
4	Провідний науковий співробітник відділу воєнної політики центру безпекових досліджень. Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук, доцент</i>	ТЮТЮННИК Вадим Петрович	Щодо керівництва у сфері оборони України у контексті реалізації комплексу невоєнних та воєнних заходів протидії “гібридній” агресії РФ
5	Заступник директора науково-організаційного центру. Національна академія Служби безпеки України. Київ, Україна. <i>Доктор юридичних наук, старший дослідник</i>	ГРЕБЕНЮК Віталій Миколайович	Диверсійно-розвідувальна діяльність – складова російської окупаційної тактики на сході України

6	Доцент кафедри прикордонної служби. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат військових наук</i>	КРИВИЙ Ігор Вікторович	Особливості застосування сил і засобів підрозділу охорони державного кордону при загостренні соціальної (військової) обстановки
7	Доцент кафедри тактики командно-штабного факультету Національної академії Національної гвардії України. Національна академія Національної гвардії України, Харків Україна. <i>Доктор філософії з державної безпеки</i>	КОЛЯНДА Валерій Вікторович	Раптовість дій військових формувань Національної гвардії України під час відсічі збройної агресії Росії на сході України
8	Професор кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Доктор військових наук, професор</i>	КОСЕВЦОВ В'ячеслав Олександрович	Підхід до прогнозування ступеня загострення конфронтаційних інтересів країн
Представники для участі у роботі секції №1			
9	Доцент кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук, доцент</i>	НЕЧХАСВ Сергій Миколайович	Погляд на можливий сценарій врегулювання конфлікту на сході України
10	Старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна.	ШЕПЩЕН Олексій Іванович	Можливості створення національної системи протидії "гібридним" загрозам разом з НАТО та ЄС

11	Ад'юнкт кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна.	КРУЖИЛЬКО Андрій Олександрович	Деякі висновки з протидії "гібридній" війні Росії проти України в контексті розроблення Плану оборони України
12	Начальник навчально-наукового центру підготовки офіцерів для багатонаціональних штабів Національний університет Оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат технічних наук, старший науковий співробітник</i>	ШКОЛЯРЕНКО Василь Васильович	Підходи до захисту цивільного населення в районі проведення операції об'єднаних сил в умовах протидії "гібридній" агресії Росії
13	Старший науковий співробітник відділу аналізу та узагальнення інформації навчально-наукового центру підготовки офіцерів для багатонаціональних штабів. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат технічних наук, старший науковий співробітник</i>	РУДНІЦЬКИЙ Іван Андрійович	Підходи до захисту цивільного населення в районі проведення операції об'єднаних сил в умовах протидії "гібридній" агресії Росії
14	Старший науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна.	ПЩАНСЬКИЙ Юрій Анатолійович	"Гібридна війна" Росії проти України: особливості, сьогодення, наслідки та уроки
15	Ад'юнкт науково-дослідного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна.	МАЗУРЕНКО Ігор Миколайович	"Гібридна війна" Росії проти України: особливості, сьогодення, наслідки та уроки
16	Науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем застосування ВМС науково-дослідного	БІЛОУС Геннадій Петрович.	Наслідки Російської інтервенції на Донбасі.

	управління проблем розвитку та застосування Науково-дослідного центру Збройних Сил України Інституту Військово Морських Сил. Національний університет Одеська морська академія, Одеса, Україна.		
17	Професор кафедри забезпечення військ (сил) факультету підготовки спеціалістів матеріально-технічного забезпечення. Військова академія (м. Одеса). Одеса, Україна. <i>Доктор економічних наук, професор</i>	СТОЯНОВА-КОВАЛЬ Світлана Савівна	Наслідки Російської інтервенції на Донбасі.
18	Викладач кафедри тактики та бойового забезпечення Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова. Житомир, Україна	ПЕЛЬЦ Анатолій Радиславович	Російська окупаційна тактика на сході України
19	Професор кафедри прикордонної служби. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна. <i>Кандидат психологічних наук, доцент</i>	ЛАЗОРЕНКО Олександр Васильович	Погляди на зміст організації оперативно-службової діяльності прикордонної комендатури швидкого реагування
20	Доцент кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат військових наук</i>	ЗАХАРЧУК Денис Олегович	Рекомендації начальнику Луганського прикордонного загону щодо оцінки загроз на ділянці відповідальності
21	Доцент кафедри прикордонної служби. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат військових наук</i>	БАРАТЮК Василь Іванович	Погляди на зміст організації оперативно-службової діяльності прикордонної комендатури швидкого реагування
22	Старший викладач кафедри загальновійськових	ЧУКАНОВ Андрій Ігорович	Використання БПЛА у збройних конфліктах

	дисциплін. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького Хмельницький, Україна.		
23	Викладач кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат педагогічних наук</i>	ВЕРЕТІЛЬНИК Віталій Вікторович	Рекомендації начальнику Луганського прикордонного загону щодо оцінки загроз на ділянці відповідальності
24	Викладач кафедри вогневої та тактико-спеціальної підготовки факультету охорони та захисту державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна.	МЕДВІДЬ Михайло Олександрович	Показники та критерії оцінки спроможностей мобільних підрозділів виконувати завдання за призначенням
Представники для участі у роботі секції №2			
25	Професор кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Доктор військових наук, професор</i>	ЛОБАНОВ Анатолій Анатолійович	Створення (розвиток) та утримання критичних спроможностей Збройних Сил України та інших складових сил оборони для протидії “гібридній” агресії Росії
26	Доцент кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук, доцент</i>	СВИНАРЕНКО Валерій Васильович	Рух опору як форма асиметричних дій
27	Ад'юнкт кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління.	МИТЧЕНКО Сергій Віталійович	Погляди на розвиток форм і способів застосування сил оборони в мережецентричних війнах

	Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна.		
28	Професор кафедри тилового забезпечення інституту забезпечення військ (сил) та інформаційних технологій Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук</i>	КИВЛЮК Володимир Семенович	Проблеми забезпечення матеріальними засобами та послугами військ (сил) під час протидії "гібридній" агресії Росії на сході України та шляхи їх вирішення
29	Доцент кафедри тилового забезпечення інституту забезпечення військ (сил) та інформаційних технологій. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук</i>	ЛАЗОРЕНКО Віктор Іванович	Проблеми забезпечення матеріальними засобами та послугами військ (сил) під час протидії "гібридній" агресії Росії на сході України та шляхи їх вирішення
30	Заступник начальника навчально-наукового центру іноземних мов Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна.	МИЛЬЧЕНКО Олег Михайлович	Деякі історичні аспекти створення системи Цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України та діяльність Оперативних груп взаємодії у зоні антитерористичної операції у період 2014-2015 рр. на сході України"
31	Старший викладач кафедри економіки та фінансового забезпечення. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Доктор філософії з економіки</i>	ЛОЙШИН Анатолій Анатолійович	До питання функціонування сфери ресурсного забезпечення національної безпеки України.
32	Старший викладач кафедри підготовки миротворчого персоналу навчально-наукового центру підготовки офіцерів для багатонаціональних штабів. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна.	РОССІЙЦЕВ Віктор Вікторович	Запровадження військового процесу прийняття рішень НАТО (MDMP) як передумова міжнародної колективної (коаліційної) протидії "гібридній" агресії Росії

33	Провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат філософських наук, доцент</i>	МУЛЯВА Віктор Дмитрович	Проблеми та рекомендації щодо протидії негативному інформаційно-психологічному впливу внутрішніх вербальних джерел на особовий склад військ (сил)
34	Начальник кафедри захисту інформації та кібербезпеки факультету охорони державної таємниці та інформаційного протиборства. Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова. Житомир, Україна. <i>Доктор технічних наук, професор</i>	ГРИЦУК Руслан Валентинович	Дії в кіберпросторі як асиметрична відповідь на "гібридну" агресію Росії.
35	Заступник начальника наукового центру. Житомирський військовий інститут ім. С.П. Корольова. Житомир, Україна. <i>Кандидат технічних наук, старший науковий співробітник</i>	ПЕРЕГУДА Олександр Михайлович	Регулювання якості освітньої діяльності на основі моніторингу кар'єрного зростання випускників
36	Заступник начальника науково-дослідного відділу розвитку системи підготовки військових фахівців за спеціальностями військового інституту наукового центру. Житомирський військовий інститут ім. С.П. Корольова. Житомир, Україна. <i>Кандидат технічних наук, старший науковий співробітник</i>	ПОНТКІВСЬКИЙ Петро Миколайович	Регулювання якості освітньої діяльності на основі моніторингу кар'єрного зростання випускників
37	Науковий співробітник науково-дослідного відділу розвитку системи підготовки військових фахівців за спеціальностями військового інституту наукового центру. Житомирський військовий	ЧЕРКЕС Олена Петрівна	Регулювання якості освітньої діяльності на основі моніторингу кар'єрного зростання випускників

	інститут ім. С.П. Корольова. Житомир, Україна.		
38	Старший викладач кафедри інженерної техніки факультету підготовки спеціалістів бойового (оперативного) забезпечення. Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Львів, Україна.	ГОЛУШКО Сергій Леонідович	Основні аспекти реформування ЗС України під час "гібридної" війни. Проблемні питання та шляхи їх вирішення
39	Викладач кафедри наземної артилерії факультету ракетних військ та артилерії. Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного Львів, Україна. <i>Кандидат фізико-математичних наук</i>	ПОЗІГУН Сергій Анатолійович	Основні аспекти реформування ЗС України під час "гібридної" війни. Проблемні питання та шляхи їх вирішення
40	Доцент кафедри прикордонної служби безпеки факультету державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат військових наук</i>	ПОЛЩУК Віктор Вікторович	Модель ефективного застосування мобільних підрозділів у умовах загострення обстановки на ділянці державного кордону
41	Доцент кафедри прикордонної служби безпеки факультету державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат військових наук</i>	МИХАЙЛЕНКО Олександр Владиславович	Ретроспективний аналіз тактики дій незаконних збройних формувань на звільнених територіях окремих районів Донецької та Луганської областей
42	Професор кафедри прикордонної безпеки факультету підготовки керівних кадрів. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Доктор наук з державного управління, доцент</i>	МАГАСЬ Геннадій Анатолійович	Кризові ситуації у сфері прикордонної безпеки: поняття та класифікація

43	Доцент кафедри прикордонної безпеки факультету підготовки керівних кадрів. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна	БІНЬКОВСЬКИЙ Олександр Анатолійович	Кризові ситуації у сфері прикордонної безпеки: поняття та класифікація
44	Старший викладач кафедри прикордонної служби. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна.	БУРБЕЛА Сергій Валерійович	Модель охорони державного кордону прикордонним загonom на річковій ділянці.
45	Старший викладач кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат педагогічних наук</i>	БАЛАГУР Леся Олександрівна	Ретроспективний аналіз тактики дій незаконних збройних формувань на звільнених територіях окремих районів Донецької та Луганської областей
46	Старший викладач кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна.	КАРАСЬОВ Дмитро Леонідович	Ретроспективний аналіз тактики дій незаконних збройних формувань на звільнених територіях окремих районів Донецької та Луганської областей
47	Старший викладач кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна.	МАРТИНЮК Віктор Петрович	Модель ефективного застосування мобільних підрозділів умовах загострення обстановки на ділянці державного кордону
48	Старший викладач кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна.	ДЕМЧИШИН Віталій Степанович	Модель ефективного застосування мобільних підрозділів умовах загострення обстановки на ділянці державного кордону

49	Викладач кафедри прикордонного контролю Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат військових наук, доцент</i>	ГЕТМАНЮК Сергій Петрович	Витокиросійськоїагресії к наслідок збройного конфліктуна сході України
50	Викладач кафедри прикордонного контролю Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна.	ЧОРНИЙ Артем Миколайович	Витокиросійськоїагресії к наслідок збройного конфліктуна сході України
51	Викладач кафедри прикордонної служби Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна.	СІТАЙЛО Олександр Васильович	Особливості застосування сил і засобів підрозділу охорони державного кордону при загостренні соціальної (воєнної) обстановки
52	Викладач кафедри прикордонної служби факультету безпеки державного кордону. Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, Україна. <i>Кандидат психологічних наук</i>	ОЛЕШКО Дмитро Олександрович	Модель ефективного застосування мобільних підрозділів умовах загострення обстановки на ділянці державного кордону
53	Заступник начальника відділу прикордонного контролю штабу Краматорського прикордонного загону Східного регіонального управління. Харків Україна.	КМЕТЬ Сергій Анатолійович	Аналіз факторів, які можуть вплинути на проявлення потенційних загроз в контрольних пунктах в'їзду/виїзду
54	Начальник відділу прикордонної служби "Велика Писарівка" Сумського прикордонного загону Східного регіонального управління. Харків Україна.	ТРЕТЯК Дмитро Анатолійович;	Щодо оцінки спроможності лінійних підрозділів протидіяти збройним провокаціям на державному кордоні
Представники для участі у роботі конференції			
55	Заступник начальникаінституту державного військовогоуправління.	ПАНКРАТОВ Євгеній Євгенійович	Деякі висновки з протидії "гібридній" війні Росії проти України в контекстірозроблення

	Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук</i>		Плану оборони України
56	Начальник кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук, старший науковий співробітник</i>	ГРИЦАЙ Павло Миколайович	Погляди на розвиток форм і способів застосування сил оборони в мережецентричних війнах
57	Начальник кафедри оперативного мистецтва інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук, доцент</i>	ГОЛОВАНОВ Андрій Володимирович	
58	Начальник кафедри управління військами інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна.	ФАКАДЕЙ Олексій Романович	
59	Начальник науково-дослідної лабораторії кафедри управління військами інституту державного військового управління. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського Київ, Україна. <i>Кандидат військових наук</i>	ШЕВЧУК Віталій Вікторович	До питання функціонування сфери ресурсного забезпечення національної безпеки України.
60	Військовий аташе Італії в Україні <i>полковник</i>	Рікардо КРИСТОНІ	
61	Військовий аташе Швейцарії в Україні <i>полковник</i>	Даніель БАДДЕР	
62	Військовий (морський) аташе Сполучених Штатів Америки в Україні <i>підполковник</i>	ШИРЛІНГ	

63	Заступник військового аташе Польщі в Україні <i>підполковник</i>	Маріуш САДОВСКИ	
64	Викладач тактики та операцій Норвезького університету оборони <i>капітан</i>	Аманд ОСФЛАТЕН	
65	Доцент Норвезького університету оборони	Том РОСЕТ	
66	Старший дослідник Норвезького інституту оборонних досліджень	Тобіас САЙЗЕР	
67	Директор центру стратегічних досліджень оборони та безпеки Національного університету оборони Румунії імені Кароля I. <i>Доктор філософії, полковник</i>	Флоріан КІРЦУМАРУ	
68	Начальник відділу планування цивільно-військового співробітництва Управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України полковник	КОВАЛЬОВ Володимир Володимирович	
69	Професор кафедри Академія зовнішньої розвідки України	КОВТУН Олександр Петрович	

Підписано до друку __.__.2021р. Формат 60x84 1/8.
Папір офсетний. Обл.-вид. арк.16,872 Друк. арк.37
Зам. __. . Тираж 5 прим.

Надруковано у друкарні Національного університету
оборони України ім. Івана Черняховського
03049, м. Київ, Повітрофлотський пр-т, 28

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК № 2205 від
02.06.2005р.